ȘTEFAN ZWEIG

MAGELLAN

ȘTEFAN ZWEIG

MAGELLAN

ŞTEFAN ZWEIG

MAGELLAN

Ediţia a IV-a

EDITURA ALBATROS

Volumul reproduce ediția din anul 1959,
apărută la Editura tineretului.

Numele omului care a întreprins cel dintîi ocol al pămîntului este transmis istoriei în nu mai puțin de patru sau cinci forme diferite. În documentele portugheze, marele navigator apare uneori ca *Fernao de Magalhais,* alteori ca *Fernao de Magelhaes;* mai tîrziu, după ce trecuse în serviciul Spaniei, el însuși semna actele cînd *Maghallanes,* cînd *Maghellanes* și cartografii au latinizat apoi această formă spaniolă în *Magellanus.* Cînd a trebuit să aleg pentru această carte o denumire unitară, m-am decis pentru forma latină și internațională devenită de mult curentă: *Magellan,* prin analogie cu *Columb,* pe care, de asemenea, nu-l numim *Christoforo Colombo* sau *Cristobal Colon.* Tot astfel, suveranul habsburgic, care i-a dat posibilitatea să întreprindă călătoria, e citat totdeauna sub numele său celebru: *Carol Quintul,* cu toate că în anul pornirii expediției el era numit *Carlos I,* rege al Spaniei, încă neîncoronat ca împărat german.

NAVIGARE NECESSE EST

LA ÎNCEPUT au fost mirodeniile! De cînd romanii, în călătoriile și războaiele lor, au prins întîia oară gust pentru ingredientele iuți sau amețitoare, corosive sau îmbătătoare ale Orientului, țările apusene nu mai pot și nu vor să se lipsească de „especeria"[1] — de aromatele indiene pe care le amestecă în mîncăruri și băuturi. Căci bucătăria nordică rămîne pînă tîrziu în Evul Mediu neînchipuit de sărăcăcioasă și de searbădă. Multă vreme avea să mai treacă, pînă ce roadele cîmpului: cartofii, porumbul și pătlăgelele roșii — atît de obișnuite în zilele noastre — își vor găsi în Europa o patrie durabilă; lămîia e foarte puțin întrebuințată la înăcrirea alimentelor și zahărul la îndulcirea lor; încă nu s-a aflat cît de fine și tonice sînt cafeaua și ceaiul; chiar la mesele prinților și nobililor mîncarea multă, îndoparea lacomă, animalică, amăgește întrucîtva monotonia lipsită de spirit a prînzului sau a cinei. Dar, minunat lucru: abia s-a adăugat la cele mai grosolane bucate un singur grăunte din mirodeniile indiene, puțin piper pisat, o floare uscată a arborelui tămîios, praf de scorțișoară sau de ghimber, cît se poate lua cu un vîrf de cuțit — și iată că cerul gurii, excitat de substanțe străine, simte farmecul unui gust

[1] Mirodenii (în limba spaniolă) (N.R.)

nou și subtil. Între vulgarul ton major și cel minor, care alternează de la acru la dulce, de la iute la searbăd, se ivesc pe neașteptate delicioase tonuri culinare intermediare sau mai intense; nervii gustativi, încă barbari, ai Evului Mediu, ajung foarte curînd să nu se mai poată satisface îndeajuns cu aceste noi excitante. O mîncare nu e bine potrivită decît abia după ce e piperată nebunește și acrită cu străşnicie; pînă și în bere se aruncă mari cantități de ghimber, și vinul e atît de încins cu ingrediente pisate, încît fiecare înghițitură arde gîtlejul ca iarba de pușcă. Dar nu numai pentru bucătărie are nevoie Occidentul de cantități atît de imense de „especeria"; și vanitatea feminină cere tot mai multe din sucurile plăcut mirositoare ale Arabiei și mereu altele: moscul pătrunzător, ambra moleșitoare, dulcele ulei de trandafiri. Țesătorii și boiangiii trebuie să pregătească femeilor mătăsuri chinezești și damascuri indiene; giuvaergiii le procură, cu prețuri ridicate, perlele albe de Ceylon și diamantele albăstrii din Narsingar. Biserica catolică încurajează și ea, mult mai stăruitor, întrebuințarea produselor orientale, căci pe pămîntul european nu crește nici un bob din miliardele și miliardele de boabe de tămîie pe care le ard paracliserii, legănîndu-și cădelnițele în miile și miile de biserici ale Europei; fiecare din aceste miliarde și miliarde de boabe trebuie adus din Arabia, transportat pe uscat și pe mare, pe toată calea aceea atît de lungă. Și farmaciștii sînt clienți statornici ai mult lăudatelor produse specifice din India, căci de acolo primesc opiu și camfor și prețioasa gumă rășinoasă; ei știu din bună experiență că nici un balsam și nici un fel de droguri nu par cu adevărat tămăduitoare bolnavilor, dacă dînșii nu citesc pe borcănașele de porțelan magicul cuvînt scris cu litere albastre: „arabicum" sau „indicum". Prin raritatea, prin caracterul lor exotic, prin magia depărtărilor de unde sînt aduse, poate și prin scumpetea lor, toate produsele orientale au căpătat pentru Europa o putere de sugestie, un farmec hipnotic. Arabic, persan, industan — aceste atribute devin în Evul Mediu (cum s-a întîmplat și în secolul al XVIII-lea cu indicația originei franceze) sinonime cu: rafinat, distins, aristocratic, delicios și prețios. Nici un articol de comerț nu este atît de jinduit ca

„especeria“; aproape că s-ar putea spune că miresmele acestor plante orientale au îmbătat și au vrăjit sufletele europene.

Dar tocmai pentru că sînt atît de dorite, pentru că sînt la modă, mirodeniile indiene rămîn scumpe și se scumpesc tot mai mult. Abia dacă mai pot fi calculate exact prețurile lor, a căror curbă e ca o linie de temperatură, în continuă creștere — căci, precum arată experiența, toate tabelele istorice privitoare la valorile bănești rămîn abstracte. Am putea avea mai degrabă o idee, o reprezentare optică în ce privește nebuneasca suprapreţuire a mirodeniilor, dacă ne amintim că la începutul celui de-al doilea mileniu, același piper — care se află astăzi la dispoziţie pe fiecare masă de birt și e împrăștiat cu neglijență, de parcă ar fi nisip — era numărat bob cu bob; un săculeţ de piper se plătea cu un săculeţ de argint, în greutate aproape egală. Atît de absolută era statornicia valorii sale, încît unele state și orașe evaluau cu piper, cum ar evalua cu un metal preţios: se puteau dobîndi cu piper pămînturi și alte proprietăţi, zestrea putea fi plătită în piper și tot astfel putea să-și asigure cineva drepturile cetățenești; unii suverani și unele orașe își fixau taxele vamale în anumite cantităţi de piper — și, în Evul Mediu, dacă cineva voia să spună despre un om că e putred de bogat, îl numea în batjocură „sac de piper“. Pe de altă parte, ghimberul și scorţișoara, chinchina și camforul erau cîntărite pe cumpene de aur, pe terezii de farmacie, iar ușile și ferestrele erau închise cu grijă, pentru ca nu cumva un curent de aer să risipească vreun dram din pulberea preţioaselor rămășițe. Dar oricît de absurdă ne-ar părea nouă, celor de azi, această excesivă evaluare, ea este explicabilă și chiar firească de îndată ce sînt puse la socoteală greutăţile și riscurile transportului. Nemăsurată era în vremea aceea depărtarea dintre Orient și Occident. Cîte primejdii și obstacole aveau de biruit în calea lor corăbiile, caravanele și căruţele! Ce odisee avea de înfruntat fiecare grăunte, fiecare floare uscată, înainte de-a ajunge de la arbuștii lor înverziţi din arhipelagul malaez pînă la limanul din urmă — pe tejgheaua mămularului european! Desigur că toate aceste condimente n-ar putea fi considerate ca niște rarităţi prin

ele însele. Dincolo, în partea cealaltă a globului pămîntesc, scorţişoara din Tidore, cuişoarele din Amboina, nucile tămîioase din Banda, copăceii de piper din Malabar cresc, de bună seamă, tot atît de îmbelşugat şi de liber cum cresc la noi scaieţii — şi un chintal din asemenea produse nu preţuieşte, în insula malaeză, mai mult decît se plăteşte în Occident pentru cantitatea ce se poate lua cu un vîrf de cuţit. Dar cînd spunem negoţ, ne gîndim la mînă![1] Şi prin cîte mîini trebuie să treacă o marfă, transportată prin pustiuri şi pe mări, pînă ce ajunge la ultimul cumpărător, la consumator! Ca totdeauna, mîna dintîi este cea mai prost plătită; sclavul malaez, care culege florile proaspete şi le poartă la tîrg pe spinarea sa bronzată, în maldăre legate cu scoarţă, nu capătă altă plată decît propria-i sudoare. Dar stăpînul său profită îndeajuns: el vinde toată încărcătura unui neguţător mahomedan, care o transportă pe o minusculă îmbarcaţie, sub arşiţa cumplită a soarelui, de la insula cu mirodenii, cale de opt, zece şi chiar mai multe zile pînă la Malacca (în apropiere de portul Singapore de azi). Aci îl şi aşteaptă, pitit în plasa lui, primul păianjen: stăpînul portului, un puternic sultan, care cere neguţătorului tribut pentru transbordare. Abia după ce s-a plătit birul, roadele acelea aromate pot fi încărcate în altă joncă, mai răsărită; şi iarăşi înaintează nava cea mică, mînată încet de lopătari spătoşi sau de vîntul ce suflă în pînzele cu patru colţuri, tîrîndu-se de la o coastă a Indiei la alta. Şi astfel trec lunile, în monotonă plutire sau în aşteptare nesfîrşită, cînd nu bate vîntul, sub un cer arzător, fără nori — şi apoi iar începe fuga nebunească din calea taifunului şi a corsarilor. Cumplit de istovitor şi chiar nespus de primejdios e transportul acesta succesiv, pe două, pe trei mări tropicale. Din cinci corăbii, aproape totdeauna una piere din cauza furtunilor sau cade pradă piraţilor, şi neguţătorul binecuvîntează pe dumnezeu, dacă ocoleşte cu bine Cambagda şi ajunge, în sfîrşit, la Ormudz sau la Aden, avînd astfel calea deschisă spre Arabia Felix sau spre Egipt.

---

[1] Handel — negoţ; Hand — mînă (joc de cuvinte în limba germană) (N.R.)

Dar noul mijloc de transport care începe de acolo nu prezintă mai puţine lipsuri şi primejdii. În porturile acelea de tranzit, cămilele aşteaptă cu miile, în şiruri lungi, răbdătoare; la semnul stăpînului, ele îngenunchează ascultătoare şi legăturile cu florile arborelui tămîios şi sacii cu piper sînt încărcaţi pe spatele lor, şi corăbiile cu patru picioare pornesc apoi împovărate, legănîndu-se încet pe marea de nisip. Timp de luni de zile, caravanele arabe poartă mărfurile indiene şi nume din „O mie şi una de nopţi" răsună evocatoare, trecînd prin Basora, Bagdad şi Damasc, ducîndu-le mai departe spre Beyrut şi Trebizonda, sau prin Djidda spre Cairo; străvechi sînt căile acestea lungi de pribegie prin pustiu, bine cunoscute neguţătorilor încă din vremea faraonilor. Dar, din nefericire, ele sînt bine cunoscute şi de beduini, aceşti piraţi ai deşertului; un atac nemernic le răpeşte adeseori, dintr-o singură lovitură, încărcătura şi rodul nenumăratelor luni de trudă istovitoare. Ceea ce scapă însă de primejdiile furtunilor de nisip şi ale beduinilor, trebuie să treacă apoi prin mîinile altor bandiţi: pentru fiecare cămilă cu poveri, pentru fiecare sac transportat prin ţinutul lor, emirii din Hedjas, sultanii din Egipt şi Siria cer tribut. Şi desigur că cer un tribut cît se poate de ridicat; sumele pe care le percepe de pe urma comerţului cu mirodenii numai hoţul de la drumul mare din ţara Egiptului, pentru dreptul de trecere a mărfurilor, se cifrează anual la sute de mii de ducaţi. Cînd neguţătorul ajunge în cele din urmă la gura Nilului, în apropierea Alexandriei, îl aşteaptă acolo încă un profitor, ultimul, care nu e mai puţin hrăpăreţ şi al cărui rol e unul din cele mai importante: flota Veneţiei. După nimicirea perfidă a oraşului concurent, a Bizanţului, mica Republică şi-a însuşit cu desăvîrşire monopolul comerţului apusean de mirodenii; în loc să fie expediată mai departe pe cale directă, marfa trebuie să fie negociată la Rialto, unde agenţiile germane, flamande şi engleze o scumpesc şi mai mult. Abia după aceea, aceleaşi flori şi aceleaşi boabe care au crescut şi s-au pîrguit în urmă cu doi ani, sub soarele tropical, sînt transportate în căruţe cu roţi mari prin troienele şi gheţurile trecătorilor din Alpi, pentru a ajunge la mămularul european şi, prin acesta, la consumator.

Prin cel puţin douăsprezece mîini — aşa notează, cu melancolie, Martin Behaim în celebrul său „Globus" („Erdapfel") din 1492 — trebuie să treacă ingredientele indiene, speculate cămătăreşte, pînă să parvină la ultima mînă, la consumator: *„Item ess ist zu wissen, das die Spezerey die in den Insuln in Indien in Orienten in manicherley Hendt verkaufft wirdt, ehe sie herauss kumpt, in unsere Landt"*[1]. Dar chiar dacă douăsprezece mîini îşi împart cîştigul, fiecare din ele stoarce totuşi destul suc de aur din produsele indiene; cu toate riscurile şi primejdiile, negoţul de coloniale e socotit ca cel mai rentabil; el e mult mai bănos decît toate afacerile din Evul Mediu, pentru că traficul unor mărfuri de volumul cel mai mic este legat de posibilitatea celor mai mari cîştiguri. Din cinci corăbii — şi expediţia lui Magellan confirmă acest exemplu de simplă aritmetică — patru se pot scufunda cu toată încărcătura lor, două sute din cei două sute şaizeci şi cinci de oameni pot să nu se mai întoarcă acasă (şi chiar aşa s-a întîmplat, căci mulţi mateloţi şi căpitani şi-au pierdut viaţa în timpul expediţiei), dar neguţătorul tot cîştigă pînă la urmă în jocul acesta. Dacă numai o corabie din cinci se mai înapoiază acasă, oricît de mică ar fi ea, însă bine încărcată cu mirodenii, atunci încărcătura compensează cu prisosinţă pierderile — atît de mare e profitul. Căci, în veacul al XV-lea, un singur sac cu piper preţuieşte mai mult decît viaţa unui om; nu e deci de mirare că, faţă de marea ofertă de vieţi omeneşti lipsite de valoare şi faţă de imensa cerere de mirodenii preţioase, socoteala se încheie totdeauna cu beneficii strălucite. Palatele Veneţiei şi acele ale familiilor Fugger şi Welser sînt clădite aproape numai din cîştigurile negoţului de ingrediente indiene.

Dar, inevitabilă ca şi rugina fierului, invidia se leagă dîrză de cîştigul mare. Orice privilegiu este întotdeauna resimţit de ceilalţi ca o nedreptate; şi acolo unde se îmbogăţeşte peste măsură numai un mic grup de oameni, se formează în mod spontan o coaliţie a celor dezavan-

---

[1] De asemenea e de ştiut că mirodeniile ce se vînd în Orient, în insulele Indiei, intrînd doar în mîna cîtorva, sînt la mare preţ în ţara noastră. (N.R.)

tajaţi. De multă vreme genovezii, francezii, spaniolii privesc cu ochi răi la Veneţia cea iscusită, care a ştiut să îndrepte gulfstreamul de aur spre Grande Canal; şi mai amărîţi, mai întărîtaţi, ei îşi aţintesc privirile spre Egipt și Siria, unde Islamul a ridicat o barieră de netrecut între India şi Europa. Niciunei corăbii creştine nu-i este îngăduit să pătrundă în Marea Roşie; nici un comerciant creştin nu poate trece măcar pe acolo, ca să plece mai departe; fără cruţare, întreg traficul cu India e astfel îndrumat, încît el trece exclusiv prin mîinile neguţătorilor turci și arabi. Prin aceasta, însă, nu numai că marfa e scumpită în mod inutil pentru consumatorii europeni, nu numai că comerţul creştin i se sustrage din capul locului o bună parte din cîştig, ci e primejdie ca întreg prisosul de metal preţios să se scurgă spre Orient, deoarece mărfurile europene nu ating nici pe departe valoarea de schimb a preţioaselor produse indiene. Numai din cauza acestui simţitor deficit comercial, nerăbdarea Occidentului trebuia să sporească mereu și să caute, cu toată pasiunea, un mijloc de a se sustrage ruinătorului și umilitorului control. În cele din urmă, energiile se adună laolaltă. Cruciadele nu erau nicidecum (așa cum sînt deseori descrise în chip romantic) o simplă încercare mistică, religioasă, de a smulge necredincioşilor locurile Sfîntului Mormînt; această primă coaliţie europeană creștină reprezenta totodată cea dintîi străduinţă logică și conștientă de a răzbi prin bariera ce închide calea spre Marea Roșie și de a da putinţă Europei, creştinătăţii, să facă, în toată libertatea, comerţ cu Răsăritul. Deoarece iureşul cruciaţilor n-a izbutit, deoarece Egiptul n-a putut fi smuls dominaţiei mahomedanilor și Islamul continua să încurce calea spre India, e firesc că trebuia să se trezească dorinţa de a se găsi neapărat o altă cale spre India — o cale cu totul liberă. Îndrăzneala care a determinat pe Columb să pornească hotărît spre apus, pe Bartolomeo Diaz şi Vasco de Gama spre sud, pe Cabot spre nord, spre Labrador, își are în primul rînd izvorul în voinţa deplin conştientă de ţelul ei: de a se descoperi în cele din urmă, pentru lumea occidentală, o cale maritimă spre India, o cale liberă, fără piedici, fără vămi — și să se înfrîngă astfel ruşinoasa dominaţie a Islamului. Întotdeauna, în

descoperirile și invențiile hotărîtoare, forța care însuflețește, care dă aripi, este de fapt un elan de natură morală, spirituală; însă realizarea pe pămînt, pornirea decisivă spre acțiune este dată, de obicei, de impulsurile materiale. Desigur că regii și sfetnicii lor s-ar fi entuziasmat față de propunerile lui Columb și Magellan, chiar numai de dragul ideii îndrăznețe ce reprezentau aceste propuneri; dar niciodată n-ar fi riscat banii necesari pentru proiectul lor, niciodată prinții și speculanții nu le-ar fi pregătit în realitate o flotă, dacă nu aveau în același timp perspectiva că, de pe urma acestor expediții, ei își vor scoate de o mie de ori dobînzile capitalurilor investite. Îndărătul eroilor din acea epocă de descoperiri, se aflau comercianții — ca puteri care pun în mișcare o idee; și chiar acest dintîi impuls eroic pentru cucerirea lumii s-a ivit din motive cît se poate de materiale. La început au fost mirodeniile!

Minunat lucru e totdeauna cînd, în cursul istoriei, geniul unui om se unește cu geniul momentului, cînd un singur om are viziunea clară a profundei năzuinți creatoare a epocii sale și o înțelege cu adevărat. Una dintre țările Europei nu și-a putut împlini pînă acum partea sa la misiunea europeană: e Portugalia care s-a străduit în lupte eroice îndelungate să se sustragă stăpînirii maurilor. Acum, însă, după ce și-a cucerit definitiv victoria și independența, energia unui popor tînăr și pasionat stagnează cu desăvîrșire, ca un cîmp lăsat în părăginire. Prin hotarele ei de pe uscat, Portugalia se învecinează în întregime cu Spania, sprijinindu-se parcă de ea — o națiune prietenă, soră; astfel, mica și săraca țară se putea întinde numai prin negoț înspre mare. Dar situația geografică a Portugaliei este în mod fatal — sau așa pare la început — mai defavorabilă decît a tuturor națiunilor europene care își susțin existența prin navigație. Căci Oceanul Atlantic, care își aruncă dinspre apus valurile asupra coastelor por-

tugheze, este considerat, după geografia ptolomeică (unica autoritate a Evului Mediu), ca o nesfîrșită pustietate de apă, cu neputință de străbătut. După hărțile planetare ptolomeice, calea spre sud de-a lungul coastelor africane nu părea nici ea mai accesibilă; se credea că nu se poate ocoli cu corabia deșertul acesta nisipos, căci această țară inospitalieră și chiar de nelocuit s-ar întinde pînă la pol și că ar fi unită cu *terra australis*[1], nelăsînd astfel nici o trecătoare spre Orient. După cele susținute de vechea geografie, Portugalia ar avea, dintre toate națiunile maritime ale Europei, poziția cea mai rea ce se poate închipui, pentru că e situată în afara Mediteranei, singura mare navigabilă în acele vremuri.

Gîndul statornic, de o viață întreagă, al fiului unui prinț portughez, va fi de acum înainte acela de a face posibilă această pretinsă imposibilitate și de a cuteza să încerce dacă nu cumva — potrivit cuvîntului biblic — cei din urmă ar putea să devină totuși cei dintîi. Ce-ar fi dacă s-ar dovedi că Ptolomeus, acest *geographus maximus*, acest papă al geografiei, s-a înșelat? Ce-ar fi dacă oceanul acesta, ale cărui valuri uriașe aruncă uneori pe țărmurile Portugaliei lemne străine, ciudate prin aspectul și însușirile lor (și care trebuie să fi crescut totuși pe undeva), nu e nicidecum nemărginit, ci duce spre pămînturi noi și necunoscute? Ce-ar fi dacă s-ar dovedi că Africa poate fi locuită și dincolo de tropice, și că grecul acela prea-înțelept ar fi spus doar o minciună grosolană, afirmînd că acest continent necercetat nu poate fi ocolit pe mare și că nici un drum nu duce dincolo, spre Oceanul Indian? Atunci Portugalia, tocmai pentru că e situată la extrema limită apuseană a Europei, ar fi adevărata trambulină spre toate descoperirile: ea ar avea calea cea mai scurtă din toate, spre India. Ea n-ar fi respinsă de ocean, ci, mai mult ca orice altă țară a Europei, ar fi chemată să se consacre navigației. Visul acesta, dorința aceasta de a ridica mica și slaba Portugalie la rangul de primă putere maritimă și de a schimba Oceanul Atlantic — considerat pînă acum o barieră de netrecut — într-o

[1] Ținuturile sudice (în limba latină) (N.R.)

cale deschisă tuturora fusese *„in nuce“*[1] gîndul care l-a obsedat toată viața pe *„iffante“*-le Don Enrique pe care istoria îl numește pe drept și pe nedrept Don Enrique Navigatorul. Pe nedrept: căci, cu excepția unei scurte expediții războinice la Ceuta, Enrique nu s-a urcat niciodată pe o corabie; nu există nici o carte, nici un tratat nautic, nici o hartă făcută de mîna lui. Dar istoria trebuie să-i recunoască totuși pe bună dreptate numele acesta, căci el și-a consacrat viața și averea numai navigației și navigatorilor. Remarcîndu-se de la timpuriu în războiul cu maurii, la asediul Ceutei (1412), fiind totodată unul din cei mai bogați oameni ai țării, acest vlăstar al unui suveran portughez și nepot al unui rege englez putea să-și exercite ambiția în cele mai strălucite situații; toate curțile îl invită, Anglia îi oferă o comandă supremă. Însă acest ciudat visător își alege, ca formă a vieții sale, singurătatea creatoare. El se retrage la Capul Sagres, sacrul timp de aproape cincizeci de ani navigația spre India și, promontoriu al celor din vechime. De acolo pregătește prin aceasta, marea ofensivă contra fascinantei *„mare incognitum“*[2].

Ce-a dat oare acestui singuratic și temerar visător curajul de a-și susține (împotriva celor mai înalte autorități cosmografice, împotriva lui Ptolomeu și a imitatorilor care se foloseau de cuvintele și hărțile sale) convingerea că Africa nu este un continent contopit la sud cu polul înghețat, ci poate fi ocolită cu corăbiile și că ea este adevărata cale maritimă spre India? Această ultimă taină cu greu va putea fi dezvăluită. Dar niciodată n-a amuțit cu desăvîrșire zvonul înregistrat de Herodot și de Strabon, că în zilele întunecate ale faraonilor, o flotă feniciană ar fi pornit odată de-a lungul Mării Roșii spre sud și că după doi ani s-ar fi înapoiat pe neașteptate acasă, venind dinspre apus, după ce a trecut printre coloanele lui Hercule (strîmtoarea Gibraltar). Poate că *iffantele* ar fi aflat prin maurii care făceau negoț de sclavi că dincolo de *Libya deserta*[3], de Sahara nisipoasă, se în-

---

[1] În sîmbure (în limba latină) (N.R.)
[2] Mare necunoscută (în limba latină) (N.R.)
[3] Deșertul Libiei (în limba latină) (N.R.)

tinde o „Țară a bogăției“, o „*bilat ghana*“. Și într-adevăr, pe o hartă pe care un cosmograf arab a executat-o pe la 1150 pentru Roger II, regele normanzilor, Guineea de azi e indicată cît se poate de exact sub numele acesta: „*bilat ghana*“. Se poate deci presupune că Enrique, folosindu-se cu dibăcie de un serviciu de emisari și cercetători, era mai bine informat asupra formei reale a Africii, decît geografii de catedră care jurau numai pe codicele lui Ptolomeu și care au respins pe urmă și rapoartele lui Marco Polo și ale lui Ibn Battuta, ca fiind pline de minciuni gogonate. Dar adevărata însemnătate morală a lui Enrique rezidă în faptul că, o dată cu măreția țelului, el a recunoscut și marile dificultăți ale realizării, și că a înțeles, cu o nobilă resemnare, că el nu-și va vedea niciodată visul împlinit, deoarece pentru pregătirea unei întreprinderi atît de uriașe era nevoie chiar mai mult decît o întreagă viață de om. Căci, cum putea îndrăzni cineva să călătorească atunci pe mare, din Portugalia spre India, fără cunoștințe maritime și fără corăbii care să înfrunte valurile? În vremea aceea, cînd Enrique se punea pe lucru, cunoștințele geografice și nautice ale Europei erau neînchipuit de primitive. În secolele de cumplită pustiire, care au urmat prăbușirii imperiului roman, Evul Mediu a uitat aproape tot ce-au aflat grecii, fenicienii, romanii în călătoriile lor cutezătoare. Pentru secolele acelea de constrîngere de sine și de limitare a spațiului, era de necrezut povestirea fantastică că Alexandru ar fi răzbit de mult la hotarele Afganistanului și a înaintat adînc, spre sud, pînă în India. Pierdute sînt hărțile excelente, atlasurile romanilor; ruinate sînt șoselele lor militare, ale căror pietre de hotar erau înfipte pînă departe, în Britania și Bitinia; nici urmă n-a mai rămas din serviciul lor de informație, politic și geografic, care servea de model tuturora; oamenii s-au dezvățat să călătorească. Plăcerea de a întreprinde expediții, de a descoperi colțuri noi ale lumii, a scăzut cu totul — și jalnică a devenit la urmă arta navigației. Fără nici un țel depărtat și îndrăzneț, fără compasuri potrivite și fără hărți precise, micile nave se furișează fricoase de-a lungul coastelor, din port în port, avînd mereu grija furtunilor sau a piraților deopotrivă de primejdioși. Cu o cosmografie atît de înapoiată

și cu niște corăbii atît de jalnice, era încă prea devreme să se ajungă la stăpînirea oceanelor și la cucerirea împărățiilor îndepărtate. Trebuiau mai întîi truda și sacrificiul unei întregi generații, pentru a se recîștiga ceea ce s-a pierdut în secole de indiferență. Și Enrique — în aceasta constă măreția sa — era hotărît să-și jertfească viața pentru fapta viitoare.

Din castelul străvechi, clădit de prințul Enrique la Capul Sagres, n-au mai rămas în picioare decît cîteva ziduri ruinate; Francis Drake, unul din cei mai ingrați moștenitori ai științei pe care a îmbogățit-o prințul solitar, a jefuit și a distrus castelul. Printre umbrele și vălul legendei, abia dacă se mai poate recunoaște astăzi, în toate amănuntele, felul în care prințul Enrique a pregătit planurile de cucerire ale Portugaliei. După relatările (probabil romantice) ale cronicarilor din țara sa, el și-a procurat, din toate părțile lumii, o mulțime de cărți și de mape cu hărți, a chemat la dînsul învățați arabi și evrei și le-a poruncit să înjghebeze planșe, tabele și instrumente mai bune. Fiecare corăbier, fiecare căpitan, reîntors dintr-o călătorie, era chestionat cu de-amănuntul; toate aceste comunicări și cunoștințe erau adunate cu grijă într-o arhivă secretă și, în același timp, alte corăbii erau echipate pentru o serie de expediții. Arta navală era necontenit încurajată; construcția vaselor era din ce în ce mai desăvîrșită și astfel, în scurtă vreme, după micile bărci de pescari, deschise, cu un echipaj de optsprezece oameni, după primitivele „*barcas*“[1] s-au ivit adevărate corăbii cu pînze, încăpătoare, de optzeci, de o sută de tone — acele „*naos*“ care puteau porni spre largul mării chiar pe vreme rea. Pe de altă parte, acest nou tip de corăbii, mai rezistente la riscurile navigației, impuneau un tip nou de corăbier. Cîrmaciul se întovărășește cu un „maestru astrolog“, cu un specialist nautic care știe să citească portolanul, să determine declinațiunile cerești și să însemneze meridianele. Teoria și practica merg mînă în mînă, se stimulează reciproc în noi îmbunătățiri și născociri. Cu încetul, în urma acestor prime expediții, se ivește din simpli pescari și corăbieri un soi

---

[1] Vase (în limba spaniolă) (N.R.)

de navigatori și descoperitori, formați sistematic la școala aspră a mării, și ale căror fapte sînt rezervate viitorului. Ca și Filip al Macedoniei, care a lăsat fiului său Alexandru acea irezistibilă falangă pentru cucerirea lumii, Enrique lasă moștenire Portugaliei sale corăbiile cele mai moderne din vremea sa și marinarii cei mai destoinici pentru cucerirea oceanului.

Dar tragică e soarta premergătorilor: lor le este scris să moară în ajunul victoriei, fără să vadă ei înșiși Țara Făgăduinței. Enrique n-a trăit niciuna din marile descoperiri care au făcut patria sa nemuritoare în istoria descoperirii lumii; în anul morții sale (1460) nu s-a ajuns la vreo realizare cu adevărat însemnată pe tărîmul mondial al geografiei. Mult glorificata descoperire a Azorelor și a Madeirei era în realitate numai o redescoperire (pe care portolanul lui Laurentino o înregistrează încă din anul 1351). Corăbiile portugheze, coborînd de-a lungul coastelor apusene ale Africii, n-au ajuns nici măcar pînă la ecuator; s-a înjghebat pe atunci un mic negoț, nu prea glorios, cu „fildeș alb" și mai cu seamă cu „fildeș negru": adică, negrii de pe coastele Senegalului erau prinși cu miile și îngrămădiți în corăbii pentru a fi vînduți la tîrgul de sclavi din Lisabona; cei întorși din expediție mai aduceau și cîteva săculețe cu praf de aur ce se găsea pe acolo. Acest mic și insuficient început e tot ce văzuse Enrique din marea operă pe care o visase o viață întreagă. În realitate, biruința a fost cîștigată încă din vremea lui, ajungîndu-se la rezultate hotărîtoare. Căci primul triumf al navigației portugheze nu rezida pe atunci în distanța parcursă, ci în sfera morală: în sporirea spiritului de întreprindere, a pasiunii pentru acțiuni cutezătoare și în distrugerea unei legende periculoase. Timp de secole, marinarii își șopteau cu teamă că nu se poate naviga dincolo de Capul Non (în traducere, numele acestui cap ar fi: Nu mai departe), căci îndărătul lui începe imediat „marea cea verde, a întunecimii" — și e vai de corabia care ar cuteza să se aventureze în această zonă ucigătoare. Acolo, la tropice, marea fierbe, clocotește sub dogoarea soarelui. Scîndurile și pînzele se încing îndată și iau foc; orice creștin care ar încerca să pună piciorul în „Țara Diavolului" — care e stearpă și pustie, aidoma

unei regiuni de cratere vulcanice — s-ar preschimba imediat într-un negru. Frica aceasta de a călători pe mările Sudului devenise atît de nestăpînită, prin asemenea închipuiri fantastice, încît papa — numai pentru a înlesni lui Enrique să-şi procure neapărat marinari pentru primele sale expediţii — trebuia să asigure fiecărui participant deplină iertare a păcatelor. Abia atunci s-a izbutit să se recruteze cîţiva oameni cu adevărat cutezători, pentru aceste prime expediţii. Cea mai mare bucurie a stîrnit deci faptul că Gil Eannes a ocolit în 1434 Capul Non, despre care se pretindea că e cu neputinţă să fie depăşit! Din Guineea, acest navigator poate vesti tuturor că l-a demascat pe celebrul şi slăvitul Ptolomeu ca pe un flecar care a vrut să sperie lumea — „căci pe-aici e tot aşa de uşor de navigat ca şi la noi acasă, şi ţara e extrem de bogată şi de frumoasă". Prin aceasta, vraja s-a risipit: punctul mort al inerţiei şi fricii a fost înfrînt. Acum Portugalia nu mai e nevoită să prindă cu arcanul oamenii necesari echipajelor sale; aventurieri de meserie şi cei dornici de aventură vin singuri din toate ţările. Fiecare nouă călătorie izbutită dă tot mai mult curaj corăbierilor, şi deodată se iveşte o întreagă generaţie de tineri temerari, care iubesc aventura mai mult decît viaţa. *„Navigare necesse est, vivere non est necesse"*[1] — această veche zicală marinărească a căpătat iarăşi putere asupra sufletelor. Şi totdeauna, cînd o nouă generaţie se pune pe lucru, hotărîtă şi strîns unită, lumea se transformă.

De aceea moartea lui Enrique nu înseamnă decît momentul acelei respiraţii adînci care precede saltul cel mare. Abia s-a urcat pe tron energicul rege Joao II, şi evenimentele iau un avînt care întrece toate aşteptările. Ceea ce fusese pînă acum doar o biată înaintare de melc, devine dintr-o dată goană vijelioasă şi săritură de leu. Nu mai departe decît ieri se considera ca o ispravă măreaţă faptul că navele cu pînze au străbătut în răstimp de doisprezece ani cele cîteva mile pînă la Capul Bojador şi, după alţi doisprezece ani de lentă înaintare, ele au ajuns cu bine la Capul Verde. Pe cînd acum, o înaintare rapidă de o sută, de cinci sute de mile, nu mai e

---

[1] E musai să pluteşti, nu-i musai să trăieşti (N.R.)

ceva neobişnuit. Poate că numai generaţia noastră, căreia i-a fost dat să vadă realizată cucerirea aerului, noi, care am jubilat tot astfel la început, cînd un aeroplan se putea menţine în aer străbătînd numai trei, numai cinci, numai zece kilometri de la Cîmpul lui Marte din preajma Parisului — ca să vedem apoi, după un deceniu, escadrile întregi de avioane zburînd deasupra continentelor — poate că numai noi putem înţelege, pe deplin, entuziasmul febril, adînca, fremătătoarea bucurie cu care toată Europa urmărea iureşul neaşteptat al Portugaliei spre tărîmurile necunoscutului. În 1471 ecuatorul e atins, în 1484 Diego Cam a şi debarcat la gura Congo-ului, iar în 1486 se împlineşte, în sfîrşit, visul profetic al lui Enrique: navigatorul portughez Bartolomeo Diaz ajunge la extremitatea sudică a Africii, la Capul Bunei Speranţe, pe care, desigur, din cauza furtunilor ce l-au întîmpinat acolo, îl botează la început cu numele de *Cabo tormentoso* — promontoriul furtunilor. Dar chiar cînd uraganul îi sfîşie pînzele şi îi frînge catargul, îndrăzneţul conquistador nu părăseşte cîrma şi, hotărît, îşi continuă calea. A şi ajuns la calea răsăriteană a Africii şi piloţii mahomedani puteau să-l îndrumeze de acolo cu uşurinţă, mai departe, spre India — dar iată că echipajul se răzvrăteşte: e de ajuns cît au străbătut de astă dată! Cu inima rănită, Bartolomeo Diaz e nevoit să se înapoieze, pierzînd, din vina altora, gloria de a fi primul european care a cucerit calea maritimă spre India. Un alt portughez, Vasco de Gama, avea să fie slăvit pentru această faptă eroică, în nepieritoarea poezie a lui Camoëns; ca totdeauna acel care a început expediţia, tragicul iniţiator, rămîne uitat — spre gloria aceluia care are norocul s-o ducă pînă la sfîrşit. Oricum: fapta hotărîtoare s-a împlinit. Pentru întîia oară s-a precizat definitiv figura geografică a Africii; pentru întîia oară s-a dovedit şi s-a evidenţiat, împotriva afirmaţiei lui Ptolomeu, că drumul maritim spre India este liber. Visul de o viaţă întreagă al lui Enrique e realizat de elevii şi moştenitorii săi, în răstimp de o generaţie după maestrul lor.

Cu uimire şi invidie, lumea îşi îndreaptă privirea spre acest mic popor de marinari, neluat pînă acum în seamă, din colţul cel mai depărtat al Europei. În timp ce marile

puteri: Franța, Germania, Italia se măcelăreau între ele în războaie fără rost, Portugalia, această cenușăreasă a Europei, și-a înfăptuit visul vieții sale, sporindu-l totodată de o mie, de zece mii de ori; nici o altă străduință nu mai poate întrece saltul ei, avîntul ei nemăsurat. Peste noapte, Portugalia a devenit prima națiune maritimă a lumii; prin realizările sale, ea și-a asigurat nu numai provincii noi, ci țări întregi din celelalte continente. Încă un deceniu și cea mai mică dintre națiunile Europei va ridica pretenția de-a poseda și administra întinderi mai vaste chiar decît ale imperiului roman în epoca expansiunii sale celei mai mari.

Bineînțeles că o asemenea pretenție, excesiv imperialistă, trebuia să istovească foarte repede puterile Portugaliei, cînd ea va încerca să-și impună tuturor voința. Orice copil ar putea face socoteala că o țară atît de mică, care nu numără în total mai mult de un milion și jumătate de locuitori, nu poate să ocupe singură, să colonizeze, să administreze sau măcar să monopolizeze comerțul în întreaga Africă, Indie și Brazilie; și cu atît mai puțin, ea nu poate stăpîni pentru vecie aceste imense regiuni ale globului. Din punct de vedere rațional, expansiunea nelimitată a Portugaliei apare deci ca o absurditate, ca un donquijotism de cea mai primejdioasă specie. Poate că niciodată o națiune nu și-a concentrat, cu mai multă măreție, într-un singur moment victorios, toate energiile sale — ca Portugalia, pe la sfîrșitul secolului al XV-lea. Țara aceasta își creează singură, deodată, nu numai un Alexandru al ei, nu numai argonauții ei în acei care se numesc Albuquerque, Vasco de Gama și Magellan — ci ea își găsește un Homer în Camoëns, un Titus Livius în Barros. Învățați, constructori, mari negutători se ivesc peste noapte, fiecare la locul său. Timp de o oră — o oră de neuitat în istoria mondială — Portugalia a fost în fruntea națiunilor europene, conducătoarea întregii omeniri.

Dar fiecare faptă mare, săvîrșită de un singur popor, e făcută întotdeauna pentru toate popoarele. Ele simt laolaltă că această primă răzbire în tărîmurile necunoscutului a răsturnat toate măsurile, toate sentimentele și noțiunile de distanță, valabile pînă acum — și, de aceea, la

toate curţile şi universităţile sînt urmărite, cu inima zvîcnind de nerăbdare, ştirile cele mai noi din Lisabona. Graţie unei minunate intuiţii, Europa îşi dă limpede seama de elementul creator ce rezidă în această acţiune portugheză care lărgeşte, cu adevărat, orizontul lumii pămîntene; Europa înţelege că navigaţia şi descoperirile geografice vor transforma în curînd lumea, în mod mai hotărîtor decît toate tunurile de mare calibru, decît toate războaiele dintre state — şi că o epocă de sute de ani, o epocă milenară — Evul Mediu — s-a încheiat definitiv şi începe acuma o nouă perioadă: „Epoca Modernă", care va cugeta şi îşi va dezvolta activitatea-i creatoare într-un spaţiu de dimensiuni mult mai mari. Simţind din plin solemnitatea unor asemenea momente istorice, umanistul florentin Poliziano, ca exponent al raţiunii dornice de pace, îşi înalţă glasul spre a slăvi Portugalia, şi gratitudinea întregii Europe culte vibrează în cuvintele lui însufleţite: „Nu numai că au fost lăsate în urmă coloanele lui Hercule şi s-a pus, în sfîrşit, frîu unui ocean spumegînd de furie, dar s-a restabilit unitatea îndelung paralizată a lumii locuibile. Ce noi posibilităţi şi avantaje economice, ce sporiri ale cunoştinţelor, ce confirmări ale adevărurilor vechii ştiinţe care fuseseră respinse pînă acum, ca fiind nedemne de crezare, mai putem aştepta de aici înainte! Ţări noi, mări noi, lumi noi *(alii mundi*[1]*)* sînt scoase la iveală din întunecimea în care au zăcut timp de secole! Portugalia este azi straja, păzitoarea veşnic trează a celei de-a doua lumi."

Un episod uluitor întrerupe această măreaţă înaintare a Portugaliei spre răsărit. „A doua lume" pare acum ocupată de îndrăzneţii navigatori, coroana şi toate comorile Indiei par dinainte asigurate regelui Joao, căci nimeni n-o mai poate lua înaintea Portugaliei după ce corăbiile ei au ocolit Capul Bunei Speranţe, şi niciuna dintre puterile Europei încă nu poate măcar s-o urmeze pe această

[1] Alte lumi (în limba latină) (N.R.)

cale ce și-a pregătit-o vreme îndelungată. Căci Enrique Navigatorul a fost destul de prevăzător să-și procure un *breve* al papei, prin care toate țările, mările și insulele care vor fi descoperite dincolo de Capul Bojador urmează să aparțină, în mod exclusiv, portughezilor; și alți trei papi au confirmat și întărit această ciudată „donație", care acordă dintr-o dată casei Viseu, printr-o simplă trăsătură de condei, deplină și dreaptă posesiune asupra întregului Orient, încă necunoscut, cu milioanele sale de locuitori. Portugaliei și numai Portugaliei îi sînt deci riguros rezervate toate pămînturile noi. Cine are în mînă asemenea garanții indiscutabile se simte în general prea puțin înclinat spre afaceri nesigure; și de aceea nu era nicidecum atît de ciudat și de uimitor (cum afirmă *a posteriori*, cei mai mulți istoriografi) faptul că acel *beatus possidens*[1], acel rege Joao II a arătat prea puțin interes pentru proiectul cam confuz al unui necunoscut genovez care cerea, cu emfază, o flotă întreagă *„para buscar el levante por el ponente"*[2] — pentru a putea ajunge pe la apus la țărmurile Indiilor. E adevărat că messer Cristoforo a fost ascultat cu toată amabilitatea acolo, la palatul din Lisabona, și că nu i s-a opus nicidecum un refuz brutal. Dar regele își amintește prea bine că pînă acum toate expedițiile spre fabuloasele insule Antilha și Brazilia, de care se crede că ar fi situate către apus, între Europa și Indii, au pierit în jalnice naufragii. Și afară de aceasta, de ce să se riște ducații portughezi, bani buni și siguri, pentru o cale extrem de nesigură spre Indii, cînd tocmai s-a găsit după osteneli de ani de zile drumul cel drept, iar la șantierele de pe malurile fluviului Tajo se și lucrează zi și noapte la flota cea mare ce urmează să pornească direct spre Indii, ocolind Capul Bunei Speranțe.

De aceea, ca o piatră zvîrlită în fereastră și care cade în odaie în zornăit de geamuri sparte, răzbește în palatul din Lisabona vestea neașteptată că genovezul, aventurierul acela grandilocvent, ar fi traversat într-adevăr, sub

---

[1] Fericit posesor (în limba latină) (N.R.)

[2] Pentru a încerca să ajungă în răsărit pe la apus (în limba spaniolă) (N.R.)

pavilion spaniol, *Oceano tenebroso*[1] și că ar fi dat de pămînt, la apus, întocmai după cinci săptămîni de navigație. S-a întîmplat o minune! Peste noapte s-a împlinit mistica profeție din „Medeea“ lui Seneca, care a impresionat adînc, încă cu ani și ani în urmă, spiritele marilor navigatori ai lumii:

„... venient annis
saecula series, quibus Oceanus
vincula rerum laxet et ingens
pateat tellus. Typhisque novos
detegat orbes, nec sit terris
Ultima Thula.“

Se pare că au sosit, cu adevărat, „zilele cînd oceanul își dezvăluie, după secole, secretul său și o țară necunoscută iese la iveală, cînd pilotul argonaut descoperă lumi noi și Thula nu mai este cea mai depărtată țară de pe pămîntul nostru“. E drept însă că Columb, noul „pilot argonaut“, nici nu bănuiește că a descoperit un continent nou. Pînă la sfîrșitul vieții sale, omul acesta ciudat și încăpățînat a stăruit în credința că a pus piciorul pe pămîntul Asiei; n-a vrut să renunțe, nici în ruptul capului, la această închipuire a sa și era sigur că dacă s-ar continua drumul spre apus, el ar ajunge în puține zile, cu „Hispaniola“ sa, la îmbucătura Gangelui. Dar tocmai de aceasta îi este frică Portugaliei: o frică cumplită, ucigătoare. Căci la ce servește Portugaliei enciclica papală, ce-i conferă stăpînirea tuturor țărilor pe care le va descoperi pe calea dinspre răsărit, de vreme ce tocmai în ajunul elanului final, Spania i-o ia înainte pe calea mai scurtă dinspre apus și îi sustrage Indiile în ultimul moment? Prin aceasta ar fi cu totul zădărnicită munca de cincizeci de ani a lui Enrique, precum și truda de patruzeci de ani ce-a urmat după moartea sa; Portugalia ar pierde pentru totdeauna Indiile prin lovitura temerară nebunească a funestului aventurier genovez. Dacă Portugalia vrea să-și mențină privilegiile asupra Indiilor, nu-i rămîne atunci altă alegere decît să îndrepte armele împotriva neașteptatei imixtiuni a rivalei sale.

---

[1] Ocean întunecat (în limba spaniolă) (N.R.)

Din fericire, papa înlătură primejdia amenințătoare. Portugalia și Spania sînt copiii favoriți ai inimii sale, fiind singurele națiuni ai căror regi nu s-au opus niciodată, cu îndîrjire, autorității sale spirituale. Ele au combătut pe mauri și au izgonit pe necredincioși; prin foc și sabie au stîrpit orice erezie în țara lor; nicăieri nu găsește inchiziția papală ajutoare mai sigure, gata să se năpustească asupra maurilor, maranilor și evreilor. Nu, copiii săi favoriți nu trebuie să fie dezbinați! așa hotărăște papa. Și, de aceea, problema ce se pune este aceea de a se împărți, pur și simplu, între Spania și Portugalia, regiunile încă necunoscute ale lumii. Și anume, ele să nu fie împărțite „în sfere de influență", precum se spune în limbajul fățarnic al diplomației moderne, ci date în deplină stăpînire. Pe temeiul autorității sale de vicar al lui Hristos, papa dăruiește acestor două popoare — cinstit, fără putință de îndoială — toate populațiile, țările, insulele și mările. Ca pe un măr, pe care l-ar tăia în două cuțitul, el ia globul pămîntesc și, prin bula de la 4 mai 1493, îl împarte în două jumătăți. Linia despărțitoare trece la vreo sută de leghe de insulele Capului Verde. Țările nedescoperite ale globului, care se află la apus de linia aceasta, să aparțină iubitului său copil Spania, iar cele situate la răsărit, iubitului său copil Portugalia. La început, ambii copii sînt de acord cu această împărțire și mulțumesc cu toată recunoștința pentru frumosul dar. Curînd, însă, Portugalia se simte totuși neliniștită și solicită papei să mute linia despărțitoare puțin mai spre apus. Cererea aceasta e satisfăcută prin tratatul de la Tordesillas din 7 iunie 1494: linia de demarcație e trasată cu două sute șaptezeci de leghe mai spre apus (și, prin aceasta, Portugalia avea să se aleagă mai tîrziu cu o vastă posesiune: cu Brazilia, care nici nu fusese încă descoperită pe vremea aceea).

Oricît de grotesc ar părea la prima vedere un gest atît de generos, care, cu o singură trăsătură de condei, dăruiește aproape întreaga lume numai celor două națiuni fără să țină seama de celelalte — soluția aceasta pacifică trebuie să fie totuși admirată, ca una din rarele acte raționale ale istoriei, prin care un conflict este aplanat prin bună înțelegere reciprocă, în loc să fie rezolvat prin vio-

lență. Și, de fapt, orice război colonial între Spania și Portugalia a fost evitat de decenii prin tratatul de la Tordesillas, cu toate că aranjamentul acesta era dinainte condamnat să aibă un caracter provizoriu. Căci dacă tai cu cuțitul un măr, în întregime, atunci tăietura trebuie să răzbată și dincolo, de la un cap la altul; linia de demarcație stabilită prin tratatul de la Tordesillas trebuie să iasă odată la iveală și de partea cealaltă a globului, pe suprafețele încă invizibile. Dar, în cuprinsul cărei jumătăți se află acum mult căutatele și prețioasele mirodenii? La răsărit sau la apus de linia despărțitoare a celor două emisfere? De partea Portugaliei sau de partea Spaniei? Aceasta n-o pot prevedea în momentul acesta nici papa, nici regii și nici învățații, deoarece nimeni n-a măsurat încă circumferința pămîntului — și biserica, la rîndul ei, nu vrea, cu nici un preț, să recunoască oficial forma sferică a cosmosului. Dar pînă la hotărîrea definitivă, ambele națiuni au destule de făcut și, mai ales, să înghită, pe nemestecate, enormele îmbucături din prada ce le-o aruncase destinul: uneia, micii Spania, întinderile imense ale Americii, iar celeilalte, Portugaliei mititele, toate Indiile și Africa întreagă.

Norocoasa ispravă a lui Columb trezește la început o nemărginită uimire în țările Europei. Pe urmă, însă, se dezlănțuie o goană frenetică după aventuri și descoperiri, pe care n-o cunoscuse niciodată lumea noastră veche: întotdeauna succesul oamenilor cutezători stîrnește energiile, stimulînd zelul și bravura unei întregi generații. Toți nemulțumiții din Europa, care nu se împacă cu situația lor socială, fiecare om care se simte desconsiderat, și care nu are răbdare să mai aștepte, fiii mai tineri, mezinii familiei, ofițerii în rezervă, bastarzii marilor seniori și indivizii obscuri căutați de Justiție — toți vor să plece spre Lumea Nouă. Prinții, negustorii, speculanții, care își echipează fiecare atîtea corăbii cîte pot găsi, trebuie să se apere cu forța de năvala aventurierilor și golanilor flă-

mînzi, care se bat cu cuţitele ca să fie expediaţi cei dintîi spre ţara de aur; pe cînd Enrique mai trebuia să solicite papei iertarea păcatelor pentru toţi cei care vor lua parte la expediţie, ca să-şi recruteze astfel marinarii strict necesari pe bord, sate întregi se golesc acum, căci toţi bărbaţii se îndreaptă spre porturi, şi căpitanii, proprietarii corăbiilor de comerţ, nu mai ştiu cum să scape de mulţimea ce se înghesuie în jurul lor. Expediţiile nu mai contenesc: pornesc una după alta. Într-adevăr, de parcă s-ar fi risipit deodată o negură deasă, se ivesc acum pretutindeni — la nord, la sud, la răsărit, la apus — insule noi, ţări noi, unele încercuite de gheţuri, altele împodobite de palmieri. Într-un răstimp de douăzeci, treizeci de ani, cele cîteva sute de nave mici plecate din Cadix, din Palos, din Lisabona descoperă mai multe pămînturi mai multe lumi necunoscute, decît descoperise înaintea lor întreaga omenire în cursul miilor şi miilor de ani ale existenţei sale. Incomparabil şi de neuitat e calendarul din epoca aceea de descoperiri: în 1498 Vasco de Gama — „în slujba lui dumnezeu şi spre folosul coroanei portugheze“, precum relatează cu mîndrie regele Manoel — ajunge la ţărmurile Indiilor şi debarcă la Calcutta; în acelaşi an, Cabot, căpitan în serviciul Angliei, acostează la Ţara Nouă şi, prin aceasta, la coasta nordică a Americii. După un an (1499), Pinzon, care servea sub pavilionul spaniol, şi Cabrál, sub acel portughez, descoperă Brazilia în acelaşi timp şi independent unul de altul, pe cînd Cortereál, urmînd calea străbătută de Wikingi înainte cu cinci sute de ani, redescoperă Labradorul.

Şi evenimentele se succed vertiginos. În primii ani ai noului secol, două expediţii portugheze (la una din ele a luat parte şi Amerigo Vespucci) coboară de-a lungul coastelor sud-americane pînă în apropierea lui Rio de la Plata; în 1506, portughezii descoperă insula Madagascar, în 1507 — insula Mauricius, în 1509 ajung la Malacca, pe care o şi iau cu asalt în 1511, ţinînd astfel în mîinile lor cheia arhipelagului malaez. În 1512, Ponce de León pătrunde în Florida, iar în 1513, Nunez de Balboa e cel dintîi european care zăreşte, de pe înălţimile de la Darien, oceanul Pacific. Din momentul acesta nu mai există nici o mare necunoscută omenirii. În scurtul răstimp de o sută de

ani, marina europeană și-a însutit activitatea, ba chiar și-a înmiit posibilitatea de-a face față noilor împrejurări. Pe cînd în 1418, sub Enrique, lumea a tresărit de uimire la vestea că primele barcas au străbătut calea pînă la Madeira, echipajul corăbiilor portugheze debarcă încă din 1518 la Canton și chiar în Japonia (să se compare pe hartă aceste două distanțe); curînd, o călătorie spre India va fi socotită mai puțin riscantă, decît era înainte navigația pînă la Capul Bojador. Cutreierată cu un avînt atît de înaripat, fața lumii trebuia să se transforme și să se amplifice din an în an și chiar din lună în lună. În atelierele din Augsburg, cartografii și cosmografii stau aplecați zi și noapte asupra lucrului lor, dar ei nu pot prididi, atît de numeroase sînt comenzile. Li se smulg din mîini stampele încă umede, încă neacuarelate. Și nici tipografii nu pot furniza vînzătorilor de cărți destule „globuri" și descrieri de călătorii: toți vor să fie informați, despre *„mundus novus"*[1]. Dar abia au terminat cartografii hărțile lor mondiale, punîndu-le la punct după ultimele comunicări, și iată că sosesc vești noi, rapoarte noi, care răstoarnă datele vechi — și totul trebuie corectat, refăcut din nou: căci ceea ce trecea drept o insulă, s-a dovedit că e o peninsulă; ceea ce părea să fie India, e un continent necunoscut. Trebuiesc indicate noile fluvii, coastele și munții noi — și iată: abia au terminat cartografii harta cea nouă, și sînt nevoiți să înceapă alta mai documentată, mai amplă și mai precisă. Geografia, cosmografia și cartografia n-au cunoscut nici înainte și nici mai tîrziu o asemenea dezvoltare, într-un tempo atît de frenetic, atît de îmbătător, atît de victorios ca în acest răstimp de cincizeci de ani, cînd — pentru întîia oară de cînd oamenii trăiesc, se agită și cugetă pe planeta aceasta — s-a determinat definitiv forma și configurația pămîntului, și omenirea a învățat să cunoască astrul rotund, care o poartă din vremuri incalculabile prin spațiul infinit. Dar toată această înfăptuire formidabilă este a unei singure generații; corăbierii, ei au înfruntat toate primejdiile pentru cei care vor călători după dînșii; conquistadorii — ei au deschis toate căile lumii, eroii — ei au rezolvat toate sau

[1] Lumea nouă (în limba latină) (N.R.)

aproape toate problemele ce s-au pus pe atunci. O singură faptă a mai rămas neîmplinită, cea din urmă, cea mai dificilă; să se facă cu una și aceeași corabie ocolul întregului glob pămîntesc și astfel — împotriva tuturor cosmologilor și teologilor care mai susțin ereziile trecutului — să se măsoare și să se dovedească forma rotundă a planetei noastre. Aceasta e ideea care va da rost vieții și destinului lui Fernao de Magelhaes, pe care istoria îl numește Magellan.

MAGELLAN ÎN INDIA
Martie 1505 — iunie 1512

PRIMELE CORĂBII portugheze care au coborît pe estuarul fluviului Tajo, pornind spre depărtări necunoscute, au servit la descoperirea teritoriilor; corăbiile următoare mai căutau să întreţină paşnice relaţii comerciale cu ţările cele noi, iar a treia flotă a şi fost echipată pentru expediţii războinice. Data aceasta: 25 martie 1505 marchează începutul unei epoci de colonizare, care se va desfăşura, invariabil, în ritmul acesta alcătuit din trei timpi, din trei faze consecutive. Acelaşi proces de expansiune se va repeta timp de secole: se înjghebează mai întîi o agenţie de comerţ, apoi se construieşte o fortăreaţă, sub pretextul de a ocroti agenţia. Se întreţin la început paşnice relaţii comerciale cu suveranii indigeni, pe urmă — de îndată ce s-au adus destui soldaţi — li se răpeşte prinţilor stăpînirea în propria lor ţară şi, prin aceasta, se confiscă, pur şi simplu, toate produsele locale. Abia au trecut zece ani şi Portugalia a şi uitat, după primele-i succese, că ea nu dorise altceva, la început, decît o modestă participare la comerţul de mirodenii cu ţările răsăritene. Dar bunele intenţii dispar repede în beţia succesului: din ziua cînd Vasco de Gama debarcă în India, Portugalia se pune imediat pe lucru, pentru a înlătura din calea ei toate celelalte naţiuni. Fără nici un scrupul, ea consideră toată Africa, India şi Brazilia ca proprietatea sa exclusivă. De

acum înainte nici o altă corabie nu are dreptul să străbată mările, de la Gibraltar pînă la Singapore și China; nimeni nu poate face comerț în cuprinsul unei jumătăți a globului, dacă nu aparține celei mai mici națiuni a micii Europe.

Un măreț spectacol se desfășoară, deci, în ziua aceea de 25 martie 1505, cînd prima flotă de război a Portugaliei părăsește portul Lisabonei pentru a cuceri acest nou imperiu, cel mai mare de pe glob. Un spectacol comparabil în istorie numai cu acela cînd Alexandru cel Mare străbătuse Hellespontul: și aci e vorba de o misiune deopotrivă de covîrșitoare, căci și flota aceasta nu pornește să subjuge o singură țară, un singur popor, ci o lume întreagă. Douăzeci de corăbii așteaptă, cu pînzele întinse, ordinul regelui de a ridica ancora; și nu mai sînt acolo, ca pe vremea lui Enrique, niște bărci mici, deschise, ci galioane largi și grele, cu turnuri înalte la prova și la pupa, puternice nave cu trei și patru catarge, și cu echipaj numeros. Pe lîngă sutele de matrozi pregătiți pentru război, se află pe bord nu mai puțin de o mie cinci sute de soldați, înarmați din cap pînă-n picioare, precum și două sute de tunari. Afară de aceștia au mai fost îmbarcați dulgheri și tot felul de meșteșugari, cu toate cele trebuitoare pentru a construi pe loc corăbii noi, de îndată ce vor sosi în India.

E clar pentru oricine că o flotă atît de uriașă are un scop deopotrivă de grandios: definitiva luare în posesiune a întregului Orient. Nu degeaba i s-a conferit amiralului Francisco d'Almeida titlul de vicerege al Indiei — și nu e o simplă întîmplare că tocmai Vasco de Gama „amiralul Mării Indiene", primul erou și navigator al Portugaliei, a ales și a verificat el însuși echipamentul. Misiunea militară a lui Almeida e cît se poate de evidentă: el are însărcinarea precisă de a ataca și distruge orașele comerciale mohamedane din Africa și India, de a le rade pe toate din temelie, de a ridica fortărețe în toate punctele strategice și a lăsa acolo cîte o garnizoană. Și — pentru întîia oară e anticipată aci ideea politică a Angliei — el are să se stabilească la toate punctele de ieșire și de trecere, să-și asigure toate strîmtorile de la Gibraltar pînă la Singapore, ca să le poată închide oricînd și să taie ast-

fel calea oricărui comerţ străin. I s-a mai dat viceregelui ordinul să nimicească puterea maritimă a sultanului din Egipt, precum şi a rajahilor indieni, şi să controleze cu atîta străşnicie toate porturile, încît, din acest an, 1505, să nu se mai poată transporta cu vreo corabie nici un bob de piper sau alte mirodenii, fără viza portugheză. Mînă în mînă cu această misiune militară merge cealaltă misiune, spirituală, religioasă; răspîndirea creştinismului în toate ţările cucerite; de aceea plecarea acestei expediţii războinice e încadrată totodată în ceremonialul unei cruciade. Cu propria-i mînă, regele predă în catedrală lui Francisco d'Almeida flamura cea nouă din damasc alb, avînd brodată pe ea crucea lui Isus Hristos, şi care trebuie să fîlfîie victorioasă deasupra ţărilor mauritane şi păgîne. Îngenunchind, amiralul preia flamura şi, îndărătul său, cei o mie cinci sute de ostaşi (care s-au spovedit şi au primit sfînta împărtăşanie) depun şi ei, în genunchi, jurămîntul de credinţă către stăpînul lor pămîntesc, regelui Portugaliei, precum şi stăpînului ceresc, a cărui împărăţie aveau s-o înalţe peste împărăţiile acelea străine. Solemn ca o procesiune, cortegiul străbate oraşul pînă la port; apoi bubuitul tunurilor vesteşte momentul plecării şi corăbiile lunecă mărețe pe Tajo în jos, spre largul oceanului, pe care amiralul lor trebuie să-l cucerească pentru Portugalia, pînă la capătul celălalt al pămîntului.

Printre cei o mie cinci sute de soldaţi care, cu mîna ridicată înaintea altarului, au depus jurămîntul de credinţă, îngenunchease şi un tînăr de douăzeci şi cinci de ani, al cărui nume era încă necunoscut pe atunci: Fernao de Magelhaes. Despre originea sa se ştie doar că s-a născut pe la 1480. Însuşi locul naşterii sale este contestat. Locul indicat de către cronicarii de mai tîrziu: Sabrosa, din provincia Tras os Montes, s-a dovedit inexact în urma cercetărilor mai noi, deoarece un pretins testament în care s-a găsit această indicaţie a fost definitiv recunoscut ca fals; după toate probabilităţile, se poate susţine că

Magellan s-a născut la Porto. Nici despre familia sa nu se știe altceva, decît că era de neam nobil, însă aparținînd desigur doar celui de-al patrulea rang de noblețe, printre acei *„hidalgos de cota de armes“*[1]. Oricum, originea aceasta conferă lui Magellan dreptul de a avea un blazon propriu și de a-l transmite moștenitorilor, precum și dreptul de a fi primit la curtea regală. Se crede că el ar fi servit, încă din anii copilăriei, ca paj al reginei Leonora, ceea ce nu dovedește însă nicidecum că situația ce-ar fi avut-o la curte în anii aceia obscuri era deosebit de strălucită. Căci atunci cînd acest *„hidalgo“* de douăzeci și cinci de ani intră în serviciul flotei, el nu e decît un simplu *„sobresaliente“*[2], unul din cei o mie cinci sute de soldați subalterni care mănîncă, se agită și dorm în aceleași încăperi ale corăbiei, împreună cu echipajul și elevii-marinari. Atunci el nu era într-adevăr decît unul din „soldații necunoscuți“, care au pornit cu miile în acest război pentru cucerirea lumii, care au pierit apoi cu miile și dintre care o duzină a mai supraviețuit aventurii; iar dintre aceștia, ca întotdeauna, unul singur smulge la urmă, pentru sine, gloria nepieritoare a isprăvilor săvîrșite de toți laolaltă.

În această expediție, Magellan e unul din cei o mie cinci sute de soldați — și nimic mai mult. Zadarnic căutăm numele său în cronicile războiului indian și, cu toată sinceritatea, nu se poate spune altceva despre anii aceștia, decît că ei trebuie să fi fost niște ani de incomparabilă ucenicie pentru viitorul navigator mondial. Un simplu *sobresaliente* nu prea e menajat: el e întrebuințat la toate; trebuie să strîngă pînzele în toiul uraganului și să lucreze de zor la pompă; trebuie să alerge azi la asalt împotriva unui oraș și mîine să care, sub arșița soarelui, nisip pentru construirea unui fort. Trebuie să poarte în spate măr-

---

[1] hidalgos — militari (în limba spaniolă) (N.R.)
[2] subaltern (în limba spaniolă) (N.R.)

furile de schimb și să stea de strajă la agențiile de comerț, să lupte pe uscat și pe navă, să știe să mînuiască sonda și sabia, să asculte și să comande. Dar pus să facă de toate, el învață totodată, se interesează de toate și devine în același timp soldat și marinar, negutător, cunoscător al oamenilor, al țărilor, al mărilor și al stelelor. În cele din urmă, destinul îl face încă de timpuriu pe tînărul acesta, părtaș la marile evenimente care aveau să schimbe fața lumii și să statornicească pentru decenii și veacuri supremația națiunii sale; căci după cîteva mici încăierări care sînt mai mult niște incursiuni de pradă decît acțiuni leale de război, Magellan primește adevăratul botez al focului în bătălia navală de la Cannanore (16 martie 1506).

Această bătălie de la Cannanore reprezintă un moment hotărîtor în istoria cuceririlor coloniale ale Portugaliei. Zamorinul de la Calicut (Calcutta de azi) a primit prietenește pe Vasco de Gama, cînd a debarcat întîia oară în 1498, și s-a arătat dispus să intre în relații comerciale cu acest popor necunoscut. Curînd însă, cînd portughezii s-au reîntors după cîțiva ani cu corăbii mai mari și mai bine echipate, el a fost nevoit să recunoască țelul lor real, și anume că ei rîvneau la suveranitatea fățișă asupra tuturor Indiilor. Negutătorii indieni și mahomedani văd acum cu groază ce știucă lacomă s-a năpustit în liniștitul lor eleșteu de crapi, căci străinii aceia au pus dintr-o dată stăpînire pe toate mările. Nici o corabie nu mai îndrăznește să iasă din porturi, de frica acelor pirați brutali; comerțul de mirodenii stagnează, caravanele nu mai au ce transporta spre Egipt; pînă la Rialto din Veneția se simte că o mînă tare trebuie să fi curmat pe undeva mersul normal al afacerilor. Sultanul Egiptului, căruia i-au secat veniturile vamale, încearcă mai întîi cu amenințări insistente. El scrie papei că, dacă portughezii continuă să-și facă de cap pe Oceanul Indian, prădînd tot ce întîlnesc în cale, atunci el va trece la represalii și va distruge Sfîntul Mormînt din Ierusalim. Dar nici papa, nici vreun alt împărat sau rege nu mai au putere asupra tendinței imperialiste a Portugaliei. Astfel, păgubiților nu le rămîne altceva de făcut decît să se înțeleagă între ei, să-și adune forțele și să oprească la timp invazia portughezilor

în India, înainte ca ei să se stabilească definitiv acolo. Atacul e pregătit de zamorinul din Calcutta, susţinut în taină de sultanul Egiptului şi poate chiar de veneţieni, care trimit pe sub mînă turnători de tunuri şi artilerişti pricepuţi, căci aurul atîrnă doar întotdeauna mai greu decît sîngele. Flota creştină avea să fie atacată pe neaşteptate şi nimicită dintr-o dată.

Dar o întîmplare norocoasă salvează pe portughezi. Pe vremea aceea hoinărea prin lume un temerar aventurier italian, cu numele de Ludovic Varthema, deopotrivă de simpatic prin curajul şi prin isteţimea sa. Ceea ce-l împinge pe tînărul acesta spre ţări depărtate nu e ambiţia sau setea de cîştig, ci plăcerea cu totul elementară, irezistibilă, de a cutreiera lumea. Vagabondul acesta înnăscut recunoaşte fără falsă sfiiciune că deoarece îi era prea greu să înţeleagă totul din cărţi şi nici nu era înclinat să studieze, el s-a hotărît să încerce, să cerceteze personal, să vadă cu propriii săi ochi diferitele locuri ale lumii, deoarece relatările unui singur martor ocular sînt mai preţioase decît toate zvonurile, decît tot ce povestesc alţii din auzite. Cutezătorul Varthema e cel dintîi necredincios care se strecoară în Mecca, oraş interzis creştinilor (relatarea sa a rămas şi azi vrednică de interes, mai ales în ce priveşte descrierea Kaabei[1]). După multe peripeţii şi primejdii, el ajunge nu numai în India, nu numai în Sumatra şi Borneo, unde Marco Polo pusese piciorul înaintea lui, ci el e primul european care răzbate pînă la mult căutatele *islas de la especeria*[2] (şi aceasta va contribui, în mod hotărîtor, la expediţia ce avea s-o întreprindă Magellan). Pe drumul de întoarcere, deghizat în călugăr mahomedan, el află la Calcutta, prin doi creştini renegaţi, despre atacul pe care zamorinul îl pregătise împotriva portughezilor. Din solidaritate creştină, el aleargă să-i prevină neapărat pe portughezi, chiar cu riscul vieţii sale; din fericire, avertismentul său parvine amiralului încă la timp. La 16 martie 1506, cînd zamorinul nădăjduieşte să se năpustească, pe neaşteptate, cu cele două sute

---

[1] Kaaba — mic edificiu de formă cubică, sanctuarul principalei moschei din Mecca. (N.R.)

[2] Insulele cu mirodenii (în limba spaniolă) (N.R.)

de nave ale sale asupra celor unsprezece corăbii ale portughezilor, aceştia sînt gata de luptă. E cea mai grea bătălie pe care a susţinut-o pînă acum viceregele. Portughezii își plătesc victoria cu nu mai puţin de optzeci de morţi și două sute de răniţi (o cifră enormă pentru primele războaie coloniale), dar această victorie le asigură definitiv supremaţia asupra coastelor indiene.

Printre cei două sute de răniţi se află și Magellan; precum se întîmplă întotdeauna, destinul său vrea ca el să se aleagă numai cu răni în aceşti ani întunecaţi. Nici o distincţie nu-l scoate la lumină. E expediat mai întîi spre Africa, împreună cu ceilalţi răniţi; aci i se pierde urma, căci cine avea să înregistreze faptele sau moartea unui simplu *sobresaliente?* Se pare că a rămas cîtva timp la Sofala; pe urmă a fost trimis înapoi, în ţara sa, ca însoţitor al unui transport; după toate probabilităţile — în această privinţă cronicarii se contrazic — el s-a reîntors la Lisabona în vara anului 1507, cu același vapor pe care se afla și Varthema. Dar chemarea depărtărilor pusese stăpînire pe sufletul navigatorului. Portugalia începe să-i fie străină, și scurtul său concediu petrecut aici nu e decît o veșnică așteptare. Așteaptă noua flotă care va porni spre India și care îl va readuce în adevărata lui patrie: Aventura.

Această nouă flotă cu care Magellan se reîntoarce în India are o deosebită misiune. Fără îndoială, ilustrul său tovarăș de călătorie, Ludovico Varthema, a înștiinţat curtea despre bogăţiile orașului Malacca și i-a dat indicaţii precise despre mult căutatele insule cu mirodenii — el fiind primul european și creștin care le-a văzut *ipsis oculis*[1]. Graţie informaţiilor sale, Curtea portugheză își dă acum seama că simpla cucerire a Indiei nu e suficientă şi că bogăţiile ei nu pot fi pe deplin cîștigate, cîtă vreme ea n-a pus stăpînire și pe tezaurul de mirodenii, pe toate acele *„islas de la especeria“*. Aceasta impune însă portughezilor ca, mai întîi de toate, ei să aibă în mînă cheia acestui tezaur: strîmtoarea și orașul Malacca (Singapore de azi, a cărui însemnătate strategică n-a scăpat vigilenţei englezilor). Dar, potrivit sistemului făţarnic care s-a

---

[1] Cu ochii lui (în limba latină) (N.R.)

dovedit atît de eficace, nu s-a trimis îndată o flotă de război; ci, la început, Lopez de Sequeira a fost însărcinat să plece numai cu patru corăbii și să se apropie cu toată prudența de Malacca, să iscodească terenul, și să nu se prezinte decît sub masca unui pașnic comerciant.

În aprilie 1509, mica flotă ajunge la coastele Indiei fără nici un incident vrednic de menționat. Orice căpitan al unei nave portugheze de comerț poate realiza acum o călătorie la Calcutta, pe cînd, abia cu zece ani în urmă, aceeași călătorie făcută de Vasco de Gama fusese slăvită în versuri ca o faptă eroică fără seamăn în istoria omenirii. De la Lisabona pînă la Mombassa, de la Mombassa pînă la țărmurile Indiei, navigatorii cunosc acum fiece stîncă, fiece port; nu le mai trebuie nici pilot, nici „maestru astronom". Numai cînd Sequeira pornește la 19 august mai departe, de la portul Cochin spre răsărit, corăbiile portugheze străbat iarăși niște zone necunoscute.

La 11 septembrie 1509, după o călătorie de trei săptămîni, cele dintîi nave ale Portugaliei se apropie de Malacca. Încă din depărtare, oamenii de pe bord văd că bravul și istețul Varthema n-a scornit niște povești și nici n-a exagerat cînd a raportat la Curte că în portul acesta sosesc „mai multe corăbii decît în orice alt loc din lume". În rada imensă se adună bărci, și jonci, și prauri mari și mici, albe și colorate, de origină malaeză, chinezească, siameză, îngrămădindu-se toate catarg lîngă catarg. Căci, prin situația sa geografică, strîmtoarea de la Singapore — *aurea chersonesus* — s-a impus, în mod aproape forțat, ca marele centru de trafic al Răsăritului. Orice corabie care vrea să plece de la răsărit la apus, de la nord la sud, din India spre China, de la insulele Moluce spre Persia, trebuie să treacă prin acest Gibraltar oriental. Toate mărfurile sînt negociate în acest antrepozit, toate sînt schimbate între ele: cuișoarele din Moluce și rubinele Ceylonului, porțelanul chinezesc și fildeșul din Siam, cașmirul bengalez și lemnul de santal din Timor, săbiile damaschinate din Arabia și piperul din Malabar și sclavii din Borneo. Toate rasele, toate culorile și limbile se amestecă într-un vălmășag babilonic, în acest centru comercial al Orientului, în mijlocul căruia se înalță, deasupra caselor de lemn, scunde, îngrămădite

laolaltă, silueta unui palat strălucitor și a unei moschei de piatră.

De pe corăbiile lor, portughezii contemplă uimiți puternica cetate; privirile lor jinduiesc spre această albă bijuterie a Orientului, care scînteiază în lumina orbitoare a soarelui, și care e piatra cea mai prețioasă ce va împodobi coroana regelui portughez, stăpîn al tuturor Indiilor. Pe de altă parte, din palatul său, suveranul malaez privește plin de uimire și neliniște corăbiile acelea străine și primejdioase. Așadar, ei sînt acolo, banditii aceia necircumciși! Blestemații aceia au găsit, în sfîrșit, și calea ce duce la Malacca! Vestea despre bătăliile și măcelurile lui Almeida și Albuquerque s-a răspîndit de mult la depărtări de mii și mii de leghe; la Malacca se știe că acești temuți lusitani[1] nu cutreieră mările numai pentru pașnice schimburi comerciale, ca patronii de jonci siameze și japoneze, ci ei așteaptă cu perfidie momentul de a se instala cu forța, ca să prade totul. Cel mai înțelept lucru ar fi ca aceste patru corăbii să nu fie lăsate nicidecum să intre în port; dacă năvălitorii aceștia ajung pînă aici, atunci e prea tîrziu. Dar sultanul e bine informat și în privința acelor tunuri grele, care amenință cu gurile lor negre și tăcute de pe bordul corăbiilor portugheze; el știe că pirații aceștia albi luptă ca niște diavoli și că nu li se poate rezista. De aceea e mai bine să se răspundă minciunii cu minciună, falsei prietenii cu ospitalitate prefăcută, vicleniei cu viclenie, și mai bine să lovească ei înainte ca aceștia să ridice laba pentru a da lovitura ucigătoare.

Iată de ce sultanul din Malacca primește cu deosebită politețe pe trimișii lui Sequeira și acceptă cu mulțumiri exagerate darurile lor. „Din toată inima, fie bineveniți portughezii, le spune el prin tălmaciul său. Ei pot face negoț după placul lor.“ În cîteva zile le va procura piper și alte mirodenii, atît cît pot lua cu dînșii. Cu toată amabilitatea, el poftește pe căpitani la un ospăț în palatul său; dacă invitația aceasta n-a fost acceptată, sub tot felul de pretexte — căci ofițerii au fost preveniți să se păzească — marinarii sînt însă bucuroși că pot să cutre-

---

[1] Lusitania — vechea denumire a Portugaliei (N.R.)

iere liberi orașul acesta străin și atît de ospitalier. Ce plăcere că pot să simtă iarăși pămîntul ferm sub picioarele lor, să petreacă cu femei binevoitoare, să scape odată de cabinele puturoase unde erau nevoiți să doarmă sau de acele sate murdare, în ale căror colibe porcii și găinile sălășluiesc laolaltă cu oamenii goi și sălbatici. Marinarii flecăresc prin ceainării, cumpără în piețe tot felul de lucruri, savurează fructele proaspete și nu se mai satură de băuturile malaeze, foarte fermentate. Nicăieri, de cînd au părăsit Lisabona, ei n-au găsit o primire atît de cordială, atît de prietenoasă. Cu sutele, malaezii vîslesc în bărcile lor mici și repezi încărcate cu alimente, îndreptîndu-se spre corăbiile portugheze; se cațără pe odgoane, îndemînatici ca niște maimuțe, și se minunează în fața atîtor lucruri străine, pe care nu le-au văzut vreodată. Astfel se înjghebează un schimb intens de mărfuri. Curînd însă echipajul află cu neplăcere că sultanul a și depozitat încărcătura făgăduită și l-a rugat pe Sequeira să trimită a doua zi dimineața toate bărcile la țărm, pentru ca uriașele cantități de mirodenii să fie încărcate în corăbii încă înainte de apusul soarelui.

Sequeira, încîntat că și-a procurat atît de repede prețioasele mărfuri, trimite în adevăr la țărm toate bărcile celor patru corăbii cu o bună parte din echipaj. El însuși, considerînd că nu e de demnitatea sa de nobil portughez să se amestece într-o afacere negustorească, rămîne pe bord și joacă șah cu un camarad; e cel mai înțelept lucru ce se poate face pe o corabie într-o lungă și plictisitoare zi tropicală. Și celelalte trei nave se leagănă pe loc, liniștite și somnoroase. Dar Garcia de Susa, căpitanul micii caravele care însoțea escadra, e din ce în ce mai nedumerit și mai indispus de cele ce observă în preajma sa, și anume: un număr tot mai mare de bărci malaeze se apropie și mișună în jurul celor patru corăbii pe jumătate părăsite și, sub pretextul de a urca mărfurile pe bord, o mulțime de vlăjgani aproape goi se cațără sus, pe funii. În cele din urmă, îl cuprinde bănuiala că prea binevoitorul sultan le-a întins portughezilor o cursă și vrea să-i atace în același timp pe mare și pe uscat.

Din fericire, caravela cea mică nu și-a trimis barca la țărm împreună cu celelalte. Astfel, Susa poate trimite

în grabă un om al său de încredere spre vasul-amiral, pentru a preveni pe căpitan. Omul acesta, cel mai demn de încredere, nu este altul decît *sobresalient*-ul Magellan. Cu repezi și energice lovituri de vîslă, el se strecoară prin mulțimea bărcilor pînă la nava cea mare, unde îl mai găsește pe căpitanul Sequeira instalat comod la jocul său de șah. Dar Magellan e foarte stînjenit în misiunea sa de faptul că mai mulți malaezi, prefăcîndu-se că urmăresc partida, stau la spatele celor doi jucători cu *cris*[1]-ul pe care-l poartă totdeauna cu ei, în cutele brîului. Cu aerul cel mai natural, el murmură avertismentul său la urechea lui Sequeira. Acesta, ca să nu trezească vreo bănuială, are prezența de spirit să nu întrerupă jocul. Dar el poruncește unui marinar să stea de veghe sus, la gabia catargului, și cu o mînă își continuă partida, iar cu cealaltă ține mînerul săbiei.

Avertismentul lui Magellan sosise în ultima clipă, cînd nu mai era chip să fie luate și alte măsuri. Tocmai în minutul acesta o coloană de fum se înălța de la palatul sultanului: semnalul convenit pentru atacul simultan pe uscat și pe mare. Din fericire, pe vasul-amiral, marinarul de la cafasul catargului dă alarma încă la timp. Într-un salt, Sequeira e în picioare și lovește cu sabia pe malaezi, înainte ca ei să-l fi putut străpunge cu pumnalul. Trîmbița sună, echipajul se adună pe bord; malaezii, care au pătruns în toate corăbiile, sînt aruncați peste bord, și zadarnic se reped acum din toate părțile praurile pline cu băștinași înarmați, ca să prindă corăbiile cu cangea: Sequeira a avut timp să ridice ancora, și salvele puternice ale tunurilor sale îi deschid calea spre larg. Atacul asupra corăbiilor n-a izbutit, grație vigilenței lui Susa și promptitudinii lui Magellan.

Mai gravă e situația nenorociților care au coborît încrezători pe uscat: o mînă de oameni risipiți pe străzi, cu totul nepregătiți, să se apere împotriva miilor de dușmani perfizi. Cei mai mulți dintre acești portughezi sînt măcelăriți pe loc; numai cîțiva reușesc să se strecoare pînă la plajă. E totuși prea tîrziu: malaezii au și pus stăpînire pe bărcile lor, tăindu-le astfel întoarcerea la coră-

---

[1] Pumnal malaez. (N.R.)

bii; unul după altul portughezii sînt răpuși. Unul singur, cel mai viteaz dintre toți, se mai apără cu înverșunare: Francisco Serrao, prietenul cel mai scump, fratele de arme al lui Magellan. El e împresurat și rănit, pare pierdut. Dar iată că Magellan, însoțit de un soldat, s-a și apropiat cu mica sa barcă, vîslind voinicește, neînfricoșat, riscîndu-și viața pentru prietenul său. Cu cîteva zdravene lovituri de sabie, el îl smulge din mîinile dușmanilor, de zece ori mai numeroși, îl duce pînă la luntrea sa și îi salvează astfel viața. În atacul acesta neașteptat flota portugheză și-a pierdut bărcile și mai mult de o treime din echipaj; Magellan a cîștigat însă un frate de sînge, a cărui încredere și prietenie vor avea o influență hotărîtoare asupra faptelor sale de mai tîrziu.

Pentru întîia oară se dezvăluie, cu acest prilej o trăsătură personală a lui Magellan, căci caracterul și fizionomia sa au rămas pînă acum cu totul ascunse în umbră. Și anume: voința lui fermă, curajul său. Nimic patetic în firea sa, nimic izbitor în toată ființa sa — și e lesne de înțeles de ce toți cronicarii războiului indian l-au trecut cu vederea vreme atît de îndelungată, căci Magellan a fost toată viața sa un om modest și retras. El nu se pricepe să se facă remarcat, să cîștige simpatia superiorilor. Dar totdeauna cînd i se încredințează o misiune, și mai mult: cînd el însuși își impune una, omul acesta ascuns, închis în sine, procedează cu o uluitoare hotărîre, în care inteligența se îmbină cu curajul. Dar niciodată el nu știe să tragă foloase de pe urma faptei sale sau să se fălească cu dînsa; calm și răbdător, se retrage iar în umbră. Știe să tacă, știe să aștepte, parcă ar presimți că soarta i-a rezervat încă mulți ani de învățătură și de încercare, înainte de a realiza pe deplin marea acțiune care îi este dat să o îndeplinească. Curînd, după ce a trăit la Cannanore una din cele mai mari victorii ale flotei portugheze și a luptat atît de curajos la Malacca, unde flota s-a ales totuși cu una din

cele mai grele înfrîngeri ale sale, el are să dea o nouă dovadă de curaj în aspra sa carieră de marinar: un naufragiu.

Magellan a fost trecut printre acei care aveau să însoțească unul din transporturile de mirodenii ce se întorceau în țară, în cursă regulată, în perioada musonului. Dar nu apucase să plece, și iată că galionul e tîrît de uragan spre așa-numitele „bancuri de Padua". Nici un marinar nu piere în valuri; numai corabia e sfărîmată în sute de bucăți de stîncile de corali — și deoarece nu se putea îngrămădi tot echipajul în cele cîteva bărci, o parte din naufragiați trebuie să rămînă pe loc. Bineînțeles că ofițerii, nobilii și chiar căpitanul pretind ca întîi ei să fie duși înapoi cu bărcile, și această cinică prioritate îndîrjește pe *grumetes*, pe marinarii de rînd. Conflictul se agravează — și atunci, dintre toți nobilii, Magellan declară că vrea să rămînă cu marinarii, dacă ofițerii — *„capitanes y hidalgos"*[1] — își dau cuvîntul de onoare că-i vor lua cu o altă corabie, de îndată ce vor ajunge la uscat.

Această bravă atitudine a sa pare să fi atras pentru întîia oară atenția comandantului suprem asupra „soldatului necunoscut". Căci nu mult după aceea, în octombrie 1510, cînd Albuquerque, noul vicerege, întreabă pe *căpitanii regelui* — *„capitanos del Rey"* — ce părere au în privința asediului proiectat împotriva orașului Goa, Magellan e pomenit și el între alții. Astfel, se pare că după cinci ani de serviciu ca *sobresaliente*, ca simplu soldat și matelot, el a fost înălțat, în sfîrșit, la rangul de ofițer — și, în această calitate, e repartizat chiar la flota lui Albuquerque, care avea să răzbune rușinoasa înfrîngere a lui Sequeria la Malacca.

Astfel, după doi ani, Magellan pornește din nou spre Orientul Îndepărtat, spre *aurea chersonesus*. Nouăsprezece corăbii, o întreagă flotă de război cu echipajul cel mai ales, se postează amenințătoare, în iulie 1511, în fața portului Malacca, și lupta cea mai înverșunată se dezlănțuie contra gazdei trădătoare. Șase săptămîni durează această luptă, pînă ce Albuquerque poate înfrînge rezis-

[1] Căpitani și hidalgi (în limba spaniolă) (N.R.)

tenţa sultanului. Pe urmă, însă, jefuitorilor le cade în mîini o pradă mai bogată decît toate cîte le-au cîştigat pînă atunci în Indiile binecuvîntate. O dată cu cucerirea oraşului Malacca, Portugalia ţine sub stăpînirea ei întreaga lume răsăriteană. În sfîrșit, comerţului mahomedan i s-a tăiat pentru totdeauna artera vitală și, în puţine săptămîni, el își pierde cu desăvîrșire puterile. Toate mările de la Gibraltar pînă la Singapore, de la „Coloanele lui Hercule“ pînă la *aurea chersonesus* sînt cuprinse definitiv în oceanul portughez. Răsunetul puternic al acestei lovituri hotărîtoare contra Islamului, care din vremuri străvechi n-a mai cunoscut o asemenea înfrîngere, răzbate departe, pînă în China și Japonia și se răsfrînge apoi spre Europa. În faţa credincioșilor adunaţi, papa înalţă rugăciuni de mulţumire și gratitudine pentru măreaţa faptă a portughezilor, care au pus în mîinile creştinătăţii jumătate din întinderile pămîntului. Romei i se oferă atunci spectacolul unui triumf pe care ea — *Caput mundi*[1] — nu l-a mai văzut din vremea Cezarilor. O ambasadă condusă de Tristao de Cunha aduce trofee şi pradă din Indiile cucerite, cai cu harnașament de mare preţ, leoparzi și pantere; dar piesa rară, surpriza cea mai mare, e un elefant, pe care corăbiile portugheze l-au adus viu de pe meleagurile acelea depărtate și care îngenunchează de trei ori înaintea sfîntului părinte, în aclamaţiile frenetice ale mulţimii.

Dar nici triumful acesta nu satisface pe deplin neînfrînta voinţă de expansiune a Portugaliei. Nu s-a întîmplat vreodată în cursul istoriei ca o mare victorie să sature pe un cuceritor; Malacca e numai cheia care deschide calea la tezaurul de mirodenii: acum, cînd o au în mînă, portughezii vor să răzbată mai departe, la sursa reală a comorilor, și să pună stăpînire pe insulele acelea de o bogăţie fabuloasă: arhipelagul Sondei, insulele Amboina, Banda, Ternate şi Tidore. Trei corăbii sînt echipate și puse sub comanda lui Antonio d'Abreu unii dintre cronicarii contemporani pomenesc și numele lui Magellan printre participanţii la acea expediţie în regiunile cele mai depărtate ale Extremului Orient. În rea-

[1] Capătul lumii (în limba latină) (N.R.)

litate, însă, perioada indiană a lui Magellan a și ajuns atunci la sfîrșit. Destul! îi spune destinul său. A văzut și a trăit destule în Orient. Să pornească acum pe căi noi, pe propria sa cale! Tocmai aceste legendare insule cu mirodenii, la care va visa toată viața, spre care își ațintește de acum înainte privirea lăuntrică, de parcă ar fi vrăjit — tocmai insulele acestea nu avea să le vadă niciodată Magellan cu proprii săi ochi pămîntești, *por vista de ojos*[1]. Niciodată nu i-a fost dat să pună piciorul pe aceste insule paradisiace: ele vor rămîne numai un vis pentru el, visul său creator. Însă grație prieteniei sale cu Francisco Serrao, insulele acestea niciodată văzute îi sînt familiare, de parcă ar fi trăit acolo: și astfel, ciudata robinsonadă a prietenului îl îmboldește, îi dă curajul de a întreprinde cea mai mare și mai temerară aventură a epocii sale.

Această curioasă odisee personală a lui Francisco Serrao, care va fi atît de hotărîtoare pentru Magellan și pentru călătoria ce-avea s-o facă el în jurul lumii, constituie un episod reconfortant, o binefăcătoare destindere în mijlocul cronicii sîngeroase a bătăliilor și masacrelor portugheze. Printre toți căpitanii aceia ridicați în slavă, se cuvine să aruncăm o privire mai atentă asupra acestei figuri, pe care nu s-au răsfrînt razele gloriei. După ce s-a despărțit la Malacca de fratele său de arme care se întorcea acasă — și trebuie să fi fost mișcătoare această despărțire — Francisco Serrao pornește cu căpitanii celorlalte două corăbii spre insulele bogate. Ei ajung fără mare osteneală și fără nici un accident la țărmul înverzit, și găsesc acolo o primire surprinzător de prietenoasă. Căci mahomedanii n-au pătruns încă nici cu cultura lor și nici cu avînturile lor războinice pînă la meleagurile acestea izolate, de la marginea lumii. Populația trăiește într-adevăr în sînul naturii, primitivă, goală, dar pașnică; ea nu cunoaște încă banii și nu prea își bate capul cum ar putea cîștiga mai mult. Pentru cîțiva clopoței, pentru cîteva brățări, acești naivi insulari cară pe spinarea lor cantități imense de cuișoare; și deoarece portughezii și-au umplut repede corăbiile, numai în popa-

[1] Cu ochii lui (în limba spaniolă) (N.R.)

surile făcute la primele două insule: Banda și Amboina, nemaiavînd unde să îngrămădească atîta belșug de roade, amiralul d'Abreu hotărăște să nu se mai abată degeaba pe la celelalte insule, bogate și ele în mirodenii, ci să se înapoieze cît mai grabnic cu toate comorile sale la Malacca.

Poate că lăcomia a împovărat prea mult corăbiile; oricum, una din ele, tocmai aceea pe care o conduce Francisco Serrao, se izbește de o stîncă și se sfarmă; naufragiații de-abia își mai pot salva viața și nimic altceva. Părăsiți, ei rătăcesc pe țărmul străin și sînt amenințați să piară cu toții, în chip jalnic, cînd Serrao izbutește, printr-o vicleană lovitură, să captureze o corabie mare, de pirați, cu care naufragiații se reîntorc la Amboina. Căpetenia insulei primește pe naufragiați tot atît de prietenos ca și înainte, cînd veniseră ca niște mari seniori, și le oferă cu atîta mărinime adăpost și toate cele trebuitoare *(fueron recibidos y hospedados con amor, veneracion y magnificencia*[1]), încît oamenii nu știu cum să-și arate recunoștința. Și acum, după ce echipajul său s-a odihnit și s-a întremat, datoria ostășească a căpitanului Francisco Serrao ar fi, bineînțeles, aceea de a se îmbarca neîntîrziat într-una din numeroasele jonci care vin și pleacă necontenit spre Malacca, și să se pună iarăși în serviciul militar al regelui portughez, față de care e legat prin jurămînt.

Dar priveliștile acelea paradisiace și clima caldă, balsamică, au o adîncă influență asupra lui Francisco Serrao, slăbind sentimentul disciplinei militare. Și, dintr-o dată, îi este cu totul indiferent dacă undeva, la mii de leghe depărtare, în palatul din Lisabona, un rege mîrîie sau scrîșnește din dinți împotriva lui și îl șterge de pe lista căpitanilor sau pensionarilor săi. El știe că a făcut destul pentru Portugalia, că și-a riscat deseori viața pentru ea. Acum el, Francisco Serrao, ar dori să-și trăiască odată viața sa proprie, să se bucure tot atît de comod și nestînjenit de plăcerile existenței, ca toți ceilalți oameni lipsiți de veșminte, dar și de griji, de pe insulele acestea

---

[1] Fură primiți și găzduiți cu dragoste, respect și generozitate (în limba spaniolă). (N.R.)

binecuvîntate. Ceilalţi mateloţi şi căpitani n-au decît să cutreiere mai departe mările, să cîştige, cu preţul sudoarei şi sîngelui lor, piper şi scorţişoară, spre folosul misiţilor străini, să se trudească în tot felul de primejdii şi să se războiască neîncetat, ca nişte smintiţi loiali ce sînt, numai pentru ca *alfanda* din Lisabona să îngrămădească tot mai mult aur de pe urma taxelor vamale — el însă, Francisco Serrao, *ci devant* căpitan al flotei portugheze, e sătul de războaie, de aventuri şi de afaceri cu mirodenii. Fără mare solemnitate, viteazul căpitan se retrage dintr-o lume eroică într-una idilică şi se hotărăşte să-şi ducă de aci înainte viaţa fără funcţii publice, într-o splendidă trîndăvie, în felul cu desăvîrşire primitiv al acestei mici populaţii atît de prietenoase. Înalta demnitate de mare vizir, cu care îl gratifică regele din Ternate, nu prea îl împovărează cu multe treburi; are să figureze numai o dată în calitate de consilier militar, într-un mic război al suveranului său. Pentru aceasta, el capătă însă drept răsplată o casă proprie, cu sclavi şi servitori, pe lîngă o frumoasă soţie, oacheşă, tuciurie, cu care zămisleşte doi sau trei copii ceva mai albi la faţă.

Ca un nou Ulysse care şi-a uitat Ithaca, Francisco Serrao petrece ani şi ani de zile în braţele oacheşei sale Calypso, şi nici un înger al ambiţiei nu mai e în stare să-l izgonească din acest paradis al lui *dolce far niente.* Nouă ani, pînă la moartea sa, acest Robinson de bună voie, omul acesta care a fugit cel dintîi de civilizaţie, n-a mai părăsit insulele Sonde; el n-a fost chiar cel mai viteaz dintre toţi conquistadorii şi căpitanii eroicei epoci portugheze: dar a fost probabil cel mai inteligent şi chiar cel mai fericit dintre ei.

Această romantică evadare a lui Francisco Serrao din lumea civilizată pare la început fără nici o legătură cu viaţa şi acţiunea lui Magellan. În realitate tocmai această renunţare epicuriană din partea acestui mic şi prea obscur căpitan a exercitat însă influenţa cea mai

hotărîtoare asupra desfășurării vieții lui Magellan și, prin aceasta, asupra istoriei descoperirii lumii întregi. Căci cei doi prieteni de arme (și de sînge) rămîn în statornică legătură, cu toată imensa depărtare dintre dînșii. De cîte ori are prilejul să trimită vești din insula sa la Malacca și de acolo spre Portugalia, Serrao îi scrie lui Magellan scrisori amănunțite, în care laudă, cu entuziasm, bogățiile, frumusețile și plăcerile din noua sa patrie. El scrie textual: „Am găsit aici o lume nouă, mai bogată și mai mare decît a lui Vasco de Gama“ și, cu totul prins în mrejele tropicelor, el stăruie pe lîngă prietenul său să părăsească, în sfîrșit, ingrata Europă și slujba sa prea puțin bănoasă și să vie cît mai curînd la dînsul. Nu încape îndoială că Francisco Serrao e omul care a sugerat cel dintîi lui Magellan ideea că ar fi poate mai bine să pornească în căutarea acestor insule pe calea lui Columb (dinspre apus), în loc pe aceea a lui Vasco de Gama (dinspre răsărit), tocmai pentru motivul că insulele acestea sînt situate atît de departe spre răsărit.

Nu știm pînă unde au avansat tratativele dintre cei doi frați de sînge. În orice caz, amîndoi trebuie să fi cumpănit bine chestiunea în vederea unei hotărîri; căci după moartea lui Serrao s-a găsit printre hîrtiile sale o scrisoare a lui Magellan, în care acesta făgăduiește prietenului, în toată taina, să vie cît mai curînd la Ternate și anume: „dacă nu pe drumurile Portugaliei, atunci pe o altă cale“. Și a găsi această cale nouă a devenit gîndul statornic al vieții lui Magellan.

Gîndul acesta stăruitor, cîteva cicatrice pe trupul bronzat de soarele tropical și un sclav malaez pe care-l cumpărase la Malacca — iată toată averea pe care o aduce Magellan cînd se întoarce în patria sa după șapte ani de serviciu pe frontul indian. O adîncă uimire, ciudată și poate chiar penibilă, trebuie să-l fi cuprins pe soldatul mult încercat în lupte, cînd, debarcînd în sfîrșit iarăși, în 1512, el vede în juru-i o altă Lisabonă, o Portugalie cu

totul alta decît aceea pe care o părăsise înainte cu șapte ani. Încă de la intrarea corăbiei în Belem, el tresare uimit. În locul bătrînei și scundei bisericuțe, unde fusese binecuvîntată pe vremuri expediția lui Vasco de Gama, se înalță masiva și fastuoasa catedrală — primul semn vizibil al imensei bogății hărăzite patriei sale de pe urma negoțului cu mirodenii indiene. Fiece privire îi vădește cîte o nouă schimbare. Pe fluviul străbătut înainte de puține nave se înghesuie acum, una lîngă alta, corăbii cu pînze; pe șantiere, de-a lungul malului, răsună ciocanele meșteșugarilor, care se trudesc să înjghebeze repede, cît mai repede, flote mai mari. În port, catarg lîngă catarg, așteaptă corăbii portugheze și străine; cheiurile sînt prea pline de mărfuri, antrepozitele debordează, mii de oameni aleargă gălăgioși pe străzi, într-o forfotă necontenită, printre mărețe palate construite de curînd. În agenții, în casele de schimb și în odăile ticsite ale misiților se învălmășesc toate limbile lui Babel. Prin exploatarea Indiei, micul oraș Lisabona a ajuns în decursul acestui deceniu o metropolă, un oraș al luxului. În carose deschise, doamnele din nobilime își arată perlele indiene; o imensă mulțime de curteni în splendide veșminte mișună prin curțile și încăperile palatului. Și acel care s-a întors acasă își dă seama că sîngele pe care l-au vărsat în India, el și camarazii săi, s-a schimbat — printr-o misterioasă chimie — în aur. În timp ce ei au luptat, au pătimit, au sîngerat și au îndurat atîtea lipsuri sub soarele necruțător al Sudului, Lisabona a devenit prin faptele lor eroice moștenitoarea Alexandriei și a Veneției, iar Manoel *„el fortunado“*[1] cel mai bogat monarh al Europei. Totul s-a schimbat aci, acasă: totul e însuflețit de-o viață nouă în lumea aceasta veche; o viață mai bogată, mai fastuoasă, mai voluptuoasă, mai risipitoare, de parcă atîtea mirodenii cucerite cu ajutorul flotei de război și aurul dobîndit prin negoț au exaltat simțurile și au zăpăcit mințile tuturora. Numai el se reîntorcea la fel cum a plecat; e același „soldat necunos-

[1] Norocosul (în limba spaniolă) (N.R.)

cut", pe care nimeni nu-l așteaptă, pe care nimeni nu-l răsplătește, pe care nimeni nu-l salută măcar. Ca într-o țară străină, așa se înapoiază în patria sa, după șapte ani de rătăcire pe mările indiene, soldatul portughez Fernao de Magelhaes

MAGELLAN SE LIBEREAZĂ
Iunie 1512 — octombrie 1517

EPOCILE EROICE n-au fost vreodată sentimentale; și îndrăzneții conquistadori, care au cucerit lumi întregi pentru regii Spaniei sau ai Portugaliei, s-au ales la urmă cu prea puțină recunoștință din partea lor. Columb se înapoiază în lanțuri la Sevilla, Cortez cade în dizgrație, Pizarro e asasinat, Nunez de Balboa, descoperitorul Mării Sudului, e decapitat; Camoëns, luptătorul și poetul Portugaliei, calomniat de mizerabilii funcționari din provincie, zace luni și ani întregi — ca și marele său tovarăș Cervantes — într-o carceră ce nu se deosebește prea mult de o groapă de gunoaie. Imensă e ingratitudinea acelei epoci de descoperiri: la Sevilla și Cadix rătăcesc prin ulițele portului, ca niște cerșetori și schilozi, plini de păduchi, bolnavi de friguri, lipsiți de îngrijire și de adăpost, mateloți și soldați reîntorși acasă — aceiași care au prădat pentru tezaurul regal al Spaniei giuvaerele și odoarele lui Montezuma și tainițele doldora de aur ale incașilor; puținii luptători pe care moartea i-a cruțat în colonii sînt transportați în patrie, fără glorie, îngrămădiți în fundul corăbiilor ca niște cîini rîioși. Căci ce contează isprăvile acestor eroi fără nume, pentru curtenii care nu părăsesc niciodată ei înșiși palatul unde se află în siguranță și unde își însușesc cu dexteritatea unor cartofori bogățiile pe care ceilalți le-au cucerit în luptă? Ei, trîntorii pala-

tului, sînt *adelantados*, guvernatori ai noilor provincii; ei își umplu sacii cu aur și înlătură, ca pe niște intruși supărători, pe acei care se apropie de ieslea prebendelor lor — pe luptătorii coloniali, pe ofițerii de pe front, care, după ani de sacrificii și de trudă istovitoare, fac prostia de a se înapoia în țară. Magellan luptase la Cannanore, la Malacca și în multe alte bătălii, își riscase de zeci de ori viața și sănătatea pentru onoarea Portugaliei, dar toate acestea nu dau soldatului repatriat nici cel mai mic drept la vreo ocupație demnă de el sau la vreo funcție care să-i asigure existența zilnică. Numai împrejurării cu totul întîmplătoare, că face parte din nobilime și că aparține încă mai de mult personalului de la Curtea regelui *criaçao de el Rey*[1]), datorează el faptul că e trecut iarăși, din înalta bunăvoință a suveranului, în lista celor care primesc o pensie, sau mai bine-spus, o pomană. La început el se află chiar în rîndul celor din urmă, de rangul cel mai modest, ca *mozo hidalgo*[2], cu un fleac de o mie de *reis*[3] lunar. După o lună, și probabil după ce îndrăznise să protesteze cu destulă vehemență, el urcă o mică treaptă: ajunge *hidalgo escudeiro*[4] cu *1850 reis* (sau, după o altă relatare, *cavalleiro hidalgo*[5] cu *1250 reis*). Dar oricare ar fi fost adevăratul său titlu de beneficiar al prebendei regale, nici unul din aceste titluri pompoase nu-l îndreptățește sau îl obligă pe Magellan la altceva decît să se învîrtească într-o leneșă așteptare prin anticamerele palatului. Un om de onoare, îmboldit de ambiție, nu va accepta mult timp să fie plătit, pentru a nu face nimic, chiar cu o asemenea leafă, cu o bagatelă vrednică de dispreț. Și de aceea nu e nicidecum surprinzător că Magellan se va folosi de cel dintîi prilej, care nu e desigur și cel mai bun, pentru a intra din nou în serviciul armatei și a se distinge prin calitățile sale.

Magellan trebuie să aștepte aproape un an. Dar în vara anului 1513, cînd regele Manoel pregătește o mare

---

[1] Servitorimea regelui (în limba portugheză) (N.R.)
[2] Paj hidalgo (în limba portugheză) (N.R.)
[3] Reis — monedă pe atunci curentă în Portugalia. (N.R.)
[4] Hidalgo scutier (în limba portugheză) (N.R.)
[5] Cavaler hidalgo (în limba portugheză) (N.R.)

expediţie militară contra Marocului, pentru a curma, în sfîrşit, cerbicia piraţilor mauri, fostul luptător din India se grăbeşte să ofere armatei serviciile sale; hotărîrea aceasta nu are altă explicaţie, decît în nemulţumirea faţă de inactivitatea ce i s-a impus. Căci Magellan, care servise aproape totdeauna pe bordul corăbiilor şi devenise în cei şapte ani unul din cei mai experimentaţi navigatori ai timpului său, nu-şi poate evidenţia de loc adevăratele sale calităţi într-un război pe uscat. Şi de astă dată, în mijlocul marii armate trimise la Azamor, el nu este decît un subordonat, un ofiţer fără rang şi fără comandă independentă. Ca şi în India, numele său nu se află nici acum în primele rînduri ale rapoartelor; dar persoana sa se află totuşi, exact ca în India, în primele rînduri ale primejdiei. Şi pentru a treia oară pînă acum, Magellan e rănit în lupta corp la corp. O lovitură de lance la genunchi îi răneşte nervul, şi piciorul stîng rămîne pentru totdeauna infirm, pe jumătate paralizat.

Un şchiop care nu poate merge repede şi nici să călărească nu mai e bun de serviciu pe front. Magellan ar putea să se întoarcă acum în toată tihna din Africa şi, ca rănit, să ceară o pensie mai mare. Dar el stăruie să rămînă în armată — în adevăratul său element; astfel, rănitului i se încredinţează sarcina de a administra, împreună cu un alt ofiţer, marea pradă luată de la mauri. În calitate de *quadileiro das preses*[1], el e răspunzător de caii şi vitele capturate. Aici intervine o întîmplare oarecum obscură. Cîteva duzini de oi dispar într-o noapte din uriaşele ocoluri unde erau păzite turmele; şi răuvoitorii răspîndesc peste tot zvonul că Magellan şi camaradul său ar fi revîndut în taină maurilor o parte din pradă, sau că le-ar fi înlesnit, prin neglijenţa lor, să-şi scoată vitele din ţarcuri în toiul nopţii. E curios că această mizerabilă acuzaţie de a fi săvîrşit o vulgară delapidare în dauna statului este exact aceeaşi prin care nişte funcţionari coloniali portughezi aveau să calomnieze şi să înjosească mai tîrziu cu cîteva decenii pe un alt fiu al Portugaliei, pe unul dintre cei mai glorioşi oameni ai ei: poetul Camoëns. Amîndoi au avut în anii petrecuţi în

[1] Vătaf al prăzilor (în limba spaniolă) (N.R.)

Indii sute de posibilități de a se îmbogăți prin prădăciuni, și amîndoi au fost murdăriți în cinstea și onoarea lor de aceeași insultătoare bănuială, cînd s-au înapoiat acasă, săraci ca niște cerșetori, din țările acelea paradisiace.

Din fericire însă Magellan e croit dintr-un lemn mai tare decît blîndul Camoëns. Nici prin gînd nu-i trece că ar putea fi interogat de asemenea creaturi, lăsîndu-se tîrît luni de zile prin închisori ca poetul Camoëns. El nu-și pleacă cu molatică resemnare spinarea înaintea dușmanilor săi, cum făcuse autorul „Lusiadelor"; ci, de îndată ce se răspîndise zvonul, și încă înainte de a fi îndrăznit cineva să-l acuze în mod public, el părăsește armata și pleacă spre Portugalia, pentru a cere satisfacție.

Că Magellan nu se simte cîtuși de puțin vinovat în această tenebroasă afacere, ne-o dovedește faptul că, abia reîntors la Lisabona, el solicită regelui o audiență, dar nicidecum pentru a se apăra, ci dimpotrivă — în deplină conștiință a meritelor dobîndite în serviciul armatei — pentru a cere o ocupație mai demnă de el și o mai bună remunerație. A pierdut iarăși doi ani și s-a ales în lupte corp la corp cu o nouă rană de pe urma căreia a rămas aproape schilod. Dar n-a nimerit-o bine: regele Manoel nici nu lasă pe energicul creditor să-și exprime pretențiile. Înștiințat dinaite, de către comandantul suprem din Africa de Nord, că acest recalcitrant căpitan a părăsit din propria-i putere armata din Maroc, fără să ceară concediu, regele tratează pe merituosul ofițer, rănit în lupte, ca pe un vulgar dezertor. Fără să-i îngăduie un cuvînt de lămurire, el poruncește lui Magellan cu toată asprimea să se înapoieze imediat la garnizoana sa din Africa și, înainte de toate, să se pună iarăși la dispoziția comandantului său suprem. Magellan e nevoit să asculte porunca, de dragul disciplinei. Cu corabia următoare, el se întoarce la Azamor. Acolo, bineînțeles că nici vorbă nu mai e de o cercetare publică a acestei afaceri; nimeni nu îndrăznește să acuze pe un soldat atît de vrednic. Și cu împuternicirea expresă a comandantului de a părăsi în mod onorabil armata, avînd în mînă toate documentele care dovedesc nevinovăția și meritele sale, Magellan se înapoiază pentru a doua oară la Lisabona — ne putem

închipui cu ce sentiment de amărăciune! În loc de distincții s-a ales cu bănuieli, în loc de răsplată nu s-a ales decît cu cicatricele rănilor. Multă vreme a tăcut, rămînînd liniștit și rezervat în culise. Acum, însă, la vîrsta de treizeci și cinci de ani, el a obosit să se milogească pentru dreptul său.

Într-un caz atît de dificil, înțelepciunea ar fi trebuit să-l îndemne pe Magellan să nu se ducă chiar imediat după înapoierea sa la regele Manoel și să-l sîcîie din nou cu aceeași cerere. Ar fi fost desigur mai recomandabil să rămînă un răstimp în liniștită așteptare, să caute legături și prieteni în cercurile curtenilor, să se strecoare prin lingușiri pe lîngă cei influenți și să se pună bine cu ei. Dar Magellan n-a fost niciodată dibaci și mlădios de felul său. Oricît de puțin știm despre dînsul, un lucru e însă sigur: că omul acesta întunecat, retras și tăcut, n-a posedat niciodată măcar un dram din darul acela de a se face iubit. Regele, nu se știe de ce, „i-a fost toată viața ostil“ *(„sempre tuve hum antejo“)* și chiar Pigafetta, credinciosul său însoțitor, trebuie să mărturisească la urmă că *„ofițerii săi îl urau“* pe față *(„li capitani sui lo odiavano“)*. Cum spune Rahel, o eroină a lui Kleist „totul era sobru și sever în juru-i“. El nu știa să zîmbească, nu știa să fie amabil, să cîștige simpatiile și nici să-și susțină cu iscusință ideile sale, gîndurile ce-l frămîntau. Taciturn, închis în sine, mereu învăluit în norii singurătății sale, omul acesta, ce-și purta pașii într-o veșnică izolare, trebuie să fi răspîndit în juru-i o atmosferă glacială, de indispoziție și neîncredere; căci puțini au izbutit să se împrietenească cu el și nimeni nu l-a cunoscut în intimitate. În atitudinea sa rezervată, în tăcuta sa retragere în umbră, camarazii săi simțeau instinctiv o ambiție de altă natură, mai întunecată, mai suspectă decît a acelor vînători de situații care se îmbulzeau fățiș, fără nici o rușine și cu toată înverșunarea la sacul cu grăunțe. Ceva rămînea mereu ascuns îndărătul ochilor săi mici și rotunzi, duri, adînciți în orbite; ceva stăruia, inaccesibil, îndărătul gurii sale ascunse de mustăți și de barba-i stufoasă: un secret în care nu lăsa pe nimeni să arunce o privire. Însă totdeauna omul care adăpostește un secret

și are tăria să-l țină ani îndelungați într-însul, fără să-și descleșteze gura, devine de nesuferit celui încrezător din fire, e temut de acel care nu are secrete. Din întunecimile ființei sale, Magellan și-a creat de la început împotriviri și ostilități. Nu era ușor să fie cineva cu el și pentru el; și poate că cel mai greu era, pentru acest solitar tragic, să fie atît de singur cu el însuși.

Și de astă dată el merge singur în audiență la rege, absolut singur, fără nici o recomandație, fără nici un protector. Acest *hidalgo escudeiro*, Fernao de Magelhaes, alege pentru a doua oară calea cea mai rea ce există la curțile regale: aceea dreaptă și cinstită. Regele Manoel îl primește în aceeași sală, privindu-l poate de pe înălțimea aceluiași tron pe care șezuse predecesorul său Joao II cînd îl expediase pe vremuri, fără multă vorbă, pe Columb. În același loc se repetă acum o scenă deopotrivă de istorică. Portughezul acesta scund și îndesat, spătos și dîrz, cu înfățișare de țăran, cu barbă neagră și cu privirea adîncă, oarecum acoperită — omul acesta care se înclină acum înaintea suveranului său (care avea să-l concedieze la urmă tot atît de disprețuitor ca și predecesorul său) — este purtătorul unor gînduri ce nu sînt mai prejos decît ale acelui genovez străin de țara sa; poate că Magellan este chiar superior celebrului său premergător în cutezanță, fermitate și experiență. Nimeni nu fusese martor în acele momente hotărîtoare ale destinului acestui om; totuși, după descrierile cronicarilor contemporani, care sînt în această privință de acord, putem vedea prin depărtarea timpului pînă în sala tronului: cu piciorul său paralizat, Magellan se apropie de rege șchiopătînd și, cu o plecăciune, îi predă documentele, care vădesc în mod indiscutabil cît de nedreaptă și răuvoitoare e acuzația răspîndită pe seama sa. Apoi el își exprimă întîia rugăminte: regele, luînd în considerație faptul că fusese rănit din nou în ultima bătălie, devenind astfel inapt să mai lupte pe front, să binevoiască a-i spori cu o jumătate de *crusado* (cam un șiling englez din zilele noastre) suma ce-o primește lunar, *moradia* sa. Sporul pe care-l cere e cu totul neînsemnat și chiar ridicol; și pare că se potrivește prea puțin cu omul acesta mîndru, aspru și ambițios, ca el să-și îndoaie genunchiul pentru a soli-

cita o asemenea bagatelă. Dar, firește, Magellan nu urmărește prin această cerere să dobîndească doar o piesă de argint, o jumătate de *crusado:* aci e vorba de rangul său, de onoarea sa. La curtea aceasta, unde fiecare își apără cu gelozie interesele, împingînd în lături cu cotul pe ceilalți, mărimea pensiei, a *moradiei*, reprezintă în mod simbolic, treapta pe care o ocupă un gentilom în serviciul casei regale. Magellan, în vîrstă de treizeci și cinci de ani, veteran al războiului indian și al celui marocan, nu mai vrea să rămîie în urma tinereilor, cărora abia le mijește barba și care întind regelui farfuriile cu bucate sau deschid portiera cupeului său. Din mîndrie, el nu s-a înghesuit niciodată ca să-și facă loc înaintea altora, dar tot mîndria îi interzice să se lase pus sub ordinele unora mai tineri și cu merite mai mici decît ale sale. El nu vrea să fie desconsiderat, nu se lasă prețuit mai prejos decît se prețuiește el însuși pe temeiul faptelor sale.

Întunecat la față, cu sprîncenele încruntate, regele Manoel privește la petiționarul acela nerăbdător. Firește că pentru el, pentru cel mai bogat dintre toți monarhii, nu contează o biată monedă de argint. Îl supără numai atitudinea acestui om, care, în loc să-l roage cu umilință, cere cu atîta impetuozitate; acesta nu vrea nicidecum să aștepte pînă ce el, regele, îi va acorda ca o înaltă favoare o sumă mai mare, ci, țeapăn și încăpățînat, el stăruie în pretenția de a fi înălțat în rang, de parcă s-ar bizui pe un drept al său. Bine, are să-l învețe el pe băiatul acesta îndărătnic ce înseamnă așteptarea și rugămintea! Din nefericire, prost sfătuit de supărarea sa, Manoel, supranumit de altfel „*el fortunado*“, „norocosul“, respinge cererea lui Magellan de a-i spori pensia, nebănuind cîte mii de ducați de aur va avea să plătească în curînd pentru această jumătate de crusado economisită.

De fapt, Magellan ar fi trebuit să se retragă acum, căci fruntea regelui e prea înnourată pentru ca el să se mai aștepte la o rază de soare, la un gest de înaltă favoare din partea augustului suveran. Dar, în loc să se plece cu toată supunerea și să părăsească sala, Magellan, împietrit în mîndria sa, rămîne liniștit în fața monarhului și își exprimă a doua rugăminte, care, în fond, este adevărata sa dorință. El întreabă dacă regele nu are

cumva vreun post disponibil, o ocupaţie vrednică de dînsul, pentru a lucra în serviciul lui, căci el se simte prea tînăr şi prea energic ca să poată rămîne toată viaţa un simplu pomanagiu. Din porturile Portugaliei, corăbiile pornesc acum în fiecare lună şi chiar în fiecare săptămînă spre India, spre Africa şi Brazilia; nimic n-ar fi deci mai firesc decît să se încredinţeze comanda uneia din aceste numeroase nave unui bărbat care cunoaşte mai bine ca oricare altul mările orientale. Cu excepţia bătrînului veteran Vasco de Gama, nu e nimeni în oraşul acesta şi în tot regatul care s-ar putea făli că-l întrece pe Magellan în tot felul de cunoştinţe. Dar regelui Manoel îi este tot mai nesuferită privirea dură, hotărîtă, a acestui solicitant antipatic. El respinge cu răceală şi această cerere, fără să-i acorde lui Magellan măcar consolarea unei făgăduieli pentru mai tîrziu: nu, el nu are nici un post pentru dînsul.

S-a terminat. E concediat. Însă Magellan mai are o rugăminte, a treia, şi aceasta nu mai este propriu-zis o rugăminte, ci doar o întrebare. El întreabă dacă regele ar avea ceva de obiectat în cazul cînd şi-ar căuta un serviciu într-o altă ţară, unde ar putea nădăjdui să găsească mai multă încurajare. Şi, cu o ofensatoare răceală, regele îi dă a înţelege că aceasta îi este cu totul indiferent. Se poate duce oriunde pofteşte. Prin aceasta i s-a spus lui Magellan, cît se poate de lămurit, că nu e nevoie de el la Curtea portugheză, că ea renunţă la orice fel de activitate din partea lui, şi anume: că i se mai recunoaşte de aci înainte, din înaltă bunăvoinţă, pomana ce o primea, dar că nu i s-ar face absolut nici o obiecţiune dacă el ar întoarce Curţii spatele şi ar părăsi ţara.

Nimeni nu fusese de faţă la această audienţă. Nu se ştie dacă, cu această ocazie, Magellan dezvăluise regelui şi adevăratul său plan, sau dacă i-a vorbit despre el mai înainte sau mai tîrziu. Poate că nici nu i se dăduse vreun prilej să-şi exprime pe larg ideile, poate că ele au fost respinse cu răceală; în orice caz, Magellan şi-a dovedit încă o dată, în audienţa aceasta, voinţa de a servi mai departe Portugalia cu sîngele său, cu viaţa sa, precum făcuse şi pînă acum. Abia în faţa refuzului brutal al re-

gelui i se impune acea hotărîre profundă, hotărîre care se ivește o singură dată în viața unui om, cu adevărat creator, și pe care n-o mai poate ocoli sau înlătura din calea sa.

Din clipa cînd părăsește ca un cerșetor izgonit palatul regelui său, Magellan știe că nu mai poate aștepta și șovăi multă vreme. La treizeci și cinci de ani, el a trăit și a aflat tot ce putea învăța din proprie experiență un soldat pe cîmpul de luptă, un marinar pe întinsul apelor. De patru ori a ocolit Capul Bunei Speranțe, de două ori dinspre apus, de două ori dinspre răsărit. De nenumărate ori a fost în primejdie de moarte, de trei ori a simțit fierul rece al armelor dușmane în trupul său cald și sîngerînd. Văzuse lumi întregi, nemăsurat de vaste; știe despre părțile răsăritene ale pămîntului mai mult decît toți cartografii și geografii celebri ai timpului său. În aproape zece ani de grea încercare, el a fost inițiat în toată tehnica războiului; a învățat să mînuiască cu iscusință spada și archebuza, sapa și lancea, vîsla și compasul, să ție cîrma, să întindă pînzele și să tragă cu tunul. Știe să citească portolanele, să măsoare cu sonda adîncimea mării și să se folosească cu precizie de instrumente nautice, tot atît de bine ca și un „maestru astronom". Ceea ce alții citesc cu curiozitate în cărți: despre mări calme, fără nici o adiere, sau despre ciclonuri care bîntuie zile în șir, despre bătălii navale și lupte pe uscat, despre asedii și prădăciuni, despre atacuri neașteptate și naufragii — toate astea le cunoaște din proprie experiență. În răstimp de un deceniu, în mii de zile și nopți, el s-a învățat cu așteptarea pe mări nesfîrșite și, pe de altă parte, să dea bine lovitura în clipele fulgerătoare ale hotărîrii. S-a familiarizat cu toate rasele, cu oameni albi și galbeni, negri și roșii, cu indieni și negri, cu malaezi și chinezi, cu arabi și turci. A servit pe regele său, și-a servit țara în toate felurile și în toate împrejurările: pe apă și uscat, în orice anotimp și în toate zonele marine, sub cerul arzător și în

suflarea glacială a vîntului. Tinereţea ştie să servească cu tot devotamentul: acum, însă, în pragul celui de-al treizeci şi şaselea an al vieţii sale, Magellan şi-a luat hotărîrea: a servit destulă vreme, s-a sacrificat destul pentru interese străine, pentru gloria altora. Ca orice om cu puteri creatoare, el simte *media in vita*[1] adînca năzuinţă spre realizare de sine, spre înfăptuiri în care să-şi asume singur toată răspunderea. Patria l-a părăsit; a fost dezlegat de datoriile sale, de funcţia sa. Cu atît mai bine: acum e liber! Ca de atîtea ori, pumnul care vrea să respingă pe un om îl aruncă însă îndărăt spre el însuşi, în propria sa realitate.

Cînd Magellan se decide să înfăptuiască ceva, hotărîrea sa nu se manifestă niciodată într-o formă vădită şi impulsivă. Oricît de puţină lumină se răsfrînge din descrierilé contemporane asupra caracterului său, aceasta e virtutea esenţială care marchează, în mod frapant, toate fazele vieţii sale: aceea că Magellan se pricepe de minune să tacă. Nefiind nerăbdător şi nici vorbăreţ din fire, ferindu-se să atragă asupră-şi atenţia, izolat chiar în mijlocul tumultului armatei, Magellan şi-a cercetat, şi-a adîncit singur gîndurile, numai cu el însuşi. Privind departe, în perspective vaste de timp şi de spaţiu, cumpănind în linişte, calculînd fiece posibilitate, Magellan nu s-a înfăţişat niciodată înaintea oamenilor cu un plan sau cu o hotărîre, mai înainte de a fi convins că ideea sa e, în sfîrşit, coaptă, bine chibzuită şi cu neputinţă de combătut.

Şi de astă dată Magellan îşi exercită minunat arta de a tăcea. După acea jignitoare respingere, suferită din partea regelui Manoel, probabil că altul ar fi părăsit ţara imediat, oferindu-şi serviciile unui alt suveran. Magellan rămîne însă liniştit încă un an întreg în Portugalia şi nimeni nu bănuieşte cu ce se îndeletniceşte dînsul. Cel mult

[1] La mijlocul vieţii (în limba latină) (N.R.)

se observă — întrucît faptul acesta ar putea atrage, cu deosebire, atenția asupra unui vechi navigator pe mările Indiilor — că Magellan stă mult de vorbă cu piloți și căpitani, și mai cu seamă cu aceia care au străbătut înainte Mările Sudice. Despre ce vorbesc însă vînătorii cu mai multă plăcere, decît despre vînătoare — și despre ce altceva preferă navigatorii să vorbească între ei, decît despre mare și noile țări descoperite? Și chiar faptul că el cercetează la *Tesoraria*, la arhiva secretă a regelui Manoel, toate hărțile de coastă, portolanele și registrele de loguri privitoare la ultimele expediții spre Brazilia (păstrate acolo printre documentele cele mai secrete), nu poate trezi totuși nici o bănuială; căci ce putea să studieze în atîtea și atîtea ore libere un căpitan de corabie rămas fără slujbă, decît hărțile și rapoartele despre țările și mările descoperite de curînd?

Mai bătătoare la ochi ar fi, mai degrabă, noua prietenie înjghebată între Magellan și Ruy Faleiro. Căci omul acesta, cu care se afla în relații din ce în ce mai strînse, un intelectual nervos, iute și supărăcios, stăpînit de o vehementă *suada*, de o excesivă conștiință de sine, arțăgos din fire, pare că se potrivește mai puțin decît oricine cu navigatorul și soldatul acela taciturn, calm, rezervat și de nepătruns. Dar însușirile acestor doi bărbați, care sînt văzuți mereu nedespărțiți unul de altul, alcătuiesc — tocmai prin contrastul lor desăvîrșit — o anumită armonie, care, evident, nu putea fi decît de scurtă durată. Așa cum pentru Magellan pasiunea cea mai profundă e aventura pe mare și cercetarea practică a lumii pămîntene, pentru Faleiro, pasiunea cea mai mare e știința abstractă a geografiei și astronomiei. Ca pur teoretician, ca un adevărat savant de cabinet care nu s-a îmbarcat vreodată pe o corabie, care n-a părăsit niciodată Portugalia, Ruy Faleiro cunoaște căile depărtate ale cerului și pămîntului numai prin calcule și hărți, numai din cărți și tabele; în aceste sfere abstracte, ca astronom și cartograf, el e considerat fără îndoială ca autoritatea cea mai înaltă. Nu știe să întindă o pînză de corabie, dar a născocit un sistem propriu pentru calculul longitudinilor care cuprind, ca o plasă, întreg globul terestru; sistemul acesta, chiar defectuos, avea să aducă mai tîrziu mari și hotărîtoare

servicii lui Magellan. El nu știe să ție cîrma, dar hărțile sale marine, portolanele, astrolabele și alte instrumente înjghebate de dînsul par să fi fost cele mai bune mijloace de orientare nautică din epoca sa. Magellan, om cu desăvîrșire practic — a cărui universitate au fost numai aventurile și războiul, și care știe din astronomie și geografie numai ceea ce a aflat cu adevărat din propria-i experiență, adică ceea ce a învățat în călătoriile sale și prin aceste călătorii — poate trage imense foloase de la un asemenea specialist. Tocmai pentru că sînt cu totul opuși în însușirile și înclinările lor, acești doi oameni se întregesc într-un mod atît de fericit, cum se întîmplă întotdeauna cînd darul de a combina se armonizează cu cel experimental, ideea cu acțiunea, spiritul cu materia.

În cazul acesta deosebit se adaugă însă și destinul comun al celor doi oameni. Acești doi portughezi extraordinari — fiecare în felul lui — conștienți de valoarea lor, au fost adînc jigniți în demnitatea lor de către stăpînul țării și împiedicați să-și realizeze pe deplin țelurile vieții lor. De ani îndelungați, Ruy Faleiro rîvnește să ocupe postul de astronom regal și fără îndoială că nimeni nu putea avea pe atunci în Portugalia o pretenție mai îndreptățită. Totuși, după cum Magellan a indispus curtea prin tăcuta sa mîndrie, se pare că și Ruy Faleiro ar fi supărat-o prin felul său impulsiv, nervos, foarte sensibil la orice ofensă și iute la mînie. Un smintit — așa îl numeau prietenii săi care, ca să scape de el dîndu-l pe mîna Inchiziției, au răspîndit chiar bănuiala că el ar fi în legătură cu diavolul, că se servește în lucrările sale de duhuri și forțe supranaturale. Amîndoi, Magellan și Ruy Faleiro, se văd impresurați și respinși în propria lor țară de ură și neîncredere; și această apăsare a neîncrederii și urii din jurul lor îi apropie pe Magellan și Faleiro într-o strînsă conlucrare. Faleiro studiază comunicările și planurile lui Magellan. El le dă o armătură științifică și, prin tabelele și calculele sale precise, confirmă presupunerile pur intuitive ale lui Magellan. Și cu cît teoreticianul și empiricul compară observațiile și constatările lor, cu atît mai pasionată e la urmă hotărîrea lor de a realiza împreună un anumit proiect, într-o tovărășie tot atît de strînsă ca și aceea în care l-au chibzuit și i-au dat forma

definitivă. Şi astfel cei doi oameni, al teoriei şi al practicii, se obligă reciproc, prin jurămînt solemn, să păzească faţă de oricine secretul planului lor pînă în clipa hotărîtoare a realizării şi, la nevoie, să ducă la bun sfîrşit chiar fără ajutorul patriei lor, chiar împotriva propriei lor patrii, o acţiune care nu poate aparţine numai unei singure ţări, ci întregii omeniri.

Acum însă a sosit momentul să punem întrebarea: care este de fapt planul acela misterios, pe care Magellan şi Faleiro îl dezbăteau în toată taina, ca nişte conspiratori, în umbra palatului regal din Lisabona? Ce elemente noi, nemaipomenite pînă atunci, cuprinde planul acesta? Ce-l face atît de preţios, încît ei se leagă prin jurămînt să păstreze, cu toată străşnicia, secretul său? Şi ce este atît de primejdios în proiectul acesta, încît ei îl ţin ascuns ca pe o armă otrăvită? Răspunsul poate dezamăgi la început; căci planul acesta nou nu este altul decît chiar acela pe care Magellan îl dibuise cînd s-a reîntors din India şi pentru care îl încurajase Serrao prin scrisorile lui; e ideea de a ajunge la insulele cu mirodenii, nu pe calea dinspre răsărit, ocolind Africa, aşa cum fac portughezii, ci pornind dinspre apus în jurul Americii. În aparenţă planul acesta nu înfăţişează nimic nou în sine. Se ştie că nici Columb nu pornise pentru a descoperi America (a cărei existenţă nu era încă bănuită pe-atunci), ci pentru a ajunge în India; el însuşi nu-şi recunoscuse niciodată greşeala şi stăruise pînă la moarte în credinţa că a debarcat într-o provincie a Marelui Chan din China. Şi pe urmă, cînd lumea se convinse în sfîrşit de greşeala lui, Spania nu se gîndi nicidecum să renunţe la calea spre India, numai din cauza acestei descoperiri întîmplătoare. Căci prima bucurie fu în curînd urmată de o cumplită dezamăgire. Vestea pe care exaltatul Columb se grăbise s-o răspîndească — şi anume, că în San Domingo şi Hispaniola aurul se găseşte în zăcăminte bogate aproape de suprafaţa pămîntului, s-a dovedit o simplă gogoriţă. Nu

s-a găsit aur, nici mirodenii și nici măcar „fildeș negru“, căci slăbănogii de indios nu puteau fi întrebuințați ca sclavi. Cîtă vreme tezaurele incașilor n-au fost încă prădate de Pizarro și minele de argint de la Potosi n-au fost puse în exploatare, descoperirea Americii însemnase, din punct de vedere comercial, un eșec; și de aceea Castilianul, care venise acolo însetat de mirajul aurului, se sinchisea mai puțin să colonizeze și să administreze America, decît să pornească în jurul continentului american, cît se poate mai repede, spre paradisul giuvaerelor și al mirodeniilor. Din ordinul guvernului spaniol s-au făcut necontenite încercări de a se ocoli cu corăbiile această „*terra firma*“[1], de curînd descoperită pentru a răzbi înaintea portughezilor la adevăratul tezaur al Orientului, la insulele cu mirodenii. Expedițiile urmau una după alta, dar, în străduința lor de a găsi o cale maritimă spre mult doritele Indii, spaniolii au avut de suferit curînd aceeași dezamăgire pe care au îndurat-o înainte și portughezii cu Africa. Căci și acest nou continent, America, li s-a dovedit cu mult mai vast decît presupuneau ei la început. La sud și la nord, peste tot unde voiau să răzbată cu corăbiile spre Oceanul Indian, ei se loveau de bariera neîntreruptă și de netrecut a uscatului. Peste tot le sta în cale, ca o grindă lată, continentul acesta lung și întins, „obstacolul“ acesta numit America. Unul după altul, marii conquistadori își încearcă zadarnic norocul: să găsească undeva o trecătoare, o strîmtoare între două mări, un „*paso*“, un „*estrecho*“. Columb se abate spre apus în cea de-a patra sa călătorie, pentru a se întoarce acasă prin India, dar se izbește de barieră. Expediția la care ia parte Vespucci dibuie și ea în zadar de-a lungul întregii coaste sud-americane, *con proposito di andàre e scoprire un'isola verso Oriente che si dice Melacha*“[2] — pentru a ajunge la Moluce, insulele cu mirodenii. Cortez, în cea de-a patra sa „*relacion*“[3], făgăduiește în mod expres împăratului Carlos să caute o strîmtoare la istmul Panama. Cortereál

---

[1] Pămînt sigur (în limba latină) (N.R.)

[2] Cu gîndul de a merge să descopere, spre Orient, o insulă numită Melacha (în limba italiană) (N.R.)

[3] Relatare (în limba spaniolă (N.R.)

și Cabot înaintează în sus, pînă la Oceanul Înghețat pentru a descoperi la nord o cale de trecere, pe cînd Juan de Solis încearcă același lucru pe la sud, pătrunzînd prin gura fluviului La Plata în adîncul continentului! Dar în zadar! Pretutindeni, la nord, la sud, în zonele înghețate ca și în latitudinile tropicale, stăruie același dig, nezdruncinat, de pămînt și de piatră! Și iată că începe să dispară nădejdea că s-ar putea trece Oceanul Atlantic în celălalt ocean, pe care Nunez de Balboa l-a zărit, pentru întîia oară, de pe înălțimile istmului Panama. Cartografii își rectifică hărțile, precizînd că America de Sud se întinde pînă la polul antarctic. Nenumărate corăbii au naufragiat pînă acum în această căutare zadarnică — și spaniolii au și început să se împace cu gîndul de a rămîne definitiv despărțiți de țările și mările bogatului Ocean Indian, pentru că nicăieri nu e de găsit mult rîvnitul „*paso*, trecătoarea căutată cu atîta îndîrjită pasiune.

Și iată că, pe neașteptate, acest obscur căpitan Magellan se ridică din anonimatul existenței sale și declară cu patosul siguranței absolute: „Există o strîmtoare între Oceanul Atlantic și Oceanul Pacific. O știu. Cunosc locul unde se află. Dați-mi o flotă și vă voi arăta calea de trecere, pornind de la răsărit spre apus, pentru a ocoli întreg pămîntul".

Ne aflăm acum în fața adevăratului secret al lui Magellan, care preocupă de veacuri pe savanți și psihologi. Precum am arătat mai sus, proiectul lui Magellan nu era nicidecum original; în fond el urmărea exact același țel ca și Columb, Vespucci, Cortereál, Cortez și Cabot. Noutatea uluitoare a propunerii sale nu constă deci în propunerea în sine, ci în siguranța hotărîtă cu care Magellan își susține afirmația că poate găsi o cale maritimă pe la apus. Căci el nu spune de la început, cu modestie, ca și ceilalți: „Nădăjduiesc să găsesc undeva un *paso*, o strîmtoare", ci spune cu tonul siguranței nezdruncinate: „Voi găsi strîmtoarea! Căci știu, numai eu știu că există o cale de trecere

din Atlantic în Pacific — și știu în care loc am s-o găsesc“.

Cum poate însă Magellan să știe dinainte — aceasta e enigma — unde se află această trecătoare, zadarnic căutată de toţi ceilalţi navigatori? Niciodată în călătoriile sale nu s-a apropiat măcar de coasta americană nici el însuși și nici tovarășul său Faleiro. Deci, dacă el susţine cu atîta fermitate existenţa acestei trecători, atunci trebuie să fi aflat de existenţa și situaţia ei geografică numai de la vreun premergător care văzuse *ipsis oculis* această trecătoare. Dar dacă un alt navigator o văzuse înainte de Magellan, atunci — ce situaţie încurcată! — Magellan n-ar fi nicidecum gloriosul descoperitor pe care îl slăvește istoria, ci numai plagiatorul unei alte realizări, uzurpatorul unor alte merite străine. Atunci strîmtoarea Magellan ar purta pe nedrept numele său, tot atît de nedrept ca și America, numită astfel după Amerigo Vespucci, care nu este adevăratul ei descoperitor.

În această întrebare e cuprinsă deci toată taina vieţii și acţiunii lui Magellan. Prin cine sau pe ce cale acest obscur căpitan portughez a dobîndit o convingere atît de sigură de existenţa unei trecători de la un ocean la celălalt, încît el a putut promite că va îndeplini ceea ce se credea pînă acum cu neputinţă de realizat, și anume, că va înconjura pămîntul într-o singură călătorie? Pe temeiul căror informaţii Magellan se credea cu desăvîrșire sigur de izbînda cauzei sale? Prima indicaţie în această privinţă o datorăm lui Antonio Pigafetta, cel mai credincios însoţitor și biograf al lui, care relatează că chiar atunci cînd intrarea ce duce în strîmtoarea aceea a și apărut înaintea ochilor lor, nici un om din toată flota nu crezuse în posibilitatea unei asemenea căi de legătură între cele două oceane. Numai convingerea lui Magellan n-a putut fi zdruncinată în momentul acela, căci el se pare că ar fi știut dinainte, cu precizie, de existenţa unei asemenea căi ascunse — și anume: graţie unei hărţi a celebrului cosmograf Martin Behaim, găsită în arhiva secretă a regelui Portugaliei, pe care el o scotocise pe vremuri. Această comunicare a lui Pigaffeta ar fi cu totul demnă de crezare, căci, pe de o parte, Martin Behaim fusese într-adevăr cartograf al Curţii, servind în această ca-

litate pînă la moartea sa (1507) pe regele Portugaliei; pe de altă parte, știm că taciturnul cercetător Magellan a înțeles ce avea de făcut și a știut să-și procure la timp permisul de intrare la această arhivă secretă. Dar — jocul devine tot mai pasionant — acest Martin Behaim nu participase personal la nici una din expedițiile transatlantice; la rîndul său, și el trebuie să fi căpătat negreșit de la alți navigatori știrea uimitoare despre existența unei trecători. Și el trebuie să fi avut premergători. Astfel, întrebarea merge mai departe: cine erau acești premergători, acești necunoscuți marinari? Cine erau deci adevărații descoperitori? Oare să fi înaintat într-adevăr alte corăbii portugheze pînă la această misterioasă trecătoare din Atlantic în Pacific înainte de a fi fost executate hărțile și globurile acelea? Și iată că niște documente incontestabile confirmă faptul că, pe la începutul secolului, mai multe expediții (una din ele era însoțită de Vespucci) au cercetat coastele Braziliei și poate chiar ale Argentinei; numai ele trebuie să fi văzut strîmtoarea.

Totuși, o nouă întrebare scormonește și mai adînc enigma: cît de departe au răzbit acele expediții misterioase? Au coborît, de fapt, pînă la adevărata strîmtoare, pînă la aceea care poartă azi numele lui Magellan? Pentru a concepe ideea că alți marinari ar fi știut de acel „*paso*“ încă înainte de Magellan, multă vreme nu exista alt punct de sprijin, decît comunicarea lui Pigafetta, precum și un „globus“ păstrat pînă în zilele noastre, al lui Johann Schöner, care arată lămurit — și, ceea ce-i uimitor, încă din anul 1515, deci cu mult înainte de expediția lui Magellan — o cale de trecere pe la sud (de bună seamă într-un loc cu totul inexact). Dar prin aceasta nu s-a rezolvat nicidecum chestiunea: de la cine au căpătat Behaim și profesorul german informația lor? Căci în epoca aceea de descoperiri, fiecare națiune își avea interesele ei comerciale și veghea cu invidie, ca rezultatele fiecărei expediții să rămînă riguros tăinuite. Registrele de loguri ale piloților, însemnările căpitanilor, hărțile și portolanele erau păstrate cu străşnicie în *Tesoraria* Lisabonei; și, prin edictul de la 13 noiembrie 1504, regele Manoel a interzis, sub pedeapsă cu moartea, să se dea lămuriri asupra „navigației dincolo de fluviul Congo,

pentru ca străinii să nu poată trage foloase de pe urma descoperirilor Portugaliei". Chestiunea autorității părea că a și devenit cu totul de prisos; și iată că un document găsit pe neașteptate cu mult mai tîrziu, în alt secol, a limpezit sau părea să limpezească situația: cui datorau Behaim și Schöner și, în cele din urmă, Magellan, cunoștințele lor geografice? Ceea ce s-a descoperit nu era decît o foaie volantă în limba germană, tipărită pe hîrtia cea mai proastă și intitulată „*Copia der Newe Zeytung aus Presillg Landt*" (fiind de altfel cea dintîi gazetă, „Zeytung", care poartă această denumire); dar foaia aceasta se prezintă, în mod vădit, ca un raport pe care un oarecare agent de comerț maritim l-a adresat din Portugalia, pe la începutul secolului al XVI-lea, welsenilor, marilor angrosiști din Augsburg. Într-o nemțească îngrozitoare, se relatează că o corabie portugheză ar fi întîlnit, cam pe la al patruzecilea grad de latitudine, un „*cabo*", așadar un cap corespunzător Capului Bunei Speranțe; corabia ar fi ocolit capul acesta, îndărătul căruia se adîncește de la răsărit la apus o strîmtoare largă, asemenea aceleia de la Gibraltar, și care ar duce spre marea cealaltă, astfel că ar fi ușor lucru să se ajungă pe această cale la insulele Moluce. Deci, raportul acesta afirmă lămurit că cele două oceane, Atlanticul și Pacificul, ar comunica între ele printr-o strîmtoare „*quod erat demonstrandum*"[1].

Prin aceasta, enigma pare în sfîrșit dezlegată și Magellan e definitiv dovedit ca plagiator, ca uzurpator al unei descoperiri anterioare. Căci se înțelege de la sine că Magellan trebuie să fi cunoscut, cel puțin, tot atît de bine ca și acest anonim agent de comerț și ca geograful din Augsburg, rezultatele acelei expediții portugheze precedente; și tot meritul său istoric ar fi atunci limitat la faptul că a știut să scoată la lumină un secret bine păzit, făcîndu-l cunoscut tuturora și transformîndu-l prin energia sa într-adevăr valabil pentru întreaga omenire. Iscusință, promptitudine, hotărîre de a se folosi fără șovăială

---

[1] Ceea ce era de demonstrat (în limba latină) (N.R.)

de succesul altora — acestea par să fie, așadar, tot secretul lui Magellan.

Dar chestiunea nu se prezintă chiar așa. Să cercetăm mai adînc, să ridicăm încă un văl, ultimul, și taina se lămurește surprinzător. Căci astăzi știm cu precizie ceea ce nu știa Magellan: marinarii care au luat parte la acea necunoscută expediție portugheză n-au ajuns niciodată, în realitate, pînă la strîmtoarea Magellan; și cele relatate de dînșii, pe care Magellan (cu aceeași bună credință ca și Martin Behaim și Johann Schöner) le-a acceptat ca niște informații neîndoielnice, au fost întemeiate în realitate pe o confuzie, pe o neînțelegere. Era la mijloc o gravă greșeală, însă lesne explicabilă. Căci ce-au văzut piloții aceia acolo, cam pe la al patruzecilea grad de latitudine? Aci e miezul întregii probleme! Ce relatează, de fapt, martorii aceia oculari, în raportul din *„Newen Zeytung"*? Nimic altceva decît că navigatorii aceia ar fi descoperit în apropierea celui de-al patruzecilea grad de latitudine un sîn de mare, un golf în care au pătruns plutind timp de două zile fără să ajungă la capătul său, și că, fără să fi găsit înainte o ieșire, ei au fost împinși îndărăt, spre mare, de o furtună. Prin urmare, ceea ce au văzut ei înaintea lor nu era decît intrarea unei căi navigabile despre care au crezut — dar au crezut numai — că ar fi mult căutatul canal de legătură cu Oceanul Pacific. Dar adevărata strîmtoare — aceasta o știm după expediția lui Magellan — se află aproape de al cincizeci și doilea grad de latitudine. Ce puteau deci să vadă navigatorii aceia necunoscuți, în apropierea celui de-al patruzecilea grad de latitudine? În această privință, presupunerea noastră e întemeiată. Căci cine a privit pentru întîia oară cu propriii săi ochi imensele revărsări de ape, cine a contemplat cu uimire întinderea aceea vastă ca o mare, din locul unde fluviul La Plata se varsă în ocean, numai acela înțelege că nu era o confuzie întîmplătoare, ci era chiar inevitabil să se confunde cu un golf această gigantică gură a unui fluviu: estuarul a fost luat drept o mare adevărată. Navigatorii aceia necunoscuți n-au văzut niciodată în Europa un fluviu de dimensiuni atît de uriașe;

nimic nu era mai firesc la priveliştea acestei întinderi de ape, pe care ochiul n-o putea cuprinde toată, ca ei să triumfe prea pripit şi să-şi spună că aceasta trebuie să fie mult căutata cale navigabilă, care leagă un ocean de celălalt. Că piloţii la care se referă „*Newen Zeytung*" au confundat într-adevăr uriaşul fluviu cu o strîmtoare, în această privinţă hărţile executate după declaraţiile lor ne dau cea mai bună dovadă. Căci dacă dînşii, piloţii aceia necunoscuţi, ar fi găsit afară de fluviul La Plata (navigînd mult mai departe, spere sud) şi adevăratul „*paso*", adevărata strîmtoare care poartă azi numele lui Magellan, atunci ei ar fi trebuit să însemneze în portolanul lor şi La Plata, iar Schöner ar fi indicat şi el pe globul său fluviul acesta, cel mai gigantic dintre toate fluviile pămîntului. Iată însă că atît pe globul Schöner, cît şi pe celelalte hărţi care sînt cunoscute, nu este indicat fluviul La Plata! Ci, în locul său e indicat un „*paso*", strîmtoarea aceea legendară — exact la acelaşi grad de latitudine. Astfel, chestiunea este pe deplin lămurită. Giranţii de la „*Newen Zeytung*" s-au înşelat, fiind absolut de bună credinţă. Ei au căzut victime unei confuzii frapante şi explicabile. Magellan a procedat şi el cu aceeaşi bună-credinţă: el n-a fost nicidecum necinstit cînd susţinuse că are informaţii autentice despre existenţa unui „*paso*". Fusese numai înşelat şi el prin autoamăgirea altora, cînd — pe temeiul acestor hărţi şi rapoarte — el concepu măreţul său plan de-a ocoli întreg pămîntul. O greşeală, crezută cu toată onestitatea — o greşeală, preluată şi acceptată cu bună credinţă — acesta era, la urma urmelor, secretul lui Magellan.

Să nu dispreţuim însă greşeala! Întotdeauna, chiar din greşeala cea mai nebunească, din eroarea cea mai gravă se poate ivi adevărul cel mai înalt. Columb n-ar fi cutezat niciodată să se avînte pe valurile imensului ocean, fără acea hartă a lui Toscanelli, care a calculat absolut greşit circumferinţa pămîntului, dîndu-i astfel iluzia că ar putea debarca într-un timp destul de scurt pe coasta răsăriteană a Indiei. Magellan n-ar fi putut con-

vinge niciodată un monarh să-i încredinţeze o flotă, dacă n-ar fi crezut cu o siguranţă atît de neclintită în harta aceea inexactă a lui Behaim şi în relatările fanteziste ale piloţilor portughezi. Numai pentru că a crezut că cunoaşte un secret, Magellan a putut să dezlege cea mai mare enigmă geografică a timpului său. Numai pentru că s-a devotat cu tot sufletul unei iluzii trecătoare, el a descoperit un adevăr nepieritor.

REALIZAREA UNEI IDEI
20 octombrie 1517 — 22 martie 1518

MAGELLAN SE AFLĂ ACUM în fața unei hotărîri de o răspundere mare. El are un plan: nici un alt marinar din vremea aceea nu poartă în inima sa un plan atît de îndrăzneț ca al lui; și el mai are (sau crede că posedă) siguranța că, grație informațiilor sale deosebite, planul acesta trebuie să-l ducă neapărat la îndeplinire. Dar cum să realizeze o întreprindere atît de costisitoare și riscantă? A fost respins de propriul său rege și nici nu poate nădăjdui vreun sprijin din partea armatorilor portughezi cu care se află în relații amicale: căci aceștia nu vor cuteza să încredințeze comanda unui om căzut în dizgrația Curții. Astfel, nu-i rămîne decît o cale: să se adreseze Spaniei. Acolo și numai acolo, Magellan poate nădăjdui să fie sprijinit; numai la Curtea aceasta persoana sa poate fi prețuită, căci el aduce cu dînsul nu numai informații culese de *Tesoraria* din Lisabona, ci mai oferă Spaniei ceva care nu e mai puțin important pentru întreprinderea plănuită: justificarea morală a unei cauze. Tovarășul său Faleiro a calculat — tot atît de fals pe cît de greșit era informat Magellan — că insulele cu mirodenii trebuie să fie situate dincolo de zona de stăpînire acordată Portugaliei de către papă, prin cunoscutul tratat de împărțire; ele se află în zona cuvenită Spaniei, și sînt, prin urmare, proprietatea Coroanei spaniole, nu a celei por-

tugheze. Acest mic căpitan portughez oferă lui Carlos I, ca zestre, cu adevărat împărătească, insulele cele mai bogate din lume și calea cea mai scurtă pînă la ele. Numai la Curtea spaniolă poate el nădăjdui să fie ocrotit și încurajat. Numai acolo își poate realiza ideea sa, țelul suprem al vieții sale, însă cu prețul celor mai cumplite suferinți. Căci dacă Magellan se îndreaptă acum spre Spania, el știe că va trebui să se despoaie de numele său cavaleresc, de numele său portughez — Magelhaes — așa cum și-ar jupui propria-i piele; știe că va fi proscris de regele său și că pentru concetățenii săi va trece timp de veacuri drept un trădător, un transfug dezonorat — un *„traidor"*, un *„transfuga"*. De fapt e cu totul nepotrivit să se compare exilul voluntar al lui Magellan — lepădarea lui de cetățenia portugheză și trecerea lui deznădăjduită în serviciul unei țări străine — cu felul cum a procedat un Columb, Cabot, un Cadamosto sau un Vespucci. Căci Magellan nu numai că-și părăsește patria, ci — aceasta nu trebuie trecut sub tăcere — el o păgubește prin aceea că oferă celui mai gelos rival al regelui său insulele Moluce, pe care le știe în posesia compatrioților săi; și ceea ce face el e mai mult decît temerar: acțiunea sa e cu desăvîrșire antipatriotică, prin aceea că trece peste graniță secrete nautice, pe care le-a putut dobîndi numai grație împrejurării că i s-a permis accesul la *Tesoraria* din Lisabona. Ca să ne exprimăm în limbaj contemporan, Magellan — în calitatea sa de gentilom portughez și de fost căpitan în marina portugheză — n-a săvîrșit un delict mai mic decît acela de care s-ar face azi vinovat un ofițer care ar procura unui stat vecin și rival hărți secrete ale statului-major și planuri de mobilizare. Și ceea ce mai dă o oarecare măreție purtării sale condamnabile e numai faptul că dînsul nu s-a furișat peste graniță, fricos și laș ca un contrabandist, ci a trecut fățiș de partea inamicului, cu viziera ridicată, conștient de hula și de toate defăimările ce-l așteptau.

Deoarece patria i-a refuzat ajutorul pentru a-și realiza misiunea, el a fost nevoit să se refugieze în ideea sa — să facă dintr-însa noua sa patrie. El își distruge temporar

numele și onoarea sa cetățenească, pentru a renaște în propria sa idee, contopindu-se și înălțîndu-se cu ea în aureola unei fapte nepieritoare.

Pentru Magellan vremea așteptării, a răbdării și a plănuirii a trecut. În toamna anului 1517, hotărîrea sa temerară se schimbă în acțiune. Lăsînd deocamdată în Portugalia pe tovarășul său mai puțin curajos, pe Faleiro, Magellan trece Rubiconul vieții sale: granița spaniolă. La 20 octombrie 1517, el ajunge la Sevilla împreună cu sclavul său Enrique, care-l însoțește de ani de zile ca o umbră. În acest moment, Sevilla nu este de fapt reședința noului rege al Spaniei, Carlos I, pe care îl numim Carol Quintul, stăpînul celor două luni. Acest monarh în vîrstă de optsprezece ani, abia sosise din Flandra la Santander și se află în drum spre Valladolid, unde se va instala la Curte pe la mijlocul lui noiembrie. Magellan trebuie să aștepte; și nicăieri nu-și poate petrece mai bine timpul decît la Sevilla. Căci portul acesta este pragul spre India cea nouă; de la malurile Guadalquivirului se desprind cele mai multe corăbii, care se îndreaptă spre apus, și atît de mare e afluența negutătorilor, a căpitanilor, a misiților și agenților, încît regele a fondat acolo propria sa casă de comerț, celebra *Casă de Depuneri*, numită și Casa indiană, *Domus indica* sau *Casa oceanului*. În această casă sînt adunate și păstrate toate dosarele, toate actele, informațiile și rapoartele tuturor navigatorilor și comercianților. (*Habet rex in ea urbea ad oceana tantum negotia domum erectam ad quam euntes, redeuntesque visitores confluunt.*[1]) Casa indiană este totodată o bursă de mărfuri și o agenție de navigație; ar putea fi numită mult mai bine *Camera maritimă de comerț*, un oficiu de informație și de consfătuire, unde oamenii de afaceri care finanțează expedițiile și, pe de altă

---

[1] În acel oraș, lîngă ocean, regele are atîtea case de negot, în care mișună vizitatorii ce vin și ce pleacă (în limba latină) (N.R.).

parte, căpitanii care vor să le conducă se înțeleg între ei, fiind controlați de autorități. În orice caz, acel care intenționează să lanseze o întreprindere sub pavilionul spaniol trebuie să se prezinte mai întîi la *Casa de Depuneri*; pentru a căpăta acolo încuviințarea sau sprijinul necesar.

Nimic nu dovedește mai bine extraordinara rezervă a lui Magellan, geniul deosebit cu care era înzestrat — acela de a putea să tacă și să aștepte — decît faptul că Magellan nu se pripește să întreprindă acum demersul acesta necesar. El nu se pierde niciodată în norii închipuirii: nu e un optimist confuz, nu se amăgește singur din simplă vanitate. Magellan și-a cîntărit totdeauna dinainte șansele sale; calculator exact, psiholog și realist, el nu s-a decis niciodată cu ușurință. Știe că poate intra în *Casa de Depuneri* abia după ce alte mîini îi vor fi înlesnit intrarea. Căci cine-l cunoaște aici? Faptul că a cutreierat timp de șapte ani Orientul, că a luptat sub ordinele lui Almeida și Albuquerque nu înseamnă mare lucru într-un oraș în ale cărui cîrciumi și taverne mișună atîția „*aventurados*" și „*desperados*" abia debarcați de pe navele lor, și unde mai trăiesc căpitanii care au navigat pe vremea lui Columb, a lui Cortereál și Cabot. De asemenea, e prea puțin recomandabil pentru el faptul că vine din Portugalia și că regele nu i-a dat posibilitatea să întreprindă nimic, că e un emigrant și chiar un dezertor în sensul cel mai riguros al cuvîntului. Nu, *Casa de Depuneri* nu-i va acorda nici o încredere; pentru că Magellan e un necunoscut, un anonim, un *fuoruscito*[1]. De aceea nici nu se gîndește la început să treacă pragul ei. Are destulă experiență pentru a ști ce trebuie să facă într-un asemenea caz. Ca orice om plin de proiecte și propuneri, el trebuie să-și creeze „legături", să-și procure „recomandații"; trebuie să aibă mai întîi proptele: bani sau putere, înainte de a începe să trateze cu magnații banului și ai puterii.

Se pare că mult chibzuitul Magellan a avut grijă să-și pregătească încă din Portugalia una din aceste legături indispensabile. În orice caz, el e primit îndată cu toată

[1] Exclus de societate (în limba italiană) (N.R.)

cordialitatea în casa lui Diego Barbosa, care și el a renunțat le cetățenia portugheză, de multă vreme — căci e de paisprezece ani în serviciul statului spaniol, ocupînd funcția importantă de *„alcade“*[1] al Arsenalului. Foarte stimat în tot orașul, cavaler al ordinului Santiago, el este pentru proaspătul expatriat omul cel mai potrivit care ar putea garanta pentru el. După anumite indicații, unii membri ai familiilor Barbosa și Magellan ar fi fost rude de sînge; dar ceea ce-i leagă din primele momente pe acești doi bărbați, mult mai strîns decît o oarecare înrudire depărtată, e faptul că însuși Diego Barbosa călătorise spre India cu mulți ani înainte de Magellan. De la dînsul a moștenit fiul său, Duarte Barbosa, pasiunea aventurilor. Și acesta a străbătut în lung și lat Marea Indiană, cea persană și cea malaeză și a scris chiar o carte de călătorii, foarte apreciată pe vremea aceea: *„O livro de Duarte Barbosa“*[2]. Acești trei oameni se împrietenesc repede. Căci dacă și astăzi ofițerii sau soldații care au luptat în timpul războiului în același sector al frontului alcătuiesc, pentru toată viața,un fel de corporație închisă — cît de strîns legați trebuie să se fi simțit în vremea aceea cele cîteva zeci de veterani ai mării care s-au înapoiat ca prin minune acasă, trecînd prin atîtea primejdii! Barbosa invită cu toată ospitalitatea pe Magellan să locuiască în casa sa; nu trece mult, și fiicei sale Barbara îi place bărbatul acesta energic, de treizeci și șapte de ani, care prin meritele sale impune respect. Încă înainte de sfîrșitul anului, Magellan se poate numi „ginere al alcadelui“ și, în această calitate, el dobîndește în Sevilla o situație din cele mai bune. Expatriatul din Portugalia s-a încetățenit în Spania. De acum înainte el nu mai e considerat ca un simplu transfug, ci ca *„vecino de Sevilla“*, ca localnic al Sevillei: se simte acolo ca la el acasă. Pe deplin acreditat prin prietenia și prin apropiata sa înrudire cu Barbosa, acoperit și de zestrea soției sale — care se urcă la 600 000 de maravedis — el poate trece acum fără șovăire pragul celebrei *„Case de Depuneri“*.

Despre convorbirile pe care le-a avut acolo și despre

---

[1] Comandant (în limba spaniolă) (N.R.)
[2] Cartea lui Duarte Barbosa (în limba portugheză) (N.R.)

ospitalitatea ce-a găsit-o lipsesc orice relatări demne de crezare. Nu știm cît a destăinuit Magellan din proiectul său înaintea acelei comisii; știm că el se legase prin jurămînt, față de Ruy Faleiro, să păstreze secretul; și probabil că numai printr-o grosolană analogie cu Columb s-a născocit povestea că comisia ar fi respins cu bruscheţe propunerile sale, sau chiar că le-ar fi luat în rîs. Ceea ce este însă sigur, e numai aceasta: *Casa de Depuneri*" nu voia sau nu putea să angajeze pe riscul și răspunderea ei proprie întreprinderea acestui necunoscut. Specialiștii trebuie să fie neîncrezători, prin însuși caracterul lor profesional, față de orice inițiativă extraordinară; astfel, și de astă dată una din cele mai hotărîtoare realizări din istoria omenirii nu s-a împlinit grație sprijinului funcționarilor competenți, ci fără ei și împotriva lor.

Casa indiană, instanța cea mai importantă, n-a acordat nici un ajutor lui Magellan. Nu i s-a deschis nici o ușă, din nenumăratele uși care duc la camera de audiență a regelui. Trebuie să fi fost o zi foarte rea pentru Magellan. Zadarnică e călătoria, zadarnice sînt recomandațiile, toate calculele și combinațiile pe care le-a expus, zadarnică e elocvența și pasiunea care-l domină, probabil, cu toată adînca sa voință de a-și stăpîni sentimentele: toate argumentele sale n-au putut convinge pe cei trei bărbați, pe cei trei specialiști ai comisiei să cerceteze cu deplină încredere proiectul său.

În război se întîmplă adeseori ca un general să se creadă învins: el se hotărăște să se retragă, se pregătește să părăsească mai repede cîmpul de bătălie — și iată că sosește un curier; trimis parcă din cer, care vestește serafic că inamicul s-a retras, lăsîndu-l stăpîn pe cîmpul de luptă și cedîndu-i astfel victoria! E de ajuns un minut, un singur minut mai mult — și cumpăna se ridică din adîncul întunecat spre înălțimile fericirii. Un asemenea minut îl trăiește pentru întîia oară Magellan, acum, cînd

primește pe neașteptate înștiințarea că unul din cei trei membri ai comisiei (care, precum credea el, l-a ascultat morocănos respingîndu-i proiectul) ar fi fost impresionat în mod deosebit de planul său. Juan de Aranda, „factorul", girantul *Casei de Depuneri*, ar dori foarte mult să fie informat mai de aproape, în particular, despre acest plan extrem de interesant și care, precum crede el, deschide chiar bogate perspective: Magellan s-ar putea pune în legătură cu dînsul.

Ceea ce apare fericitului Magellan ca o voință cerească este, în realitate, o chestiune legată de interesele cît se poate de pămîntești. Ca și tuturor împăraților și regilor, căpitanilor și negustorilor din vremea sa, lui Juan de Aranda nu-i stă la inimă problema descoperirii noilor continente numai pentru a ferici întreaga omenire (precum ne-o înfățișează atît de mișcător cărțile de istorie din tinerețea noastră). Aranda nu devine ocrotitorul acestui plan dintr-un nobil sentiment sau dintr-un entuziasm curat, dezinteresat; dimpotrivă: girantul *Casei de Depuneri*, ca om de afaceri priceput, adulmecă o bună afacere în propunerea lui Magellan. Ceva trebuie să-i fi impus acestui cunoscător rutinat: fie expunerea clară, documentată, fie atitudinea sigură, bărbătească a acestui căpitan răsfrîngea în mod vădit pe chipul acestui om. În orice caz, el simte — poate cu judecata sa, poate numai instinctiv — că îndărătul acestui plan măreț există posibilitatea unei afaceri grandioase. Faptul că în calitatea sa oficială, ca funcționar împuternicit de rege, el a respins propunerea lui Magellan pe motivul că n-ar fi rentabilă, nu-l împiedică deci pe Aranda să se intereseze ca simplu particular, de afacerea „în sine" — cum se spune în jargonul negustoresc — s-o finanțeze sau să-și asigure cel puțin un comision, ca mijlocitor la finanțarea afacerii. Fără îndoială, acest mod de a proceda: să respingi un proiect, ca slujbaș al Curții, ca sfetnic al Coroanei, și să urmărești pe sub mînă același proiect în calitate de simplu particular — nu poate fi prea onorabil, prea corect. De fapt și *Casa de Depuneri* a intentat mai tîrziu proces lui Juan de Aranda din cauza participării sale financiare.

Magellan, însă, ar proceda ca un nerod dacă ar ține seama de vreun scrupul moral în ce privește persoana acestuia. Trebuie să facă acum totul pentru cauza sa; în această situație critică, probabil că el încredințează lui Juan de Aranda mai mult decît putea destăinui despre „secretul“ comun, potrivit cuvîntului dat tovarășului său Ruy Faleiro. Spre bucuria sa, Aranda se arată pe deplin cîștigat de ideea întreprinderii. Desigur că, înainte de a pune în joc influența sa și a-și investi banii în această afacere riscantă cu un om care-i este cu desăvîrșire necunoscut, el face ceea ce orice financiar cu experiență ar face și astăzi în aceeași situație: el cere mai întîi informații din Portugalia despre Magellan și Faleiro. În ce măsură le poate acorda încredere. Iar persoana de încredere căreia i se adresează în taină nu este altul decît Christofor de Haro, care finanțase pe vremuri primele expediții spre sudul Braziliei și posedă cele mai multe cunoștințe asupra stărilor de lucruri și a oamenilor din țara sa. Norocul îl ajută și de astă dată, căci informațiile sosite sînt excelente: Magellan e un marinar încercat, cu multă experiență; Faleiro e apreciat ca un cartograf de seamă.

Astfel, și ultima stîncă primejdioasă a fost ocolită. Din acest moment, girantul *Casei indiene*, al cărui cuvînt are la Curte o însemnătate decisivă în chestiunile nautice, este hotărît să conducă afacerile lui Magellan și, prin aceasta, să-și aranjeze bine propriile sale interese. Tovărășia inițială dintre Magellan și Faleiro a sporit acum cu un al treilea participant; în acest „trifolium“, Magellan aduce experiența sa practică, Faleiro cunoștințele sale teoretice și Juan de Aranda relațiile sale: toate acestea drept capital de bază. Din momentul cînd ideea lui Magellan se împacă cu propria sa idee, adică: de cînd ea a devenit o „afacere“, Aranda nu mai lasă să-i scape nici o posibilitate. Fără zăbavă, el adresează o scrisoare mai lungă către Cancelarul de stat al Castiliei, în care scoate în evidență importanța întreprinderii și recomandă pe Magellan ca pe un om „care ar putea aduce mari servicii Înălțimii sale“. El înștiințează apoi pe ceilalți consilieri de stat, asigurînd astfel lui Magellan audiența la palat. Mai mult încă: zelosul misit se declară gata nu

numai să-l însoțească personal pe Magellan la Valladolid, dar îi și avansează din propriii săi bani cheltuielile călătoriei. Peste noapte, vîntul neprielnic al soartei s-a abătut din calea sa. Magellan își vede întrecute cele mai îndrăznețe speranțe. În răstimp de o lună, el a dobîndit în Spania mai mult decît în zece ani de serviciu devotat în propria-i patrie. Și acum, cînd ușile palatului regal îi stau deschise înainte-i, el scrie lui Faleiro să vină cît mai repede și fără nici o grijă la Sevilla: totul merge de minune.

S-ar putea crede că vrednicul astrolog va saluta cu entuziasm surprinzătorul progres al negocierilor și va îmbrățișa cu recunoștință pe tovarășul său. Dar în viața lui Magellan — viitorul va menține necurmat ritmul acesta într-o succesiune plină de tîlc — nu există nici o zi senină fără furtună. Numai prin faptul că Ruy Faleiro s-a pomenit pus pe al doilea plan în urma inițiativei reușite a lui Magellan pare să fi îndîrjit un caracter atît de dificil, coleric și susceptibil. Dar indignarea acestui cititor în stele, extrem de neștiutor în ce privește lucrurile pămîntești, izbucnește puternică, cînd el află că Aranda n-a preluat din pură dragoste față de oameni sarcina de a-i introduce la rege, ci pretinde o participare reală la beneficiul viitor.

S-a ajuns astfel la scene violente. Faleiro acuză pe Magellan că și-a călcat cuvîntul și a trădat unui al treilea tovarăș „secretul", fără consimțămîntul său. În isterica-i mînie, el refuză să plece împreună cu Aranda la Curtea de la Valladolid, cu toate că Aranda le-a și avansat cheltuielile de călătorie. Prin încăpățînarea prostească a lui Faleiro, întreprinderea pare de pe acum serios amenințată — și iată că Aranda primește pe neașteptate de la Curte vestea fericită că s-a încuviințat audiența la rege. Acum încep niște tratative agitate, care durează două zile — mai bine-spus: o harță negustorească în jurul „comisionului" — și abia în ultimul moment, puțin îna-

inte de a ajunge în faţa porţilor de la Valladolid, cei trei tovarăşi cad în sfîrşit la învoială. Înainte de a se fi început cu adevărat vînătoarea, pielea ursului e împărţită cinstit între cei trei. Pentru serviciile de misit i se asigură lui Aranda o optime; şi cu această optime din viitorul cîştig (din care nici Aranda şi nici Magellan şi Faleiro nu aveau să vadă vreodată măcar o leţcaie), serviciile acestui bărbat inteligent şi energic nu sînt într-adevăr răsplătite cu generozitate. El cunoaşte situaţia şi se pricepe cum s-o stăpînească: înainte de a cîştiga pe regele însuşi (care e încă lipsit de experienţă, căci s-a pomenit la o vîrstă foarte fragedă în faţa imensei sale puteri), trebuie cîştigat consiliul de coroană al regelui.

Acest consiliu de coroană pare să fie la început ostil faţă de planul lui Magellan. Căci trei din cei patru membri ai săi sînt olandezi: cardinalul Adrien din Utrecht, prietenul lui Erasmus şi viitorul papă, apoi bătrînul educator al monarhului, Guillaume de Croix şi cancelarul de stat Sauvage. Privirea lor e îndreptată mai mult spre Germania, unde regele spaniol Carlos avea să primească în curînd coroana împărătească, şi Casa de Habsburg avea să devină astfel stăpîna lumii. Pentru aceşti aristocraţi feudali sau umanişti bibliofili, proiectul unei expediţii peste ocean, ale cărei avantaje posibile ar putea fi dobîndite exclusiv în favoarea Spaniei, e departe de ţelul urmărit de dînşii. Pe de altă parte, singurul spaniol din consiliul de coroană şi totodată singurul om care, în calitate de protector al *Casei de Depuneri*, posedă în chestiunile de navigaţie cunoştinţe de specialitate neapărat necesare, este printr-o funestă întîmplare celebrul cardinal Fonseca, episcopul de Burgos. Faima acestuia e mai mult rea decît bună, şi de bună seamă că Magellan trebuie să fi tresărit de spaimă cînd Aranda i-a pomenit pentru întîia oară de cardinalul Fonseca: fiecare navigator ştie că Columb n-avusese, cît timp a trăit, un potrivnic mai înverşunat decît acest cardinal realist şi mercantil, care se opune cu cea mai aprigă neîncredere oricărui plan „fantastic". Însă Magellan nu are nimic de pierdut;

el are numai de cîştigat: cu inima fermă şi cu fruntea sus, el se înfăţişează înaintea consiliului de coroană, pentru a-şi apăra ideea şi a-şi impune misiunea pe care se simte chemat s-o înfăptuiască.

Ce s-a întîmplat în acea şedinţă hotărîtoare? În această privinţă avem diferite rapoarte care, tocmai prin diversitatea lor, nu sînt demne de crezare. Numai un lucru e sigur: că ceva din atitudinea şi din expunerea acestui bărbat vînjos şi ars de soare trebuie să fi făcut impresie chiar din primul moment. Sfetnicii regelui văd imediat că acest căpitan portughez nu e unul dintre acei numeroşi oameni închipuiţi şi fanfaroni care, de cînd cu succesul lui Columb, dau buzna la Curtea spaniolă cu tot felul de planuri. Căpitanul acesta a navigat într-adevăr pe mările Răsăritului, ajungînd mai departe decît oricare altul; şi cînd povesteşte despre insulele cu mirodenii, despre situaţia lor geografică, despre condiţiile lor climaterice şi nemăsurata lor bogăţie, informaţiile sale se dovedesc — graţie cunoştinţei cu Varthema şi prieteniei cu Serrao — mai vrednice de crezare decît toate arhivele Spaniei. Dar Magellan n-a jucat încă atu-ul decisiv. Printr-un semn, porunceşte sclavului său, Enrique, pe care şi-l adusese din Malacca, să se apropie. Cu vădită uimire, sfetnicii regelui privesc la malaezul acela zvelt, armonios, cu trăsături fine: n-au văzut niciodată pînă atunci un bărbat de rasa aceasta. Se spune că Magellan ar fi introdus acolo şi o sclavă din Sumatra — şi ea vorbeşte şi ciripeşte într-o limbă neînţeleasă, de parcă un colibri cu pene împestriţate s-ar fi zburătăcit pe neaşteptate în sala de audienţă a regelui, bătînd voios din aripi. Şi, la sfîrşit, ca mărturie mai convingătoare decît toate celelalte, Magellan citeşte din scrisorile prietenului său Francisco Serrao, noul mare vizir al insulei Ternate, şi care susţine că acolo se află „o ţară mai mare şi mai bogată decît lumea descoperită de Vasco de Gama".

Abia acum, după ce a trezit interesul marilor seniori, Magellan începe cu deducţiile şi cererile sale. Precum a dovedit el însuşi, preţioasele insule cu mirodenii, a căror bogăţie nici nu poate fi calculată, sînt situate la răsărit de India, atît de departe, încît ar fi de prisos să se străduiască să ajungă pînă la ele pe calea cea lungă dinspre răsărit, cum fac portughezii, ale căror corăbii trebuie să ocolească mai întîi Africa pe la sud şi să înainteze apoi prin Oceanul Indian şi pe urmă prin Marea Sondei. Călătoria ar fi mult mai sigură pe la apus, şi aceasta ar fi chiar direcţia indicată spaniolilor de prea sfîntul părinte. E adevărat că de-a curmezişul acestui drum se află, ca o barieră, continentul de curînd descoperit, America — dar e cu totul fals să se susţină că ea nu poate fi ocolită cu corăbiile pe la sud. El însă, Magellan, are informaţii sigure că există pe acolo o trecătoare, un *paso*, un *estrecho*, şi se obligă să pună acest „secret“ al său şi al lui Ruy Faleiro în serviciul coroanei spaniole, în cazul cînd i se pune la dispoziţie o flotă. Numai pe calea aceasta Spania ar putea s-o ia înaintea portughezilor, care îşi şi întind nerăbdători mîinile spre acest tezaur al lumii, şi — aci Magellan face o plecăciune în faţa tînărului subţirel, cu faţa palidă şi cu buza de jos proeminentă, caracteristică Habsburgilor — majestatea sa regele, care e de pe acum unul din cei mai puternici monarhi ai timpului, ar deveni, totodată, prin posesiunea acestui tezaur, şi unul din cei mai bogaţi suverani ai lumii.

Dar, adăugă Magellan cu iscusinţă, poate că majestatea sa şi-ar face oarecare scrupule că, prin expediţia aceasta spre insulele Moluce, ar interveni în zona de stăpînire acordată portughezilor de sanctitatea sa papa, cînd a împărţit pămîntul între cele două ţări. Grija aceasta poate fi lăsată la o parte. Graţie cunoştinţelor sale exacte, precum şi calculelor lui Ruy Faleiro, el, Magellan, ar putea să arate şi să dovedească, fără urmă de îndoială, că insulele acelea pline de comori se află situate în cuprinsul zonei acordate Spaniei de sanctitatea sa papa. Ar fi deci o greşeală din partea Spaniei dacă — cu tot privilegiul ei incontestabil — ar aştepta pînă ce portughezii s-au statornici în regiunea aceea, care se află sub suveranitatea spaniolă.

Magellan se oprește. Acum, cînd expunerea trece de la partea practică la cea teoretică și trebuie să se aducă, cu ajutorul hărților și meridianelor, dovada că acele *islas de la especeria* sînt proprietatea coroanei spaniole, Magellan se dă la o parte și lasă tovarășului său Ruy Faleiro sarcina argumentării cosmografice. Ruy Faleiro aduce în sală un mare glob terestru. Pe temeiul demonstrației sale se poate constata lămurit că insulele cu mirodenii se află pe cealaltă emisferă, dincolo de linia despărțitoare indicată de papa și prin urmare în zona suveranității spaniole. În același timp, Faleiro trasează cu degetul calea pe care intenționează s-o urmeze împreună cu Magellan. Ce-i drept, toate aceste calcule de longitudini și latitudini ale lui Ruy Faleiro s-au dovedit mai tîrziu cu desăvîrșire fanteziste, căci acest geograf de cabinet nu bănuiește nici pe departe imensitatea Oceanului Pacific, care n-a fost încă descoperit și străbătut pînă atunci. Douăzeci de ani mai tîrziu se va constata de asemenea că și toate deducțiile sale erau false, că insulele Moluce nu erau situate în zona de stăpînire spaniolă, ci în acea portugheză. Tot ce-a expus atunci, cu multe gesticulări, nervosul astronom, nu avea altă bază decît calculele sale, cu desăvîrșire greșite. Dar toți oamenii, de orice rang ar fi ei, cred totdeauna bucuros în ceea ce le-ar putea aduce vreun avantaj. Și deoarece acest prea învățat cosmograf declară că insulele cu mirodenii aparțin Spaniei, sfetnicii regelui spaniol nu au nici un interes să contrazică expunerea lui atît de îmbucurătoare. Desigur că atunci cînd cîțiva dintre ei au devenit mai curioși și au vrut să vadă locul unde s-ar afla mult căutata trecătoare prin America, strîmtoarea care avea să poarte mai tîrziu numele lui Magellan, ei n-au găsit nici o indicație pe globul lui Faleiro. Acesta declară însă că într-adins n-a însemnat locul unde se află trecătoarea, pentru ca acest mare secret să nu poată fi trădat de nimeni pînă în ultima oră a realizării.

Regele și sfetnicii săi au ascultat, poate cu indiferență, sau poate chiar cu interes. Acum însă se întîmplă ceva cu totul neașteptat. Nu umaniștii, nu învățații se arată entuziasmați pentru această călătorie în jurul lumii, prin care se va stabili definitiv circumferința pămîntului

și care avea să dea de rușine pe toți geografii de pînă acum, ci acel care se declară pentru Magellan este tocmai scepticul Fonseca, episcopul de Burgos, atît de temut de toți navigatorii! Poate că, în sinea sa, el e conștient de vina istorică de a fi persecutat pe un Columb, și nu vrea să fie defăimat pentru a doua oară ca dușman al oricărei idei mari; poate că-l conving pînă la urmă și lungile convorbiri particulare pe care le acordă lui Magellan; în orice caz, decizia ce s-a luat a fost determinată de aprobarea și îndemnul lui. Proiectul e acceptat în principiu, și Magellan și Faleiro sînt invitați oficial să prezinte în scris pretențiile și propunerile lor consiliului majestății sale.

De fapt cu audiența aceasta ei au cîștigat totul. Dar cine are, aceluia i se dă; și dacă cineva a izbutit să atragă odată norocul spre dînsul, atunci norocul îl urmează cu supunere. Aceste scurte săptămîni i-au și dăruit lui Magellan mai mult decît ani și ani de trudă. A găsit o soție care îl iubește, prieteni care îl ajută, protectori care își însușesc ideea lui, un rege care se încrede într-însul: acum, în jocul acesta excitant, îi cade în mînă încă un atu hotărîtor. Pe neașteptate, sosește în zilele acestea la Sevilla celebrul armator Christofor de Haro, bogătașul flamand, care lucrează mînă în mînă cu toți marii bogătași internaționali ai timpului, cu welsen-fuggerii, cu veneţienii, și care a organizat pe cheltuiala sa o serie întreagă de expediții. Pînă acum, sediul principal al afacerilor sale era la Lisabona. Dar și pe el l-a amărît regele Manoel prin zgîrcenia și ingratitudinea lui; de aceea, îi este cît se poate de binevenit orice prilej care ar pricinui supărări regelui Manoel. El îl cunoaște pe Magellan, are încredere într-însul și deoarece, pe lîngă toate acestea, consideră întreprinderea promițătoare din punct de vedere comercial, îl asigură de tot sprijinul său și chiar se obligă ca, în cazul cînd Curtea spaniolă și *Casa de Depuneri* n-ar vrea să investească banii necesari, să finanțeze

împreună cu prietenii săi de afaceri flota cerută de Magellan.

Mulțumită acestei oferte neașteptate, Magellan are dintr-o dată două posibilități la îndemînă. Cînd bătuse la ușa *Casei indiene*, el venise ca un solicitant care se roagă să i se încredințeze o flotă, și acum încă, după audiență, nobilii patroni caută să mai stea la tocmeală și să reducă ceva din pretențiile lui. Dar acum, cu oferta lui Christofor de Haro în buzunar, Magellan se poate înfățișa ca unul care își poate impune condițiile. În cazul cînd Curtea n-ar vrea să ia asupră-i riscul, el poate declara cu mîndrie, că aceasta n-ar mai primejdui nicidecum planurile sale, căci nu mai are nevoie de bani, și că nu solicită altceva decît onoarea de a putea naviga sub pavilionul spaniol; pentru această onoare el vrea să cedeze cu mărinimie coroanei spaniole a cincea parte din cîștig.

Această nouă propunere care scutește Curtea de orice risc este atît de favorabilă ei, încît — ceea ce pare paradoxal sau, mai degrabă, rezultatul unui raționament judicios — consiliul de coroană decide să n-o accepte. Căci, așa socotește consiliul de coroană al Spaniei, dacă un om de afaceri atît de rutinat ca Christofor de Haro vrea să-și plaseze banii într-o întreprindere, atunci ea trebuie să fie deosebit de rentabilă. De aceea e mai bine să se finanțeze proiectul de către tezaurul regal, asigurîndu-i-se astfel cîștigul principal și, pe deasupra, gloria expediției. După o scurtă tocmeală, toate pretențiile lui Magellan și ale lui Ruy Faleiro sînt acceptate; într-un tempo se contrastează cu ritmul obișnuit în care lucrează cancelariile oficiale spaniole, chestiunea aceasta trece acum repede prin toate instanțele. Și, la 22 martie 1512, Carol Quintul semnează în numele mamei sale, Juana (care era dementă), adăugînd cu propria-i mînă și solemnul „*Jo el Rey*“[1], acea *Capitulacion*[2] prin care înțelegerea încheiată cu Magellan și Ruy Faleiro devine valabilă și obligatorie pentru ambele părți.

---

[1] Eu regele (în limba spaniolă) (N.R.)
[2] Convenție (în limba spaniolă) (N.R.)

Deoarece „Domniile-Voastre“ — așa începe documentul acesta pompos și prolix — „Hernando de Magellanes, cavaler originar din regatul Portugaliei, și învățatul Ruy Faleiro, de asemeni din acel regat, aveți buna intențiune de a Ne face un mare serviciu în cuprinsul granițelor care Ne aparțin în acea parte a oceanului atribuită Nouă, ordonăm ca următoarea învoială cu Domniile-Voastre să fie adusă la îndeplinire în scopul acesta.“

Urmează acum o serie de clauze precise. Prima clauză acordă lui Magellan și lui Faleiro privilegiul și dreptul exclusiv în acele mări necunoscute. „Aveți“ — așa citim în actul acesta scris în stilul înflorit al cancelariei regale — „să porniți norocoși pe calea voastră, pentru a descoperi acea parte a oceanului din cuprinsul granițelor atribuite Nouă, și deoarece n-ar fi drept ca, pe cînd voi mergeți într-acolo, alții să vă păgubească făcînd același lucru în același timp, și deoarece Domniile-Voastre sînteți aceia care ați luat asupra voastră osteneala acestei întreprinderi, aceasta este favoarea Mea și voința Mea și vă făgăduiesc că nu vom da nimănui în următorii zece ani încuviințarea de a merge pe același drum și aceeași rută pentru a face descoperirile pe care le-ați plănuit Domniile-Voastre. Dar în cazul cînd ar dori cineva să întreprindă asemenea călătorii și ar solicita pentru aceasta încuviințarea Noastră, atunci Noi vrem, înainte de a da această încuviințare, să vă înștiințăm despre aceasta, pentru a putea întreprinde înșiși Domniile-Voastre aceeași călătorie, în același timp, cu același echipaj și cu tot atîtea corăbii ca și ceilalți care intenționează să facă o asemenea descoperire“.

În articolele următoare cu privire la finanțe, se adjudecă lui Magellan și lui Faleiro — „considerînd buna lor voință și serviciile prestate“ — a douăzecea parte din toate veniturile ce vor fi adunate din țările descoperite de dînșii, acordîndu-li-se și un drept special asupra a două insule în cazul cînd ar izbuti să găsească prin meleagurile acelea necunoscute. Afară de aceasta, la fel ca și în contractul încheiat cu Columb, li se acordă lor înșiși, precum și fiilor și moștenitorilor lor, titlul de *ade-*

lantados[1] sau guvernatori ai tuturor acelor țări. Faptul că se atașează pe lîngă ei, pe bordul corăbiilor, un comisar regal *(veedor)*, un vistiernic *(tesorero)*, un șef-casier *(contador)* pentru a controla decontările, nu va stînjeni nicidecum libertatea de acțiune a căpitanilor. Pe lîngă toate acestea, regele se obligă în mod expres să pregătească cinci corăbii de un anumit tonaj, înzestrîndu-le cu echipajul necesar, cu artilerie și cu alimente pentru doi ani. Și documentul acesta de însemnătate istorică se încheie cu următoarele cuvinte solemne: „Cu privire la toate acestea, făgăduiesc și chezășuiesc cu onoarea Mea și cuvîntul Meu regesc, că voi dispune să se împlinească întocmai, în totul și în toate, așa cum s-a expus mai sus, și în care scop am poruncit ca prezenta *Capitulacion* să fie adusă la cunoștință și am semnat-o cu numele Meu".

Dar nu e de ajuns atîta. S-a mai stabilit, în mod neîndoielnic, ca toate instituțiile și toți funcționarii Spaniei, de la cel mai mare pînă la cel mai mic, să fie înștiințați de această înțelegere, pentru ca ei să facă toate înlesnirile lui Magellan și lui Faleiro, să le dea concursul în totul și în toate *(en todo é por todo, par agora é para siempre*[2]*)*. Și anume, ordinul acesta e transmis *„al Ilustrissimo Infante D. Fernando, é á los Infantes Prelados, Dukues, Condes, Marqueses, Ricos-homes, Maestres de las Ordenes, Comendadores é Subcomendadores ... Alcades, Alguaciles de la nuestra Casa é corte é Chancillerias é á todes les concejos, é Gobernado res. Corregidores é Asistentes, Alcades, Alguaciles, Meriones, Prebostes, Rigidores é otras cualesquier justicias é oficiales de todas las ciudades, villas e logares de los nuestros Reinos é Senorios"*[3], — așa-

---

[1] Fruntași (în limba spaniolă) (N.R.)

[2] În tot și pentru toate, și acum și pururea (în limba spaniolă) (N.R.)

[3] Ilustrului infante Don Fernando, și capilor bisericii, ducilor, conților, marchizilor, seniorilor, maeștrilor de ordine cavalerești, comandorilor și locotenenților comandori, alcazilor, alguazilor Casei și Curții noastre și cancelariilor noastre, și tuturor consiliilor, guvernatorilor, coregidorilor și asistenților, alcazi, alguarzi, merioni, prevoți, regidari și altor ofițeri de justiție, de orice fel, ai tuturor orașelor, tîrgurilor și satelor regatelor și domeniilor noastre (în limba spaniolă) (N.R.)

dar tuturor autorităţilor, funcţionarilor şi persoanelor de orice rang, de la prinţul moştenitor pînă la ultimul soldat. Clar şi precis s-a dat de ştire că, din momentul acesta, întreaga împărăţie spaniolă este pusă, de fapt, în serviciul a doi emigranţi portughezi necunoscuţi.

Mai mult nu putea nădăjdui Magellan nici în visurile sale cele mai îndrăzneţe. Dar se întîmplă încă ceva, mai uimitor şi mai important decît toate: Carol Quintul, al cărui temperament era mai degrabă reţinut şi şovăitor tocmai în aceşti ani ai tinereţii sale, se dovedeşte a fi, el personal, cel mai nerăbdător şi mai pasionat ocrotitor al acestei călătorii a noilor argonauţi. Ceva din firea fermă, bărbătească a lui Magellan sau îndrăzneala întreprinderii sale trebuie să fi făcut o impresie deosebită asupra tînărului monarh. Căci el însuşi stăruie mai mult decît toţi să se facă toate pregătirile de plecare. Cere să i se raporteze în fiecare săptămînă asupra progreselor realizate, şi totdeauna, cînd se iveşte undeva vreun obstacol, Magellan nu are decît să i se adreseze lui şi imediat o scrisoare a regelui frînge orice voinţă potrivnică. E poate singura dată în cursul lungii sale domnii, cînd împăratul acesta, de obicei nestatornic şi influenţabil, a servit cu credinţă de neînfrînt o mare idee. Cu un asemenea împărat şi rege ca sprijinitor, cu o ţară întreagă pusă la dispoziţia sa, desigur că lui Magellan însuşi trebuie să-i fi părut miraculoasă această ascensiune abia visată, care-l face peste noapte (pe el, omul fără patrie şi fără situaţie, pe el, defăimatul şi dispreţuitul transfug) comandant suprem al unei flote, cavaler al Ordinului Santiago, viitor guvernator al tuturor noilor insule şi ţări descoperite, stăpîn pe viaţă şi pe moarte, stăpîn al unei întregi *armada* şi, mai presus de toate — în sfîrşit, pentru întîia oară — stăpîn pe propria sa cale.

O VOINȚĂ — ȘI MII DE OBSTACOLE
22 martie 1518 — 10 august 1519

DIN MARILE ÎNFĂPTUIRI, lumea reține de preferință, pentru motive de simplificare optică, momentele dramatice, pitorești, ale eroilor lor: Cezar cînd trece Rubiconul, Napoleon pe puntea de la Arcole. Rămîn însă în umbră anii de pregătire, nu mai puțin creatori, lenta ascensiune spirituală, gradația răbdătoare, constructivă, organizarea faptului istoric. Și în ce-l privește pe Magellan, pictorul sau poetul poate fi tentat să-l reprezinte în momentul triumfului, cînd străbate strîmtoarea pe care a descoperit-o. În realitate însă, incomparabila sa energie s-a vădit poate într-un mod mai grandios în timpul cînd a trebuit să lupte pentru a căpăta flota și să ducă pînă la capăt, contra miilor de obstacole, opera migăloasă dar decisivă de înzestrare a corăbiilor și a echipajului subordonat cu toate cele necesare. Fostul *sobresaliente,* soldatul anonim, se pomenește pe neașteptate în fața unei misiuni uriașe. Căci omul acesta, încă novice, în chestiuni de organizare, are de realizat ceva cu desăvîrșire nou, nemaipomenit înaintea sa: să echipeze o flotă de cinci corăbii pentru o călătorie fără precedent, căreia nu i se potrivesc nici una din măsurile de timp și de spațiu cunoscute pînă acum. Nimeni nu-l poate sfătui pe Magellan în întreprinderea sa, căci nimeni nu cunoaște zonele virgine, mările nestrăbătute spre care el cutează să pornească cel dintîi.

Nimeni nu-i poate spune măcar cu aproximaţie cît va dura călătoria în jurul globului pămîntesc, a cărui circumferinţă nu e încă măsurată, spre ce ţări, spre ce climă, printre ce fel de popoare îl va duce drumul acela încă nestrăbătut. Flota trebuie să fie deci echipată în plină taină. Flota trebuie să fie deci echipată în acelaşi timp pentru toate eventualităţile imaginabile: pentru ger polar şi arşiţă tropicală, pentru furtună şi zile cu desăvîrşire liniştite, pentru război şi negoţ, pentru o navigaţie de un an, poate de doi, poate de trei. Şi el trebuie să prevadă singur toate aceste posibilităţi de neprevăzut, să lupte necurmat, să-şi impună voinţa, împresurat de cele mai neaşteptate primejdii şi obstacole. Şi abia acum, cînd dificultăţile ascunse sub planul său grandios ies la iveală una după alta, se vădeşte măreţia sufletească a acestui om care a stat atîta vreme în umbră. Pe cînd rivalul său în ceea ce priveşte gloria, Columb, acest „Don Quijote al mării", acest visător naiv şi idealist, a preferat să lase lui Pinzon şi celorlalţi piloţi grijile pregătirii practice, Magellan se dovedeşte tot atît de temerar în ansamblul concepţiei, pe cît de meticulos şi pedant era în cumpănirea, în verificarea şi alegerea fiecărui amănunt. Şi la el, imaginaţia genială se îmbină cu o genială exactitate în lucrurile cele mai mici. El s-a văzut nevoit să îngrijească dinainte, pentru doi, pentru trei ani, de toate cele trebuitoare, echipîndu-şi astfel flota, încît să prevină orice lipsuri şi orice dificultăţi imaginabile. Ce imensă sarcină pentru un singur om, într-o întreprindere atît de vastă şi de complicată, cînd trebuie să înlăture sutele de piedici care se ivesc inevitabil la orice transpunere a unei idei în faptă! Numai ca să-şi procure corăbiile, el trebuie să ducă o luptă de luni de zile. E adevărat că împăratul Carol şi-a dat cuvîntul că expediţia va fi înzestrată cu toate cele necesare, ordonînd tuturor funcţionarilor săi să dea cel mai larg concurs pentru pregătirea ei. Dar între un ordin, fie chiar împărătesc, şi executarea lui rămîne loc destul pentru tot felul de tărăgăneli şi piedici. Întotdeauna, înfăptuirile cu adevărat creatoare rămîn exclusiv în grija omului creator, care trebuie să le ducă pînă la capăt. Şi într-adevăr, Magellan nu lasă nimic în grija altuia, nici chiar lucrul cel mai mărunt: îşi pregăteşte

singur opera cea mare a vieţii sale. În timp ce tratează, ferm şi neînduplecat, cu *Casa de Depuneri*, cu funcţionarii, cu negustorii, cu furnizorii, cu meşteşugarii, el supraveghează fiece lucru, fiece amănunt, conştient de răspunderea sa faţă de oamenii care îi încredinţează viaţa lor. El controlează personal orice marfă, verifică facturile, cercetează fiecare odgon, fiece scîndură, fiece armă adusă pe bord; cunoaşte fiecare din cele cinci corăbii, din vîrful catargului pînă la călcîi, cum îşi cunoaşte fiecare unghie de la mînă. Şi aşa cum lucrau oamenii la reclădirea templului din Ierusalim, cu mistria într-o mînă şi cu sabia în cealaltă, Magellan e nevoit, în timp ce-şi echipa flota pentru o călătorie spre necunoscut, să se apere totodată contra invidiei şi ostilităţii tuturor acelora care vor să împiedice cu orice preţ plecarea. Eroică luptă a unui singur om pe trei fronturi: contra adversarilor de afară, contra adversarilor din propria-i ţară şi contra rezistenţei pe care materia pămîntească o opune, prin ea însăşi, oricărei întreprinderi care se înalţă deasupra măsurii obişnuite. Întotdeauna însă, numai suma tuturor obstacolelor biruite de un om dă adevărata şi justa măsură a unei fapte, precum şi a aceluia care a împlinit-o.

Primul atac împotriva lui Magellan porneşte din Portugalia. Bineînţeles, regele Manoel a aflat imediat de contractul încheiat; nici nu se putea să i se aducă la cunoştinţă o ştire mai rea ca aceasta. Monopolul mirodeniilor aduce tezaurului regal un venit anual de două sute de mii de ducaţi — şi, afară de aceasta, abia acum au început corăbiile portugheze să se apropie de adevărata mină de aur, de insulele Moluce. Ce cumplit dezastru pentru tezaurul regal, dacă spaniolii ar ajunge pe calea cealaltă, măcar în ceasul al unsprezecelea, la insulele acelea şi le-ar ocupa înaintea portughezilor! Prea mare e primejdia, pentru ca regele Manoel să nu încerce să împiedice prin toate mijloacele această expediţie. De aceea,

el însărcinează în mod oficial pe Alvaro da Costa, ambasadorul său la Curtea spaniolă, să înăbuşe în germen tentativa transfugului.

Alvaro da Costa procedează energic, pornind la atac pe ambele fronturi. Se duce mai întîi la Magellan şi încearcă, cu zăhărelul şi cu biciul, să-l ademenească şi să-l intimideze. Oare nu-şi dă el seama ce păcat săvîrşeşte faţă de dumnezeu şi faţă de regele său, dacă se pune în slujba unui suveran străin? Oare nu ştie că regele său, Don Manoel, e pe cale să se însoare chiar cu Leonora, sora lui Carol Quintul, şi că această căsătorie va trebui ruptă dacă regele Manoel s-ar simţi acum nedreptăţit şi ofensat? N-ar fi mai înţelept, n-ar fi mai curat şi mai cinstit dacă s-ar pune iarăşi în slujba adevăratului său suveran, al celui din Lisabona, care-l va răsplăti desigur în chipul cel mai mărinimos? Dar Magellan, ştiind prea bine cît de puţin îl iubeşte propriul său stăpîn şi domn, şi bănuind pe bună dreptate că ceea ce-l aşteaptă acolo, dacă s-ar întoarce acasă, nu e un sac plin cu aur, ci o perfidă lovitură de pumnal, declară că regretă — dar e prea tîrziu! Şi-a şi dat cuvîntul regelui Spaniei: trebuie să se ţină de cuvînt!

Omul acesta cu înfăţişare de ţăran, acest mic Magellan, pion neînsemnat şi totuşi redutabil în jocul de şah al diplomaţiei, nu putea fi bătut; de aceea Alvaro da Costa riscă acum un îndrăzneţ „şah la rege". Cu cîtă dîrzenie a înfruntat el pe tînărul monarh, ne-o dovedeşte propria-i scrisoare către regele Manoel: „În ce priveşte chestiunea Ferdinand Magellan, dumnezeu ştie cîte am făcut şi cum m-am străduit. Am vorbit foarte energic regelui în această chestiune... i-am arătat apoi cît de urît şi contrar uzanţelor ar fi dacă un rege ar lua în serviciul său supuşi ai unui suveran aliat, împotriva dorinţei formale a acestuia... L-am rugat să ia în consideraţie faptul că nu e acum momentul să jignească pe Înălţimea Voastră, mai cu seamă dintr-o cauză atît de neînsemnată şi nesigură... El dispune doar de oameni destui, prea destui, printre propriii săi supuşi, pentru a putea face oricînd descoperiri fără să se folosească de aceia care erau nemulţumiţi de Înălţimea Voastră... I-am arătat cît de mîhnită ar fi Înălţimea Voastră să se afle că aceşti doi

oameni ar fi rugat să li se dea voie să se înapoieze în țară și că n-au căpătat din partea Spaniei această încuviințare. În sfîrșit l-am rugat să accepte, în propriul său interes și în acel al Înălțimii Voastre, una din aceste două soluții: sau să îngăduie celor doi oameni să se întoarcă în țară, sau să amîne expediția cu un an".

Monarhul acesta de optsprezece ani, care abia de curînd s-a urcat pe tron, nu e încă prea experimentat în treburile diplomatice. De aceea, el nu-și poate ascunde cu totul mirarea față de minciuna sfruntată a lui Alvaro, că Magellan și Faleiro ar dori neapărat să se reîntoarcă în Portugalia și că numai Curtea spaniolă ar fi aceea care îi împiedică să plece. „El fu atît de surprins — relatează da Costa — încît eu însumi am rămas stupefiat." Cît privește cealaltă propunere a ambasadorului portughez: să aibă bunăvoința de a amîna călătoria cu un an, regele își dă imediat seama că i se întinde o cursă. Căci tocmai atît îi trebuie Portugaliei — un an de pregătire — pentru ca flota ei să ajungă înaintea Spaniei la insulele mult rîvnite. De aceea, tînărul rege respinge cu răceală propunerea: ambasadorul ar face mai bine să se adreseze cardinalului Adrien din Utrecht. La rîndul său, cardinalul trimite afacerea în cercetarea consiliului de coroană, iar acesta crede că episcopul de Burgos e mai competent în asemenea chestiuni. În felul acesta dilatoriu, cu necurmate asigurări curtenitoare că vărul său Carlos nici nu se gîndește să pricinuiască o cît de mică dificultate regelui Manoel — *„muy caro é muy amado tio é ermano"*[1] — protestul diplomatic al Portugaliei e înăbușit pe nesimțite și îngropat în arhiva statului. Alvaro da Costa n-a obținut nimic. Mai mult încă: intervenția prea zeloasă a Portugaliei a favorizat pe Magellan într-un chip și mai neașteptat. În destinul acestui hidalgo, pînă mai ieri necunoscut, se încrucișează deodată capriciile și ambițiile marilor stăpîni ai lumii. Abia din momentul cînd regele Carlos încredințează lui Magellan o flotă, fostul ofițeraș al regelui Manoel a devenit pentru acesta din

---

[1] Prea prețuit și prea iubit unchi și frate (în limba portugheză) (N.R.)

urmă o persoană importantă. Şi, pe de altă parte, de cînd regele Manoel vrea să-l răscumpere cu orice preţ, regele Carlos nu mai e dispus să-l vîndă. Cu cît Spania caută să grăbească acum plecarea, cu atît mai multă înverşunare încearcă Portugalia s-o împiedice.

Lisabona încredinţează lui Sebastian Alvarez, consulul portughez din Sevilla, misiunea de a continua şi intensifica acest sabotaj secret al expediţiei. Spionul acesta învestit cu o funcţie oficială dă mereu tîrcoale corăbiilor, se strecoară printre grămezile de mărfuri, controlînd şi numărînd fiece încărcătură adusă pe bord; în port, el se împrieteneşte de aproape cu căpitanii spanioli ai flotei şi, cu prefăcută indignare, se informează pe lîngă ei dacă e adevărat că nişte vrednici gentilomi castiliani ca dînşii s-ar fi pus sub comanda celor doi transfugi, a unor aventurieri portughezi, de care vor trebui să asculte fără să crîcnească? Curînd, toţi marinarii sevillani nu au decît cuvinte de ocară şi revoltă împotriva celor doi străini. Cum? Fără să fi făcut măcar o singură călătorie în serviciul marinei spaniole, li s-a încredinţat o flotă întreagă acestor fugari fanfaroni? Pentru nişte minciuni gogonate, dezertorii aceştia au fost înălţaţi imediat la rangul de amirali şi cavaleri ai Ordinului de Santiago! Dar lui Alvarez îi trebuie ceva mai mult decît mîrîitul acesta confuz de prin taverne, ceva mai mult decît discretele scrîşniri de la masa căpitanilor. El are nevoie de o adevărată răscoală populară, de una serioasă, de pe urma căreia Magellan să-şi piardă comanda şi — cu atît mai bine! — poate chiar viaţa. Şi iscusitul agent provocator, trebuie s-o recunoaştem, înscenează cu măiestrie o asemenea răzvrătire.

În toate porturile lumii mişună nenumărate haimanale, o mulţime de oameni indolenţi şi fără treabă, care nu ştiu cum să-şi omoare timpul. Astfel, într-o însorită zi de octombrie, o ceată de gură-cască se adună în jurul „*Trinidad*"-ului, vasul amiral al lui Magellan, care toc-

mai fusese tras la țărm pentru călăfătuire și înnoirea carenei. Căci ce e mai frumos și mai plăcut pentru un trîntor, decît să stea și să se uite cum muncesc ceilalți? Cu mîinile în buzunare, mestecînd poate iarba aceea numită „tabac", adusă de curînd din Indiile occidentale, sevillanii privesc cu cîtă îndemînare lucrează bravii marinari cu ciocanul și cu dalta, astupînd fiece crăpătură cu cîlți și smoală. Deodată însă cineva din mijlocul mulțimii arată spre catargul cel mare al vasului: „Ce insolență — strigă el indignat — ca acest Magellan, venit cine știe de unde, să înalțe pavilionul portughez pe o navă spaniolă, chiar aci, în Sevilla, într-un port spaniol! Ce neobrăzare! Un adevărat andaluz nu poate îngădui o asemenea provocare!" În primul moment, toți acei gură-cască nici nu-și dau seama că instigatorul acela violent, arhipatriotul emfatic, care se arată atît de revoltat de ultragiul adus onoarei naționale, nu este nicidecum un spaniol, ci e chiar consulul regelui portughez, señor Sebastian Alvarez, care își joacă acolo rolul de agent provocator. Oricum, ei se solidarizează cu dînsul și strigătele lor puternice atrag imediat alți curioși, care aleargă din toate părțile, bucuroși de larmă și învălmășeală. În cele din urmă, e de ajuns ca unul să propună să nu mai stea și să întrebe degeaba — ci să smulgă pur și simplu flamura străină, pentru ca toată ceata să dea năvală pe corabie.

Magellan, care supraveghease de la ora trei dimineața lucrul marinarilor, se grăbește să explice alcadelui, venit și el cu cei care alergaseră într-acolo, că e la mijloc o greșeală. Numai printr-o simplă întîmplare, flamura regală n-a fost arborată pe catargul cel mare: tocmai astăzi a fost trimisă pentru a fi vopsită din nou. Dar cealaltă flamură de pe catarg nu e nicidecum a casei regale portugheze, ci e pavilionul său personal, pe care e obligat să-l înalțe pe vasul amiral. După ce a lămurit în forma cea mai curtenitoare cu putință această confuzie involuntară, Magellan invită pe alcade să-și exercite autoritatea, silind pe manifestanții aceia gălăgioși să evacueze puntea.

Oamenii cer satisfacție și alcadele este de partea lor. Mai întîi, ei cer să se dea jos flamura aceea străină, altfel

își vor lua singuri dreptul! Zadarnic intervine doctorul Matienzo, cel mai înalt funcționar al *Casei indiene*, pentru a pune capăt discuțiilor pe bord. Alcadele, cuprins și el de febra patriotică, și-a adus între timp întărituri; căpitanul portului, *teniente del amirante*,[1] sosește cu brigada sa de poliție și declară că Magellan a ultragiat Spania prin actul său abuziv: el dă alguazilului său ordinul să-l aresteze pe căpitanul portughez, pentru că arborase într-un port spaniol steagul regelui Portugaliei.

Acum Matienzo intervine iarăși, cu toată energia. El previne pe căpitanul portului: e o chestiune într-adevăr gravă pentru un slujbaș al regelui, dacă ar aresta pe un căpitan, pe care propriul său suveran l-a învestit în mod oficial în funcția cea mai înaltă. Ar face mai bine să nu se amestece în această afacere spinoasă, căci s-ar putea s-o pățească. Dar e prea tîrziu! Echipajul lui Magellan s-a și încăierat cu haimanalele portului. Săbiile sînt trase din teacă, și numai prezența de spirit și calmul nezdruncinat al lui Magellan înfrînează răscoala stîrnită cu atîta dibăcie de agentul provocator, care stă deoparte și privește mulțumit.

— Bine — declară Magellan — sînt gata să dau jos steagul și chiar să părăsesc corabia. Oamenii își pot face de cap și să pună mîna pe bunurile regelui; dar răspunderea pentru orice pagube va cădea negreșit asupra funcționarilor portului, care sînt doar în slujba regelui...

Înfierbîntatul alcade nu se mai simte acum în largul său. Autoritățile, care se credeau jignite în demnitatea și onoarea lor națională, se retrag mîrîind, și, după cîteva zile, au să simtă pe propria lor piele arsura biciului. Căci Magellan a scris imediat regelui, pentru a se plînge că majestatea regală a fost ofensată în persoana sa. Carol Quintul nu șovăie un moment și ia apărarea amiralului său: funcționarii și ofițerii portului sînt pedepsiți. Alvarez se cam pripise cu bucuria lui, și lucrul continua acum nestînjenit.

---

[1] Locotenentul amiralului (în limba spaniolă) (N.R.)

Prin calmul nezdruncinat al lui Magellan, perfida lovitură a eșuat în chip lamentabil. Dar întreprinderea e vastă și complicată; abia s-a cîrpit într-un loc, că ea se rupe iarăși în altă parte. Fiecare zi aduce alte necazuri. Mai întîi *Casa de Depuneri* exercită o rezistență pasivă, și numai un rescript semnat de mîna împăratului mai poate trezi pe funcționarii ei din surzenia îndărătnică de care au fost cuprinși. Pe urmă însă, în mijlocul pregătirilor, vistiernicul declară, la rîndul său, că nu sînt bani în casă — și iarăși se pare că întreaga întreprindere va fi amînată la infinit din cauza lipsei de bani. Totuși, neîmblînzita voință a lui Magellan știe să înlăture și acest obstacol; el convinge Curtea regală să intereseze în afacere un număr de burghezi bogați. Din cele opt milioane de maravedis, cît trebuie să coste *armada*, două milioane sînt repede adunate de un consorțiu improvizat de Christofor de Haro, care obține în schimb privilegiul de a participa cu o cotă egală la viitoarele expediții.

Abia acum, cînd chestiunea financiară e aranjată, pot începe pregătirile, pentru ca navele să fie înzestrate cu toate cele necesare, să poată înfrunta valurile oceanului. Cele cinci galioane prescrise de rege nu prea aveau o înfățișare într-adevăr regească, atunci cînd au apărut pentru întîia oară în portul Sevillei. „Ele sînt foarte vechi și cîrpite peste tot, raportase, într-un ton de triumf, spionul Alvarez stăpînului său din Portugalia. Mi-ar fi tare frică, dacă ar trebui să călătoresc cu ele chiar numai pînă la insulele Canare, căci flancurile lor sînt moi ca untul". Dar Magellan, navigator încercat pe mările Indiilor, știe că o mîrțoagă bătrînă e uneori mai sigură la drum lung decît un cal tînăr și că prin munca meșteșugarilor destoinici pot fi aduse iarăși pe linia de plutire și corăbiile cele mai vechi, scoase din uz. El nu-și pierde timpul; pe cînd lucrătorii se trudesc zi și noapte, transformînd și înnoind după indicațiile lui navele acelea învechite, el ia toate măsurile pentru înrolarea echipajului care trebuie să fie alcătuit din corăbieri deprinși cu marea.

Însă noi dificultăți îl pîndesc din umbră! Cu toate că vestitorii au bătut toba prin străzile Sevillei și recrutorii au fost trimiși chiar pînă la Cadix și Palos, nu s-au

putut aduna cei două sute cincizeci de oameni neapărat necesari. Trebuie să se fi răspîndit peste tot zvonul că această călătorie nu e lipsită de tot felul de primejdii, căci recrutorii nu pot da toate lămuririle ce li se cer și nici să precizeze care e ținta adevărată a expediției; și faptul că urmează să se încarce provizii pentru doi ani întregi — ceea ce nu s-a întîmplat niciodată pînă acum — le pare oamenilor extrem de suspect. Așa că banda aceea de zdrențăroși, care s-au putut aduna în cele din urmă, nu are chiar înfățișarea unei gărzi de onoare; ea amintește mai degrabă de recruții lui Falstaff; o adunătură pestriță, de toate rasele și naționalitățile: spanioli și negri, basci și portughezi, germani, englezi și italieni, băștinași din Cipru și Corfu; însă toți sînt niște adevărați *desperados*, care și-ar vinde sufletul pînă și diavolului, fiind gata să plece, cu voie sau fără, la nord și la sud, la răsărit și la apus, numai să capete arvuna și nădejdea că se vor alege la urmă cu un mare cîștig.

Abia au fost adunați matelotii, și iată că s-a ivit o nouă încurcătură. *Casa de Depuneri* protestează contra recrutărilor lui Magellan; ea pretinde că dînsul ar fi înrolat prea mulți portughezi în *armada* regală spaniolă și declară că nu va plăti nici un maravedi pentru solda acestor străini. Totuși, Magellan are deplină libertate să-și aleagă oamenii care-i convin *(que la gente de mar que se tomase fuese a su contento como persona que de ella tenia mucha experiencia*[1]*)* și el persistă în susținerea sa: deci o nouă scrisoare către rege, încă o chemare în ajutor! De astă dată însă, Magellan a atins un punct delicat. Sub pretextul de a nu jigni pe regele Manoel, dar în realitate din neîncredere — din teamă că Magellan ar dobîndi prea multă independență dacă ar avea cu dînsul atîția portughezi — Carol Quintul ordonă ca în toată escadra să nu poată rămîne decît cinci portughezi. Între timp se ivesc și alte dificultăți: mărfurile comandate din motive de economie în celelalte provincii și chiar în Germania n-au sosit la timp; pe urmă, unul din căpitanii

[1] Ca marinarii pe care și i-ar lua să fie pe placul său, fiind o persoană care are o bogată experiență a navigației (în limba spaniolă) (N.R.)

spanioli se revoltă contra amiralului și îl insultă în prezența echipajului. Magellan se vede nevoit să apeleze din nou la Curte; trebuie iarăși ulei regal, pentru a potoli frecăturile. Fiecare zi aduce alte conflicte și tot felul de sîcîieli; schimbul de scrisori cu regele și cu administrațiile oficiale sporește mereu, pentru orice fleac. Rescriptele se succed; mereu e nevoie de altă ordine: de zeci de ori se pare că întreaga *armada* e gata să naufragieze, fără să fi părăsit măcar portul Sevillei.

Dar Magellan biruiește toate obstacolele, grație vigilenței și energiei sale neclintite. Zelosul consul al regelui Manoel e nevoit să recunoască, cu îngrijorare, că toate micile sale uneltiri pentru zădărnicirea expediției au eșuat în fața rezistenței răbdătoare, dar plină de dîrzenie, a adversarului său. Cele cinci corăbii înnoite, cu echipajul înrolat și cu aproape toate încărcăturile pe bord, așteaptă de pe acum ordinul de plecare; pare cu neputință să i se mai facă vreun rău lui Magellan. Însă Alvarez mai are o săgeată ascunsă în tolba sa: o săgeată otrăvită. Cu perfidie, el își încordează bine arcul, pentru a-l atinge pe Magellan în locul cel mai vulnerabil. Agentul secret scrie stăpînului său, regelui Manoel: „Deoarece am socotit că a venit momentul să-i comunic lui Magellan ceea ce majestatea voastră m-a însărcinat să-i spun, l-am căutat acasă la dînsul. L-am găsit ocupat cu ambalarea proviziilor și diferitelor lucruri în coșuri și lăzi. Am dedus de aci că el e cu desăvîrșire hotărît să-și realizeze planul său odios și, dîndu-mi seama că aceasta va fi ultima mea convorbire cu dînsul, l-am avertizat încă o dată, ca bun compatriot și ca prieten, cum am mai încercat adeseori, cerîndu-i să se abțină de la grava greșeală ce e pe cale s-o săvîrșească. I-am arătat că drumul său îi ascunde tot atîtea primejdii ca și roata sfintei Caterina și că ar face mult mai bine să se înapoieze în patria sa și să recîștige favoarea majestății voastre, pe a cărei mărinimie poate conta ... Ar trebui să-și dea seama în cele din urmă că toți castilianii de bună condiție, din orașul acesta, nu vorbesc de dînsul decît ca de un om de rînd, lipsit de noblețe și de educație ... și că, de cînd s-a pus

într-o situație potrivnică țării majestății voastre, e disprețuit de toată lumea ca un trădător".

Dar toate aceste amenințări nu-l impresionează cîtuși de puțin pe Magellan. Ceea ce-i comunică acum Alvarez, sub masca prieteniei, nu e nicidecum nou pentru dînsul. Nimeni nu știe mai bine decît el că Sevilla, că Spania îi este ostilă, că nobilii castiliani nu-i dau ascultare lui, Comandantul suprem al flotei, decît scrîșnind din dinți. Însă pot să-l urască domnii alcazi din Sevilla, invidioșii pot să mîrîie și toți cei cu sînge albastru să murmure împotriva-i; acum, cînd flota e gata de plecare, nici un împărat, nici un rege nu-l mai poate stînjeni și împiedica. Odată pornit spre largul mării, el va fi în siguranță. Va fi atunci stăpîn pe viață și pe moarte, stăpîn pe calea sa, stăpîn pe țelul său, și nu va avea să servească nimănui, decît marii sale misiuni.

Totuși, Alvarez nu și-a jucat încă ultima carte, pe care-a ținut-o multă vreme de rezervă. Acum o scoate la iveală. Pentru cea din urmă oară, spune el cu ipocrizie, ar vrea să dea lui Magellan un sfat „prietenesc". Îl previne „cinstit" să nu se încreadă prea mult în „cuvintele mieroase" ale cardinalului și chiar în asigurările regelui spaniol. E adevărat că regele Spaniei l-a numit, ca și pe Faleiro, amiral al flotei, încredințîndu-i astfel în mod formal comanda supremă. Dar Magellan e oare sigur că, în același timp, nu s-au dat și altora instrucțiuni secrete pentru a se îngrădi autoritatea sa de comandant suprem, instrucțiuni pe care, de bună seamă, nimeni nu s-a grăbit să i le comunice? Ar fi preferabil să nu-și facă iluzii și, mai presus de toate, să nu se lase amăgit de alții; cu toate actele investite cu sigiliul oficialității, să nu creadă că-și va păstra singur comanda supremă. Mai mult nu-i poate spune lui Magellan, dar să știe că există tot felul de clauze și instrucțiuni cunoscute numai de funcționarii și ofițerii regelui, care îl vor însoți și supraveghea — „și despre care va afla abia atunci cînd va fi prea tîrziu pentru onoarea sa".

„Prea tîrziu pentru onoarea sa!" Magellan a tresărit fără să vrea. Omul acesta de neclintit, care știe să-și stăpînească de obicei orice emoție, s-a trădat prin gestul său;

arcaşul a văzut că săgeata sa l-a atins în locul cel mai vulnerabil şi, cu mîndrie, el poate raporta: „Era extrem de surprins că sînt atît de bine informat.“ Dar creatorul cunoaşte mai bine decît alţii defectul invizibil al operei sale şi primejdiile cele mai tăinuite; ceea ce-i dă Alvarez să înţeleagă îi este de mult cunoscut lui Magellan. De mult nu se poate reţine el să nu observe o anumită duplicitate în atitudinea Curţii spaniole, şi multiple indicii îl fac să se teamă că partenerii săi nu sînt sinceri cu el. Oare împăratul n-a procedat o dată contrar textului precis al Convenţiei, cînd i-a interzis să ia pe bord mai mult decît cinci portughezi? Oare cei de la curte cred, într-adevăr, că el ar fi un agent secret al Portugaliei? Şi aceşti *veedors*, aceşti *contadors* şi *tesoreros*, care i-au fost puşi în cîrcă, să fie într-adevăr numai nişte simpli funcţionari însărcinaţi cu socotelile? Nu i-au fost daţi mai degrabă pentru a-l supraveghea în taină şi, poate, pentru a-i smulge din mînă comanda supremă? De mult simte Magellan la spatele său curentul acesta rece al urii şi trădării — şi nu poate nega că există oarecare urmă de adevăr în perfidele insinuări ale acestui spion bine informat. Şi acel care a pregătit atît de minuţios şi exact această expediţie se află acum dezarmat în faţa unei primejdii, care este incalculabilă, ca tot ce este nesigur şi imprevizibil. El e cuprins de acel sentiment penibil al omului care s-a aşezat la masa de joc cu nişte necunoscuţi, şi înainte de a fi pus mîna pe o carte, e pătruns de bănuiala că toţi sînt nişte trişori care s-au aliat împotriva lui.

Magellan retrăieşte în ora aceasta tragedia lui Coriolan — a transfugului din amor propriu, jignit în onoarea şi demnitatea sa — aşa cum a înfăţişat-o Shakespeare într-o operă nepieritoare. Ca şi Coriolan, Magellan este un bărbat, un patriot care şi-a servit patria cu devotament, ani îndelungaţi, şi care, respins pe nedrept de dînsa, şi-a pus în serviciul adversarului talentul şi energia neglijată de ai săi, pentru a se răzbuna pe nedreptatea suferită. Dar oricît de curată i-ar fi conştiinţa, aceasta nu ajută de loc unui transfug, nici la Roma şi nici la Sevilla. Bănuiala că acel care a părăsit un drapel ar putea trăda şi

pe al doilea, că acel care a părăsit pe un rege ar putea deveni necredincios și față de celălalt, urmărește pe transfug ca propria-i umbră. El e pierdut cînd biruiește, pierdut și atunci cînd e învins, urît de unii, urît și de ceilalți: pretutindeni el va fi singur — și singur va trebui să lupte împotriva tuturora. Însă o tragedie începe cu adevărat abia în momentul cînd eroul își dă seama de tragicul situației sale; poate că în această clipă Magellan a și presimțit pentru întîia oară toate nenorocirile ce aveau să se abată asupra sa.

Dar, a fi erou înseamnă a lupta chiar împotriva unui destin covîrșitor. Magellan respinge cu hotărîre propunerile ispititoare ale consulului. Nu, el nu va pactiza în nici un caz cu regele Manoel, chiar dacă Spania îl va răsplăti cu ingratitudine pentru serviciile sale. Ca om de onoare, își ține jurămîntul de credință față de regele Carlos, în funcția în care l-a investit. Descurajat, Alvarez e nevoit să se retragă; își dă seama că numai moartea poate frînge voința de fier a acestui om, și de aceea își încheie raportul pentru Lisabona cu această pioasă urare: „Să dea domnul atotputernic ca ei să aibă parte de o călătorie la fel cu a fraților Cortereal“, ceea ce însemna ca Magellan să dispară, fără urmă, împreună cu flota sa în oceanul necunoscut, ca și îndrăzneții Cortereal, a căror pieire și al căror mormînt a rămas o taină pentru toți. Dar dacă se împlinește această pioasă dorință, dacă Magellan dispare de-a binelea în această expediție, atunci „majestatea voastră va scăpa de orice grijă și va fi invidiată, ca și pînă acum, de toți prinții din lumea întreagă“.

Săgeata perfidă a consulului nu l-a doborît pe Magellan și nici nu l-a făcut să se dea îndărăt în fața misiunii sale. Dar otrava ei, arzătoarea otravă a neîncrederii, va crește în sufletul lui Magellan. Din acest moment, singuraticul Magellan se știe sau se crede înconjurat necontenit de dușmani pe propria sa corabie. Totuși, acest

sentiment de nesiguranţă nu-l face nicidecum slab şi abătut, ci mai degrabă îi înăspreşte voinţa, îl stimulează pentru noi hotărîri. Cine vede apropiindu-se o furtună ştie că un singur lucru poate salva nava şi echipajul: voinţa neclintită a căpitanului de a sta el însuşi la cîrmă şi, mai presus de toate, de a o ţine el singur în mîinile sale.

Aşadar, în lături cu tot ce mai stînjeneşte voinţa liberă! Cu pumnii şi cu coatele va da la o parte pe oricine îi stă în cale! De cînd simte că-l pîndesc la spate aceşti *veedors* şi *contadors*, Magellan e decis să-şi apere fără nici un scrupul libertatea de acţiune. Trebuie să fie cu totul independent, căci ştie că o singură voinţă trebuie să conducă şi să decidă în ora hotărîtoare: comanda flotei nu mai poate rămîne multă vreme împărţită între doi *capitan-generales*, între doi amirali. Unul singur trebuie să stea în fruntea tuturora şi, la nevoie, chiar împotriva tuturora. De aceea, într-o expediţie atît de primejdioasă el nu mai vrea să se încurce cu un coamiral atît de arţăgos şi de isteric ca Ruy Faleiro: înainte ca flota să părăsească portul, lestul acesta trebuie aruncat peste bord! Astronomul i-a devenit de mult o povară inutilă. În toate aceste luni de trudă istovitoare, teoreticianul n-a contribuit cu nimic la pregătirile practice. Căci nu e treaba unui astrolog să recruteze marinari, să pună oameni la călăfătuitul corăbiilor, să aleagă provizii, să verifice muschete şi să redacteze regulamente. A-l lua cu dînsul, înseamnă să-şi lege o piatră de gît, şi lui Magellan îi trebuie mînă liberă, la dreapta şi la stînga, contra primejdiilor din faţa lui şi a conjuraţiei ce se urzeşte la spatele său.

Nu se ştie cum a realizat Magellan acest diplomatic tur de forţă, descotorosindu-se de Faleiro; se pare că Faleiro şi-a cercetat singur horoscopul şi a constatat că nu se va reîntoarce din această călătorie: el s-ar fi retras deci de bunăvoie. Desigur că, pentru a salva aparenţele, această renunţare dobîndită prin blîndă presiune a fost prezentată chiar ca un fel de înălţare în grad: un edict împărătesc conferă lui Faleiro comandamentul unic al unei alte flote (ale cărei pînze şi punţi nu există decît

pe hîrtie); în schimb, Faleiro înmînează lui Magellan hărțile și tabelele astronomice. Astfel, cea din urmă din sutele de piedici e înlăturată — și întreprinderea lui Magellan devine iarăși ceea ce fusese la început: ideea sa proprie și acțiunea sa cu desăvîrșire personală. Asupra lui cade acum totul: sarcini și osteneli, răspunderi și primejdii, dar și suprema fericire spirituală și morală a unei naturi cu adevărat creatoare: aceea de a nu-și datora decît sieși împlinirea marii acțiuni a vieții sale, și pe care singur și-a ales-o.

PLECAREA
20 septembrie 1519

LA 10 AUGUST 1519, un an şi cinci luni după ce Carlos, viitorul stăpîn al celor două lumi, a semnat *Convenţia,* cele cinci corăbii părăsesc în sfîrşit rada Sevillei, îndreptîndu-se în josul fluviului spre San Lucar de Barrameda, unde Guadalquivirul se varsă în plină mare; acolo urmează să se facă ultima revizie a flotei şi aprovizionarea ei completă. Însă adevărata solemnitate a plecării a şi avut loc în biserica Santa Maria de la Victoria, unde Magellan, după ce a prestat în genunchi jurămîntul de credinţă, a primit de la *corregidorul* Sancho Martinez de Leyva stindardul regal, în faţa ofiţerilor, a marinarilor şi a unei mulţimi respectuoase. Poate că în momentul acesta el îşi aminteşte că a mai îngenuncheat odată într-o catedrală, cînd plecase întîia oară spre India, şi prestase jurămîntul de credinţă sub alt steag: acel portughez, unui alt rege: Manoel al Portugaliei, nu lui Carlos al Spaniei. Dar cu acelaşi respect cu care tînărul *sobresaliente* privise atunci la amiralul Almeida, care desfăşurase baniera de mătase şi o înălţase deasupra capetelor celor îngenuncheaţi în catedrală, cei două sute şaizeci şi cinci de marinari privesc acum spre dînsul, conducătorul şi stăpînul destinului lor.

În portul acesta de la San Lucar, în faţa castelului ducelui de Medina-Sidonia, Magellan face acum ultima

inspecţie înainte de a porni spre necunoscut. Cu acea temătoare și grijulie dragoste, cu care un artist își verifică instrumentul, el trece încă o dată în revistă flota sa înainte de plecare. E adevărat că el cunoaște în toate amănuntele aceste corăbii, cum își cunoaște propriul său trup. Cît de înspăimîntat și necăjit fusese el atunci cînd zărise pentru întîia oară navele acelea vechi, cumpărate in toată graba, atît de lamentabile, neîngrijite și uzate de nenumărate călătorii! Însă de atunci s-a lucrat cu rîvnă și cu spor. Fiecare din vechile galioane a fost transformat în întregime; coastele putrede au fost înlocuite cu altele noi; din cală pînă în vîrful catargului, toate au fost gudronate și ceruite, călăfătuite, curățate și lustruite. Magellan a ciocănit cu mîna sa fiecare grindă, fiecare scîndură, ca să se convingă dacă lemnul nu e putred sau ros de carii, a cercetat fiecare funie, fiecare șurub, fiecare cui. Pînzele însemnate cu crucea patronului spaniol San Jago sînt rezistente și proaspăt vopsite, arborada este nouă și ea, alămurile strălucesc, fiecare lucru e curat și rînduit la locul său. Nici un spion și nici un invidios n-ar mai îndrăzni acum să-și bată joc de aceste nave cu totul renovate și întinerite. Desigur că navele acestea rotunde și pîntecoase nu se pot lua totuși la întrecere cu corăbiile rapide; ele sînt prea puțin potrivite pentru o cursă, dar, late și adînci cum sînt, ele oferă mult loc pentru încărcătură și o anumită siguranță pe vreme rea: tocmai prin greutatea, prin masivitatea lor, ele sînt în stare, după toate prevederile omenești, să înfrunte furtunile cele mai cumplite. Cea mai mare din navele acestea înfrățite, alcătuind parcă o familie, este *San Antonio*, de o sută douăzeci de tone. Dar, din motive pe care nu le cunoaștem, Magellan predă lui Juan de Cartagena comanda acestei corăbii, păstrînd pentru el corabia *Trinidad*, ca vas-amiral — *capitana* — deși are mai puțin cu zece tone. În ordinea mărimii urmează *Concepción*, de nouăzeci de tone, al cărei comandant e Gáspar Quesáda; *Victoria* (care va face cinste numelui ei) sub comanda lui Luís de Mendóza, de optzeci și cinci de tone și *Santiago*, de șaptezeci și cinci de tone, sub comanda lui Joao Serrao. Magellan a vrut neapărat să aibă mai multe feluri de corăbii, de tonaj diferit, pentru a putea trimite în re-

cunoaștere pe cele mai mici, folosindu-se de ele ca de niște avanposturi. Dar, pe de altă parte, va trebui să dea dovadă de deosebită dibăcie nautică, pentru a ține necontenit laolaltă, în largul mării, o escadră alcătuită din unități atît de inegale.

Magellan trece de la o corabie la alta, pentru a controla înainte de toate încărcătura și mărfurile. Ca de atîtea ori, el urcă și coboară iarăși scările, verificînd cît se poate de exact inventarul pe care l-a mai făcut de nenumărate ori înainte. Astăzi încă, mulțumită documentelor păstrate în arhivă, ne putem convinge de minuțiozitatea și precizia cu care a fost calculată, evaluată și verificată pînă în cele mai infime detalii una din cele mai fantastice aventuri din istoria lumii. În dosarele acelea voluminoase sînt indicate toate cheltuielile, fără să se omită măcar o jumătate maravedi: știm cît a costat fiecare ciocan, fiecare frînghie, fiecare săculeț de sare, fiecare top de hîrtie. Și aceste reci și corecte coloane de cifre, cu toate fracțiunile și specificațiile lor, scrise de mîna indiferentă a unui contabil oarecare, vădesc poate într-un mod și mai convingător decît orice cuvinte patetice geniul și răbdarea acestui om. Ca navigator încercat, Magellan era conștient de imensa răspundere a unei expediții prin regiuni cu desăvîrșire necunoscute. Știa că pînă și cel mai mărunt obiect uitat la plecare din neglijență sau nechibzuință rămîne iremediabil uitat pentru toată durata călătoriei; în această deosebită împrejurare, nu există nici o îndreptare, nici o compensație, nici o ispășire pentru o greșeală sau omisiune săvîrșită înainte de plecare. Căci zonele acelea necunoscute spre care năzuiește dînsul, fiece cui, fiece balot de cîlți, fiece bucată de plumb, fiece picătură de ulei, fiece foaie de hîrtie reprezintă o valoare ce nu poate fi acoperită nici chiar cu saci întregi de aur; lucrurile acestea nu mai pot fi dobîndite acolo nici măcar cu propriul său sînge. Din cauza unei singure piese de schimb uitate, o corabie poate

deveni inutilizabilă; un singur calcul greșit poate pricinui dezastrul întregii acțiuni.

De aceea cea mai atentă, cea mai grijulie privire în această ultimă trecere în revistă e rezervată proviziilor. Ce consumă două sute șaizeci și cinci de oameni într-o călătorie a cărei durată nu poate fi prevăzută nici măcar cu aproximație? Socoteala aceasta e din cele mai grele, pentru că unul din numitori — durata călătoriei — este necunoscut. Numai Magellan, și numai el singur, presimte că vor trece multe luni (și aceasta n-are s-o spună, din prudență, echipajului său), că vor trece probabil chiar ani întregi pînă ce se vor putea procura din nou merinde suficiente; de aceea e preferabil să ia cu dînsul mai mult decît ar trebui — și cantitățile sînt într-adevăr impunătoare, dacă ținem seama de spațiul restrîns al corăbiilor. Alfa și omega alimentației e pîinea, care nu poate fi păstrată altfel în timpul lungii navigații decît sub formă de pesmeți: Magellan a pus să se încarce pe bord 120 380 livre de pesmeți, care, împreună cu sacii, au costat 372 510 maravedis; după cît se poate omenește prevedea, tainul acesta uriaș ar trebui să ajungă chiar pentru doi ani. Lista de provizii a lui Magellan ne face să ne gîndim mai degrabă la un vapor transatlantic modern de 20 000 de tone, decît la cinci corăbii pescărești, care au laolaltă cinci pînă la șase sute de tone (zece tone de atunci corespund cu unsprezece de azi). Și cîte nu s-au îngrămădit în încăperile strîmte și înăbușitoare ale navelor! Lîngă sacii cu făină, fasole, linte, orez și toate soiurile de legume, sînt depozitate 5 700 livre de pastramă de porc, 200 butoaie de sardele, 984 burdufuri de brînză, 450 funii de usturoi și ceapă; la acestea se adaugă tot felul de lucruri apetisante: 1 512 livre de miere, 3 200 livre de struguri de Malaga, stafide și migdale, precum și zahăr, oțet și muștar din belșug. În ultimele ore sînt împinse spre bord și șapte vaci vii (dar bietele patrupede nu aveau să trăiască mult pe mare); astfel s-a asigurat pentru primele luni lapte și, la urmă, carne proaspătă. Cu timpul însă, ceea ce le trebuia mai mult acelor matrozi robuști era totuși vinul. Pentru a întreține buna dispoziție a echipajului, Magellan a trimis să se cumpere vin și anume: nu mai puțin de 417 burdufuri, precum și 253 butoaie pline

cu cel mai bun vin de Xeres ce se putea găsi; și în această privință s-a asigurat teoretic fiecărui marinar băutura de la prînz și seara, pe timp de doi ani.

Cu lista în mînă, Magellan trece de la un articol la altul, de pe o corabie pe alta. Cîtă trudă — își amintește el — pînă ce a adunat toate acestea! Cîtă osteneală a trebuit să-și mai dea ca să le controleze, să le evalueze și să le plătească! Cîte lupte în fiece zi cu funcționarii și negustorii, iar în nopțile nedormite cum își frămînta mintea, de teamă să nu fi uitat ceva, să nu fi făcut vreo greșeală în repartizarea alimentelor! Acum, însă, totul pare în sfîrșit pregătit — tot ce le va trebui în cursul acestei expediții celor două sute șaizeci și cinci de stomacuri. Magellan a avut grijă de oamenii săi, de marinari. Dar corăbiile sînt și ele ființe vii, deci muritoare, și fiecare din ele se uzează în lupta cu elementele naturii, pierzînd mult din puterea lor de rezistență. Furtuna sfîșie pînzele, roade și destramă frînghiile, apa mării vatămă lemnul și rugineşte fierul, soarele încinge și decolorează, iar noaptea trebuie să se aprindă lumînări și opaițe. Din fiecare piesă trebuie să fie pe bord încă două și chiar mai multe de rezervă: ancore și funii, lemne, fier și plumb, trunchiuri pentru catarge noi, pînze groase pentru a înlocui pînzele rupte. Corăbiile transportă lemnăria adusă în nu mai puțin de patruzeci de care mari, pentru a se putea repara imediat orice stricăciune și a se monta la nevoie alte bordaje și punți; pe lîngă aceasta s-au depozitat tone întregi de gudron și smoală, de ceară și cîlți pentru astuparea crăpăturilor; bineînțeles că nu lipsește arsenalul necesar de clești și fierăstraie, sfredele și șuruburi, lopeți și ciocane, piroane și scoabe. Mai sînt îngrămădite mii de undițe, duzini de harpoane și o bogată rezervă de năvoade pentru pescuit; căci, împreună cu pîinea luată cu dînșii, peștele trebuie să alcătuiască hrana principală a marinarilor. Pentru luminat, 89 de lanterne mici și 14 000 livre de lumînări sînt mai mult decît suficiente, fără a se socoti aci marile și grelele lumînări de ceară pentru liturghii. De asemenea, în ce priveşte serviciul nautic s-a prevăzut totul pentru o lungă perioadă: busole și ace de busole, ceasornice de nisip, astrolabe, quadranți și planisfere; pierderea vreu-

neia din aceste piese ar fi ireparabilă. Iar pentru contabili s-au rezervat cincisprezece registre noi-nouțe (căci, afară de China, de unde s-ar putea procura o singură foaie de hîrtie în cursul acestei călătorii?). Nu s-a uitat nici de cele necesare în cazuri nu prea îmbucurătoare: cătușe și lanțuri pentru cei nedisciplinați; farmacia era de asemenea plină cu leacuri pentru eventualii bolnavi, iar felcerii aveau tot ce le trebuia pentru luare de sînge și alte operații. Dar s-a avut grijă și pentru orele de distracție: cinci tobe mari și douăzeci de tamburine, printre care trebuie să se fi rătăcit și cîteva scripci, fluiere și cimpoaie.

Acestea sînt numai un mic extras din „catalogul“ într-adevăr homeric al flotei lui Magellan, numai cîteva articole principale dintre miile de lucruri necesare echipajului și corăbiilor într-o călătorie atît de riscantă. Dar viitorul stăpîn al celor două lumi n-a trimis doar din simplă curiozitate, spre meleaguri absolut necunoscute, o flotă care costă cu toate înzestările și proviziile ei opt milioane de maravedis. Aceste cinci corăbii trebuie să aducă la reîntoarcerea lor nu numai rezultate cosmografice, ci și bani, cît mai mulți bani, consorțiului care a finanțat întreprinderea. Trebuie deci să se ia din belșug și mărfuri de schimb, alese cu pricepere, pentru articolele de comerț pe care nădăjduiesc să le aducă la înapoiere. Şi Magellan cunoaşte cît se poate de bine, din călătoriile sale spre India, gustul naiv al acelor copii ai naturii. Ştie că două lucruri au pretutindeni efect: întîi oglinda, în care băștinașul negru, brun sau galben, își poate contempla cu uimire, pentru întîia oară, propriul său chip, apoi clopotele și clopoțeii, această veșnică încîntare a copiilor. De aceea corăbiile transportă nu mai puțin de 20 000 bucăți din aceste mici instrumente de făcut gălăgie, precum și 900 oglinzi mici și 10 mari (cele mai multe dintre acestea vor ajunge însă sfărîmate la destinație), 400 duzini de cuțite *made in Germany* (lista menționează aceasta în mod precis: *400 docenas de cuchillos de Alemania de los peores*[1], cuțite din Germania de calitatea cea mai proastă), 50 duzini de foarfece și,

[1] 400 duzini de cuțite nemțești din cele mai proaste (în limba spaniolă.) (N.R.)

firește, nelipsitele batiste colorate și bonete roșii, brățări de alamă, pietre false și sticlărie de tot felul. Cîteva costume turcești sînt puse deoparte pentru ținuta de paradă, precum și grămezi de cîrpe și haine vechi, de catifea și lînă — bulendre adunate cu toptanul, care valorează în Spania tot atît de puțin ca și mirodeniile în insulele Moluce, fiind însă ideale din punct de vedere al rentabilității în asemenea afaceri comerciale, căci schimbînd între ei mărfurile, atît cumpărătorul cît și vînzătorul acoperă de zeci de ori valoarea lor în țara de origină, realizînd amîndoi cîștiguri însemnate.

Pieptenii și bonetele, oglinzile și jucăriile acestea contează desigur numai în cazul prielnic, cînd băștinașii sînt dispuși să întrețină cu noii-veniți relații pașnice. Totuși, Magellan s-a îngrijit cu prisosință și pentru cealaltă eventualitate, a războiului. Cincizeci și opt de tunuri, șapte falconete lungi, trei mortiere masive rînjesc prin deschizături cu gurile lor negre; ghiulele de fier și piatră îngreunează din plin pîntecele corăbiilor, alături de tone întregi de plumb pentru turnatul altor proiectile. O mie de lănci, două sute de sulițe și două sute de scuturi vădesc o voință hotărîtă de luptă; afară de aceasta, pentru mai mult de jumătate din echipaj sînt pregătite coifuri și platoșe. Iar pentru amiralul însuși s-au comandat la Bilbao două armuri, care-l îmbracă în fier din cap pînă-n picioare: el se poate înfățișa astfel popoarelor străine ca o ființă supranaturală, invulnerabilă. Cu toate că potrivit planului și caracterului său, Magellan e predispus să evite orice luptă, expediția aceasta nu este mai slab echipată militărește, decît aceea a lui Hernando Cortez, care, în aceeași vară a anului 1519, cucerește la celălalt capăt al lumii, cu mica sa ceată de oameni, o țară imensă cu milioane de locuitori.

Energic, cu acea răbdare trează și neobișnuită ce-l deosebește de toți ceilalți, Magellan a verificat încă o dată, pentru ultima oară, fiecare din cele cinci corăbii în ce privește rezistența, încărcătura și echiparea lor.

Acum, o privire asupra echipajului. Nu i-a fost ușor să recruteze oamenii aceştia. A durat săptămîni și săptămîni pînă ce au fost adunaţi cu toţii de prin uliţele portului şi din taverne; au venit mai mult în silă, zdrenţăroşi, murdari, nedisciplinaţi, şi vorbesc între ei un talmeş-balmeş de limbi, în cel mai împestriţat „volapük": unul spaniola, altul italiana, al treilea franceza, ceilalţi portugheza sau catalana, grecește sau nemţeşte. Da, va trece încă multă vreme pînă ce această *olla podrida* — această adunătură — va alcătui un adevărat echipaj, ferm şi camaradesc, vrednic de toată încrederea. Dar, după cîteva săptămîni pe bord, are să-i aibă el pe toţi în mîna sa puternică! Cine a fost el însuşi timp de şapte ani un simplu *sobresaliente*, soldat şi marinar, ştie ce le trebuie marinarilor, cît li se poate cere şi cum să se poarte cu dînşii. Echipajul nu prea îl îngrijorează pe amiral.

Dar cînd priveşte la cei trei căpitani spanioli, ataşaţi pe lîngă el în calitate de comandanţi ai celorlalte corăbii, Magellan resimte o senzaţie penibilă undeva, la ficat. Fără vrere, muşchii săi se încordează ca ai unui atlet în clipa cînd începe lupta. Căci, cu ce înfăţişare rece şi plină de trufie, cu ce dispreţ abia învăluit, sau poate chiar într-adins ascuns atît de puţin, se uită la el, în treacăt, acest *veedor*, acest inspector-general al regelui, Juan de Cartagena, căruia a fost nevoit să-i predea comanda vasului San Antonio în locul lui Faleiro! Desigur, Juan de Cartagena e un navigator distins, cu multă experienţă, şi onorabilitatea sa personală poate fi pusă tot atît de puţin la îndoială ca şi ambiţia sa. Dar acest nobil castilian va putea oare să-şi înfrîngă ambiţia? Vărul acesta al episcopului de Burgos, căruia regele i-a conferit titlul de *conjuncta persona*[1] ce fusese destinat întîi lui Faleiro se va supune într-adevăr ordinelor lui, aşa cum a jurat? Cînd îl zăreşte, Magellan îşi reaminteşte totdeauna de cuvintele pe care Alvarez i le şoptise la ureche: că, afară de el, mai sînt şi alţii care au în buzunar împuterniciri speciale, de care va afla abia atunci cînd va fi prea tîrziu „pentru onoarea sa". Nu mai puţin ostil îl priveşte Luis de Mendoza, comandantul *Victoriei*. Încă la Sevilla,

[1] Persoană acreditată pe lîngă cineva (în limba latină). (N.R.)

el a refuzat o dată, cu aroganță, să-i dea ascultare; totuși, Magellan n-a putut concedia pe acest dușman secret, pe care împăratul îl numise pe lîngă dînsul ca *tesorero*. Nu, faptul că toți acești ofițeri i-au jurat credință și supunere în catedrala Santa Maria de la Victoria, în umbra drapelului larg desfășurat, nu înseamnă mare lucru; în adîncul inimii, ei îl invidiază și-l dușmănesc. Va trebui să fie cu multă băgare de seamă față de acești gentilomi spanioli.

E deci un noroc pentru dînsul că a izbutit cel puțin să ocolească în oarecare măsură rescriptul regal și protestele mînioase ale celor de la *Casa de Depuneri*, și să strecoare în echipajul său treizeci de portughezi, printre care se aflau cîțiva prieteni de încredere și rude de sînge. Îl are mai ales pe cumnatul său Duarte Barbosa, care, cu toată tinerețea sa, e un navigator încercat; și pe Alvaro de Mesquita, care-i este și el rudă de aproape, precum și pe Estevao Gomez, cel mai bun pilot al Portugaliei. Printre ei se află și Joao Serrao, care, ce-i drept, e trecut în liste ca spaniol și fusese cu Pizarro și Pedro d'Arias în expedițiile spaniole spre Castilia del Oro; dar ca rudă a lui Francisco Serrao, prietenul de arme al lui Magellan, el poate fi considerat oarecum ca un compatriot al amiralului. Un mare avantaj reprezintă și prezența pe bord a lui Joao Corvalho, care mai fusese cu mulți ani în urmă în Brazilia și ia acum cu dînsul pe un fiu, pe care-l zămislise acolo cu o braziliană oacheșă. Grație limbii lor și cunoștințelor ce le au despre țara aceea, amîndoi pot fi cele mai bune călăuze. Pe de altă parte, dacă izbutește să ocolească Brazilia și să pătrundă în meleagurile unde se vorbește limba malaeză ajungînd la insulele cu mirodenii și la Malacca, atunci Enrique, sclavul lui Magellan, va servi de minune ca tălmaci. Așadar, printre cei două sute șaizeci și cinci de membri ai echipajului, el are în total o jumătate duzină sau chiar o duzină întreagă de bărbați în a căror fidelitate se poate încrede pe deplin. Aceasta nu e mult. Dar cine nu are alt drum de ales trebuie să înainteze curajos, chiar dacă împrejurările îi sînt de la început potrivnice.

Magellan a trecut în revistă echipajul; a cercetat pe fiecare în parte cu cea mai mare atenţie, cumpănind şi calculînd neîncetat în sinea lui să afle cine va sta de partea lui în momentul hotărîtor şi cine-i va sta împotrivă. Fără să-şi dea seama, efortul făcut i-a încruntat fruntea. Dar, deodată, faţa i se destinde: fără să vrea el zîmbeşte. Doamne! Aproape că l-a uitat pe omul acesta supranumerar şi de prisos, care se strecurase acolo în ultima oră! Într-adevăr, numai printr-o curată întîmplare tinerelul acesta liniştit şi modest, italianul Antonio Pigafetta, aparţinînd unei vechi familii nobile din Vicenza, s-a pomenit în această societate pestriţă de aventurieri şi *desperados*, de ambiţioşi şi căutători de aur. Sosise la Barcelona cu suita protonotarului papal la Curtea lui Carol Quintul; acolo, acest cavaler de Rhodos, încă imberb, auzise vorbindu-se de o misterioasă expediţie, care avea să pornească pe căi cu totul necunoscute spre meleaguri şi ţeluri neajunse pînă acum. Pigafetta citise de bună seamă cartea lui Vespucci despre *Paesi novamente ritrovati*[1], tipărită în 1507 în oraşul său natal, Vicenza, şi în care autorul îşi povesteşte cu plăcere călătoriile *(andare e vedere parte del mondo e le sue meraviglié*[2]*)*. Poate că şi mult cititul „Itinerario" al compatriotului său Ludovico Varthema l-a entuziasmat pe tînărul italian; şi gîndul de a putea privi şi el, cu propriii săi ochi, ceva din „măreţele şi înfiorătoarele privelişti ale oceanului" trebuie să fi pus stăpînire pe dînsul. Carol Quintul, căruia i se adresează cu rugămintea de a-i îngădui să ia parte la această misterioasă expediţie, îl recomandă lui Magellan — şi astfel, printre toţi aceşti navigatori şi aventurieri de profesie, care caută să se îmbogăţească, se iveşte pe neaşteptate şi un ciudat idealist, care nu se expune atîtor primejdii de dragul gloriei şi nici de dragul banilor, ci din pasiunea cinstită de a cutreiera lumea ca diletant, în înţelesul cel mai frumos al cuvîntului. Aşadar, numai pentru propria sa desfătare, pentru plăcerea

---

[1] Ţări redescoperite de curînd (în limba italiană). (N.R.)

[2] Să călătoreşti şi să vezi o parte a lumii şi minunăţiile sale (în limba italiană). (N.R.)

aventurii, pentru bucuria de a vedea, de a afla, de a admira, de a se minuna, el își pune viața în joc.

În realitate, însă, tocmai omul acesta neînsemnat și de prisos va deveni pentru Magellan părtașul cel mai de seamă al expediției sale. Căci ce valoare are o faptă, dacă ea nu e relatată, dacă nu e expusă apoi în fața lumii? Și despre Magellan am fi știut prea puțin, dacă am fi avut numai acea „decadă“ a lui Peter Martyr, scurta scrisoare a lui Maximilian Transsylvanus și cele cîteva însemnări seci ale diferiților piloți, precum și jurnalele lor de bord. Numai acest mic cavaler de Rhodos, tînărul acesta supranumerar, ce părea cu totul de prisos pe bord, a prezentat posterității fapta lui Magellan, proiectînd-o în lumina istoriei.

E evident că bravul nostru Pigafetta n-a fost chiar un Tacit sau un Tit Liviu. Și în arta scrisului, ca și în aceea a aventurii, el n-a rămas decît un foarte simpatic diletant. Nu putem spune că a fost înzestrat cu darul deosebit de a cunoaște oamenii; cele mai adînci frămîntări sufletești ale lui Magellan, conflictele lui cu căpitanii, pe bord, el pare să le fi trecut cu totul cu vederea. Dar tocmai pentru că lui Pigafetta îi pasă puțin de corelațiile și de înțelesul mai adînc al lucrurilor, el observă cu cea mai mare atenție amănuntele izolate și le notează cu acea acuratețe a unui licean silitor, căruia i s-a dat ca temă descrierea excursiei sale duminicale. Nu tot ce scrie el e vrednic de crezare; uneori se lasă dus de nas de bătrînii piloți, care, dîndu-și imediat seama că au de-a face cu un ageamiu, îi spuneau la gogoși care de care mai năstrușnice. Dar toate aceste mici exagerări și născociri sînt compensate cu prisosință de curiozitatea cu care el privește realitățile din juru-i, de grija cu care descrie fiece amănunt. Și faptul că și-a dat chiar osteneala să chestioneze pe patagonezi după „metoda Berliz“, a adus tînărului cavaler de Rhodos — care nici nu se gîndise la așa ceva — gloria istorică de a fi alcătuit cel dintîi dicționar de vocabule americane. Dar el a avut parte de o cinste și mai mare. Căci acel care s-a folosit de o scenă din cartea de călătorie a lui Pigafetta nu e

altul decît Shakespeare însuși — în piesa *The Tempest*[1]. Și ce poate fi mai măreț pentru un scriitor mediocru, decît să i se întîmple ca un geniu să ia pentru opera sa nepieritoare ceva din opera lui trecătoare, și în felul acesta să atragă în sfera lui eternă un nume lipsit de importanță!

Magellan a trecut în revistă echipajul; a inspectat totul: corăbiile și oamenii săi. Cu conștiința liniștită, el își poate spune că a chibzuit și a cumpănit tot ce poate prevedea și calcula mintea unui muritor. Dar o călătorie de descoperiri și aventuri pretinde puteri mai mari decît cele care pot fi măsurate și cîntărite. Un om care încearcă să determine dinainte, în modul cel mai precis, toate posibilitățile de reușită, trebuie să aibă în vedere și sfîrșitul cel mai probabil al unei asemenea călătorii, adică: eventualitatea de a nu se mai înapoia. De aceea, după ce și-a vădit voința și energia, transpunîndu-le într-o operă pămîntească, Magellan își așterne pe hîrtie, cu două zile înainte de plecare, ultima sa dorință.

Acest testament al lui Magellan nu poate fi citit fără adîncă emoție. Căci, în general, acel care își exprimă și își subscrie ultima dorință cunoaște cel puțin cu aproximație cuprinsul averii sale. Dar cum putea să aprecieze Magellan, fie chiar pe departe, ce și cît avea să lase moștenire? Cine știe dacă într-un an, el va deveni un cerșetor sau omul cel mai bogat de pe pămînt? Căci toată averea sa constă numai într-un contract încheiat cu coroana. Dacă expediția reușește, dacă Magellan găsește legendarul *paso*, ajunge apoi la insulele cu mirodenii și se întoarce cu încărcătură bogată, atunci el, care pornise ca un aventurier sărac, se va înapoia la Sevilla ca un Cresus. Dacă, afară de aceasta, el descoperă în drumul său insule noi, atunci fiilor și nepoților li se cuvine pe lîngă toată această bogăție și titlul ereditar de guver-

[1] Furtuna (în limba engleză). (N.R.)

natori și *adelantados*. Dacă se rătăceşte însă în nemărginirea apelor, dacă furtunile îi scufundă corăbiile, atunci soția și copiii săi vor trebui să implore cu mîinile ridicate, la ușa bisericilor, mila credincioșilor, pentru a nu muri de foame. Numai în puterea celui de sus, a aceleiași puteri care mînă vîntul și valurile, stă hotărîrea din urmă. Şi Magellan, ca un catolic plin de cucernicie, se pleacă dinainte, cu toată umilința, în fața voinței lui dumnezeu.

Dar și în pioasele sale dispoziții, un Magellan nu va exprima niciodată dorințe vagi, nedeslușite; și aceeași uimitoare prevedere, aceeaşi chibzuință care îl călăuzește în timpul vieţii sale pămîntești, el o aplică și în ce privește viaţa sa de apoi. Toate posibilitățile sînt cumpănite dinainte, orînduite și gradate cu toată grija. „Cînd va fi să se sfîrșească această viață pămîntească a mea și să înceapă cea veșnică", el ar dori „să fie îngropat într-un mormînt propriu, de preferință la Sevilla, în mănăstirea Santa Maria de la Victoria". Dacă, dimpotrivă, moartea l-ar surprinde în cursul călătoriei și n-ar exista nici o posibilitate de a se aduce în patrie rămășițele sale, „atunci să fie înmormîntat spre veșnică odihnă în cea mai apropiată biserică, închinată Maicii Domnului". Cu pietate și totodată cu precizie, el împarte apoi legatele religioase. A zecea parte din fiecare cincime cuvenită prin contract să fie împărțită egal mănăstirilor Santa Maria de la Victoria, Santa Maria Monserrat și San Domingo din Oporto; o mie de maravedis să se dea capelei din Sevilla, unde primise sfînta împărtășanie (înainte de plecare) și unde, cu voia domnului, nădăjduiește s-o primească din nou (după ce se va reîntoarce cu bine acasă). Lasă un real de argint sfintei Cruciade, un alt real de argint pentru răscumpărarea prizonierilor creștini căzuți în mîinile păgînilor, un alt real pentru casa infirmilor de la San Lazaro, un al patrulea și al cincilea real pentru Hospital de las Bubas și Casa de San Sebastian, pentru ca acei care vor primi pomenile „să se roage acolo domnului dumnezeului nostru pentru sufletul meu". Să se slujească treizeci de liturghii la mormîntul său, și treizeci de zile după înmormîntarea sa să se slujească tot atîtea liturghii la capela de la Santa Maria de la Victoria. Afară de aceasta,

el hotărăşte ca „în ziua înmormîntării mele să fie îmbrăcaţi trei săraci, fiecare să capete o haină din stofă cenuşie, o bonetă, o cămaşă şi o pereche de ghete, pentru ca ei să se roage lui dumnezeu pentru sufletul meu. Şi doresc ca în ziua aceasta să fie ospătaţi nu numai cei trei săraci, ci încă alţi doisprezece, ca să implore şi ei pe dumnezeu pentru sufletul meu, şi să se împartă un ducat de aur pentru sufletele din purgatoriu".

După ce biserica a căpătat astfel de la acest dreptcredincios partea sa de moştenire, ar fi de aşteptat ca ultima lui voinţă să se îndrepte în sfîrşit asupra soţiei şi copilului. E însă mişcător că bărbatul acesta religios e preocupat mai mult de grija pentru soarta sclavului său Enrique. Poate că, încă mai de mult, el se întrebase în adîncul conştiinţei sale dacă îi este îngăduit să considere ca proprietate a sa — ca o bucată de pămînt sau ca o haină — pe un sclav, mai ales pe unul care primise botezul creştinesc, devenind astfel un frate întru credinţă. În nici un caz însă, Magellan nu vrea să se înfăţişeze înaintea domnului cu sufletul frămîntat de o asemenea întrebare: de aceea el dispune ca „începînd din ziua morţii mele, prizonierul şi sclavul meu Enrique, născut în oraşul Malacca şi în vîrstă de douăzeci şi şase de ani, să fie eliberat de orice îndatorire de a sluji, să nu mai fie sclav, ca să facă ce vrea şi să fie lăsat în voia lui. Mai doresc ca, din succesiunea mea, să i se dea pentru sprijinul şi întreţinerea lui zece mii maravedis în bani peşin. Îi asigur această moştenire pentru că el a devenit creştin şi să se roage astfel lui dumnezeu pentru mîntuirea sufletului meu".

Abia acum, după ce şi-a închinat cu pietate ultimele gînduri vieţii viitoare şi a îngrijit de faptele şi „operele bune care ar putea influenţa la judecata de apoi chiar pentru omul cel mai păcătos", Magellan se adresează familiei în testamentul său. Dar şi aci grija de bani şi bunuri e precedată de o dispoziţie privitoare la ceva imaterial: păstrarea blazonului şi a titlului de nobleţe. Pînă într-a doua şi a treia generaţie, Magellan dispune cine poate purta blazonul său, „armele" sale, în cazul cînd fiul său — întunecată presimţire! — nu i-ar supravieţui.

Pe urmă abia, Magellan împarte soţiei și copilului averea, care plutește deocamdată pe valuri, în bătaia vîntului! Cu scriere fermă și ţeapănă, dreaptă ca și el însuși, amiralul semnează foaia: „Hernando de Magellanes". Însă nici una din toate acele hotărîri luate de Magellan nu s-a realizat: din ultima dorinţă a lui Magellan nu avea să rămînă decît mărturia așternută pe o foaie de hîrtie. Acei indicaţi de el ca moștenitori nu vor moșteni nimic; săracii pe care a vrut să-i miluiască nu vor fi consolaţi; trupul său nu va fi înmormîntat în locul cerut de dînsul, și blazonul său va fi pierdut pentru totdeauna. Numai fapta pe care a împlinit-o el însuși va supravieţui navigatorului care a înconjurat pămîntul, și numai omenirea întreagă va avea să-i mulţumească pentru adevărata moștenire lăsată de el.

Și-a făcut datoria din urmă ce-o mai avea acolo, în patrie. Acum e momentul despărţirii. Tremurînd, stă înaintea lui soţia cu care, pentru întîia oară în viaţa sa, numai timp de un an și jumătate, fusese într-adevăr fericit. Ea ţine în braţe fiul pe care i-l născuse; a rămas iarăși grea și fiinţa ei e zguduită toată de plîns. El o îmbrăţișează încă o dată, pentru ultima oară, apoi strînge mîna lui Barbosa, pe al cărui fiu — unicul — îl ia cu dînsul pe căile aventurii! Pe urmă, ca să nu-l cuprindă vreo slăbiciune în faţa lacrimilor pe care le varsă soţia părăsită, el sare în barcă, pornind în josul fluviului spre San Lucar, unde îl aștepta flota. În mica biserică de la San Lucar, după ce se spovedise, Magellan primește încă o dată sfînta împărtășanie, împreună cu întreg echipajul. În zori — e ziua de marţi 20 septembrie 1519, și aceasta va fi o dată însemnată în istoria universală — ancorele sînt ridicate, pînzele flutură în vînt, tunurile bubuie — ultimul salut ţării care dispare încet, încet în zare: cea mai mare expediţie pentru descoperirea noilor pămînturi, aventura cea mai cutezătoare din istoria omenirii a început . . .

CĂUTARE ZADARNICĂ
20 septembrie 1519 — 1 aprilie 1520

LA 20 SEPTEMBRIE 1519, flota lui Magellan s-a desprins de țărm. Încă din anul acesta, Spania începe să se întindă departe, dincolo de limitele Europei. După șase zile, cînd cele cinci corăbii ajung la insulele Canare și poposesc la Teneriffa, pentru a-și completa proviziile de alimente și apă de băut, ele se mai află încă într-o regiune de sub suveranitatea lui Carol Quintul. Navigatorilor le este îngăduit să debarce, ca să mai simtă o dată sub picioarele lor pămîntul ferm și bun al patriei, să mai respire o dată pe pămîntul unde răsună propria lor limbă, înainte de a porni mai departe, spre necunoscut.

Însă și acest ultim răgaz se sfîrșește repede. Magellan vrea să întindă iarăși pînzele — și iată că se ivește o caravelă pornită în urma lui din Spania și care îi face semn din depărtare; ea aduce lui Magellan un mesaj secret din partea socrului său, Diego Barbosa. Ca în cele mai multe cazuri, un mesaj secret înseamnă totdeauna o veste rea. Barbosa previne pe ginerele său că are informații sigure despre un pact secret al căpitanilor spanioli de pe bord, hotărîți să nu se supună ordinelor lui Magellan în cursul expediției; căpetenia conjurației ar fi Juan de Cartagena, vărul episcopului de Burgos. Magellan nu are nici un motiv să se îndoiască de onestitatea și temeinicia acestui avertisment; el confirmă într-un mod prea

precis obscura amenințare a spionului Alvarez că „ar fi trimiși cu dînsul și alții, cu ordine contrare, dar despre care va afla abia atunci cînd va fi prea tîrziu pentru onoarea sa". Oricum zarurile sînt aruncate — și Magellan, aspru și dîrz cum e, devine și mai dîrz în fața primejdiei vădite. Cu mîndrie, el trimite răspuns la Sevilla că, orice s-ar întîmpla, va rămîne neclintit în serviciul împăratului și că-și pune chezășie viața sa. Nici un om de pe bord nu trebuie să bănuiască măcar ce avertisment grav și totuși prea adevărat i-a adus scrisoarea aceea, ultima pe care a primit-o în viața sa. El dă poruncă să se ridice ancorele și, după cîteva ore, piscul de pe Teneriffa se mistuie în negura depărtării. Cei mai mulți dintr-înșii au văzut atunci pentru ultima oară pămîntul țării lor.

În această călătorie, sarcina cea mai grea a lui Magellan în mijlocul tuturor dificultăților constă în aceea de a ține necontenit laolaltă, într-un grup unitar, cele cinci corăbii cu pînze, de tonaj diferit, și avînd fiecare altă viteză. Dacă se rătăcește una din ele, atunci ea e pierdută pentru flotă în imensa pustietate a oceanului. De aceea, încă înainte de plecare, Magellan a elaborat împreună cu *Casa de Depuneri* un sistem special pentru a menține necurmat contactul între vasul-amiral și celelalte patru nave. E adevărat că li s-a comunicat nostromilor, căpitanilor și timonierilor *derota*, adică direcția spre care aveau să cîrmuiască navele; dar, în plină mare, aceasta nu înseamnă altceva decît ordinul de a urma pur și simplu dîra de apă lăsată de *Trinidad*, de vasul-amiral, care plutește totdeauna înaintea celorlalte nave. În timpul zilei, această simplă urmărire nu impune timonierilor vreo sforțare deosebită; chiar în toiul marilor furtuni, corăbiile se pot orienta mereu, fără să se piardă din vedere una pe alta. Mai greu e însă pentru cele cinci nave să rămînă în timpul nopții în necontenită legătură; un sistem special de înțelegere reciprocă prin semnale luminoase trebuie să mențină această legătură. Cînd se lasă noaptea, o torță mare de lemn fixată într-un felinar *(foral)* e aprinsă la pupa *Trinidad*-ului, pentru ca navele din urmă să nu piardă din vedere pe *capitana*, care le indică direcția. Dar dacă pe lîngă torța aceea se aprind pe *Trinidad* încă două

lumini, prin aceasta se dă celorlalte corăbii ordinul de a naviga mai încet sau, dacă vîntul nu e prielnic, să plutească în zig-zag. Trei lumini înseamnă că e de aşteptat o mare vijelie şi sfătuiesc să se strîngă pînzele de jos; patru lumini înseamnă să se coboare toate pînzele. O lumină mare, agitată, ce arde ca o vîlvătaie pe vasul-amiral, sau lovituri de tun previn navele din urmă să fie cu băgare de seamă, căci prin apropiere se află bancuri de nisip sau vîrtejuri primejdioase. În felul acesta s-a înjghebat un ingenios sistem de semnalizare luminoasă în timpul nopţii, pentru toate întîmplările sau accidentele imaginabile.

Dar fiecare semn al acestui primitiv telegraf luminos trebuie repetat imediat, de fiecare dată, de către fiecare corabie, exact în acelaşi mod, pentru ca amiralul să ştie dacă ordinele sale au fost înţelese şi îndeplinite. Afară de aceasta, în fiecare seară, cu puţin înainte de a se întuneca, fiecare din cele patru corăbii trebuie să se apropie de vasul-amiral, defilînd una după alta, pentru a saluta pe „căpitanul-general" cu aceste cuvinte: *Dios vos salve señor capitan-general y maestre é buena compania*[1] şi a prelua ordinele privitoare la schimbul celor trei străji de noapte. Prin acest raport zilnic al celor patru căpitani dat amiralului, disciplina pare asigurată din primele zile; vasul-amiral conduce şi celelalte corăbii îl urmează; amiralul hotărăşte cursul şi ceilalţi căpitani trebuie să fie de acord cu el, fără să întrebe sau să se plîngă de ceva.

Dar tocmai pentru că conducerea e concentrată atît de sever, atît de autoritar în mîna unui singur om; tocmai pentru că acest portughez taciturn, care-şi păzeşte cu înverşunare secretul, îi pune să se înfăţişeze în fiecare zi ca nişte recruţi şi, după ce au primit ordinul, îi expediază de parcă ar fi nişte simpli muncitori cu palmele, tocmai aceasta indispune pe căpitanii celorlalte patru corăbii. Fără îndoială că ei au crezut — şi trebuie să spunem: nu pe nedrept — că Magellan s-a arătat în Spania atît de zgîrcit cînd era vorba să dea vreo informaţie, atît de rezervat în privinţa adevăratului ţel al călătoriei, pentru că

---

[1] Dumnezeu să te blagoslovească, domnule amiral şi maestre, noapte-bună (în limba spaniolă). (N.R.)

nu voia ca secretul „strîmtorii“ să cadă pradă spionilor și palavrei publice; dar ei au mai crezut că dînsul nu va mai avea vreun motiv să fie atît de prudent o dată ce au pornit spre larg, că-i va chema pe bordul vasului-amiral și, desfășurînd înaintea lor hărțile sale, le va explica, în sfîrșit, planul tăinuit cu atîta străşnicie. În loc de aceasta, ei văd că Magellan devine și mai tăcut, mai rece, mai distant. Nu-i cheamă la dînsul, nu-i întreabă ce părere au, nu cere măcar o singură dată sfatul vreunuia din căpitanii aceia încercați. Ei nu au altceva de făcut decît să urmeze cu supunere steagul în timpul zilei și *faro*-ul în toiul nopții, fără să crîcnească, așa cum își urmează cîinele stăpînul. Cîteva zile ofițerii spanioli păstrează calmul în fața atitudinii taciturne a lui Magellan, care-i desconsideră astfel, navigînd înaintea lor fără să le adreseze un cuvînt. Dar, cînd amiralul, în loc să țină calea spre sud-vest, care duce direct spre Brazilia, se abate de la cursul stabilit, îndreptîndu-se mult mai spre sud și rămînînd pînă la Sierra Leone aproape de coastele Africii, Juan de Cartagena îi pune la apelul de seară întrebarea fățișă: de ce s-a schimbat cursul, contrar instrucțiunilor date la început.

Această întrebare fățișă nu înseamnă nicidecum o obrăznicie sau o provocare din partea lui Juan de Cartagena (și e necesar să accentuăm în mod expres aceasta, pentru că în cele mai multe expuneri — pentru a ușura situația lui Magellan — Juan de Cartagena e înfățișat de la început ca un infam trădător). Faptul că acela pe care regele l-a numit *conjuncta persona*, căpitanul celei mai mari corăbii și *veedor*-ul coroanei regale, întreabă politicos pe comandantul suprem de ce anume s-a schimbat cursul stabilit dinainte, nu poate fi considerat decît ca fiind logic și perfect îndreptățit. Afară de aceasta, Juan de Cartagena are dreptate în sens pur nautic, căci noul curs ordonat de amiral se va dovedi cu desăvîrșire inutil, fără nici un rost, impunînd flotei un ocol care a făcut-o să piardă într-adevăr paisprezece zile. Nu se știe ce motive l-au determinat pe Magellan să schimbe ruta. Poate că el a coborît atît de mult spre sud, de-a lungul coastelor Africii pînă la Guineea, pentru „a prinde vîntul cel bun“ — *tomar barlavento* — alizeul care suflă de la răsărit

spre apus între două tropice: acesta era un secret tainic al navigației portugheze, pe care nu-l cunoșteau spaniolii; sau poate că s-a abătut de la cursul obișnuit pentru că preferase să evite corăbiile pe care regele Manoel al Portugaliei le-ar fi trimis spre Brazilia, avînd în realitate ordinul să atace și să captureze flota lui. În orice caz ar fi fost ușor lucru pentru Magellan să explice celorlalți căpitani, în mod cu totul cinstit și colegial, motivele pentru care a schimbat cursul. Dar pentru Magellan nu este aci vorba de un caz izolat, ci de un principiu. Nu e vorba de cîteva mile mai mult spre sud-vest sau spre sud-sud-vest, ci de o constatare, care avea să-l asigure de la început în ce privește disciplina flotei. Dacă sînt într-adevăr conspiratori pe bord, precum l-a înștiințat socrul său, atunci el preferă să-i cunoască și să-i înfrunte fățiș. Dacă există în realitate și alte instrucțiuni care i-au fost tăinuite, atunci ele trebuiesc scoase la iveală, lămurite fără cruțare — și anume, în favoarea autorității sale. De aceea momentul i se pare cît se poate de nimerit, mai ales că tocmai Juan de Cartagena îi cere socoteală; căci acum trebuie să se stabilească definitiv dacă acest *hidalgo* spaniol este egalul sau subordonatul său. În raporturile lor de rang a intervenit de fapt o schimbare, care trebuie neapărat precizată. La început, Juan de Cartagena a fost trimis de împărat ca *veedor-general* și, în această calitate, precum și în aceea de căpitan al corăbiei San Antonio, el era subordonat amiralului fără dreptul de a-l chestiona sau de a-l sfătui într-un fel oarecare. Situația s-a schimbat însă cînd Magellan a înlăturat pe tovarășul său Faleiro și, în locul acestuia, Juan de Cartagena a fost numit *conjuncta persona* — căci „conjuncta" înseamnă doar atașată, alăturată. Amîndoi se pot bizui deci pe cîte un document regal: Magellan pe actul care-i conferă comanda unică și supremă a flotei, Juan de Cartagena pe *cedula*, care-i prescrie „să vegheze în cazul cînd ar observa vreo neglijență și cînd perspicacitatea sau prevederea celorlalți ar da greș". Dar această *conjuncta persona* are oare dreptul să ceară socoteală și amiralului? Magellan nu vrea să lase nici un moment nelămurită această chestiune: aci nu trebuie să existe nici o îndoială. De aceea el replică ime-

diat la prima întrebare a lui Juan de Cartagena, dîndu-i acest răspuns grosolan: „Nimeni nu are să-i ceară lămuriri și toți au să-l urmeze pur și simplu“ *(que le siguissen y no le pidiessen mas cuenta).*

Aceasta e într-adevăr o grosolănie; dar Magellan preferă să fie mojic și drastic, decît să amenințe și să pactizeze, tărăgănînd lucrurile. Prin aceasta, el le-a spus lămurit, pe față, căpitanilor (și poate conspiratorilor) spanioli: „Să nu vă faceți iluzii! Eu țin cîrma, eu singur, și o voi ține cu mînă de fier!“ Dar dacă Magellan avea într-adevăr un pumn tare, știind să apuce și să izbească cu îndîrjire, lipseau totuși mîinii sale unele bune însușiri și mai cu seamă aceea de a potoli, de a aplana cu iscusință după ce lovise prea brutal. Magellan n-a învățat niciodată arta de a spune vorbe aspre într-o formă amabilă, prietenească și de a se înțelege în mod cordial, în deplină sinceritate, cu superiorii sau cu subalternii săi. Astfel, în jurul acestui om care era un centru de energie de primul rang, trebuia să se formeze de la început o atmosferă încordată, ostilă, iritată; și acest lent dezacord, această rea dispoziție s-a accentuat și mai mult cînd s-a dovedit că schimbarea rutei, împotriva căreia reclamase Juan de Cartagena, era o greșeală notorie din partea lui Magellan. El n-a izbutit „să prindă vîntul alizeu“. Două săptămîni corăbiile stau pe loc, neputînd înainta pe marea liniștită, fără nici o adiere. Pe urmă, însă, navele sînt prinse de niște furtuni atît de cumplite, încît, după relatarea romantică a lui Pigafetta, nu sînt salvate decît prin apariția luminoasă a lui Corpo Santo, a sfintelor întrupări ale celor trei patroni ai navigatorilor: St. Anselm, St. Nicolaus și Santa Clara. Paisprezece zile s-au pierdut astfel din vina lui Magellan, care se încăpățînase să schimbe cursul și, în cele din urmă, Juan de Cartagena nu mai poate și nu mai vrea să se rețină. Deoarece Magellan disprețuiește orice sfat și nu tolerează nici o critică, toată flota trebuie să vadă atunci cît de puțină considerație are el, Juan de Cartagena, față de acest mizerabil navigator. E adevărat că și în seara aceea corabia sa *San Antonio* se apropie ca de obicei de *Trinidad,* pentru a da raportul și a primi ordinele lui Magellan. Dar, pentru întîia oară, Juan de Cartagena nu se arată personal pe puntea co-

răbiei sale, pentru salutul prescris. El trimite în locul său pe unul din subofițeri și acesta salută pe amiral cu cuvintele: *Dios vos salve, senor capitan y maestre.*

Magellan nu-și face nici o clipă iluzia că salutul acesta e o greșeală involuntară, făcută fără nici o intenție anumită, din simplă nebăgare de seamă. Dacă tocmai Juan de Cartagena pune pe cineva să i se adreseze numai în calitate de căpitan *(capitan)* și nu de amiral *(capitan-general)*, prin aceasta s-a spus în fața întregului echipaj al flotei că el, Juan de Cartagena — *conjuncta persona* — nu recunoaște pe Magellan ca superior al său. Amiralul trimite imediat vorbă lui Juan de Cartagena că speră să fie numit în viitor așa cum i se cuvine de drept. Dar și Juan de Cartagena îl înfruntă acum fățiș. Trimite răspuns că regretă, dar nu-l poate satisface. De data aceasta, el a pus să fie salutat de cel mai bun ofițer de pe corabia sa; s-ar putea ca data viitoare treaba aceasta s-o facă un elev-marinar. Timp de trei zile, *San Antonio*, care putea fi văzut de departe de întreaga flotă, suspendă orice alt salut, pentru a dovedi tuturora hotărîrea căpitanului său de a nu recunoaște dictatura nelimitată a comandantului. Absolut fățiș — și aceasta face cinste lui Juan de Cartagena, care n-a fost niciodată un trădător ascuns, plin de perfidie, cum l-au înfățișat prea deseori cronicarii — acest *hidalgo* spaniol aruncă la picioarele portughezului mănușa de fier.

Caracterul unui om nu se cunoaște niciodată mai bine decît după felul cum se poartă el în momentele hotărîtoare. Numai primejdia scoate întotdeauna la iveală puterile și calitățile cele mai ascunse ale unui om; toate acele însușiri umbrite, care nu pot fi controlate și măsurate la temperatură moderată, se vădesc în mod cu adevărat plastic numai în asemenea momente critice. Reacțiunea lui Magellan în fața unei primejdii rămîne tot timpul aceeași. De fiecare dată cînd e pe cale să ia o mare hotărîre, Magellan devine neliniștitor de tăcut și

de rece. S-ar părea că el îngheață de-a binelea. Nici cea mai grosolană insultă nu poate aprinde vreo scînteie în pupilele sale adumbrite de sprîncenele stufoase, nici un nerv nu tresare în jurul gurii sale crispate. El își înfrînează cu desăvîrșire temperamentul, dar această răceală de gheață face ca toate lucrurile să fie pentru el străvezii ca cristalul; în timp ce se izolează astfel în turnul tăcerii sale glaciale, el chibzuiește și își calculează cît se poate de bine planurile. Magellan nu s-a pripit niciodată în viața sa; niciodată n-a dat vreo lovitură în focul mîniei — totdeauna se îngrămădește în el o tăcere întunecată, îndelung înăbușită, ca niște nori de furtună înainte de a cădea trăsnetul.

Magellan tace și de astă dată; cine nu-l cunoaște — și spaniolii nu-l cunosc încă — ar putea crede că nici n-a luat în seamă provocarea lui Juan de Cartagena. În realitate, Magellan se și pregătește pentru a lovi la rîndul său. Știe că nu poate scoate cu forța din postul său, în plină mare, pe căpitanul unei corăbii mai mari și mai bine înarmate. Răbdare deci, răbdare! Mai bine să se arate apatic, nepăsător de jignirea ce i s-a adus! De aceea Magellan tace, cum numai el știe să tacă, cu ardoarea unui fanatic, cu tenacitatea unui țăran și cu pasiunea unui jucător. El e văzut mergînd încolo și-ncoace pe *Trinidad*, liniștit, părînd cu totul absorbit de întîmplările cele mai mărunte, de toate zilele, de pe corabie. Faptul că *San Antonio* se abține acum cu desăvîrșire de la salutul și urarea de seară, pare că nu-l supără de loc. Și, cu oarecare surprindere, căpitanii observă deodată la omul acesta enigmatic o tendință de împăcare; cu prilejul unui grav delict contra bunelor moravuri săvîrșit de un soldat, amiralul convoacă pentru întîia oară pe cei patru căpitani la o consfătuire pe corabia sa. Și-a dat deci seama — așa gîndesc ei în primul moment — că nu e prea plăcut să se afle în dușmănie cu toți camarazii săi. S-a convins la urmă, de cînd s-a dovedit cît de falsă a fost ruta sa, că tot mai bine e să se consulte cu vechii căpitani cu experiență, decît să-i trateze ca o cantitate neglijabilă. Juan de Cartagena vine și el pe bordul vasului-amiral, și deoarece are acum prilejul unei explicații obiective, care i-a fost refuzată atîta vreme, el repetă întrebarea sa: ce

l-a determinat pe Magellan să schimbe cursul? Potrivit firii sale și chiar unei anumite intenții la care chibzuise îndelung, Magellan rămîne cu totul rece; și chiar îi convine de minune că Juan de Cartagena e din ce în ce mai enervat de refuzul său, de atitudinea sa disprețuitoare. Ca slujbaș al regelui, investit cu gradul cel mai înalt, Cartagena crede că are dreptul de critică liberă și se pare că a făcut cu prisosință uz de aceasta; în cele din urmă, trebuie să fi ajuns chiar la o aprigă izbucnire, la un fel de refuz fățiș de a se supune ordinelor amiralului. Dar tocmai de o asemenea izbucnire, de o fățișă insubordonare, avea nevoie Magellan pentru scopul său: bunul psiholog contase dinainte pe așa ceva. Și acum poate da lovitura. El se folosește imediat de dreptul absolut de judecată, pe care i-l acordase Carol Quintul. Îl apucă de piept pe Juan de Cartagena, rostind aceste cuvinte: „*Sed preso*" („sînteți prizonierul meu") și ordonă alguazilului său (ofițerului de poliție însărcinat cu chestiunile militărești) să aresteze pe răzvrătit.

Consternați, ceilalți căpitani spanioli privesc fără să facă vreo mișcare. Cu cîteva minute înainte, ei mai erau cu totul de partea lui Juan de Cartagena; și chiar acum ei sînt, în adîncul lor, solidari cu compatriotul lor și potrivnici străinului care-și exercită astfel puterea absolută. Dar repeziciunea loviturii, demonica energie cu care Magellan l-a înșfăcat ca pe un criminal pe adversarul său și a poruncit să fie arestat a paralizat și voința ofițerilor. Zadarnic îi somează Juan de Cartagena să-i vină în ajutor. Niciunul nu cutează să facă un pas, niciunul nu îndrăznește să-și ridice măcar ochii spre omul acela scund și îndesat, care pentru întîia oară a lăsat să răzbată ceva din înfricoșătoarea energie îndelung reținută între zidurile tăcerii sale. Abia cînd alguazilul vrea să-l ducă pe Juan de Cartagena la cazemate, unul dintre ofițeri se adresează lui Magellan, rugîndu-l cu umilă supunere să nu pună în lanțuri pe un nobil spaniol. E de ajuns ca el să fie predat ca prizonier unuia dintre ei, pe cuvînt de onoare. Magellan acceptă această propunere, însă numai cu condiția ca Luis de Mendoza, căruia îi este dat în pază Juan de Cartagena, să se oblige prin jurămînt să-l țină oricînd la dispoziția amiralului. Cu aceasta s-a

terminat totul. După o oră, *San Antonio* se află sub comanda unui alt ofiţer spaniol, Antonio de Coca; seara, de pe corabia sa, acesta salută fără greş, aşa cum se cuvine, pe *căpitanul general*. Călătoria continuă fără alte incidente. La 29 noiembrie, matelotul care veghează sus, la cafasul catargului, dă de ştire că se zăreşte coasta Braziliei. Ei sînt aproape de Pernambuco, dar nu debarcă. În cele din urmă, la 13 decembrie, după unsprezece săptămîni de neîntreruptă navigaţie, cele cinci corăbii pătrund în golful Rio de Janeiro.

Golful acesta — a cărui privelişte nu era desigur mai puţin măreaţă în vremurile acelea de mult dispărute decît în zilele noastre, care i-au adăugat şi fastul metropolei — trebuie să fi apărut ca un adevărat paradis echipajului istovit de atîta trudă. Rio de Janeiro, botezat după sfîntul Ianuarie pentru că fusese descoperit în acea zi a calendarului, şi numit greşit „Rio", pentru că se presupunea că îndărătul acelui învălmăşag de insule se află gura unui fluviu uriaş, e cuprins încă de pe atunci în sfera posesiunilor portugheze. Potrivit instrucţiunilor sale, Magellan ar fi trebuit să renunţe de a debarca acolo. Dar portughezii n-au înjghebat încă vreo colonie: nici un fort nu ameninţă de acolo cu gurile negre ale tunurilor; golful acela pitoresc, multicolor, mai este încă de fapt o „ţară a nimănui". Corăbiile spaniole pot pluti fără nici o grijă pe lîngă insulele fermecătoare, ocrotite doar de plajele lor înflorite, şi să ancoreze unde vor, nestînjenite de nimeni. Dar abia se apropie bărcile de uscat, că băştinaşii se ivesc din păduri şi din colibele lor, alergînd spre ţărm pentru a primi, curioşi şi nebănuitori, pe soldaţii în armură. Ei se arată cu desăvîrşire prietenoşi, plini de încredere, cu toate că Pigafetta e nevoit să afle, spre marea sa supărare, că oamenii aceia cumsecade sînt şi canibali cînd au prilejul, căci pun în frigare pe duşmanii ucişi şi îşi taie dintr-înşii bucăţile cele mai gustoase, ca dintr-un bou fript cu mare alai de Rusalii. Dar

față de străinii aceia albi, care le par ca niște ființe supranaturale, guaranii nu-și manifestă asemenea pofte. De aceea soldații sînt scutiți de astă dată să se folosească de archebuzele complicate și de lăncile grele.

După cîteva ore începe un schimb foarte animat dintr-o parte și alta. Și bravul Pigafetta e acum în elementul său. În cele unsprezece săptămîni de navigație, ambițiosul cronicar nu găsise multe de descris; doar cîteva mici povești cu rechini și păsări ciudate i-au dat prilej să mai flecărească. Despre arestarea lui Juan de Cartagena parcă nici n-a văzut și n-a auzit. Acum însă nu are destule pene în tolba sa de scriitor, ca să noteze toate minunățiile din jur. Nu pomenește de cadrul minunat în care se desfășoară întîmplările relatate; lui nu i se poate pretinde nici o imagine, nici un tablou, căci bazele descrierii naturii au fost puse abia cu trei veacuri mai tîrziu de Jean-Jacques Rousseau. Îl interesează însă cu deosebire fructele: cele de ananas, „care seamănă cu niște gogoși mari și rotunde de brad, dar sînt extraordinar de dulci și au o aromă minunată", apoi, „batatele", pe care le găsește asemenea castanelor, și „trestia dulce", trestia de zahăr. Cinstitul tînăr e buimăcit de ieftinătatea cu care poporul acela nerod le vinde alimentele. Pentru o undiță mică, smintiții aceia bruni dau cinci sau șase găini, pentru un pieptene, două gîște, pentru o mică oglindă, zece papagali minunat împestrițați, iar pentru o foarfecă dau atîta pește, că o duzină de oameni se poate sătura de-a binelea. Pentru un singur clopoțel (și să ne amintim că navele transportă nu mai puțin de 20 000 de clopote și clopoței) ei tîrăsc un coș greu, plin cu batate. Chiar pentru o simplă carte de joc, pentru un rigă soios, el se alege cu cinci găini, și guaranii mai cred că l-au înșelat pe nepriceputul cavaler de Rhodos! Spre bucuria marinarilor, sînt cît se poate de ieftine și fetele tinere, care — precum scrie Pigafetta cu delicatețe — „nu poartă altă îmbrăcăminte decît părul lor"; pentru un cuțit sau o secure, ei capătă imediat două sau trei, pentru toată viața.

În timp ce Pigafetta se ocupă sîrguitor cu reportajele sale, notînd totul în jurnalul său, iar matelotii își petrec vremea adunînd merinde, pescuind cu undița și amuzîndu-se cu drăguțele fete oacheșe, Magellan nu se

gîndește decît să-și continue călătoria. Îi convine desigur că echipajul se distrează și că e iarăși bine dispus, dar are totodată grijă să mențină riguros disciplina. Neuitînd obligația ce și-a luat față de regele Spaniei, el interzice de-a lungul întregii coaste braziliene traficul de sclavi, precum și orice act de violență, pentru ca portughezii să nu aibă nici un pretext de a se plînge împotriva expediției spaniole.

Această purtare prilejuiește lui Magellan încă un succes remarcabil. Deoarece nu li se face nici cel mai mic rău, indigenii pierd orice sfială față de noii sosiți. De cîte ori se slujește liturghia pe plajă, populația aceasta naivă și blajină se îngrămădește și ea în jurul altarului, urmărind cu multă curiozitate ciudatele ceremonii. Și pentru că văd că străinii aceia albi (despre care cred că ei le-au adus ploaia îndelung jinduită) îngenunchează înaintea unei cruci înălțate, băștinașii se închină și ei în genunchi, cu mîinile împreunate, și pioșii spanioli se grăbesc să considere gestul lor ca un semn sigur că harul divin a pogorît și asupra lor și că ei au devenit astfel drept-credincioși întru Hristos. După o ședere de treisprezece zile, flota părăsește pe la sfîrșitul lunii decembrie golful acela imens și cu atîtea frumuseți de neuitat, și Magellan poate naviga mai departe cu conștiința împăcată, mult mai curată de altfel decît a conquistadorilor din epoca aceea. Nimănui nu i s-a întîmplat vreun rău în zilele acelea, nimeni n-a fost cîtuși de puțin jignit, niciunul dintre localnicii aceia încrezători n-a fost smuls cu forța de pe pămîntul unde s-a născut. În pace a venit Magellan, în pace s-a despărțit de ei.

*
*   *

Cu părere de rău au părăsit marinarii paradisul Rio de Janeiro și privesc cum se desfășoară sub ochii lor coastele ispititoare ale Braziliei, fără să poată debarca. Căci Magellan nu le mai îngăduie un alt popas. Omul acesta, atît de neclintit și de calm în aparență, e împins de o

nestăpînită nerăbdare, tăinuită și arzătoare, spre acel *paso* pe care, după harta lui Martin Behaim și raportul din „*Newe Zeytung*", trebuie să-l găsească într-un anumit loc. Dacă povestirile piloților portughezi și latitudinile trasate pe harta lui Martin Behaim sînt exacte, strîmtoarea aceasta trebuie să se ivească neapărat îndărătul capului Santa-Maria — și de aceea Magellan își îndreaptă, înainte de toate, navele spre punctul acesta, fără să se oprească undeva. În sfîrșit, la 10 ianuarie, ei văd înălțîndu-se din necuprinsa întindere a uscatului, neted ca un șes, o mică colină pe care o numesc Montevidi (astăzi Montevideo). Și, în toiul uneia din cele mai cumplite furtuni, ei se salvează în uriașul golf, ce pare că se adîncește la nesfîrșit, spre apus.

În realitate, acest uriaș golf nu este altceva decît gura fluviului La Plata. Dar Magellan nici nu bănuiește aceasta. Cu adîncă satisfacție, abia reținută, el vede acolo, exact în locul ce-i fusese indicat de rapoartele acelea secrete, o vastă întindere de ape ale căror valuri se rostogolesc spre apus; aceasta trebuie să fie calea căutată, calea făgăduită, pe care o văzuse însemnată pe harta lui Martin Behaim. Locul și situația pare să corespundă exact descrierilor pe care le căpătase la Lisabona de la oamenii săi de încredere, necunoscuți încă; cu siguranță că acesta este acel „*calfo*"[1] prin care portughezii voiau să treacă dincolo, spre apus, în urmă cu douăzeci de ani, precum relatează „*Newe Zeytung*". Pigafetta confirmă în mod cît se poate de clar că și toți ceilalți de pe bord erau unanim convinși că această largă și măreață cale navigabilă este mult căutata strîmtoare. „*Si era creduto una volta essere questo un canal che mettese nel Mar del Sur*"[2]; căci întinderea aceea de ape este atît de largă, încît nu se zăresc țărmurile. Gurile altor fluvii: Rin, Po, Ebro, Tajo, ale căror ape se varsă lîncede și somnoroase în mare, și ale căror maluri se văd lămurit la dreapta și la stînga, nici nu pot fi comparate cu La Plata: ca un alt Gibraltar, ca un alt Canal al Mînecii, ca un alt Helespont, golful

---

[1] Strîmtoare (în limba portugheză). (N.R.)

[2] Se crezuse cîndva că acesta este un canal care ar duce la Mările Sudului (în limba italiană). (N.R.)

acesta trebuie să fie capătul unei strîmtori care leagă un ocean de celălalt. Şi, încrezîndu-se pe deplin în conducătorul lor, echipajul se şi vede străbătînd ca într-un vis calea aceasta nouă şi ajungînd astfel în marea cealaltă, sudică, în legendara „*Mar del Sur*", care duce spre India, spre Japonia, spre China, tot mai departe, spre insulele cu mirodenii, mai departe, spre comorile Golcondei şi spre toate bogăţiile pămîntului.

Că şi Magellan era absolut sigur încă din primele zile, în faţa acestei gigantice întinderi de ape, că găsise strîmtoarea atît de mult visată, aceasta ne-o dovedeşte încăpăţînarea cu care el caută acolo şi numai acolo obsedantul *paso*. Cincisprezece zile întregi rămîne la gura fluviului La Plata, cincisprezece zile pierdute în căutare zadarnică. De îndată ce se mai potoleşte puţin furtuna care l-a surprins la sosire, Magellan îşi împarte flota. Corăbiile mai mici sînt trimise pe aşa-zisul „canal" spre apus (în realitate în susul fluviului). În acelaşi timp, cele două corăbii mari pornesc sub conducerea sa personală de-a curmezişul gurii fluviului. La Plata, spre sud, *por ver si habia pasage*[1] pentru a cerceta şi în această direcţie cît de departe duce de fapt această cale mult căutată. Încet, cu toată grija, el măsoară întreg conturul golfului, ocolindu-l de la nord spre sud, pe cînd navele mai mici inaintează spre apus. Şi totuşi ce amarnică dezamăgire! După cincisprezece zile, se zăresc însfîrşit la „Montevidi" pînzele corăbiilor care se întorc din îndîrjita lor căutare. Dar nici o flamură nu fîlfîie voios pe catarg şi căpitanii dau raportul — un raport strivitor: această uriaşă cale navigabilă, de care ei înşişi s-au grăbit să creadă că e mult căutatul canal, nu e decît un fluviu de dimensiuni cu totul neobişnuite, cu apă dulce şi care e botezat deocamdată Rio de Solis, în amintirea lui Juan de Solis (care căutase şi el pe acolo calea spre Malacca, găsindu-şi însă moartea). Abia mai tîrziu fluviul acesta va fi numit Rio de La Plata.

Ceea ce trebuie să facă acum Magellan e să-şi încordeze muşchii: să se stăpînească cu voinţă de fier. Nici-

---

[1] Ca să vadă dacă există vreo trecere, (în limba spaniolă). (N.R.)

unul dintre căpitani, nimeni din echipajul său nu trebuie să observe ce ucigătoare lovitură au suferit, prin această dezamăgire, siguranța și fermitatea sa lăuntrică. Amiralul știe acum un singur lucru: harta lui Martin Behaim era falsă, afirmația acelor portughezi despre pretinsa descoperire a unei strîmtori era o eroare pripită. Înșelătoare erau deci informațiile pe temeiul cărora și-a înjghebat tot planul de a înconjura pămîntul, greșite erau toate calculele lui Faleiro, false erau propriile sale afirmații, fals era tot ce făgăduise regelui Spaniei și sfetnicilor lui. Dacă această strîmtoare există într-adevăr — și pentru întîia oară omul acesta, atît de nezdruncinat pînă acum în convingerea sa, e nevoit să se gîndească la acest „dacă într-adevăr" — atunci ea trebuie să se afle mai jos, spre sud. A naviga spre sud nu înseamnă însă a se îndrepta spre regiunile calde, ci a se apropia iarăși de zonele polare, căci flota a depășit de mult Ecuatorul. Iar dincolo de Ecuator, lunile februarie și martie nu înseamnă — ca în zonele natale — sfîrșitul iernii, ci, dimpotrivă, începutul ei. Așadar, dacă nu se găsește acum, cît mai repede, o cale spre sud, dacă nu se ivește neîntîrziat acel *paso* zadarnic căutat aci, atunci s-a pierdut anotimpul cel mai prielnic pentru ocolirea Americii de Sud și nu rămîn decît două posibilități: sau să se înapoieze în zone mai calde, sau să ierneze undeva, prin aceste meleaguri.

Întunecate gînduri trebuie să fi copleșit sufletul lui Magellan din clipa aceasta, cînd navele trimise în recunoaștere s-au întors dezamăgite! Și lumea din juru-i este acum tot așa de pustie ca și aceea dintr-însul, din inima sa. Tot mai inospitaliere, tot mai despuiate și mai sărace i se arată coastele acelea — și tot mai întunecat e cerul. Alba lumină a Sudului pălește, se stinge; cerul albastru se acoperă cu nori grei, învălmășiți, cenușii. Au dispărut și pădurile tropicale, cu miresmele lor dulci și înăbușitoare pe care corăbiile le adulmecau de departe, de-a lungul coastelor! Au pierit pentru totdeauna priveliștile minunate ale Braziliei, cu verdeața lor îmbelșugată, cu copacii încărcați de fructe, cu palmierii ale căror creste se legănau în lina adiere, cu păsările multicolore, cu

femeile şi bărbaţii lor bruni, atît de ospitalieri! Aci, pe plaja pustie, nu se zăresc decît pinguinii aceia ţepeni, care de îndată ce se apropie cineva de ei fug înfricoşaţi, legănîndu-se ca raţele, iar pe stînci se tolănesc, stupizi şi leneşi, leii de mare. Nici o vietate nu se arată pe acolo: oamenii şi animalele par să fi pierit cu totul în pustietăţile acelea, în care inima ţi se strînge de jale şi nelinişte. O singură dată întîlnesc pe uscat nişte oameni înveliţi în întregime în piei, ca eschimoşii. Sălbaticii aceia înalţi şi puternici fug însă înspăimîntaţi, în goană nebună, de îndată ce marinarii încearcă să se apropie de ei: nici clopoţeii, nici bonetele colorate pe care li le întind, nu-i pot ademeni. Sînt neîncrezători şi inospitalieri, şi orice încercare de a găsi o urmă din locuinţele acestora se dovedeşte zadarnică.

Expediţia înaintează tot mai încet, tot mai istovitoare, căci Magellan e necruţător şi nu se depărtează de coastă. Orice golf, orice liman cît de mic e cercetat amănunţit şi măsurat cu sonda. E adevărat că Magellan nu se mai încrede de mult în harta aceea misterioasă, care îl îmboldise întîi să pornească la drum şi îl trădase apoi în mijlocul călătoriei. Dar poate că tot se întîmplă la urmă minunea, poate că strîmtoarea se iveşte deodată într-un loc nebănuit şi ei vor putea pluti dincolo, în *Mar del Sur*, înainte de începutul iernii. Amiralul, care nu mai e atît de sigur ca la plecare — asta se simte bine — se prinde de această ultimă speranţă: poate că harta lui Martin Behaim e greşită numai în ce priveşte indicarea gradelor de latitudine şi că strîmtoarea căutată se află cu cîteva mile mai jos, decît susţineau portughezii aceia fanfaroni. La 24 februarie, cînd flota se apropie de un alt golf larg, de necuprins cu privirea, de golful San Mathias, speranţa renaşte, pîlpîind ca flacăra unei făclii în bătaia vîntului. Magellan dă ordin ca navele mai mici să plece iarăşi în recunoaştere, să vadă dacă nu cumva s-ar afla acolo mult dorita ieşire spre Moluce — *viendo și habia alguna salida para el Maluco*[1]. Dar iar n-au găsit nimic! Şi de astă dată nu e decît un golf închis! Zadarnic au

---

[1] Să vadă dacă există vreo ieşire spre Moluce (în limba spaniolă). (N.R.)

fost cercetate și alte două golfuri. *Bahia de los Patos*[1], numit astfel după pinguinii ce mișunau pe țărm, și *Bahia de los Trabojos*[2] (în amintirea cumplitelor suferințe îndurate acolo de echipaj). Aproape degerați, marinarii aduc numai lei de mare, dar nu și vestea atît de mult dorită.

Și expediția înaintează sub cerul plumburiu, tot mai departe, de-a lungul coastelor. Tot mai înfiorătoare e pustietatea acelor ținuturi, tot mai scurte sînt zilele și tot mai lungi nopțile. Corăbiile nu mai lunecă în feeria albăstrie a unei naturi blajine, împinse de briza ușoară: furtuni năprasnice zgîlțîie furioase pînzele, ninsoarea și grindina le învăluie în lințoliul de gheață, iar marea se zvîrcolește cenușie și amenințătoare. Două luni îi trebuie flotei ca să răzbată prin mii de primejdii scurta distanță de la fluviul La Plata pînă la Port San Julian. Echipajul are de luptat aproape în fiecare zi cu uragane, cu temutul *pamperos*[3] ce bîntuie în regiunea aceea, cu vîntul hain, stîrnit pe neașteptate, care frînge catargele și smulge pînzele. Din zi în zi, frigul e tot mai aspru sub cerul apăsător — și strîmtoarea tot nu se ivește! Cumplit se răzbună acum săptămînile pierdute. Căci, în timp ce flota cerceta toate colțurile și golfurile acelea, iarna i-a luat-o înainte. Acum o întîmpină dușmanul cel mai crud și mai primejdios și îi închide calea cu furtunile sale. Jumătate de an s-a scurs, și Magellan știe că el nu e acum mai aproape de adevăratul său țel decît fusese în ziua cînd pornise atît de încrezător din Sevilla.

Cu încetul echipajul începe să-și arate fățiș neliniștea. Toți simt instinctiv că lucrurile nu merg așa cum trebuie. Oare nu li s-a spus la Sevilla, cînd au fost angajați, că ținta călătoriei e spre insulele cu mirodenii, din cel mai radios colț al Sudului, într-o lume paradisiacă?

---

[1] Golful ologilor (în limba spaniolă). (N.R.)
[2] Golful caznelor (în limba spaniolă). (N.R.)
[3] Vîntul din pampas, (în limba spaniolă). (N.R.)

Nu le-a descris Enrique patria sa ca o ţară a trîntorilor, unde preţioasele roade sînt culese de jos, fără nici o osteneală? Nu li s-a făgăduit oare că se vor îmbogăţi cu toţii şi se vor întoarce curînd acasă? În loc de toate acestea, omul acela tăcut şi posomorît îi poartă prin pustietăţi tot mai reci şi mai jalnice. Un soare gălbui şi istovit îşi strecoară uneori razele printre nori, dar de obicei cerul e mai totdeauna acoperit, şi aerul miroase a zăpadă. Vîntul îi cuprinde cu ghearele necruţătoare, îi plesneşte pe obraji, răzbind rece prin veşmintele zdrenţuite; mîinile le degeră cînd vor să apuce funiile îngheţate şi suflarea le iese din gură ca un abur. Şi pe lîngă toate: ce sărăcie şi pustiu în jurul lor, ce cumplită dezolare! Nici canibalii nu mai sălăşluiesc prin meleagurile acestea. Cînd debarcă undeva, marinarii nu găsesc nici vînat, nici fructe — afară de scoici şi lei de mare; vietăţile pot trăi mai degrabă în apa rece ca gheaţa, decît pe ţărmurile acelea părăsite, bîntuite de furtuni. Pe unde i-a rătăcit portughezul acela smintit cu amăgirile lui? Încotro îi mai tîrăşte cu el? Vrea să-i ducă în cele din urmă pînă în ţara de gheaţă sau la polul antarctic?

Magellan încearcă zadarnic să-i liniştească pe marinari, care protestează tot mai tare. Să nu se sperie dacă vremea e niţeluş cam aspră, le spune dînsul, şi să nu se descurajeze atît de repede. Coastele Norvegiei şi ale Islandei sînt situate mult mai sus ca latitudine, şi totuşi se poate naviga pe acolo în toiul primăverii, tot aşa de uşor ca şi pe mările spaniole. Să reziste viteieşte încă vreo cîteva zile. La nevoie tot s-ar putea găsi un loc unde să ierneze şi apoi să continue călătoria de îndată ce vremea va fi mai prielnică. Însă echipajul nu se mai lasă potolit cu vorbe goale. Nu, nici nu se poate compara expediţia aceasta cu celelalte. Regele lor nu putea să prevadă că vor avea să străbată nişte regiuni atît de îngheţate, iar ceea ce trăncăneşte amiralul despre Norvegia şi Islanda e cu totul altă situaţie. Oamenii de acolo sînt deprinşi încă din copilărie cu frigul şi, afară de aceasta, sînt cel puţin siguri că nu vor fi nevoiţi să se depărteze prea mult de ţara şi căminul lor: întotdeauna au de făcut doar o cale de una sau cel mult două săptămîni. Ei însă au fost tîrîţi prin pustietăţi unde n-a căl-

cat vreodată picior de creştin, unde nu sălăşluiesc nici păgîni şi mîncători de oameni, şi nici măcar urşi şi lupi. Ce-au de căutat pe aici? De ce să navigheze tocmai pe ruta aceasta ocolită, cînd există doar o altă cale, aceea care duce spre Indiile orientale, de unde ar putea ajunge lesne la insulele cu mirodenii fără să dea de pustietăţi îngheţate şi de zone atît de ucigătoare ca acestea? Aşa răspund marinarii, făţiş, cu glas tare, asigurărilor liniştitoare ale amiralului. Între ei însă, în umbra ocrotitoare din încăperile corăbiilor, sînt fără îndoială şi mai îndîrjiţi. Din nou se înalţă vechea bănuială de care li se şoptise la ureche încă înainte de a porni din Sevilla, că portughezul acesta îndrăcit joacă un joc dublu, un *tratto doble*. Nu cumva are de gînd să ducă la pieire cinci corăbii spaniole atît de bune, cu tot echipajul lor, numai ca să recîştige favoarea regelui său portughez?

Căpitanii spanioli urmăresc cu tăcută satisfacţie nemulţumirea crescîndă a echipajului. Ei nu se amestecă în discuţiile lor; evită să vorbească cu amiralul; devin din ce în ce mai rezervaţi şi chiar surprinzător de tăcuţi. Tăcerea lor e mai primejdioasă decît nemulţumirea guralivă a marinarilor. Deoarece se pricep oricum mai bine decît ei în chestiuni nautice, lor nu le putea scăpa faptul că Magellan a rătăcit drumul, că a fost indus în eroare de hărţi false şi că de mult nu mai e sigur de „secretul" său. Căci dacă omul acesta ar fi cunoscut într-adevăr situaţia exactă a acelui pretins *paso*, adică gradul de longitudine şi latitudine, de ce a mai trimis corăbiile în recunoaştere pe Rio de La Plata, făcîndu-le să piardă fără nici un rost cincisprezece zile? Şi de ce pierde şi acum un timp atît de preţios, punînd să se măsoare zile întregi fiece golf, oricît de mic şi neînsemnat ar fi el? Sau Magellan l-a înşelat pe rege, susţinînd că ştie unde se află strîmtoarea, sau s-a înşelat singur, crezînd că cunoaşte exact locul; căci sigur în acest moment e faptul că el caută un drum, că nu-l cunoaşte încă. De aceea, cu bucurie răutăcioasă, abia ascunsă, ei observă cum amiralul îşi aţinteşte privirea la fiece cută a ţărmului, la fiece adîncitură a coastei. N-are decît să-şi ducă flota şi mai departe, prin ţinuturile acestea pustii şi îngheţate. Ei nu

mai au nevoie să-l împiedice sau să-l importuneze măcar cu plîngerile lor. Curînd va veni de la sine momentul cînd el va trebui să mărturisească: nu pot merge mai departe, nu cunosc calea... Atunci va fi însă și momentul să preia ei înșiși comanda și să înfrîngă de-a binelea cerbicia acestui om taciturn și plin de trufie.

Nici nu se poate închipui o situație morală mai cumplită decît a lui Magellan în acele săptămîni. Căci după ce fusese amarnic dezamăgit în speranțele sale — întîia oară la gura fluviului La Plata, a doua oară la golful San Mathias — el nu-și mai poate ascunde multă vreme că credința lui oarbă în harta lui Behaim și în afirmațiile acelor piloți portughezi (pe care le luase cu prea multă ușurință drept adevărate) a fost de fapt o erezie. Chiar în cazul cel mai favorabil, și anume: că acest pretins *paso* există într-adevăr, el nu poate fi situat decît mult mai spre sud, deci în apropierea zonei antarctice, și atunci nu mai e cu putință să străbată strîmtoarea în cursul acestui an. Iarna i-a luat-o înainte și i-a stricat toate socotelile; înainte de sosirea primăverii, chiar dacă s-ar descoperi acum calea mult căutată, flota nu mai poate fi folosită, cu corăbiile ei vătămate de atîtea furtuni și cu echipajul lor nemulțumit și istovit. Au trecut nouă luni și Magellan n-a acostat la insulele Moluce, precum făgăduise atît de pripit. Flota sa mai rătăcește prin nesfîrșiri fără liman și luptă împotriva celor mai crîncene uragane, ca să-și salveze viața.

Cel mai chibzuit lucru ar fi să mărturisească acum adevărul. Să convoace pe căpitani și să le explice că hărțile și povestirile l-au indus în eroare, și că abia la primăvară s-ar putea întreprinde din nou cercetări pentru aflarea strîmtorii. Mai bine să se întoarcă acum să evite furtunile, să piloteze de-a lungul coastelor spre Brazilia — spre țara aceea caldă și prietenoasă, ca să petreacă acolo iarna într-o climă prielnică, unde echipajul

s-ar întrema și corăbiile ar fi reparate — înainte de a naviga din nou spre sud, la primăvară. Acesta ar fi drumul cel mai firesc, modul cel mai omenesc de a proceda într-o asemenea împrejurare. Dar Magellan s-a aventurat prea departe ca să mai poată da îndărăt. Prea i-a iluzionat pe ceilalți, el care se amăgise și pe sine, spunîndu-le că cunoaște o cale nouă și mai scurtă spre Moluce. Prea aspru a pedepsit pe acei care au pus cîtuși de puțin la îndoială „secretul“ său; a jignit pe ofițerii spanioli, a destituit pe cel mai înalt funcționar al regelui și l-a tratat ca pe un criminal. Toate acestea pot fi scuzate numai de o mare izbîndă, de un triumf decisiv. Căci căpitanii și echipajul nu l-ar mai lăsa nici o oră, nici o minută la comanda flotei, dacă el le-ar da măcar a înțelege — nici vorbă nu poate fi de o mărturisire! — că el nu mai e nicidecum atît de sigur de cauza sa, cum se arătase monarhului lor înainte de plecare. Cel din urmă dintre elevii marinari ar refuza să-și scoată bereta în fața lui. Pentru Magellan nu mai există nici o retragere; din momentul cînd ar întoarce cîrma spre Brazilia, el n-ar mai fi comandantul ofițerilor săi, ci prizonierul lor. De aceea el ia o hotărîre îndrăzneață. Ca și Cortez, care în același an dă foc corăbiilor, pentru ca soldații săi să nu se poată înapoia în țară, Magellan decide să imobilizeze acum navele și echipajul într-un loc atît de izolat, încît, chiar dacă ar vrea toți marinarii, ei să nu-l mai poată sili să se întoarcă. Pe urmă, dacă găsește la primăvară strîmtoarea, el a cîștigat totul. De nu, totul e pierdut. Pentru Magellan nu mai există cale de mijloc. Numai încăpățînarea îi poate da acum tărie nouă, numai o mare cutezanță îl poate salva. Și omul acesta impenetrabil, care calculează totul, se pregătește în taină pentru lovitura hotărîtoare.

Între timp, flota luptă tot mai greu cu furtunile din zi în zi mai crîncene. Abia pot răzbi navele prin urgia iernii; două luni s-au trudit ca să înainteze doar vreo douăsprezece grade latitudine spre sud. În sfîrșit, la 31 martie, se ivește iarăși un golf care curmă monotonia coastei pustii. Amiralul privește țintă la adîncitura aceasta cum a privit și la celelalte. Dar aceasta e tot-

deauna ultima sa nădejde: golful e deschis: să fie oare strîmtoarea mult dorită? Nu! Golful e închis. Totuși, Magellan dă ordin navelor să pătrundă în golf. Și deoarece se convinge după primele investigații că nu lipsesc peștii și nici izvoarele de apă bună de băut, el dă ordinul să se arunce ancora! Și, spre uimirea și poate spre spaima lor, căpitanii și mateloții află că amiralul (fără să întrebe sau să se înțeleagă cu cineva) a hotărît să ierneze aci, în San Julian, în golful acesta necunoscut, fără urmă de așezare omenească, situat la al patruzeci și nouălea grad de latitudine, într-unul din locurile cele mai retrase și mai năpăstuite de pe fața pămîntului, și pe care nici un navigator nu l-a cercetat pînă acum.

RĂZVRĂTIREA
2 aprilie 1520 — 7 aprilie 1520

ÎN CARCERA ÎNGHEȚATĂ a golfului San Julian, pierdut într-un colț al lumii, sub cerul veșnic plumburiu, era inevitabil ca neînțelegerile agravate în ultimul timp să se ciocnească între ele cu și mai multă violență decît în largul oceanului. Și nimic nu vădește mai impresionant nezdruncinata intransigență a lui Magellan, decît faptul că nici într-o atmosferă atît de încordată el nu se dă îndărăt în fața unei măsuri care, fără îndoială, trebuie să sporească nemulțumirea. Dintre toți numai Magellan știe că, în cazul cel mai bun, flota poate ajunge abia după multe luni în regiuni tropicale roditoare; de aceea el dă ordin ca alimentele luate la plecare din Spania să fie păzite cu mai multă strășnicie ca pînă acum. Fantastică îndrăzneală! Aci, la capătul lumii, să îndîrjești încă din prima zi echipajul — care și așa era destul de rău dispus — înștiințîndu-l că de acum înainte rația zilnică de pîine și vin trebuie redusă în mod simțitor.

De fapt numai această măsură energică avea să salveze flota mai tîrziu. Căci ea n-ar fi putut rezista în cursul celebrei traversări a Oceanului Pacific, care a durat peste o sută de zile, dacă n-ar fi avut la îndemînă rațiile economisite cu atîta severitate. Dar echipajul, în sinea sa indiferent față de proiectul pe care de altfel nu-l cunoștea cu adevărat, nu se arătă cîtuși de puțin

dispus să accepte o asemenea constrîngere. Un instinct, care nu era de loc greşit, spune truditilor marinari că — chiar dacă amiralul lor va cuceri în urma acestei expediţii o glorie nepieritoare — trei sferturi dintr-înşii vor trebui să piară însă pentru triumful său, pătimind amarnic de foame, de frig, de oboseală şi lipsuri. Dacă nu sînt destule provizii — spun ei — atunci cu atît mai mult trebuie să se întoarcă din drum. La urma urmelor, nici o altă navă n-a ajuns vreodată într-un punct atît de avansat al Sudului, ca flota lor. Nimeni nu le-ar putea reproşa acasă că nu și-au făcut datoria. Cîţiva dintr-înşii s-au şi prăpădit de frig, şi ei nu s-au angajat doar pentru a rătăci în preajma polului, ci pentru insulele Moluce. După unii istorici spanioli contemporani, Magellan ar fi răspuns unor asemenea rebeli printr-o cuvîntare ce nu se potriveşte cu firea atît de puţin patetică şi mlădioasă a acestui om; cuvîntarea sa miroase prea mult a Plutarc şi Tucidide, pentru a fi cu totul vrednică de crezare. El se miră — aşa le-ar fi spus Magellan — că nişte castiliani ca dînşii pot arăta o asemenea slăbiciune, uitînd că ei au întreprins doar această expediţie numai în serviciul regelui şi patriei lor. Cînd i s-a dat comanda, el a presupus că va găsi la însoţitorii săi acel spirit intrepid, acel curaj care a însufleţit întotdeauna naţiunea spaniolă. Din partea sa, el a hotărît mai bine să moară, decît să se reîntoarcă copleşit de ocară. Să aibă deci răbdare şi să aştepte pînă ce va trece iarna. Cu cît vor fi mai mari lipsurile îndurate, cu atît mai măreaţă va fi la sfîrşit răsplata monarhului lor. În realitate însă, nici o cuvîntare frumoasă n-a potolit vreodată un stomac flămînd. În ceasul acela critic, nu retorica îl salvează pe Magellan, ci fermitatea hotărîrii sale de a nu face vreun compromis, de a nu ceda cîtuşi de puţin. Cu deplină conştiinţă, el provoacă încă din prima oră împotrivirea echipajului, ca s-o frîngă din capul locului cu mînă de fier: mai bine o răfuială imediată, definitivă, decît o jalnică şi chinuitoare tărăgănare! Mai bine să înfrunte pe duşmanii care urzesc în taină, preîntîmpinîndu-i cu toată dîrzenia, decît să se lase pus la zid de dînşii!

Magellan nu-și mai putea face iluzii: o asemenea răfuială definitivă trebuie să izbucnească, și chiar cît mai repede. Prea mare devenise în ultimele săptămîni încordarea dintre el și căpitani, tăcerea aceea încleștată, neîncrederea și supravegherea reciprocă; prea isuportabilă era acea rece singurătate, acea ignorare voită, zi cu zi, oră cu oră, pe bordul aceleiași corăbii strîmte. Tăcerea aceasta trebuie să se rupă în cele din urmă, să izbucnească odată în strigăte furioase sau chiar în acte de violență.

Vina acestei situații primejdioase e mai degrabă de partea lui Magellan, decît a căpitanilor spanioli; e prea ieftină metoda obișnuită de a înfățișa pe ofițerii nesupuși ai lui Magellan ca o bandă de trădători infami, ca niște invidioși neconsolați și dușmani necruțători ai geniului. În momentul acela critic, căpitanii lui Magellan aveau nu numai dreptul, ci chiar datoria de a-i cere fără înconjur lămuriri asupra intențiilor sale, căci nu era în joc numai propria lor viață, ci și a echipajului pus sub comanda lor din ordinul regelui. Cînd Carol Quintul a numit în mod expres pe Cartagena, Mendoza și Antonio de Coca în funcția de supraveghetori ai flotei sale, ca *veedor, tesorero* și *contador*, el le-a conferit o dată cu titlul și salariul lor o răspundere personală. Ei au să vegheze asupra proprietății regale reprezentată prin cele cinci corăbii; și dacă aceste bunuri ale coroanei spaniole se află în primejdie, ei au datoria să le apere. Și primejdia amenință acum: o primejdie de moarte. Au trecut multe luni și Magellan n-a găsit calea făgăduită, n-a ajuns la insulele Moluce. Nu e deci nici o nedreptate sau ofensă în faptul că — față de vădita dezorientare a lui Magellan, care i-a adus pe toți într-o situație atît de gravă — vistiernicii aflați în solda regelui să-i ceară, în sfîrșit, să dea la iveală cel puțin o părticică din marele său „secret“ și să desfășoare hărțile sale sub ochii ofițerilor care au jurat credință regelui. Ceea ce cereau căpitanii spanioli era cît se poate de firesc: conducătorul lor să nu mai facă pe misteriosul, să se așeze cu ei la o masă pentru a discuta situația, sfătuindu-se asupra rutei ce urmează s-o ia flota, precum spunea mai tîrziu del

Cano în procesul-verbal în care e expusă această chestiune: *que tomase consejo con sus oficiales é que diese la derota a donde queria ir*[1].

Dar nefericitul Magellan — aceasta e tortura şi totodată vinovăţia sa — nu poate da la iveală hărţile sale înainte de a fi pe deplin sigur că are în mînă adevăratul *atú*. El nu poate arăta spre descărcarea sa portolanul lui Martin Behaim, pentru că acolo „strîmtoarea" e fals indicată, ca fiind situată la 40° latitudine. El nu trebuie să mărturisească acum, după ce destituise pe Juan de Cartagena: „M-am lăsat indus în eroare de rapoarte false şi v-am dus pe o cale greşită!" Nu poate primi să i se pună vreo întrebare despre locul unde se află acel *paso* făgăduit, pentru că el însuşi nu ştie, tot nu ştie încă ce răspuns să dea. Trebuie să facă pe orbul şi pe surdul, să strîngă buzele ca să nu-i scape vreun cuvînt, dar să fie gata să respingă cu pumnul pe curioşii incomozi, în cazul cînd ei s-ar apropia prea mult de dînsul. Pe scurt, aceasta e situaţia: controlorii regelui vor să apuce, în sfîrşit, de braţ pe omul acesta care-i evită cu atîta încăpăţînare, să-i ceară socoteală şi să-i impună să le dezvăluie intenţiile sale viitoare. La rîndul său, Magellan, căruia nu-i convine această socoteală cîtă vreme n-a găsit strîmtoarea, nu trebuie să se lase prins, nu poate da nici cu sila vreo lămurire, altfel îşi pierde creditul şi toată autoritatea.

Dreptatea se află deci, incontestabil, de partea ofiţerilor, iar necesitatea necruţătoare de partea lui Magellan. Dacă ei îl impresoară atît de stăruitor, stăruinţa lor nu e determinată de o simplă curiozitate, ci le este impusă de sentimentul datoriei. Spre onoarea lor, trebuie să mai spunem: căpitanii nu l-au atacat pe Magellan prin surprindere. Ei îi mai dau un ultim semn, pentru a-l înştiinţa că au ajuns la capătul răbdării şi că el, Magellan, dacă ar vrea, ar putea să înţeleagă semnul lor. Căci pentru a potoli îndîrjirea căpitanilor, jigniţi de ordinul pe care-l dăduse din propria-i putere, Magellan s-a decis să facă un gest de politeţe: i-a invitat ceremonios să

---

[1] Să ţină sfat cu ofiţerii săi şi să stabilească încotro voia să meargă. (în limba spaniolă). (N.R.)

asiste cu toții la liturghia din duminica Paștilor și după aceea să vină pe vasul-amiral să ia masa împreună cu dînsul. Dar gentilomii spanioli nu se lasă cumpărați atît de ușor; ei nu se lasă „ospătați“, în înțelesul cel mai curent al cuvîntului. După ce onoratul domn Fernao de Magelhaes, care și-a însușit numai prin fanfaronadele sale Ordinul Cavalerilor de Santiago, nu i-a socotit demni de încrederea sa, pe ei, navigatori încercați și slujbași ai regelui, și timp de nouă luni n-a binevoit să le acorde măcar o singură convorbire în privința dispozițiilor luate pentru flotă, atunci ei mulțumesc politicos pentru cinstea și favoarea acestui prînz ce s-a gîndit să le ofere. Sau, mai bine-spus, ei nu-i mulțumesc măcar. Nu răspund nici printr-un simplu gest de politețe. Fără să-și dea osteneala unui refuz, cei trei căpitani: Gaspar Quesada, Luis de Mendoza, Antonio de Coca ignorează sau uită cu tot dinadinsul invitația amiralului lor. Scaunele ce li s-au rezervat rămîn neocupate, farfuriile neatinse... Singur, jalnic de singur, Magellan șade la masă, doar cu vărul său Alvaro de Mesquita, pe care-l numise cu de la sine putere comandant al navei *San Antonio*. Și probabil că nu i-a priit ospățul acesta de Paști, pe care-l pregătise cu gîndul de a sărbători pacea cu dușmanii săi. Prin abținerea lor comună, cei trei căpitani i-au zvîrlit la picioare mănușa, provocîndu-l la luptă. Fățiș, ei l-au înștiințat pe Magellan: „Coarda e prea întinsă! Gîndește-te bine sau păzește-te!“

Magellan a înțeles avertismentul. Dar nimic nu-l poate tulbura pe omul acesta cu nervi de fier. El rămîne calm la masă cu Mesquita, fără să-și trădeze amărăciunea; dă liniștit ordinele obișnuite pe bordul navei sale, iar seara se întinde obosit și adoarme tot atît de liniștit. Curînd se sting toate luminile; nemișcate, ca niște mari și negre vietăți ațipite, cele cinci corăbii zac în umbra golfului; abia se poate distinge silueta uneia de a celorlalte, atît de adîncă e bezna acestei nopți lungi de iarnă, cu cerul acoperit de nori. Nimeni nu poate vedea

în apăsătoarea întunecime, nimeni nu poate auzi de izbiturile dîrze ale valurilor în flancurile navelor, că, pe la miezul nopții, o barcă plină de marinari se desprinde încetișor de una din corăbii și se apropie pe nesimțite de *San Antonio*, căci nici vîslele nu fac vreun zgomot. Nimeni nu poate bănui că în barca ce lunecă nevăzută sînt ascunși cei trei căpitani regali: Juan de Cartagena, Gaspar Quesada și Antonio de Coca. Planul ofițerilor conjurați e totodată energic și inteligent. Ei știu că trebuie să aibă de partea lor puterea, multă putere, pentru a pune la zid un adversar atît de temerar ca Magellan. Această superioritate militară a căpitanilor spanioli a fost dorită, dintr-o înțeleaptă prevedere, chiar de Carol Quintul. La plecare, o singură corabie, vasul-amiral al lui Magellan, a fost încredințat unui portughez; dar pentru a contrabalansa influența acestuia, Curtea spaniolă a procedat cu multă chibzuință, punînd sub conducerea spaniolă celelalte patru corăbii. E adevărat că, între timp, Magellan a răsturnat din proprie putere acest raport de forțe dorit de împărat; a înlăturat întîi pe Juan de Cartagena, apoi pe Antonio de Coca (sub motiv că nici acesta nu era demn de încredere) de la comanda corăbiei *San Antonio*, predînd vărului său, Mesquita, această a doua navă, cea mai importantă după vasul-amiral. Avînd în mînă cele două corăbii mai mari, el știe că la nevoie poate stăpîni și militărește întreaga flotă. Deci, pentru străpungerea frontului său de apărare, pentru restabilirea voinței împăratului, nu există decît un singur mijloc: să pună din nou stăpînire pe *San Antonio*, iar pe Mesquita, numit fără nici un drept comandant al navei, să-l facă inofensiv printr-un mijloc oarecare, fără vărsare de sînge. Atunci spaniolii vor fi iarăși trei contra doi și vor putea închide amiralului calea, nelăsîndu-l să părăsească golful pînă ce nu va consimți să dea funcționarilor regali informațiile cerute.

Planul e cît se poate de bine chibzuit. Și el e executat cu deosebită grijă, fără greș, chiar de căpitani, care au destulă experiență. Barca în care se află nu mai puțin de treizeci de oameni înarmați se apropie cu toată prudența de *San Antonio*. Toți au adormit, și nu e nici o strajă de noapte, căci aci, în portul acesta, cine se gîn-

deşte la duşmani? Pe scări de funii, agresorii se caţără sus, pe bord, în frunte cu Juan de Cartagena şi Antonio de Coca. Foştii căpitani ai acestei corăbii găsesc şi pe întuneric drumul spre cabina unde doarme comandantul; mai înainte ca Alvaro de Mesquita să poată sări înspăimîntat din pat, el se vede împresurat de marinari înarmaţi: repede e pus în fiare şi împins în cabina ofiţerului însărcinat cu ţinerea jurnalului de bord al corăbiei. Abia acum se trezesc cîţiva marinari. Unul din ei, maestrul-şef Juan de Eloriaga, simte că e o trădare la mijloc. El întreabă cu dîrzenie pe Quesada ce caută în toiul nopţii pe corabie. Dar Quesada răspunde cu şase lovituri fulgerătoare de pumnal şi Eloriaga se prăbuşeşte însîngerat. Toţi portughezii de pe bord sînt puşi în lanţuri: astfel cei mai credincioşi partizani ai lui Magellan sînt scoşi din luptă, în favoarea restului echipajului. Quesada pune să se deschidă cămările cu provizii şi îngăduie fiecărui marinar să-şi ia vin şi pîine din belşug. Lăsînd la o parte penibilul episod cu pumnalul, care agravează acest simplu atac prin surprindere, dîndu-i caracterul unei rebeliuni sîngeroase, lovitura căpitanilor spanioli a reuşit pe deplin. Juan de Cartagena, Quesada şi de Coca se pot reîntoarce satisfăcuţi la corăbiile lor, pentru a le pregăti însă de luptă, dacă va fi nevoie. Între timp, *San Antonio* e încredinţat unui om, al cărui nume apare aci pentru întîia oară: Juan Sebastian del Cano. În ora aceasta, el e chemat să împiedice pe Magellan în realizarea ideii sale; în altă oră, destinul îl va alege tocmai pe dînsul pentru împlinirea operei lui Magellan.

Şi, în umbra golfului, corăbiile zac iarăşi nemişcate, ca nişte mari şi negre vietăţi aţipite. Nici un zgomot şi nici o lumină nu trădează acum cele întîmplate.

În aceste meleaguri inospitaliere, dimineaţa se iveşte în acelaşi giulgiu de iarnă tîrzie şi posomorîtă. Cele cinci corăbii stau încremenite în acelaşi loc, în închisoarea de gheaţă a golfului. Nici un semn nu vesteşte încă lui

Magellan că vărul și prietenul său credincios, că toți portughezii de pe bordul navei *San Antonio* zac în lanțuri și că un căpitan rebel a preluat comanda în locul lui Mesquita. Pe catarg fîlfîie aceeași flamură ca și în ziua precedentă. Din depărtare, totul pare neschimbat și, ca în toate celelalte dimineți, Magellan dă ordin să se reînceapă munca zilnică. Ca în fiecare dimineață, el trimite de pe *Trinidad* o barcă spre țărm, pentru a reînnoi rația zilnică de apă și lemne necesare corăbiilor. Ca în fiecare dimineață, barca aceasta se îndreaptă întîi spre *San Antonio,* care trimite regulat cîțiva marinari ai săi să meargă cu ceilalți în același scop. Ciudat însă: de astă dată, cînd barca se apropie de *San Antonio,* niciuna din scările de frînghie nu e lăsată în jos, nici un marinar nu se arată, și cînd vîslașii necăjiți le strigă celor de pe punte că ar trebui să se grăbească, ei capătă acest răspuns uluitor: „Pe corabia aceasta nu se mai primesc ordine din partea lui Magellan, ci numai acele transmise de căpitanul Gaspar Quesada". Un asemenea răspuns e prea uimitor, pentru ca barca să nu se înapoieze numaidecît la vasul-amiral, spre a raporta căpitanului-general cele auzite.

Magellan își dă imediat seama de situație: *San Antonio* e în mîna rebelilor. A fost luat prin surprindere. Dar nici vestea cea mai dezastruoasă nu-i poate tulbura o singură clipă bătăile inimii și limpezimea gîndirii. Prima sa grijă e să-și facă o idee exactă de gravitatea primejdiei: cîte corăbii mai sînt de partea sa? Cîte îi stau împotrivă? Fără zăbavă, trimite barca sa mică de la o corabie la alta. Afară de neînsemnatul *Santiago,* toate celelalte trei se declară pentru rebeli: *San Antonio, Concepcion* și *Victoria.* Trei contra doi sau mai exact: trei contra unul, căci *Santiago* contează puțin în cazul unei lupte. Partida pare deci pierdută și oricare altul ar fi cedat în fața evidenței: măreața acțiune căreia Magellan i-a consacrat ani întregi din viața sa e nimicită într-o singură noapte. El nu-și poate continua expediția prin tărîmuri necunoscute, numai cu vasul său, iar la celelalte nave nu poate nici să renunțe și nici să le supună prin luptă fățișă. De nicăieri nu poate căpăta ajutor, într-o zonă neatinsă pînă acum de carena unei corăbii eu-

ropene. În această groaznică situaţie nu-i rămîn lui Magellan decît două posibilităţi. Una, acea logică şi de la sine înţeleasă — dacă ar ţine seama de inferioritatea sa — ar fi să-şi înfrîngă propria sa îndărătnicie şi să caute să ajungă la o înţelegere cu căpitanii spanioli. Şi mai e a doua posibilitate, cu desăvîrşire absurdă, dar eroică: să rişte totul pe o carte şi, cu toate că nu mai are înainte-i absolut nici o şansă de reuşită, să încerce o contralovitură hotărîtoare, pentru a paraliza pe răzvrătiţi.

Totul pledează pentru o soluţie împăciuitoare bazată pe îngăduinţă. Căci căpitanii spanioli nu l-au ameninţat încă pe Magellan personal; ei n-au pus încă vreo condiţie amiralului, nu i-au prezentat nici o cerere anumită. Corăbiile nu s-au mişcat din loc; nici un atac războinic nu e de aşteptat deocamdată, căci nici căpitanii spanioli, cu toate că sînt în majoritate, nu vor să dezlănţuie la mii de leghe departe de patria lor un război fratricid, fără nici un rost. Îşi amintesc prea bine de jurămîntul dat în biserica din Sevilla, şi cunosc prea bine pedepsele infamante pentru răzvrătire şi dezertare. Gentilomi ca Juan de Cartagena, Luis de Mendoza, Gaspar Quesada, Antonio de Coca, pe care regele i-a ridicat la rangul de oameni de încredere ai săi, vor să se înapoieze cu cinste şi glorie în Spania şi nu cu stigmatul trădării pe frunte. De aceea ei nu se fălesc de loc cu superioritatea lor numerică, ci se declară de la început gata pentru negocieri paşnice: prin sechestrarea vasului *San Antonio,* ei nu vor să provoace o rebeliune sîngeroasă, ci numai să exercite o presiune asupra amiralului, care stăruie mereu în tăcerea lui, şi să-i smulgă în cele din urmă o declaraţie precisă în privinţa rutei ce avea s-o urmeze flota regală.

Scrisoarea pe care Gaspar Quesada o trimite acum lui Magellan în numele căpitanilor spanioli nu este nicidecum o provocare. Dimpotrivă e o „suplică“ şi chiar aşa

e intitulată cu umilință: *Supplicacion.* Ea începe într-o formă din cele mai politicoase, cu o justificare a măsurilor luate în toiul nopții. Numai din cauza răului tratament pe care l-au avut de îndurat din partea amiralului, ei, căpitanii spanioli, s-au văzut nevoiți să sechestreze corabia, a cărei comandă o aveau prin împuternicirea regelui. Această acțiune nu trebuie interpretată de Magellan ca un semn că ei ar vrea să-i conteste drepturile de amiral, pe care i le-a conferit majestatea sa. Ei revendică numai un tratament mai bun în viitor și, în cazul cînd el vrea să le satisfacă această dorință îndreptățită, ei vor sta atunci la ordinele sale, nu numai cu supunere, precum e datoria lor, dar și cu cel mai adînc respect. (Textul spaniol al scrisorii e prea grotesc în stilul său bombastic pentru a fi tradus cuvînt cu cuvînt: *...Y si hasta alli le habian llamado de merced, desde hoy en adelante le llamarian de señoria y le besarian pies y manos.*[1]

Față de evidenta superioritate militară a căpitanilor spanioli, apelul acesta este în fond o ofertă din cele mai avantajoase. Totuși Magellan s-a și decis de mult pentru cealaltă soluție, pentru acea eroică. Cu privirea sa ageră, și-a dat imediat seama care e punctul slab al adversarilor săi: nesiguranța lor. Aceasta se vădește din tonul scrisorii; în adîncul inimii lor, conducătorii rebeliunii nu sînt hotărîți să ducă lupta pînă la capăt, și în această slăbiciune a lor Magellan recunoaște unicul mijloc de a-i domina, cu toată forța lor numerică superioară. Dacă se folosește de această șansă, dacă lovește fulgerător poate că norocul e iar de partea sa și, prin îndrăzneală, ar putea să recîștige partida pierdută.

Dar — trebuie să accentuăm din nou și să repetăm aceasta — noțiunea de îndrăzneală are la Magellan un înțeles deosebit. A acționa cu îndrăzneală nu înseamnă nicidecum, la dînsul, a porni la atac cu toată impulsivitatea, a da iureș în focul bătăliei, ci dimpotrivă: a între-

---

[1] Și dacă pînă aci l-au numit „dumneavoastră“, de azi înainte îl vor numi „Înălțimea ta“ și-i vor săruta picioarele și mîinile. (în limba spaniolă). (N.R.)

prinde ceva nespus de primejdios cu maximum de chibzuință și prevedere. Planurile cele mai temerare ale lui Magellan sînt totdeauna ca un oțel bun, făurit desigur în focul pasiunii, dar călit apoi în apa înghețată a celei mai cumpănite și mai calculate judecăți. De fiecare dată, el triumfă împotriva tuturor primejdiilor, prin acest amestec de fantezie și prudență. Într-o clipă, planul său e gata; restul timpului va servi numai pentru chibzuirea și punerea la punct a amănuntelor. Magellan își dă seama că trebuie să facă același lucru ca și căpitanii săi: să pună stăpînire cel puțin pe o corabie, pentru a dobîndi din nou superioritatea. Totuși ce ușor le-a fost căpitanilor, și ce greu îi este acum lui Magellan! Ei au atacat în întunericul nopții o corabie al cărei echipaj nu bănuia absolut nimic. Căpitanul dormea, marinarii dormeau. Nu s-a luat nici o măsură de pază, nici un marinar nu avea atunci o armă la îndemînă. Acum însă totul trebuie făcut la lumina zilei. De pe cele trei corăbii ale lor, căpitanii spanioli urmăresc cu neîncredere fiece mișcare de pe vasul-amiral: tunurile și bombardele sînt pregătite pentru tragere, de asemenea și archebuzele; căci răzvrătiții cunosc îndeajuns curajul lui Magellan, pentru a-l crede capabil să întreprindă și atacul cel mai nebunesc.

Dar ei cunosc numai curajul, nu și viclenia lui. Ei nu bănuiesc că omul acesta, care calculează totul cu atîta repeziciune, va cuteza să săvîrșească fapta cea mai de necrezut — și anume: o agresiune în plină lumină a zilei, numai cu o mînă de oameni, sub privirile echipajului celor trei nave bine înarmate. Geniala sa manevră de diversiune rezidă în aceea că, pentru lovitura sa temerară, el nu are nicidecum în vedere vasul *San Antonio,* unde vărul său Mesquita zace în lanțuri. Căci, se înțelege de la sine, era de așteptat ca atacul său să fie îndreptat, înainte de toate, asupra acestei nave. Dar tocmai pentru că lovitura sa e așteptată la dreapta, Magellan lovește la stînga — nu împotriva corăbiei *San Antonio,* ci împotriva *Victoriei.*

Fiecare amănunt al acestui contraatac e chibzuit cu o uluitoare precizie. Mai întîi Magellan reține pe marinarii ce i-au transmis „suplica“ lui Quesada pentru a

trata o împăcare. Fireşte, el reţine şi barca lor cu vîsle. Prin aceasta a cîştigat două lucruri deodată: întîi, în cazul cînd s-ar ajunge la o luptă între cele două tabere, el a şi redus cu cîţiva combatanţi echipajul corăbiilor rebele; în al doilea rînd, prin această promptă confiscare, el are două bărci la îndemînă în loc de una — şi acest avantaj în aparenţă neînsemnat se va dovedi în curînd hotărîtor în toiul atacului. Căci, rezervîndu-şi propria sa barcă el poate trimite acum spre *Victoria*, cu barca ce şi-o însuşise, pe maestrul său armurier, vrednic de toată încrederea, pe alguazilul flotei, Gonzalo Gomez de Espinosa, împreună cu cinci oameni, pentru a preda o scrisoare comandantului rebel Luis de Mendoza.

De pe bordul corăbiei lor bine echipate, rebelii privesc cum se apropie de ei această barcă minusculă. Nici o bănuială nu încolţeşte în mintea vreunuia dintr-înşii. Căci, cum putea o barcă cu cinci oameni să atace o corabie cu şaizeci de soldaţi înarmaţi pînă-n dinţi şi cu bombardele încărcate, şi care se află sub comanda unui căpitan atît de energic şi de încredere ca Mendoza? Nu puteau desigur să observe că cei cinci oameni purtau cu dînşii arme ascunse sub veşmintele lor; şi cum avea să ştie dinainte că Gomez de Espinosa era însărcinat şi cu altă misiune, mult mai importantă? Tacticos, foarte tacticos, cu o încetineală calculată, pentru a cîştiga timp — fiecare secundă a fost socotită dinainte — Espinosa se urcă pe bord, în urma celor cinci soldaţi ai săi, şi predă căpitanului Luis de Mendoza invitaţia scrisă de a veni pe vasul-amiral, pentru o convorbire.

Mendoza citeşte scrisoarea. Dar el îşi aminteşte prea exact de scena aceea de pe *Trinidad*, cînd Juan de Cartagena fusese arestat pe neaşteptate, ca un criminal de rînd. Nu, un Luis de Mendoza nu e atît de nesăbuit, încît să se lase prins în aceeaşi capcană de şoareci! „Pe mine n-ai să mă duci tu acolo!“, *no me pillarás allá*, spuse el rîzînd în timp ce citea scrisoarea. Dar rîsul acesta e curmat brusc de un sunet gîlgîit: alguazilul şi-a înfipt pumnalul în beregata lui, rănindu-l de moarte.

Exact în momentul acesta critic (şi aci se vădeşte cu ce fantastică precizie Magellan a calculat dinainte fie-

care minut și fiecare metru ce-l avea de străbătut o barcă cu vîsle de la o corabie la cealaltă) s-au și cățărat pe bord cincisprezece oameni înarmați pînă-n dinți, pe care Duarte Barbosa îi adusese pe nesimțite pînă la *Victoria* cu cealaltă barcă, cu propria barcă a vasului-amiral *Trinidad*. Încremenit, echipajul privește cadavrul căpitanului său, pe care maestrul-armurier al flotei l-a dat gata cu o singură lovitură, și pînă să se dezmeticească și să priceapă ce s-a întîmplat, pînă să poată lua o hotărîre, Duarte Barbosa a și preluat comanda, oamenii săi au și ocupat toate posturile. Noul comandant împarte acum ordine și echipajul intimidat ascultă fără să crîcnească. Într-o clipită ancora e ridicată, pînzele sînt întinse și, înainte ca rebelii de pe celelalte două corăbii să-și fi dat bine seama de cele petrecute pe bord (un fulger din cer senin!) *Victoria* se și îndreaptă spre vasul-amiral — captură pe drept cuvenită lui Magellan. Trei nave: *Trinidad, Victoria* și *Santiago* stau acum în fața celorlalte două: *San Antonio* și *Concepcion,* închizînd ieșirea golfului spre a preîntîmpina orice încercare de fugă a răzvrătiților.

Prin această manevră uluitoare, cumpăna norocului s-a ridicat dintr-o dată de partea amiralului: partida ce fusese pierdută e acum recîștigată. În răstimp de cinci minute, căpitanii au fost puși în inferioritate; nu le rămîn acum decît trei posibilități: să fugă, să lupte sau să se predea fără luptă. Amiralul a avut însă grijă să le taie calea, postîndu-se cu cele trei nave ale sale la intrarea golfului. Dar nici lupta nu mai e posibilă: năpraznica lovitură a lui Magellan a paralizat pe adversari. Cine mai are curajul să-l înfrunte? Zadarnic încearcă Gaspar Quesada, în armură din cap pînă-n picioare, cu lancea într-o mînă și spada în cealaltă, să-și antreneze echipajul la luptă. Înfricoșați, oamenii săi nu sînt în stare să-l urmeze; și e de ajuns să sosească o singură barcă cu marinari de-ai lui Magellan, pentru ca orice rezistență să înceteze de-a binelea pe bordul lui *Concepcion* și al lui *San Antonio*. După cîteva ore, Alvaro de Mesquita e eliberat; în aceleași lanțuri în care a zăcut credinciosul aghiotant al lui Magellan, sînt puși acum căpitanii rebeli.

Repede ca o furtună de vară, s-a dezlănţuit ostilitatea dintre cele două tabere. Primul trăsnet a curmat răscoala de la rădăcină. Poate că acest atac făţiş era numai partea cea mai uşoară din misiunea ce şi-o impusese amiralul; căci, inevitabil, potrivit dreptului maritim şi legilor războiului, trebuie să urmeze ispăşirea. Pentru Magellan începe acum un cumplit proces de conştiinţă. Regele i-a recunoscut, în mod expres, dreptul nelimitat asupra vieţii celor de sub conducerea sa, dar vinovaţii principali sînt totodată oameni de încredere ai coroanei. Pentru a-şi păstra autoritatea, el ar trebui să pedepsească acum cu toată asprimea, şi totuşi nu poate pedepsi pe toţi răzvrătiţii. Căci, cum să plece mai departe, dacă după legile războiului, el ar lega de vergile vintrelelor a cincea parte din echipaj? La o mie de leghe depărtare de patrie, într-o regiune atît de inospitalieră, amiralul nu se poate lipsi de o sută de braţe muncitoare; e deci nevoit să ia cu dînsul pe vinovaţi; trebuie să-i recîştige cu binele şi, pe de altă parte, să-i înfricoşeze printr-un exemplu extrem de aspru.

Pentru a-şi evidenţia autoritatea printr-o energică intimidare a echipajului, Magellan se hotărăşte să sacrifice pe unul din vinovaţi; şi el alege pe singurul care se năpustise cu arma trasă din teacă, pe căpitanul Gaspar Quesada, care rănise mortal cu pumnalul pe credinciosul pilot Eloriaga. Procedura penală începe cu toată solemnitatea; sînt chemaţi scribii, *escribeiros,* sînt introduşi martorii protocolului şi, exact cu acelaşi formalism, cu aceeaşi prolixitate, de parcă ar şedea pe banca unei cancelarii din Sevilla sau Saragossa, ei înnegresc pagini întregi din hîrtia ce nu poate fi înlocuită cu nimic acolo, în pustietatea coastei patagoneze. Ca preşedinte, Mesquita acuză în acea „Ţara a Nimănui" pe Gaspar Quesada, fost căpitan al *Armadei,* de omor şi rebeliune. Şi Magellan rosteşte sentinţa. Gaspar Quesada e osîndit la moarte, şi singura favoare pe care amiralul o acordă gentilomului e ca sentinţa să nu fie executată prin ştreang, prin *garrotta,* ci prin decapitare cu *sabia.*

Cine să fie însă călăul? E greu să se găsească vreunul din echipaj, căci nimeni nu se arată dispus pentru

așa ceva. În cele din urmă, tribunalul își procură cu sila un călău, și anume cu prețul unei groaznice alternative. Servitorul lui Quesada dăduse și el o mînă de ajutor în atacul contra lui Eloriaga; e declarat și dînsul vinovat de moartea pilotului. Dar i se oferă grațierea în cazul cînd ar vrea să-l decapiteze pe Quesada. Alternativa aceasta: de a fi el însuși executat sau să execute pe Quesada, trebuie să fi fost o teribilă luptă de conștiință pentru Luis de Molino. La urmă, însă, el cedează: e gata să împlinească sentința. Cu o lovitură de sabie, el desprinde de trup capul stăpînului său, salvîndu-și astfel propriul său cap. După oribilul obicei al timpului, cadavrul lui Quesada, precum și acel al lui Mendoza, e tăiat în patru, și bucățile ciopîrțite sînt înfipte în vîrful unor pari; astfel înfiorătorul spectacol ce se putea vedea la Tower, în Anglia și în celelalte locuri de execuție din Europa, e inaugurat acum și în lumea patagoneză.

Dar Magellan trebuie să rostească încă o sentință — și cine poate spune dacă ea a fost mai blîndă sau mai crudă decît moartea prin sabie? Și Juan de Cartagena, adevăratul conducător al răscoalei, și un preot care ațîțase mereu pe răzvrătiți sînt găsiți vinovați. Dar în cazul acesta, pînă și temerarul Magellan nu poate semna fără șovăire o sentință de moarte redactată în toate formele. Amiralul nu poate cuteza să dea ordin ca omul pe care regele l-a atașat pe lîngă dînsul în calitate de *conjuncta persona* să fie executat de mîna călăului; iar să verse sîngele unui preot uns cu sfîntul mir, el, piosul catolic, nu-și va împovăra niciodată conștiința cu o asemenea faptă. De asemenea, nu e de loc oportun să tîrască cu el în jurul lumii pe cei doi instigatori principali. Astfel, pentru a evita osînda capitală, Magellan exclude din flotă pe căpitan și preot. Cînd navele vor porni iarăși spre largul oceanului, li se va da celor doi merinde și vin pentru cîtva timp și vor fi debarcați aci, pe țărmul de la San Julian, lăsați în voia domnului, care singur va decide soarta lor.

A avut sau nu dreptate Magellan, cînd a rostit sentințele sale din Port San Julian? Și procesele-verbale, dresate la San Julian din ordinul vărului său Mesquita, nu pot fi oare contestate? Ele nu cuprind și cuvîntul apărării? Pe de altă parte, sînt oare exacte declarațiile făcute mai tîrziu la Sevilla de ofițerii spanioli, care susțineau că Magellan ar fi răsplătit cu doisprezece ducați pe *alguazil* și pe oamenii săi, pentru asasinarea lui Mendoza, făgăduindu-le pe deasupra și averea celor doi gentilomi uciși, declarații pe care Magellan nu le mai putea dezminți, deoarece murise și el între timp? Dacă Magellan n-ar fi găsit strîmtoarea, dacă n-ar fi dus pînă la capăt acțiunea sa, înlăturarea căpitanilor spanioli care s-au ridicat împotriva aventurii sale primejdioase ar fi fost calificată ca o crimă ordinară. Dar pentru că Magellan a izbutit într-o acțiune care i-a adus la urmă o glorie nepieritoare, cei care au murit fără glorie rămîn de-a binelea uitați. Succesul a justificat mai tîrziu, dacă nu moralmente, dar cel puțin din punct de vedere istoric, asprimea și neînduplecarea lui Magellan.

Oricum, sîngeroasa sentință a lui Magellan a devenit un exemplu periculos pentru cel mai genial dintre imitatorii și succesorii săi, pentru Francis Drake. Cînd, cu cincizeci și șapte de ani mai tîrziu, acest erou și pirat englez e amenințat — într-o expediție deopotrivă de primejdioasă — de o rebeliune tot atît de primejdioasă urzită printre marinarii săi, el plătește, de îndată ce debarcă în același port funest de la San Julian, un greu tribut pildei luate de Magellan, imitînd metoda lui marțială pentru reprimarea răscoalei. Francis Drake cunoaște exact cele întîmplate în expediția predecesorului său, cunoaște procesele-verbale și necruțarea cu care Magellan a pedepsit pe vinovați. Se spune că el ar mai fi găsit acolo, în Port San Julian, chiar butucul pe care, în urmă cu cincizeci și șapte de ani, se înfăptuise sentința contra rebelului căpitan. Căpitanul nesupus al lui Drake se numește Thomas Doughty. Ca și Cartagena, el a fost pus în lanțuri în timpul navigației și — ciudată potrivire! — sentința e rostită pe același țărm, în același *porto negro* de la San Julian. Sentința e și ea aceeași: pedeapsa

cu moartea. Numai că Francis Drake lasă fostului său prieten această sinistră alegere: sau să îndure, ca Gaspar Quesada, moartea grabnică și onorabilă prin sabie, sau să fie surghiunit în golful acesta, ca Juan de Cartagena. Doughty, care citise și el istoria expediției lui Magellan, știe că nu s-a găsit nici o urmă a lui Cartagena și a preotului debarcat împreună cu dînsul în pustietatea aceea: ei trebuie să fi pierit în chinuri groaznice. De aceea, Doughty își alege moartea sigură dar rapidă, moartea bărbătească și cavalerească, prin sabie. Și încă o dată se rostogolește în nisip un cap de rebel.

CLIPA CEA MARE
7 aprilie 1520 — 28 noiembrie 1520

TIMP DE PATRU-CINCI LUNI, flota lui Magellan nu poate părăsi acest jalnic port al nenorocului; e ținută pe loc de urgia iernii. În acea înfiorătoare singurătate zilele se scurg încet, monotone și apăsătoare; dar amiralul știind prea bine că nimic nu-i face pe oameni mai nemulțumiți decît trîndăvia, își pune la început marinarii la treabă grea și neîntreruptă. Corăbiile care sînt pe drum de aproape un an sînt reparate cu multă grijă, de la călcîiul pînă la mărul catargului. Magellan dă ordin să se pregătească lemne din belșug, să se taie grinzi și scînduri; poate că el născocește chiar unele ocupații de prisos, numai ca să dea echipajului iluzia că navigația va fi reluată în curînd și că-i va scoate din insuportabila pustietate a iernii, ducîndu-i spre mult doritele insule ale Sudului.

În sfîrșit, se arată cel dintîi semn de primăvară. În toate aceste săptămîni de ger aprig, înnegurate, mereu mohorîte, marinarii s-au crezut aruncați într-o țară a nimănui, într-o regiune cu totul părăsită de oameni și animale; și sentimentul acela explicabil, de neliniște, de frică de a fi osîndiți să sălășluiască acolo, ca într-o cavernă preistorică, izolați de orice alte așezări omenești, trebuie să le fi întunecat și mai mult sufletul. Dar iată că într-o dimineață se ivește pe o colină o făptură ciu-

dată, un om — pe care nu-l pot recunoaşte la început ca pe un semen al lor, căci în prima tresărire de uimire li se pare că statura lui întrece de două ori măsura obişnuită a omului. *Duobus humanum superantes staturam*, scrie Peter Martyr, iar Pigafetta confirmă că: „Bărbatul acesta era atît de înalt, încît noi ajungeam tocmai bine pînă la cingătoarea lui. Era bine făcut, avea o faţă lată, vopsită cu roşu şi cu cercuri galbene în jurul ochilor, iar pe obraji avea două mîzgăleli în formă de inimă. Părul său era tăiat scurt şi colorat alb, îmbrăcămintea sa era făcută din piei aranjate şi cusute cu iscusinţă". Spaniolii sînt mai cu seamă uimiţi de uriaşele picioare ale acestui monstru omenesc, şi din cauza acestor „picioare lungi", a acestor picioroange *(patagao)*, ei dau băştinaşilor numele de patagonezi şi ţării lor: Patagonia. Curînd însă, spaniolii nu se mai înfricoşează în faţa gigantului. Căci fiinţa aceea îmbrăcată în piei îşi întinde mereu braţele, rînjind cu un fel de amabilitate; ea cîntă şi dănţuieşte şi îşi toarnă necontenit nisip în păru-i vopsit alb. Magellan, care cunoştea întrucîtva, din călătoriile precedente, moravurile triburilor primitive, tălmăceşte just semnele acestea ca o dorinţă de apropiere prietenească; el ordonă unui marinar să joace la fel şi să-şi toarne de asemenea nisip pe cap. Spre bucuria corăbierilor trudiţi şi năpăstuiţi, sălbaticul ia într-adevăr pantomima aceasta drept un salut de bun-venit şi se apropie de el îmblînzit de-a binelea. Acum bieţii Trinculos — cum ni se arată într-o scenă din *The Tempest* a lui Shakespeare — îl au în sfîrşit pe Caliban în mijlocul lor; pentru întîia oară, marinarii aceia plictisiţi şi amărîţi au parte de un divertisment în pustietatea aceasta şi se pot amuza din plin. Cînd blajinului uriaş i se pune pe neaşteptate sub nas o oglindă de metal, el sare atît de brusc înapoi, în spaima de a-şi vedea pentru întîia oară propriul său chip, încît se prăvăleşte pe spate, tîrînd cu dînsul patru marinari. Pofta sa de mîncare îi face pe toţi să uite odată de micile porţii pe care le capătă ei înşişi. Cu ochii holbaţi, ei se uită ţintă la acest Gargantua, care goleşte dintr-o sorbitură o găleată întreagă de apă şi se îndoapă cu jumătate coş de pesmeţi, de parcă ar fi colţunaşi. Şi

cînd i se oferă la urmă cîţiva şobolani, în lăcomia lui nestăpînită, el îi sfîşie de vii cu dinţii şi îi înghite cu totul, cu păr şi piele, în strigătele de veselie şi de groază ale spectatorilor! De ambele părţi, între marinari şi acest Flămînzilă se statorniceşte o simpatie sinceră, cordială, şi cînd Magellan îi mai dăruieşte o pereche de clopoţei, el aduce îndată şi alţi uriaşi şi chiar cîteva femei uriaşe.

Dar tocmai această încredere imprudentă devine funestă naivilor sălbatici. Ca şi Columb şi toţi ceilalţi conquistadori, Magellan avea din partea *Casei de Depuneri* însărcinarea bine precizată de a aduce acasă nu numai cîteva probe de minereuri şi soiurile de plante descoperite în cursul expediţiei, dar şi cîteva exemplare din fiecare specie nouă de oameni. A prinde de viu un asemenea „gigant“ li se pare la început marinarilor tot atît de primejdios ca şi încercarea de a prinde o balenă de o aripioară. Cu frica în sîn, ei dau tîrcoale patagonezilor, dar curajul îi părăseşte în ultimul moment. În cele din urmă, ei născocesc un vicleşug grosolan, dar eficace. Doi dintre uriaşi capătă din partea lor atîtea daruri, încît le trebuie ambele mîini şi chiar toate degetele ca să-şi ţină bine prada; apoi li se arată acestor naivi, care rînjesc fericiţi, încă un lucru de preţ, deosebit de strălucitor, ceva care zăngăneşte atît de plăcut — şi anume, o pereche de cătuşe cu zurgălăi. Şi cînd sînt întrebaţi dacă ar vrea să poarte aşa ceva la picioare, bieţii patagonezi rîd cu gura pînă la urechi şi dau din cap cu însufleţire: se şi văd împodobiţi cu lucrurile acelea zornăitoare. Şi cum vor suna şi vor zdrăngăni cu ele la fiece pas! Ţinîndu-şi strîns darurile, ei privesc curioşi de sus cum li se pun nişte lanţuri la glezne, inelele acelea reci şi frumoase, care fac o larmă atît de veselă — şi iată-i prinşi de-a binelea! Uriaşii pot fi zvîrliţi în lături, fără nici o teamă, ca nişte saci cu nisip: încătuşaţi ei nu mai sînt periculoşi. Zadarnic urlă prizonierii înşelaţi; zadarnic se răsucesc, încearcă să lovească şi invocă pe zeul lor Setebos, făcătorul de minuni (numele acesta e împrumutat de la Shakespeare). *Casa de Depuneri* vrea neapărat „curiozităţi“ din toate meleagurile! Ca nişte boi doborîţi, giganţii dezarmaţi sînt tîrîţi şi urcaţi cu funiile pe corăbii,

unde aveau să piară jalnic din lipsă de hrană. Prin acest atac neaşteptat din partea „purtătorilor de cultură“, buna înţelegere s-a risipit dintr-o dată. Patagonezii au pierdut orice încredere şi se ţin departe de înşelători. Odată, cînd o ceată de spanioli se ia după dînşii — şi aci relatarea lui Pigafetta e ciudat de ştearsă şi confuză — pentru a prinde şi cîteva femei uriaşe, patagonezii se apără cu dîrzenie şi unul din marinari ispăşeşte cu viaţa această aventură.

Dar, ca şi băştinaşilor, portul acesta blestemat de la San Julian nu le aduce spaniolilor decît nenorociri. Nimic nu-i reuşeşte aci lui Magellan, nimic nu-i vesteşte zile mai bune: fatalitatea stăruie nemiloasă pe ţărmul acesta pătat de sînge. Numai să plece de aci cît mai repede, să se întoarcă odată acasă — geme echipajul. Numai să pornească mai departe, cît mai repede, înainte, tot înainte, jinduieşte Magellan în fundul sufletului. Şi nerăbdarea lui şi a echipajului sporeşte o dată cu zilele din ce în ce mai lungi. De îndată ce se mai potolesc puţin cumplitele furtuni de iarnă, Magellan încearcă să pornească la drum. Trimite în recunoaştere, cum făcuse şi Noe cu porumbelul său, pe cel mai sprinten şi mai rapid dintre vasele sale, pe micul *Santiago*, sub comanda credinciosului Serrao. Acesta trebuie să răzbească spre sud, să cerceteze golfurile şi să se înapoieze după un anumit termen spre a da raportul. Curînd a trecut şi termenul: nerăbdător şi neliniştit, Magellan scrutează marea. Dar în loc să sosească pe mare, vestea îi parvine de pe uscat; într-o zi coboară de pe colină două făpturi ciudate: ele şovăie, se clatină, şi marinarii, crezînd la început că ar fi nişte patagonezi, îşi pregătesc arbaletele. Dar oamenii aceia despuiaţi, aproape degeraţi, sleiţi de foame, arătările acelea sălbăticite, care abia se ţin pe picioare, le strigă de departe cuvinte spanioleşti: sînt doi marinari de pe *Santiago*. Ei aduc o veste rea. Serrao a ajuns cu bine la un fluviu a cărui gură e largă — adăpost comod pentru corăbii, unde se poate pescui din belşug: Rio de Santa Cruz; dar, pornind mai departe, în recunoaştere, o furtună a izbit vasul de coastă şi l-a sfărîmat. Afară de un negru, tot echipajul s-a salvat şi aşteaptă la Rio de Santa Cruz în cea mai cumplită mizerie; numai ei,

cei doi trimiși, au străbătut calea pînă la San Julian de-a lungul coastei, şi în toate aceste unsprezece zile îngrozitoare nu s-au hrănit decît cu iarbă şi rădăcini.

Magellan trimite imediat o barcă. Naufragiații sînt aduşi înapoi, la flotă. Dar la ce ajută oamenii, dacă s-a prăpădit o corabie, cea mai sprintenă și mai iscusită din toate!? E prima pierdere și, ca orice pierdere, aci, la capătul lumii, ea e de neînlocuit. Și cînd la 24 august, Magellan dă în cele din urmă ordinul de plecare, părăsind funestul golf San Julian, după ce aruncă o ultimă privire spre cei doi rebeli surghiuniți pe țărm, el blestemă, poate, în sinea sa, ziua cînd poruncise echipajului să arunce ancora acolo. O corabie a pierit în furtună, trei căpitani au pierit pe meleagurile acelea şi, mai presus de toate: un an a trecut, un an ireparabil pierdut, și încă nu s-a făcut nimic, încă nu s-a găsit nimic, nu s-a realizat încă nimic...

Zilele acestea trebuie să fi fost cele mai întunecate din viața lui Magellan — singurele, poate, cînd omul acesta, atît de nestrămutat de obicei în credința sa, s-a lăsat descurajat în adîncul tăinuit al sufletului său. Numai prin faptul că, la plecarea din golful San Julian, el își exprimă cu falsă fermitate hotărîrea de a naviga spre sud, de-a lungul coastei patagoneze, la nevoie chiar pînă la al şaptezeci şi cincilea grad de latitudine, și numai în cazul cînd nici atunci nu s-ar găsi acel loc de trecere spre celălalt ocean, el va alege calea obișnuită, ocolind Capul Bunei Speranțe — însuși faptul că el începe să recurgă la condiționări ca acestea: „la nevoie“ și „poate“ trădează nesiguranța sa. Pentru întîia oară, Magellan nu exclude posibilitatea unei reîntoarceri, pentru întîia oară convine față de ofițerii săi că s-ar putea ca strîmtoarea căutată să nu existe de loc sau să se afle abia în regiunile polare. E vădit că el şi-a pierdut siguranța, dar și presimțirea favorabilă, care-l făcea să-și

închipuie pe undeva acel *paso*, îl părăseşte în ceasul hotărîtor. Istoria n-a născocit vreodată o situaţie mai ironică şi mai răutăcioasă decît aceea în care se afla atunci Magellan: după o navigaţie de două zile, el se opreşte iarăşi la gura fluviului Santa Cruz, descoperit de Serrao, şi ordonă corăbiilor un nou popas de iarnă pe timp de două luni. Dar pentru a ne da seama de absurditatea acestei hotărîri, să ne reprezentăm — după cunoştinţele noastre geografice mai bune, completate ulterior — situaţia în care se afla Magellan. Iată un om care îmboldit de o mare idee, dar indus în eroare de o informaţie vagă (şi care s-a dovedit cu totul inexactă), şi-a impus ca ţel al vieţii sale să descopere locul de trecere din Oceanul Atlantic în Oceanul Pacific, şi astfel să găsească cel dintîi şi calea în jurul lumii. Graţie voinţei sale demonice, el a înfrînt rezistenţa materiei, a găsit oameni care să-l ajute în planul său aproape irealizabil, a căpătat prin puterea de sugestie a ideii sale o flotă de la un monarh străin — şi cît a avut de luptat pentru aceasta! — apoi a condus cu bine flota pînă la coasta americană, coborînd spre sud, mai departe decît ajunsese vreodată un navigator înaintea lui. A biruit valurile şi furtunile oceanului, a reprimat rebeliunea; nici o piedică, nici o dezamăgire n-a putut frînge pînă acum fanatica sa credinţă că nu mai e departe de acest *paso*, că trebuie să fie chiar foarte aproape de ţelul acesta al visurilor sale. Şi tocmai înainte de victoria cea mare, privirea ageră, adînc pătrunzătoare a acestui vizionar lucid se întunecă deodată. Se părea că zeii, care nu-l iubeau, l-ar fi legat din rea voinţă la ochi. Căci în ziua aceasta de 24 august 1520, cînd Magellan porunceşte echipajului său să rămînă iarăşi pe loc, pierzînd astfel încă două luni, el se afla de fapt în locul mult căutat. Trebuia să străbată încă două grade de latitudine, numai cîteva leghe mai mult, după miile şi miile de leghe pe care le-a parcurs pînă acum; îi mai trebuiau două zile de navigaţie după cele trei sute de zile de căutare, şi sufletul său adînc tulburat ar fi putut tresări cu un strigăt de bucurie. Dar — batjocură şi răutate a destinului — năpăstuitul amiral nu ştie şi nici nu presimte cît de aproape e de ţelul urmărit. Timp

de două luni, atît de lungi și de goale, două luni de neîncredere și de griji, el așteaptă și tot așteaptă primăvara la gura acestui mic fluviu, așteaptă la țărmul acesta pustiu și uitat de oameni — asemenea unui biet rătăcit surprins de viscol, dîrdîind de frig, ghemuit în fața propriei sale colibe, fără să bănuiască însă că trebuie să mai dibuie puțin, să înainteze doar cu un pas și ar fi atunci la adăpost. Două luni nesfîrșite și fără rost șade Magellan în pustietatea aceasta și se frămîntă și se tot întreabă dacă va ajunge sau nu la *paso* — și numai la o depărtare de două zile îl așteaptă strîmtoarea care va purta pe veci numele său! Pînă în ultima clipă, omul care vrea să smulgă pămîntului ultima taină trebuie să simtă tortura îndoielii, ca eternul Prometeu sfîșiat de ghearele vulturului.

Dar cu atît mai măreață e apoi descătușarea! Întotdeauna, numai sentimentul care se avîntă din străfundul descurajării poate ajunge pe culmea supremă a fericirii. În ziua de 18 octombrie 1520, după două luni de chinuitoare și inutilă așteptare, Magellan dă din nou poruncă de plecare. Se slujește cu toată solemnitatea liturghia, echipajul primește iarăși sfînta împărtășanie și, cu toate pînzele întinse, corăbiile își continuă calea spre sud. Încă o dată vîntul hain le stă împotrivă, și navele trebuie să răzbească val cu val prin vijelia dezlănțuită. Nici urmă de verdeață proaspătă nu consolează privirea; goală, netedă și inospitalieră, se întinde coasta aceea de nimeni locuită: numai nisip și stînci, mereu stînci și nisip. A treia zi, la 21 octombrie 1520, se înalță, în sfîrșit, un promontoriu cu stînci albe, înaintea unui țărm cu ciudate eroziuni — și iată că îndărătul acestui cap, pe care Magellan îl numește *Cabo de las Virgines*[1], în cinstea sfintelor pomenite în ziua aceea, se deschide un golf

[1] Capul Fecioarelor (în limba spaniolă). (N.R.)

adînc cu ape negricioase. Corăbiile se apropie de intrarea golfului. Ciudată priveliște, severă și maiestuoasă! Coline înalte, cu coaste drepte, cu rîpe adînci, prăpăstioase, și, departe de tot — peisaj pe care navigatorii nu l-au mai văzut de ani de zile — un munte cu creștetul acoperit de zăpadă. Dar ce moartă e această vastă priveliște! Cît cuprinde ochiul, nici o ființă omenească, nici un copac sau un tufiș. Numai vîjîitul și mugetul necontenit al vîntului răsună în tăcerea încremenită a acestui golf pustiu și fantomatic. Echipajul nu e prea bucuros să contemple aceste ape întunecate. Tuturor li se pare absurd gîndul că golful acesta împresurat de dealuri stîncoase și apele lui infernale ar putea duce mai departe, spre un liman întins unde să poată debarca, sau chiar spre *Mar del Sur*, spre senina și însorita Mare a Sudului. Fără șovăire, piloții își exprimă cu toții convingerea că această adîncă tăietură în scoarța pămîntului nu poate fi decît un fiord, cum se găsesc atîtea în țările nordice, și că ar fi osteneală zadarnică și pierdere de timp să cerceteze cu sonda golful acesta închis sau să facă ocolul lui cu corăbiile. Prea multe săptămîni au pierdut cu atîtea călătorii de recunoaștere prin toate golfurile Patagoniei și niciunul nu s-a deschis spre calea atît de jinduită. Acum însă nu mai are rost o nouă tărăgănare! Să pornească îndată, mai departe, mai departe, și dacă strîmtoarea nu se arată curînd, să se înapoieze acasă o dată cu anotimpul prielnic sau să se îndrepte spre Oceanul Indian, ocolind Capul Bunei Speranțe!

Dar Magellan, posedat de ideea nestrămutată a unei strîmtori ascunse undeva, stăruie să cerceteze amănunțit și golful acesta ciudat. Amărîți, oamenii se supun ordinului, cu toate că ar fi preferat să plece mai departe, căci „cu toții credeau și susțineau că n-ar fi decît un golf închis“ *(serrato tuto intorno*[1]). Două corăbii rămîn în urmă: vasul-amiral și *Victoria*, ca să cerceteze partea exterioară a golfului. Celelalte două, *San Antonio* și *Concepcion,* primesc misiunea de a pătrunde în golf; să înainteze cît vor putea mai departe, dar să fie înapoi cel mai tîrziu în cinci zile. Căci timpul a devenit prețios și

---

1 Închis de jur împrejur (în limba italiană). (N.R.)

proviziile au scăzut mult. Magellan nu mai poate să acorde un termen de cincisprezece zile, cum făcuse la Rio de La Plata. Cinci zile de recunoaştere, aceasta e ultima miză pe care o mai poate pune în joc, în această ultimă încercare.

Acum a sosit clipa dramatică cea mare. Cele două nave ale lui Magellan, *Trinidad* şi *Victoria,* încep să piloteze în jurul golfului, la îmbucătura lui, pînă ce *San Antonio* şi *Concepcion* se vor reîntoarce din cercetarea lor în adîncul golfului. Dar voinţa potrivnică a naturii se încordează din nou, de parcă ar refuza să cedeze cu uşurinţă secretul din urmă. Un vînt glacial se stîrneşte pe neaşteptate, se transformă în furtună şi, curînd, într-unul din cele mai teribile uragane, care bîntuie deseori în această regiune, pe care vechile hărţi spaniole o menţionează astfel: *no hay buenas estaciones*[1], avertisment care înseamnă că acolo nu sînt niciodată anotimpuri favorabile navigaţiei. Într-o clipită, golful clocoteşte şi spumegă, valurile se năpustesc cu furie, funiile ancorelor sînt smulse chiar de la primul iureş al uraganului; cu pînzele strînse, cele două nave sînt tîrîte încolo şi încoace, cu totul dezarmate — şi e un noroc că nu sînt izbite de stînci. O zi, două zile durează această îngrozitoare răzvrătire a apelor. Dar pe Magellan nu-l îngrijorează atît propria-i soartă, căci cele două corăbii ale sale se află oricum într-un golf deschis şi oricît ar fi trîntite ca nişte jucării, tot mai e cu putinţă să fie ţinute departe de ţărm. Ce se întîmplă însă acum cu celelalte două corăbii, cu *San Antonio* şi *Concepcion?* Furtuna trebuie să le fi surprins în interiorul golfului; teribilul uragan le-a înşfăcat desigur în defileu, în canalul acela îngust unde ele nu au loc să manevreze şi nici măcar putinţa să arunce ancora şi să se adăpostească undeva. Dacă nu s-a întîmplat o minune, furtuna trebuie să le fi tîrît

[1] Nu sînt anotimpuri bune (în limba spaniolă.) (N.R.)

de mult pe amîndouă spre coastă, sau le-a sfărîmat de stînci în mii de bucăți.

Ce febrilă așteptare, plină de nerăbdare și străbătută de fiori de groază, în aceste zile, în aceste ore, în ora supremă! O zi, și nici un semn. Încă o zi, și ei nu s-au întors. A treia zi, a patra zi, și navele tot nu se arată. Și Magellan știe că dacă cele două nave au naufragiat, dacă echipajul lor a pierit împreună cu ele — atunci totul e pierdut. Numai cu două corăbii, el nu poate cuteza să-și continue expediția. Fapta și visul vieții sale s-au sfărîmat atunci de stîncile acelea necunoscute!

În sfîrșit, un semnal din gabia catargului. Dar ce tresărire de spaimă! Gabierul de veghe n-a zărit corăbiile așteptate, ci o coloană de fum ce se înalță în depărtare. Groaznică clipă. O coloană de fum nu poate fi decît un semn că se află pe acolo niște naufragiați care cheamă în ajutor. Așadar, *San Antonio* a naufragiat! Și *Concepcion!* Cele mai bune corăbii ale sale! Toată acțiunea sa a naufragiat în golful acesta ce n-are încă un nume... Magellan a și dat poruncă să se lase bărcile pe valuri: vîslașii să se grăbească, pentru a salva acolo în fundul golfului cîteva vieți omenești ce mai pot fi salvate. Dar în momentul acesta se produce marea întorsătură! E același moment glorios ca și în *Tristan*, cînd jalnica melodie a morții ce abia mai răsună din fluierul ciobănesc, stingîndu-se încet, încet, în resemnată renunțare, învie dintr-o dată, crește, se avîntă în dansul înaripat, în vîrtejul ametitor al unei bucurii frenetice, care se înalță în slava fericirii. O corabie cu pînze! O corabie! Lăudat fie domnul — o corabie cel puțin e salvată! Nu, amîndouă! *San Antonio* și *Concepcion* se reîntorc amîndouă, nevătămate, mîntuite ca printr-o minune! Dar ce să fie asta? Abia se arată mai bine lui Magellan corăbiile și iată că fulgeră ceva acolo, la babord, o dată, de două, de trei ori, și ecourile loviturilor de tun se repercutează între dealurile drepte, stîncoase, rostogolindu-se departe, peste ape. Ce s-a întîmplat? De ce trag ei salve de tun, una după alta, risipind pulberea pe care o păstrează de obicei cu atîta grijă? De ce — și lui Magellan abia îi vine să creadă ochilor — s-au înălțat pe catarge toate pavilioanele, toate flamurile? De ce gesticulează, de ce strigă

căpitanii și marinarii? Ce semne fac, ce strigă ei? El nu înțelege încă din depărtare cuvintele lor încîlcite; și nici camarazii nu pricep încă strigătele lor puternice. Dar toți simt în același timp și Magellan simte cel dintîi dintre toți că acesta e glasul biruinței.

Și într-adevăr, ceea ce aduc cele două nave e o veste binecuvîntată. Cu inima zvîcnind, larg deschisă dintr-o dată, Magellan ascultă raportul lui Serrao. La început cele două corăbii au mers destul de rău. Abia au pătruns adînc în golf, cînd a izbucnit furtuna aceea. Deși au strîns imediat pînzele, apele învolburate i-au tîrît înainte și vîntul îi gonea mai departe, tot mai departe, biciuindu-i fără cruțare; se și credeau pierduți; vor fi duși pînă la capătul golfului și navele vor fi sfărîmate de țărmul stîncos. Abia atunci au observat, în ultimul moment, că zidul prăpăstios al stîncilor nu e închis peste tot și că îndărătul unei ieșituri se deschide iarăși un fel de canal. Prin calea aceasta mai liniștită, ei au ajuns într-un al doilea golf, care se îngustează din nou, pentru a se lărgi și a se întinde iarăși tot mai departe. Trei zile au plutit astfel, fără să ajungă la capătul acestei uimitoare căi navigabile. Încă n-au găsit ieșirea adevărată; totuși, calea aceasta ciudată nu poate fi în nici un caz un fluviu. Căci apa e peste tot deopotrivă de sărată, iar fluxul și refluxul se succed regulat și uniform, precum vădesc urmele de pe țărmuri. Această cale navigabilă nu se îngustează ca un fluviu, ca La Plata, de pildă, cînd pornești de la gură în sus, ci dimpotrivă: apele ei sînt ca și ale mării, larg desfășurate, întinzîndu-se departe, tot mai departe, ele au o adîncime constantă, corăbiile menținîndu-se la aceeași linie de plutire. Este deci mai mult decît probabil că acest fiord, că acest canal duce dincolo, spre mult căutata *Mar del Sur*, al cărei țărm Nunez de Balboa l-a zărit în urmă cu cîțiva ani de pe înălțimile istmului Panama. El e primul european care a contemplat de-acolo Oceanul Pacific.

De un an de cînd a pornit la drum, mult încercatul Magellan n-a primit o știre mai bună ca aceasta. Și ne putem închipui cum această veste plină de speranță i-a înseninat deodată inima chinuită. Căci el începuse să se

îndoiască; descurajarea prinsese rădăcini în adîncul sufletului său şi se gîndise la posibilitatea unei reîntoarceri pe calea obişnuită, pe la Capul Bunei Speranţe. Nimeni nu ştie cîte rugi şi făgăduinţe a înălţat el în taină către dumnezeu şi sfinţii săi, implorîndu-i în genunchi. Şi acum, tocmai în momentul cînd credinţa sa începuse să dispară, iluzia începe să se adeverească, visul începe să se înfăptuiască. Să nu mai şovăie nici o clipă! Să se ridice ancora! Să se întindă pînzele! Încă o salvă în onoarea regelui şi o rugăciune către supremul amiral! Şi pe urmă să pătrundă curajos în labirint! Dacă găseşte pe aci, printre apele acestea acheronticе[1] o cale spre cealaltă mare, atunci el e cel dintîi care a găsit şi calea în jurul pămîntului. Şi cu toate cele patru nave ale sale, Magellan înaintează îndrăzneţ în acest canal pe care, în cinstea sfinţilor din ziua aceea, îl botează *Todos los Santos*[2]. Dar posteritatea recunoscătoare îl va numi „strîmtoarea Magellan".

Stranie, fantomatică privelişte trebuie să se fi desfăşurat atunci, cînd pentru întîia oară primele patru corăbii ale omenirii lunecă încet şi fără zgomot, pătrunzînd în această tăcută şi întunecată cale navigabilă pe care, din vremuri imemoriale, n-a străbătut-o încă vreun pămîntean. Totul e învăluit într-o imensă tăcere. Colinele de pe ţărm, cu aspect metalic, par nişte munţi magnetici; cerul, întotdeauna înnourat, e mohorît, apăsător, şi negre sînt umbrele ce tremură pe apă. Ca barca lui Charon pe undele Styxului, ca o umbră între umbre, aşa plutesc cele patru nave, înaintînd în tăcere prin această lume de infern. În depărtare lucesc munţii cu piscuri înzăpezite şi noaptea vîntul aduce de acolo suflarea lor glacială. Nici o vietate nu se arată în preajmă, şi totuşi trebuie să sălăşluiască pe aci oameni, ascunşi undeva,

[1] Acheron, un fluviu din infernul mitologiei elino--latine. (N.R.)
[2] Toţi sfinţii (în limba spaniolă). (N.R.)

căci în întunericul nopţii se vede într-o parte lumina unor focuri pîlpîitoare, din care cauză Magellan a numit ţara aceasta *Terra de fuego*, Ţara de foc. (Aceste focuri, care ardeau necontenit, au fost observate şi de alţii în cursul veacurilor. Ele se explică prin împrejurarea că locuitorii de acolo — cu desăvîrşire înapoiaţi, lipsiţi de orice urmă de cultură — nu cunoşteau încă mijlocul de a aprinde focul şi de aceea în colibele lor ardeau neîntrerupt, zi şi noapte, lemne şi ierburi uscate.) Dar în timp ce navigatorii, adînc tulburaţi, iscodesc în toate părţile, de nicăieri ei nu prind vreun glas, nicăieri nu zăresc vreo făptură însufleţită. Cînd Magellan trimite odată cîţiva marinari cu barca la ţărm, ei nu găsesc nici locuinţe şi nici măcar urme de viaţă, ci numai lăcaşuri pentru morţi, cîteva zeci de morminte părăsite. Şi chiar singurul animal întîlnit în cale e mort: o balenă, al cărei stîrv uriaş a fost aruncat de valuri pe o plajă; ea a răzbit pînă aci numai ca să moară în acest ţinut al Nefiinţei şi al Toamnei veşnice. Corăbierii privesc uimiţi în tăcerea aceea nălucitoare; li se pare că s-au rătăcit pe o planetă secătuită de viaţă, cu fantastice privelişti calcinate. Mai departe! Cît mai departe! Şi împinse încet de briză, corăbiile lunecă iarăşi pe apele întunecate, care n-au fost brăzdate vreodată pînă acum de carena unei nave. Sonda e mereu scufundată în adîncuri, dar nu dă nicăieri de fund. Şi Magellan îşi poartă mereu privirea în toate părţile, întrebîndu-se cu teamă dacă golful nu se va închide cumva pe neaşteptate, curmînd astfel calea liberă spre mare. Dar calea înaintează mereu, tot mai departe şi semne noi vestesc că ea trebuie să-i ducă dincolo, spre larg. Dar încă nu se arată clipa aceea mult dorită: drumul e încă încurcat şi sufletele sînt încă tulburate. Călătoria aceasta fermecată continuă, mai departe, tot mai departe prin noaptea himerică, însoţită numai de cîntecul sălbatic şi neînţeles al vîntului, care vîjîie şi şuieră strident şi rece, între munţii înzăpeziţi.

Dar călătoria aceasta nu e numai sinistră: ea e totodată o călătorie primejdioasă. Calea ce s-a deschis înaintea flotei lui Magellan nu seamănă cîtuşi de puţin cu acel canal imaginar, drept ca o sfoară întinsă de la un capăt la altul, pe care vrednicii cosmografi germani, Schö-

ner şi înaintea lui desigur şi Behaim, l-au desenat pe hărţile lor, instalaţi comod în cabinetul lor de savanţi. Şi e numai un eufemism, o denumire prescurtată, însă inexactă, să se spună că strîmtoarea descoperită de Magellan e o „cale“. În realitate, ea reprezintă o neîntreruptă încrucişare de căi, un labirint de cotituri şi întorsături, un talmeş-balmeş de golfuri şi limanuri, de fiorduri şi bancuri de nisip, de canale sucite şi răsucite ca nişte maţe, pe care corăbiile le pot străbate nevătămate numai cu cea mai mare iscusinţă şi cu mult noroc. Golfurile acestea se rotunjesc sau se prelungesc în formele cele mai ciudate; sinuoase sau ascuţite, ele nu-şi trădează adîncimea, iar ieşirea lor e tăinuită: sînt împînzite de o mulţime de insule mărunte, pline de abisuri. Şi calea se bifurcă şi chiar se desface în trei sau patru artere, la dreapta, la stînga, şi niciodată nu se ştie care e direcţia cea bună: spre apus, spre nord sau spre sud. Trebuiesc evitate bancurile de nisip, trebuiesc ocolite stîncile, şi vîntul duşmănos se stîrneşte mereu, măturînd pe neaşteptate cu vîrtejurile sale turbate, cu aşa-numitele *williwaws*, toată strîmtoarea aceea încîlcită, răscolind apele, sfîşiind pînzele.

Abia după numeroasele descrieri ale celor care au trecut mai tîrziu pe acolo, se poate înţelege de ce „calea Magellan“ a rămas încă timp de secole spaima tuturor navigatorilor. Căci „din toate cele patru puncte cardinale, mereu bîntuite de un vînt nordic, niciodată nu se poate trece prin locul acela comod şi fără grijă, niciodată vremea nu e liniştită şi însorită. În expediţiile următoare, zeci de corăbii naufragiază în strîmtoarea aceasta inospitalieră. Şi nimic nu dovedeşte mai bine ce maestru în arta navigaţiei fusese Magellan decît faptul că tocmai el, care a răzbit cel dintîi prin această cale maritimă, rămîne totodată pentru mult timp şi ultimul care a izbutit să străbată această cale fără să piardă o singură corabie. Dacă ne gîndim cît de elementare erau mijloacele de investigaţie ale navelor sale, care trebuiau să cerceteze fiecare din sutele de artere şi canale laterale, înaintînd şi revenind mereu, pentru a se întîlni de fiecare dată în anumite locuri; dacă ne gîndim că ele nu puteau pluti decît cu ajutorul vîntului care le umflă

pînzele, că nu aveau decît o cîrmă de lemn pentru pilotarea lor, şi că toate acestea s-au petrecut într-un anotimp neprielnic, cu un echipaj istovit, abia atunci înţelegem de ce trecerea norocoasă a lui Magellan prin strîmtoarea aceea a fost privită ca o minune pe care au slăvit-o atîtea generaţii de navigatori. Dar, ca în toate domeniile de activitate umană, adevăratul geniu al lui Magellan a fost — şi în arta sa nautică — răbdarea. El a dat dovadă de nezdruncinată răbdare, de prudenţă şi prevedere. O lună întreagă stăruie în căutarea sa, cu nouă încredere şi cu sentimentul răspunderii. El nu se grăbeşte, nu goneşte înainte sub biciuirea unei nestăpînite nerăbdări — cu toate că, în adîncul său, sufletul îi tremură desigur de dorinţa de a ajunge în cele din urmă la capătul celălalt, de a zări în sfîrşit imensitatea radioasă a Mării de Sud. La fiecare răscruce, la fiecare bifurcare, el îşi împarte flota; de fiecare dată, cînd două nave cercetează un fiord îndreptat spre nord, celelalte două pornesc în acelaşi timp spre sud, să cerceteze un alt canal. Omul acesta singuratic, născut într-o zodie rea, parcă ştie că nu trebuie să se încreadă niciodată în noroc; dintre multiplele drumuri ce se deschid înainte-i, el nu alege niciodată vreunul la întîmplare, cum fac atîţia alţii, aruncînd banul să vadă cum cade: pe faţă sau pe dos. El caută şi cercetează toate drumurile, pentru a găsi la urmă unul singur: drumul cel bun. Şi astfel, o dată cu geniala sa fantezie triumfă şi cea mai prozaică şi mai modestă, cea mai personală dintre virtuţile sale: stăruinţa eroică.

Izbîndă! primele strîmtori ale mării sînt străbătute cu bine, şi iată că sînt depăşite şi celelalte. Magellan a ajuns din nou la o răscruce, unde golful se lărgeşte, bifurcîndu-se în două braţe deosebite, la dreapta şi la stînga, şi cine poate şti care din aceste două căi duce de-a dreptul spre marea liberă şi care nu e decît un impas, o fundătură moartă, fără nici un interes pentru el?

De aceea, Magellan împarte iarăşi mica sa flotă. *San Antonio şi Concepcion* au să pornească spre sud-est, urmărind sinuozităţile golfului, pe cînd el însuşi va cerceta canalul spre sud-vest, cu vasul amiral şi *Victoria*. Punctul de întîlnire e ales la gura unui mic fluviu bogat în peşte, pe care aveau să-l numească din această cauză „Fluviul sardelelor". Acolo vor trebui să fie cel mai tîrziu peste cinci zile. Instrucţiunile cele mai precise au şi fost date căpitanilor. Ei ar putea să întindă pînzele şi să pornească. Dar atunci se întîmplă ceva cu totul neaşteptat; niciunul din flotă nu-şi închipuise că mai era cu putinţă aşa ceva: Magellan pofteşte pe toţi căpitanii pe bordul navei sale pentru ca, înainte de a decide vreo altă acţiune, să-i dea fiecare raportul în privinţa proviziilor; şi mai vrea să asculte părerea lor: dacă e mai bine să se continue acum călătoria sau să se înapoieze, după ce se vor fi terminat toate cercetările, prin meleagurile acestea.

Să asculte părerea lor? Ce s-a întîmplat? se întreabă ofiţerii uimiţi. Ce rost are gestul acesta atît de neaşteptat, atît de uluitor? De ce dictatorul acesta cu voinţă de fier, care n-a recunoscut pînă acum niciunuia dintre căpitanii săi dreptul de a-i pune vreo întrebare sau de a nesocoti cîtuşi de puţin un ordin al său, pofteşte tocmai acum pe ofiţeri, cu prilejul unei manevre cu totul neînsemnate, şi îi tratează iarăşi ca pe nişte camarazi, nu ca pe nişte simpli subordonaţi ai săi? În realitate, nimic nu e mai logic decît această bruscă schimbare. Întotdeauna, după triumful lor absolut, dictatorilor le este mult mai uşor, după ce şi-au asigurat puterea, să îngăduie şi altora să vorbească în mod liber. Acum, după ce a găsit locul de trecere, Magellan nu mai trebuie să evite cu teamă nici o întrebare. Acum, cînd e stăpîn pe situaţie, el se poate arăta binevoitor faţă de ceilalţi, şi să dea cărţile pe faţă. E totdeauna mai uşor să fii drept şi omenos în împrejurări fericite, decît în cele nefericite. Şi astfel, omul acesta închistat în el însuşi îşi dezleagă în cele din urmă limba; nu-şi mai ţine secretul cu dinţii. Căci, de cînd secretul său nu mai e secret, ci e cunoscut

de toţi, Magellan poate fi mai comunicativ cu subalternii săi.

Căpitanii se prezintă şi dau raportul. Oricum, nu prea sînt îmbucurătoare comunicările lor. Alimentele s-au împuţinat în mod îngrijorător; fiecare corabie mai are, în cazul cel mai bun, provizii pentru trei luni. Magellan ia cuvîntul. E bine stabilit, declară el cu fermitate, că primul ţel al expediţiei e atins: locul de trecere spre *Mar del Sur* e ca şi găsit. El roagă acum pe căpitanii săi să-şi exprime liber părerile: oare flota trebuie să se mulţumească cu succesul acesta, sau să caute să împlinească tot ce făgăduise el împăratului, adică să ajungă şi la insulele cu mirodenii şi să le ia în stăpînire pentru Spania? Desigur, el recunoaşte fără înconjur că proviziile sînt extrem de scăzute şi că mari primejdii mai stau în calea lor. Dar mare e şi gloria şi bogăţia ce-i aşteaptă pe toţi în caz de reuşită deplină. Curajul său e nezdruncinat. Dar înainte de a lua o hotărîre definitivă — dacă vor să se înapoieze acum acasă cu acest semisucces, sau îşi fac un punct de onoare de a persevera pînă ce vor ajunge la ţelul din urmă — el, Magellan, ţine să afle părerea ofiţerilor săi.

Nu ni s-a transmis răspunsul ce l-au dat căpitanii şi piloţii; dar, de bună seamă, nu e greşită presupunerea că cei mai mulţi dintr-înşii au rămas cam tăcuţi. Ei îşi amintesc prea lămurit de cele întîmplate la San Julian şi de trupurile ciopîrţite ale camarazilor lor spanioli; şi tocmai de aceea nu prea le vine la îndemînă să vorbească făţiş acestui portughez cu voinţă de fier şi să-l contrazică oricît de puţin. Numai unul din ei îşi exprimă clar, rituos, îndoielile sale: Estevao Gomez, pilotul de pe *San Antonio*, un portughez despre care se spune că ar fi chiar înrudit cu Magellan. Gomez spune pe faţă că acum, cînd după toate aparenţele s-a găsit într-adevăr strîmtoarea, ar face mai bine să se înapoieze în Spania şi, după ce se va înjgheba o flotă nouă, să pornească a doua oară pe calea descoperită aci, spre insulele cu mirodenii. Căci, după părerea sa, corăbiile de care dispun acum nu mai sînt îndeajuns de rezistente pentru a în-

frunta alte primejdii; afară de aceasta, nu au provizii suficiente, și nimeni nu știe cît de întinsă e această *Mar del Sur*, pînă unde duce oceanul acesta nou, cu desăvîrșire necunoscut, care-i așteaptă dincolo de strîmtoare. Dacă ei se aventurează pe apele acestea, riscă să apuce pe o cale greșită, și dacă nu găsesc îndată un port, flota e osîndită să piară în chipul cel mai jalnic.

Estevao Gomez a chibzuit bine: rațiunea vorbește printr-însul. Și probabil că Pigafetta, care suspectează de la început pe toți acei care-l contrazic pe Magellan, e nedrept față de acest corăbier încercat, atribuindu-i tot felul de motive meschine pentru că a îndrăznit să-și exprime îndoielile. În realitate, punctul de vedere al lui Estevao Gomez era logic și obiectiv; propunerea lui de a se întoarce atunci cu un rezultat onorabil, pentru a porni mai tîrziu cu o a doua expediție spre țelul propus, era cît se poate de justă; el ar fi salvat astfel viața lui Magellan și a echipajului — aproape două sute de oameni. Dar lui Magellan nu-i pasă de viața trecătoare; numai fapta nemuritoare contează pentru dînsul. Cine cugetă eroic, trebuie să pornească vrînd-nevrînd la acțiune, împotriva avertismentelor date de rațiune. Fără șovăire, Magellan ia din nou cuvîntul pentru replică. Desigur, au de întîmpinat multe dificultăți; vor trebui, probabil, să îndure foamea și toate lipsurile imaginabile; dar — cuvintele acestea sînt într-adevăr profetice! — chiar dacă vor fi nevoiți să înghită și pielea cu care sînt căptușite vergile pînzelor, el socoate că e de datoria sa de-a naviga mai departe și de-a descoperi țara pe care o făgăduise *(de pasar adelante y descubrir lo que habia prometido)*. Cu această chemare la aventură, consfătuirea — atît de remarcabilă și din punct de vedere psihologic — pare că s-a terminat fără alt incident. Și ordinul lui Magellan e transmis cu glas tare de la o corabie la alta: expediția va fi continuată. În taină însă, Magellan comunică încă un ordin căpitanilor săi: să evite cu cea mai mare grijă ca echipajul să afle adevărul în privința proviziilor. Oricine va face măcar o aluzie o va plăti cu viața sa.

Căpitanii au ascultat ordinul acesta fără să sufle o vorbă și curînd cele două corăbii, cărora li s-a dat însărcinarea de a explora canalul sudic, *San Antonio* sub comanda lui Mesquita și *Conception* sub a lui Serrao, au dispărut în golful întortocheat, cu nenumărate ieșituri și ascunzișuri. Între timp, cele două corăbii rămase în urmă, *Trinidad,* vasul-amiral al lui Magellan, și *Victoria,* au parte de o vreme mai bună. Ele ancorează la gura „Fluviului sardelelor" și în loc ca el însuși să pornească mai departe spre apus, pentru cercetarea canalului, Magellan lasă în sarcina unei bărci mici această primă investigație. Nu e nici o primejdie în această parte liniștită a canalului; Magellan dă celor trimiși în recunoaștere un singur ordin: să se înapoieze cel mai tîrziu a treia zi. Astfel, cele două corăbii mari rămîn în deplină odihnă timp de trei zile, pînă ce se vor reîntoarce *San Antonio* și *Concepcion.* E un răgaz binefăcător acel pe care și-l îngăduie Magellan și oamenii săi în mijlocul unei naturi blînde. În ultimele zile, cu cît au răzbit mai mult spre apus, priveliștile din jur au devenit din ce în ce mai atrăgătoare, mai frumoase. Ciudat! În locul stîncilor și coastelor nisipoase îi salută aci dumbrăvi și păduri. Colinele scad, se conturează lin, numai în zare lucesc piscurile înghețate ale munților. Aerul e mai blînd și izvoare cu apă dulce înviorează pe marinarii, care, săptămîni de-a rîndul, n-au băut altceva decît apă sălcie, stătută, din butiile corăbiilor. Acum stau întinși pe iarba moale, urmăresc alene minunea apelor: peștii aceia zburători, care se înalță în aer și se cufundă apoi în valuri, dar pe urmă se apucă iar de treabă, grăbindu-se să prindă sardele, care se găsesc, în fluviul acesta în cantități de necrezut. Și mai descoperă atîtea ierburi și rădăcini bune de mîncat, încît se pot sătura, în sfîrșit, de-a binelea, după luni de oboseală și de post. Și atît de frumoasă e aici natura, care-i cuprinde cu umbrele și miresmele ei, încît Pigafetta ex-

clamă entuziasmat: *Credo che non sia al mondo un piú bello e miglior stretto, comè è questo*[1]

Dar ce înseamnă mărunta fericire de a trăi cîteva zile în tihnă și îndestulare, într-o leneșă și visătoare destindere, față de celălalt simțămînt — față de marea și înflăcărata fericire care-l cuprinde acum pe Magellan, înălțîndu-l în beția și exaltarea beatitudinii! Căci iată că, în a treia zi, mica șalupă trimisă în recunoaștere se întoarce, ascultătoare, și marinarii fac iarăși semne din depărtare, ca în ziua aceea a „Tuturor sfinților", cînd au descoperit intrarea în strîmtoare. Acum însă — și aceasta e de o mie de ori mai important — ei au găsit în cele din urmă și ieșirea! Au văzut cu propriii lor ochi marea în care se varsă canalul acesta — imensa, necunoscuta *Mar del Sur! Thalassa! Thalassa!* milenarul strigăt de bucurie cu care grecii au salutat marea eternă, cînd s-au întors în țara lor după ce au trecut prin nenumărate primejdii, răsună aci din nou, într-o altă limbă, însă cu aceeași însuflețire. Strigătul acesta se înalță într-o atmosferă în care n-a vibrat niciodată pînă acum glasul de bucurie și fericire al omului.

Aceasta este clipa cea mare a lui Magellan, clipa aceea de supremă exaltare, de beatitudine ce nu poate fi cu nimic întrecută și pe care fiecare om o trăiește numai o dată în viața sa. Totul s-a împlinit. El și-a ținut cuvîntul pe care-l dăduse împăratului. A făcut o realitate din ceea ce mii de oameni nu cutezau decît să viseze: el e cel dintîi care a găsit calea spre cealaltă mare. În clipa aceasta, el simte că și-a justificat rostul vieții sale; în clipa aceasta, el se simte sfințit cu harul nemuririi.

Și atunci se întîmplă ceea ce nimeni n-ar fi îndrăznit să creadă cu putință la omul acesta aspru, tăcut. Soldatul acesta dîrz și sever, care nu și-a trădat niciodată simțămintele, e copleșit deodată de o arzătoare emoție. Ochii i se umezesc — și lacrimi fierbinți i se preling pe obraji,

---

[1] Cred că nu se află pe lume o strîmtoare mai bună și mai frumoasă decît asta (în limba italiană). (N.R.)

se pierd în barba lui neagră și stufoasă. Magellan, omul acesta cu voință de fier, plînge pentru întîia oară, plînge singura dată în viața sa — de fericire. *(El capitano generale lacrimo per allegrezza.)*

O clipă, o singură clipă scurtă în toată viața sa trudnică și întunecată, a putut simți și Magellan suprema fericire — beatitudinea hărăzită omului creator: aceea de a ști că a realizat ideea vieții sale. Dar acestui om îi este scris în stele să nu aibă parte de nici o clipă de fericire, fără să plătească destinului un amarnic tribut. Fiecare triumf al său e inevitabil legat de o dezamăgire. Lui îi este doar îngăduit să privească fericirea, dar nu să încerce s-o cuprindă, s-o rețină; și chiar această scurtă clipă de extaz — cea mai rară și mai prețioasă din viața sa — se stinge prea curînd, piere chiar înainte ca el s-o fi simțit întreagă, pînă la sfîrșit. Căci unde au rămas celelalte două corăbii? De ce întîrzie ele atît de mult? Acum, după ce barca aceea mică i-a adus vestea că există o ieșire spre mare, orice altă căutare pentru a se găsi în altă direcție vreo ieșire spre Marea de Sud nu mai e decît zadarnică pierdere de timp. Ah! de-ar veni odată cele două corăbii trimise în recunoaștere — *San Antonio* și *Concepcion* — să primească și ele vestea cea bună! De-ar veni în cele din urmă! Magellan, din ce în ce mai nerăbdător, își poartă mereu privirea prin adînciturile golfului. De mult a trecut termenul stabilit; a și trecut a cincea zi, și tot nu se arată o urmă, un semn din partea lor.

Nu cumva s-a întîmplat o nenorocire? Sau poate că s-au rătăcit? Magellan e prea alarmat ca să mai aștepte inactiv în locul cuvenit. Dă ordin să se întindă pînzele, să se pornească îndărăt în canal, în întîmpinarea corăbiilor care zăbovesc atîta. Dar nimic nu se ivește în depărtare: nimic, nimic nu se ivește în zare, pustii sînt apele acelea reci și moarte. Nicăieri un semn, nicăieri o urmă cît de mică.

În sfîrşit, în a doua zi de căutare, se arată o corabie. E *Concepcion*, sub comanda credinciosului Serrao. Dar unde e cealaltă corabie, cea mai mare, cea mai preţioasă navă a flotei? Unde e *San Antonio?* Serrao nu ştie ce să răspundă. Chiar din prima zi *San Antonio* i-a luat-o înainte şi de atunci a dispărut. În primul moment, Magellan nu-şi închipuie că s-ar fi întîmplat vreo nenorocire. Poate că *San Antonio* s-a rătăcit numai, cine ştie unde — sau poate că comandantul său a înţeles greşit consemnul. De aceea, el trimite toate corăbiile în direcţii diferite, pentru a cerceta toate colţurile canalului principal, ale „strîmtorii amiralului“ (Admiralty Sound). Pune să se aprindă focuri, agită noaptea semnale luminoase, înfige pe ţărm steaguri lîngă care lasă scrisori cu instrucţiuni pentru corabia rătăcită, în cazul cînd ea ar fi pierdut într-adevăr direcţia. Dar nici o urmă, nicăieri. Trebuie să se fi întîmplat ceva rău. Sau că *San Antonio* a naufragiat şi s-a scufundat cu tot echipajul — ceea ce-i prea puţin probabil, căci tocmai în zilele acestea vremea era neobişnuit de liniştită. Sau — posibilitatea mult mai acceptabilă — pilotul acela de pe *San Antonio*, Estevao Gomez, care ceruse la consfătuirea ofiţerilor grabnică reîntoarcere în ţară, a trecut hotărît la faptă şi, ca un adevărat rebel, s-a înţeles cu ofiţerii spanioli ai corăbiei să înlăture pur şi simplu pe căpitanul rămas credincios amiralului şi să dezerteze cu toţii, luînd cu ei şi proviziile.

Magellan nu poate şti în ceasul acela ce anume s-a întîmplat. Ştie numai că i s-a întîmplat ceva îngrozitor. Corabia a plecat! Cea mai bună, cea mai mare navă a flotei, şi totodată cea mai îmbelşugat aprovizionată din toate. Dar încotro a plecat şi ce s-a întîmplat cu ea, ce s-a întîmplat pe bordul ei? Nimeni nu-i poate da vreo lămurire în această imensă pustietate, unde n-a întîlnit încă vreun om. Nimeni nu-i poate spune dacă ea zace acum în fundul mării sau dacă a dezertat, îndreptîndu-se în toată graba spre Spania. Numai constelaţia aceea străină, Crucea Sudului, împresurată de toată puzderia de stele scînteietoare, a fost martorul ocular al misterioasei întîmplări. Numai ele cunosc calea apucată

de *San Antonio*, numai ele i-ar putea da un răspuns. E deci explicabil că Magellan — care, ca toţi oamenii din vremea sa, se încredea în ştiinţa tălmăcirii stelelor, considerînd-o ca o ştiinţă a adevărului — cheamă la dînsul pe astrologul şi astronomul Andres de San Martin, care-l însoţeşte în locul lui Faleiro. El e singurul care ar putea citi în stele, prin meleagurile acestea depărtate. Amiralul îi porunceşte să cerceteze horoscopul şi să-i explice, cu toată arta şi priceperea sa, ce s-a întîmplat cu *San Antonio*. Şi, în mod excepţional, astrologia s-a dovedit atunci o ştiinţă adevărată! Isteţul astrolog, care-şi aminteşte prea bine de atitudinea hotărîtă a lui Estevao Gomez la consfătuirea ofiţerilor, prezice că corabia a dezertat şi căpitanul ei este prizonier pe bord.

Încă o dată, pentru ultima oară, Magellan se află în faţa unei hotărîri, care nu poate fi amînată. Prea se bucurase, cu inima uşoară, prea curînd jubilase el cînd i s-a adus vestea cea mare. I s-a întîmplat aceeaşi nenorocire ca şi lui Francis Drake, navigatorul care a pornit pe urmele lui; la fel şi amiralul englez a pierdut cea mai bună din corăbiile sale, care a dezertat pe nesimţite, într-o noapte, cu generalul rebel Winter. Identitatea acestei întîmplări, a doua după aceea întîmplată la fel la San Julian, vădeşte ciudatul paralelism dintre prima expediţie în jurul lumii şi cea de-a doua. Tocmai cînd i s-a vestit biruinţa, un compatriot, un duşman de acelaşi neam, l-a atacat cu perfidie pe Magellan, sărindu-i în spate. Şi dacă flota nu mai avea nici înainte destule alimente, nu mai încape îndoială că ea e ameninţată acum de cele mai cumplite lipsuri. Căci tocmai *San Antonio* avea pe bord cele mai bune provizii; afară de aceasta, prin aşteptarea şi căutările acelea absurde, s-au risipit iarăşi, timp de şase zile, preţioasele rezerve. În urmă cu opt zile, într-o zodie incomparabil mai prielnică, înaintarea în *Mar del Sur*, cu desăvîrşire necunoscută, era

şi aşa o întreprindere din cele mai îndrăzneţe; acum însă, după fuga lui *San Antonio*, a săvîrşi o asemenea faptă este aproape o sinucidere.

De pe culmea cea mai înaltă a mîndrei siguranţe de sine, Magellan a fost prăvălit dintr-o dată în cel mai adînc abis al deznădejdii. Şi pentru a ne convinge de aceasta, nu ne trebuie neapărat relatarea pe care ne-a transmis-o Barros: *Quedó tan confuso que no sabia lo que habia de determinár* („Era atît de tulburat, încît nu cuteza să ia o hotărîre"). Căci adînca nelinişte a lui Magellan ni se vădeşte prea lămurit din ordinul de bord — singurul care ne-a fost păstrat — pe care amiralul l-a transmis tuturor ofiţerilor flotei sale, în acel moment de grea încercare. Pentru a doua oară în răstimp de cîteva zile, el le cere părerea: dacă flota trebuie să pornească mai departe sau să se înapoieze; însă de astă dată, Magellan, pretinde căpitanilor să-i dea răspunsul în scris. El vrea un alibi; aceasta ne arată cît de prevăzător era el în toate. *Scripta manent.*[1] Magellan are nevoie, pentru mai tîrziu, de o dovadă scrisă că a întrebat pe căpitanii săi. Căci el îşi dă perfect seama — şi faptele aveau să confirme aceasta — că rebelii aceia de pe *San Antonio*, de îndată ce vor debarca la Sevilla, se vor prezenta ca acuzatori ai săi, pentru a nu fi acuzaţi ei înşişi de insubordonare. Fără îndoială, îl vor înfăţişa pe el, absentul, ca pe un om al teroarei; vor întărîta prin descrierile lor exagerate sentimentul naţional al spaniolilor, arătînd cum el, portughezul străin de ţară, a chinuit pe funcţionarii împuterniciţi de rege, ţinîndu-i în lanţuri, cum a decapitat, a ciopîrţit sau a lăsat să piară jalnic de foame pe nobilii castiliani, pentru ca, împotriva ordinului riguros al regelui, flota să fie comandată numai de portughezi. Pentru a combate acuzaţia aceasta inevitabilă, că el ar fi exercitat o teroare brutală în tot timpul expediţiei, nelăsînd astfel ofiţerilor săi nici măcar putinţa de a-şi exprima în mod liber părerile lor, Magellan a conceput acel ordin ciudat, care sună mai degrabă ca o auto-apărare, decît ca o consultare cama-

[1] Ce e scris rămîne (în limba latină). (N.R.).

raderească. „Dat în canalul Todos los Santos enfrente[1] del Rio del Isleo, 21 noiembrie“... așa începe ordinul: „Eu, Ferdinand Magellan, cavaler al Ordinului Santiago și căpitan-general al acestei. Armada... am aflat că chestiunea continuării expediției vă apare tuturora ca o hotărîre plină de răspundere, deoarece socotiți că timpul e prea avansat acum. Eu sînt însă un om care nu respinge niciodată cu dispreț părerea sau sfatul altuia, ci vrea să pună în discuție toate chestiunile și să execute hotărîrile de comun acord cu ceilalți“.

Probabil că ofițerii nu și-au putut reține un zîmbet ironic, cînd au citit această ciudată autocaracterizare. Căci dacă este vorba de trăsături de caracter, ceea ce-l distinge mai presus de toate pe Magellan este tocmai autocratismul său neînduplecat, severitatea neclintită în conducere, felul său de a porunci. Își amintesc cu toții prea bine cum același om a strivit cu pumnu-i de fier orice protest al căpitanilor atașați pe lîngă el la conducerea flotei. Dar și Magellan știe cît de bine trebuie să-și amintească ei de dictatura sa, care nu tolera nici o altă părere decît a sa — și de aceea el continuă în ordinul său: „Nimănui să nu-i fie deci frică, gîndindu-se la cele întîmplate la Port San Julian; ci fiecare dintre voi are datoria să-mi spună fără teamă opinia sa în ce privește apărarea Armadei noastre. Ar fi contrar jurămîntului și datoriei voastre dacă ați voi să-mi ascundeți punctul vostru de vedere“. El cere ca fiecare în parte *(cada uno de por si) să-și* exprime lămurit părerea, și anume: în scris *(por escrito),* dacă trebuie să pornească mai departe sau să se înapoieze, indicînd amănunțit și motivele.

Dar încrederea pierdută în luni de încordare nu poate fi răscumpărată într-o oră. Prea le-a intrat ofițerilor frica în oase, pentru ca ei să se exprime cu toată sinceritatea, cerînd lui Magellan să se întoarcă în țară. Și singurul răspuns care ne-a fost păstrat, acel al astronomului San Martin, arată cît de puțin înclinați erau

---

[1] Enfrente — în față (în limba spaniolă). (N.R.)

dînşii să împartă cu Magellan răspunderea, tocmai acum cînd ea devenise atît de imensă. Bravul astrolog se exprimă aşa cum se cuvine unui prezicător: nebulos şi în doi peri, sărind cu toată iscusinţa într-o parte, apoi în cealaltă, fără să-şi piardă echilibrul. E adevărat că el se îndoieşte că s-ar putea ajunge la Moluce prin canalul Todos los Santos *(aunque yo dude haya camino para poder navigar á Maluco por este canál*[1]); totuşi sfătuieşte pe Magellan să continue călătoria, deoarece „sînteţi în plină primăvară". Pe de altă parte însă, ar fi mai bine pe la mijlocul lui ianuarie, căci oamenii săi sînt foarte trudiţi, extenuaţi şi n-ar putea s-o ducă prea mult. Ar fi poate preferabil să nu plece spre apus, ci spre răsărit, dar el, Magellan, să facă cum crede că e mai bine, şi dumnezeu să-i arate calea. Cam în felul acesta vag, nehotărît, trebuie să se fi exprimat şi ceilalţi ofiţeri.

Totuşi Magellan n-a întrebat nicidecum pe ofiţerii săi pentru a căpăta un răspuns precis, ci numai pentru a putea dovedi mai tîrziu că i-a întrebat într-adevăr. Ştie că s-a aventurat prea departe pentru a mai putea da înapoi. El nu se poate întoarce acasă decît ca un triumfător, altfel e pierdut. Şi chiar dacă astronomul acela bun de gură i-ar fi prorocit şi moartea, el trebuia să meargă mai departe pe calea sa eroică. Din ordinul său, corăbiile părăsesc la 22 noiembrie adăpostul de lîngă „Fluviul sardelelor" şi, în cîteva zile, străbat pînă la capăt strîmtoarea Magellan, căci aşa avea să fie numită ea în vecii vecilor. Cînd a ieşit din strîmtoare, el zăreşte pentru întîia oară — îndărătul unui promontoriu pe care dintr-un sentiment de recunoştinţă îl numeşte *Cabo deseado* — Capul mult dorit — marea cea nouă, pe ale cărei valuri ce se rostogolesc din zare în zare n-a plutit niciodată pînă acum vreo corabie europeană. Privelişte adînc zguduitoare: acolo spre apus, dincolo de orizontul nesfîrşit, trebuie să se afle insulele cu mirodenii, insulele bogăţiilor fabuloase, iar dincolo de ele, mai departe, imensele împărăţii ale Orientului: China, Japonia şi India —

---

[1] Cu toate că eu mă îndoiesc dacă este drum de navigat prin acest canal spre Moluce (în limba spaniolă). (N.R.)

şi pe urmă mai departe, mereu mai departe, iarăşi patria — Spania, Europa! De aceea, încă un popas, un ultim răgaz înainte de plecarea definitivă, hotărîtoare, înainte de a se avînta pe oceanul necunoscut, pe care nimeni nu l-a străbătut vreodată de la facerea lumii! Apoi, la 28 noiembrie 1520, ancorele sînt ridicate, steagurile fîlfîie toate în vîrful catargelor. Şi, cu bubuitoare salve de tun, cele trei mici şi singuratice corăbii salută respectuos marea cea necunoscută, aşa cum se salută cavalereşte un mare adversar provocat la duel, înainte de a începe lupta pe viaţă şi pe moarte.

MAGELLAN ÎȘI DESCOPERĂ REGATUL
28 noiembrie 1520 — 7 aprilie 1521

ISTORIA ACESTEI PRIME traversări a oceanului care nu are încă un nume — „o mare atît de imensă, încît spiritul omenesc abia poate concepe aşa ceva“, precum citim în relatarea lui Maximilian Transsylvanus — este una din nepieritoarele fapte eroice ale omenirii. Expediţia lui Columb, într-o vreme cînd lumea părea nemărginită pentru că era mai puţin cunoscută, a fost slăvită de contemporanii săi şi de toate epocile următoare ca un incomparabil act de curaj; şi totuşi, fapta aceasta nu poate fi comparată, în ce priveşte sacrificiile impuse, cu victoria pe care Magellan și-a cucerit-o contra elementelor naturii şi în condiţii atît de grele. Căci Columb a pornit cu trei corăbii echipate cît se poate de bine, înzestrate cu toate cele trebuitoare; în totul, călătoria sa a durat numai treizeci şi trei de zile, şi cu o săptămînă înainte de a debarca, ierburi ce pluteau pe mare, lemne de esenţe necunoscute şi păsări de uscat i-au întărit convingerea că se apropie de un continent. Echipajul său era odihnit şi sănătos, corăbiile sale erau aprovizionate din belşug, încît în cazul cel mai rău se putea întoarce acasă fără nici o ispravă. Necunoscutul se întindea numai înaintea sa; îndărătul său avea patria, ca o ultimă cale şi soluţie.

Magellan însă porneşte în gol, spre necunoscutul cel mai desăvîrşit. Și el nu porneşte dintr-o Europă cunoscută, cu porturile şi căminul ei familiar, ci dintr-o ţară cu totul străină şi inospitalieră: Patagonia. Toţi marinarii săi sînt sleiţi de luni şi luni de trudă. Foamea şi lipsurile i-au urmărit pînă aci, foamea şi lipsurile îi însoţesc şi acum, iar înaintea lor îi aşteaptă tot foamea şi lipsurile. Îmbrăcămintea lor e uzată, fiece pînză e sfîşiată, fiece funie e roasă. De săptămîni şi săptămîni n-au văzut vreun chip de om prin meleagurile acelea, n-au întîlnit vreo femeie şi nici vin n-au mai găsit, nici carne proaspătă şi nici pîine proaspătă. În sinea lor desigur că-i invidiază pe camarazii mai îndrăzneţi, care au dezertat la timp şi au pornit înapoi spre patria lor, în loc să-şi rişte viaţa în aceste nesfîrşite pustietăţi de ape. Și astfel, cele trei corăbii plutesc douăzeci, treizeci, patruzeci, cincizeci, şaizeci de zile, şi tot nu se iveşte ceva în zare, o insulă, un semn care să le dea măcar speranţa că se apropie de uscat. Și iar trece o săptămînă şi încă o săptămînă, şi încă una şi iarăşi una — o sută de zile, de trei ori mai mult decît i-a trebuit lui Columb pentru a străbate Oceanul! Timp de mii şi mii de ore pierdute, flota lui Magellan înaintează cu desăvîrşire în gol. De la 28 noiembrie, cînd *Cabo deseado* — Capul mult dorit — a dispărut încet, încet la orizont, nici o hartă, nici o măsură nu mai ajută cîtuşi de puţin. Toate distanţele pe care Faleiro le calculase în cabinetul său s-au dovedit false; Magellan crede că a trecut de mult de Cipangu, de Japonia, fără să fi zărit măcar coastele ei, şi n-a străbătut în realitate decît o treime din oceanul acela necunoscut, pe care îl botează *Il Pacifico*, Pacificul, atît e de liniştit, fără vînturi, fără valuri răscolite.

Dar cît de groaznică e această linişte, cît de chinuitoare e monotonia acestui calm ucigător! Mereu aceeaşi mare albastră şi lucitoare ca o oglindă, mereu acelaşi cer încins, senin, fără nici un nor, mereu acelaşi aer apăsător, în care nu răsună nici un zgomot, nici un ecou; mereu acelaşi orizont rotund, ce stăruie la aceeaşi depărtare, ca un disc metalic între acelaşi cer şi aceleaşi ape — tăietură circulară din zare în zare, ce pătrunde cu în-

cetul, tot mai adînc, și în inima navigatorilor. Mereu aceeași albastră imensitate a neantului în jurul corăbiilor minuscule — singurele realități mișcătoare în mijlocul înfiorătoarei nemișcări; mereu aceeași lumină orbitoare a zilei, care vădește cu toată cruzimea același veșnic pustiu, mereu unitar și identic cu el însuși, și în toiul nopții, mereu aceleași stele reci și tăcute, spre care se înalță zadarnic privirile întrebătoare. Mereu aceleași lucruri în micul spațiu omenesc: aceleași pînze, același catarg, aceeași punte, aceeași ancoră, aceleași tunuri, aceleași mese... Mereu același miros neplăcut și dulceag de alimente alterate, ce răbufnește din măruntaiele navelor pîntecoase. Și mereu, dimineața și la miezul zilei, seara și noaptea, aceleași chipuri care se întîlnesc iar și iar pe bord, fără să se poată evita — chipuri încremenite într-o surdă deznădejde — chipuri omenești, tot mai scofîlcite și mai descompuse din zi în zi. Ochii se afundă în orbite; și în fiece dimineață, care se vestește tot atît de searbădă ca și celelalte, tot mai ștearsă e strălucirea lor; tot mai supți sînt obrajii, și pasul e tot mai slab, mai greu... Ca niște stafii, scofîlciți, livizi, umblă încolo și încoace matelotii, atît de zdraveni și de curajoși cu puține luni înainte, cînd alergau în sus și în jos, cățărîndu-se pe scări, strîngînd pînzele în furtună. Ei se clatină acum ca niște bolnavi sau zac sleiți pe rogojini. Fiecare din cele trei corăbii, pornite în una din cele mai îndrăznețe aventuri ale omenirii, nu mai adăpostește decît niște ființe care abia de mai seamănă a marinari — fiecare punte e un spital plutitor, un lagăr rătăcitor de bolnavi și de infirmi.

Proviziile scad înfricoșător în cursul acestei traversări neașteptat de lungi, și mizeria sporește groaznic. Ceea ce ofițerul-intendent împarte zilnic echipajului din resturile de provizii nu se mai poate numi hrană, ci mai degrabă gunoi. De mult s-a terminat vinul care le mai răcorea întrucîtva buzele și sufletul. Iar apa de băut, fiartă de razele soarelui necruțător, a devenit atît de sălcie în butoaiele și burdufurile murdare, răspîndind o duhoare atît de pestilențială, încît nenorociții trebuie să-și strîngă nările cu degetele în timp ce sorb dintr-o

dată înghiţitura zilnică, riguros măsurată, care le umezeşte puţin gîtlejul ars de sete. Cît despre pesmeţi — care alcătuiesc, împreună cu peştele ce-l pot prinde, singura lor hrană — s-au fărîmiţat de mult. „Pîinea“ lor e doar o pulbere murdară, cenuşie, în care mişună viermii spurcaţi şi excrementele şobolanilor care, răzbiţi şi ei de foame, s-au năpustit asupra acestor ultime şi mizerabile rămăşiţe de hrană. Cu atît mai jinduite au devenit la rîndul lor aceste respingătoare vietăţi; căci dacă deznădăjduiţi marinarii mai au putere să urmărească prin toate colţurile şobolanii care devorează ultimele lor provizii, ei nu fac aceasta numai pentru a-i ucide, ci pentru a negocia imediat stîrvurile lor, oferindu-le ca nişte delicatese apetisante; o jumătate ducat de aur se plăteşte iscusitului vînător care a prins unul din aceste animale chiţcăitoare, iar fericitul cumpărător înghite fără zăbavă greţoasa friptură. Pentru a-şi înşela stomacul gol, pentru a-şi potoli cît de puţin crampele teribile, pentru a-şi amăgi foamea care-i gîtuie şi-i roade, marinarii născocesc mereu cîte un surogat; combinaţiile lor sînt primejdioase — de pildă: adună rumeguş de lemn, pe care-l amestecă apoi cu resturi de pesmeţi — în felul acesta îşi sporesc raţia ce li se împarte cu atîta zgîrcenie. În cele din urmă mizeria devine atît de crîncenă, încît se împlineşte înfricoşătoarea profeţie a lui Magellan, că vor devora pînă şi pielea de bou cu care sînt învelite vergile pînzelor. Găsim la Pigafetta o descriere a felului cum, în deznădejdea lor, flămînzii au încercat să facă întrucîtva comestibil pînă şi lucrul acesta cu desăvîrşire de nemistuit: „Ca să nu pierim de foame, am mîncat în cele din urmă şi bucăţile de piele de vită, în care erau înfăşurate vergile cele mari pentru a nu fi roase funiile. Expuse ani întregi la ploaie, la soare şi la vînt, aceste bucăţi de piele s-au întărit ca piatra, încît eram nevoiţi să le ţinem totdeauna patru sau cinci zile în apa mării, pentru a le muia puţin. Abia după aceea le puneam puţin pe jeratic şi pe urmă le înghiţeam“.

Nici nu e de mirare că pînă şi cei mai rezistenţi dintre bărbaţii aceştia viguroşi, cu constituţie de fier, deprinşi cu toate suferinţele şi oboselile, n-au putut suporta cu timpul asemenea mîncăruri. Din lipsă de hrană proas-

pătă (astăzi am spune: alimentele ce conţin vitamine), ei se îmbolnăvesc de scorbut. Gingiile încep să li se umfle şi apoi supurează, dinţii li se clatină şi cad, li se formează ulcere în gură şi în cele din urmă cerul gurii li se umflă atît de tare, încît, chiar dacă ar avea hrană din belşug, nenorociţii nu mai sînt în stare s-o înghită şi se prăpădesc în chinuri groaznice. Dar şi supravieţuitorilor foamea le stoarce ultimele puteri. Cu picioarele purulente sau paralizate, ei se tîrăsc din loc în loc, sprijiniţi în băţ, sau se ghemuiesc istoviţi prin colţuri. Nu mai puţin de nouăsprezece marinari, cam o zecime din echipajul care a mai rămas, au pierit în această infernală călătorie prin împărăţiile Foamei; printre cei dintîi este sărmanul uriaş patagonez, pe care dînşii l-au botezat Juan Gigante, şi pe care-l admiraseră atît de mult cu cîteva luni în urmă, pentru că devorase într-o clipită o jumătate cutie de pesmeţi şi dăduse pe gît o vadră de apă cum ar goli alţii un pahar. Cu fiecare zi scade numărul marinarilor capabili să lucreze: şi cu drept cuvînt accentuează Pigafetta că cele trei corăbii n-ar fi putut înfrunta niciodată o furtună sau măcar o mare ceva mai agitată, cu nişte oameni atît de extenuaţi: „Dacă domnul şi binecuvîntata fecioară nu ne-ar fi dăruit o vreme atît de bună, am fi pierit cu toţii de foame în marea aceasta neţărmurită“.

Timp de trei luni şi douăzeci de zile, caravana singuratică a acestor trei corăbii rătăceşte prin nesfîrşita pustietate a apelor, îndurînd toate chinurile posibile. Oamenii aceia n-au fost cruţaţi nici de cea mai îngrozitoare tortură: de tortura speranţei dezamăgite. Ca şi însetaţii în deşert, cărora după zile de rătăcire li se pare deodată că zăresc în lumina crudă ce-i arde şi-i orbeşte o oază cu palmieri ce-şi leagănă în vînt panaşul verde — ca şi drumeţii care cred că aud murmurul izvorului, dar, după ce s-au apropiat tîrîndu-se cu ultimele lor puteri, îşi dau seama că viziunea aceea a dispărut

brusc și că deșertul se întinde iarăși în jurul lor, mai ostil decît înainte — tot astfel oamenii lui Magellan cad victime unei asemenea *Fata Morgana*, unui miraj cumplit de înșelător. Într-o dimineață, un strigăt răgușit răsună pe neașteptate din cafasul catargului: un marinar a zărit uscatul, o insulă. Pentru întîia oară după atîta amar de vreme, pămîntul li se arată iarăși! Flămînzii și însetații se năpustesc ca niște scoși din minți, sus pe punte; pînă și bolnavii, care zăceau sleiți prin colțuri, ca niște cîrpe ude, se tîrăsc acum și ei, să vadă cu ochii lor. Într-adevăr se apropie de o insulă! Repede, repede, bărcile la țărm! În arzătoarea lor nerăbdare, ei văd izvoare țîșnitoare, se și visează acolo, lîngă apă, odihnindu-se, în sfîrșit, la umbră, sub copaci. După săptămîni și săptămîni de rătăcire, ei ard de dorul de a simți odată pămîntul sub picioare — și nu mereu aceleași scînduri veșnic legănate pe valuri. Dar ce jalnică amăgire! Cînd ajung și mai aproape de insula aceasta — (pe care în amărăciunea lor o numesc, împreună cu altă insulă întîlnită mai tîrziu, *las Islas Desaventuradas* — insulele Nenorocului) — nenorociții nu văd decît stînci cu desăvîrșire goale, nelocuite și de nelocuit, deșerturi fără oameni și animale, fără izvoare și fructe. Ar fi zadarnică pierdere de timp să rămînă măcar o zi în preajma acestor stînci sterpe! Și iar pornesc mai departe, prin albastra pustietate, mai departe, tot mai departe.. Încă multe zile, încă săptămîni și săptămîni trebuie să mai dureze această călătorie pe mare, poate cea mai îngrozitoare și mai plină de lipsuri și chinuri dintre călătoriile pomenite în istorie.

6 martie 1521. De mai bine de o sută de ori s-a înălțat soarele pe albastrul cerului, mereu același, încremenit și gol; mai bine de o sută de ori s-a cufundat el în același albastru gol și nemișcat al mării; de o sută de ori ziua s-a schimbat în noapte și noaptea în zi, de cînd flota lui Magellan a pornit spre oceanul nemărgi-

nit. Și iată că răsună în sfîrşit, pentru a doua oară, strigătul celui care veghează sus, la gabia catargului: pămînt! Pămînt! Era şi timpul. Încă două zile, încă trei zile de plutire în gol — şi probabil că nici urmă n-ar mai fi rămas, pentru posteritate, din fapta aceea eroică. Cu echipajul sleit de foame, corăbiile fără cîrmaci — un cimitir rătăcitor — ar fi plutit în voia valurilor pînă ce ar fi pierit într-o furtună sau ar fi fost sfărîmate de un ţărm. Însă această nouă insulă, slavă domnului! este locuită; se va găsi acolo apă pentru nenorociţii care lîncezesc pe bord. Abia s-a apropiat flota de golf — şi nici nu s-au strîns pînzele, nici nu s-a aruncat ancora — şi iată că o mulţime de *kanu* uşoare şi sprintene se îndreaptă repede spre nave, neliniştitor de repede: sînt nişte bărci mici, colorate, cu pînzele din foi de palmier cusute una de alta. Cu o agilitate de maimuţe, oamenii aceia primitivi şi naivi, cu desăvîrşire goi, se caţără pe bord — şi atît le este de străină noţiunea oricărei convenţiuni morale, încît îşi însuşesc pur şi simplu tot ce văd în jurul lor. Ca printr-o scamatorie, obiectele cele mai felurite dispar într-o clipă; pe neaşteptate, pînă şi mica barcă de debarcare a vasului-amiral e desprinsă de odgonul de remorcă. Nebănuind cîtuşi de puţin că ar fi săvîrşit ceva rău, rîzînd ca nişte copii, bucuroşi că au cîştigat cu atîta uşurinţă lucruri nemaivăzute pînă atunci, ei vîslesc acum spre ţărm cu prada lor preţioasă. Căci acestor păgîni li se pare tot atît de firesc şi de la sine înţeles să prindă de părul lor stufos (oamenii goi nu au buzunare!) cîteva obiecte strălucitoare, pe cît de firesc şi de la sine înţeles li se pare spaniolilor, papei şi împăratului să declare din capul locului ca proprietate legală a prea-înălţatului suveran al creştinilor toate aceste insule încă nedescoperite, cu oamenii şi animalele lor.

În situaţia dificilă în care se află, Magellan nu poate avea decît prea puţină înţelegere pentru acest mod de a proceda al băştinaşilor. Îi este cu neputinţă să lase pur şi simplu în mîna acelor hoţi iscusiţi mica luntre de debarcare; potrivit socotelilor păstrate în arhive, ea costase, la Sevilla, 3937 maravedis, iar aci, la mii de leghe depărtare, valoarea ei este de neînlocuit. De aceea în

ziua următoare, patruzeci de marinari înarmați debarcă din ordinul lui Magellan, pentru a aduce înapoi barca sa cu vîsle și a da o bună lecție necinstiților insulari. Cîteva din colibele lor sînt incendiate. Dar nici nu se poate ajunge la o luptă adevărată, căci acești sărmani copii ai naturii sînt atît de nepricepuți în arta de a ucide, încît atunci cînd săgețile spaniolilor se înfig pe neașteptate în trupurile lor însîngerate, ei nu pricep de loc cum au putut porni din depărtare lucrurile acelea ascuțite, împodobite cu pene, și să pătrundă adînc sub pielea lor, pricinuindu-le dureri atît de cumplite! Ei trag cu deznădejde de săgeți, le smulg din carne și fug înnebuniți de groază dinaintea acelor barbari albi la față, refugiindu-se în pădurile lor. Înfometații pot în sfîrșit să aducă mai întîi puțină apă bolnavilor rămași pe bord, gata să-și dea sufletul; pe urmă să dea o raită peste tot, după alimente. Din colibele părăsite ei înhață cu lăcomie tot ce nimeresc, îngrămădind în barcă găini, porci și fructe. Și după ce s-au prădat astfel unii pe alții, băștinașii pe spanioli și spaniolii pe băștinași tîlharii veniți din civilizația Europă botează pentru vecii vecilor insulele acelea, dîndu-le un nume de rușine și ocară: *Ladrone*, adică insulele Hoților.

Oricum, această *razzia*[1] salvează pe navigatorii aproape morți de foame. Trei zile de odihnă, prada de fructe și carne proaspătă, precum și apa de izvor, curată și înviorătoare, au dat puteri noi echipajului. Cîțiva marinari, prea sleiți de boală și lipsuri, mor după ce flota a pornit iarăși la drum; printre aceștia se află și singurul englez din echipaj; alți cîțiva zeci de marinari mai zac încă extenuați și bolnavi. Dar primejdia cea mai mare a trecut: și, din nou cutezătoare, corăbiile înaintează acum spre apus. La 17 martie, după încă o săptămînă de plutire, cînd se ivește iarăși în zare conturul unei insule și lîngă ea o alta, Magellan știe că destinul s-a îndurat de dînșii. După socoteala sa, acelea trebuie să fie insulele Moluce. Izbîndă! Izbîndă! A ajuns la țel! Dar pînă și cea mai arzătoare nerăbdare de a-și asigura cît se

[1] Raită (în limba italiană). (N.R.)

poate mai repede triumful său nu-l poate face pripit sau măcar neprevăzător pe omul acesta. În loc să debarce pe insula *Suluan,* mai mare decît celelalte, Magellan alege pe cea mică, pe care Pigafetta o numește *Humunu.* Acolo vrea să arunce ancora, pentru că insula nu e locuită și, dată fiind sănătatea, destul de zdruncinată, a sa și a oamenilor săi, el vrea să evite la început orice întîlnire cu băștinașii. Înainte de a negocia sau a porni la luptă, echipajul trebuie să fie restabilit. Bolnavii sînt transportați pe uscat, înviorați cu apă proaspătă; se taie pentru dînșii unul din porcii furați de pe insula Hoților. Înainte de toate, odihnă — și nici o aventură! Dar aceasta nu durează mult. Chiar în după-amiaza zilei următoare se apropie dinspre insula cea mare o luntre cu băștinași, care le fac semne prietenești. Plini de încredere, ei aduc niște fructe cu totul necunoscute, de care bravul Pigafetta nu se poate minuna îndeajuns: sînt banane și nuci de cocos, al căror suc lăptos înviorează în chip miraculos pe bolnavi. Și un tîrg animat se înfiripă repede: în schimbul cîtorva clopoței sau sticle colorate, înfometații capătă din belșug pește, găini și vin de palmieri, portocale și tot felul de legume și fructe. Și, pentru întîia oară după săptămîni și luni de zile, cei bolnavi cît și sănătoși au iarăși cu ce să se sature.

În primul moment, Magellan crezuse că a și ajuns la adevăratul țel al expediției sale, la *„islas de la especeria“* — la insulele cu mirodenii. Dar se convinge îndată că insulele pe care a debarcat nu sînt nicidecum Moluce, căci altfel Enrique, sclavul său, ar fi putut, ar fi trebuit să înțeleagă imediat limba localnicilor. Aceștia nu sînt de același neam cu dînsul și de aceea Magellan își spune că întîmplarea l-a aruncat prin alte meleaguri, într-un alt arhipelag. Și de astă dată calculele sale, care l-au făcut să-și îndrumeze flota pe Oceanul Pacific cu zece grade mai spre nord, se dovedesc cu totul

false. Și greșala sa a grăbit o nouă descoperire. Tocmai pentru că a navigat prea departe spre nord, Magellan n-a ajuns la Moluce, ci la un grup de insule cu desăvîrșire necunoscute, la un arhipelag de care nici un european n-a pomenit vreodată și a cărui existență nici nu s-a bănuit pînă atunci. Căutînd Molucele el a descoperit Filipinele, adăugînd astfel împărăției lui Carol Quintul o nouă posesiune — singura, de altfel, care avea să rămînă în stăpînirea coroanei spaniole mai mult timp decît toate țările descoperite sau cucerite de Columb, Cortez și Pizarro. Dar prin această neașteptată descoperire, Magellan a întemeiat și pentru el însuși un regat; căci, potrivit înțelegerii stabilite, i se atribuie lui, precum și lui Faleiro, dreptul asupra a două insule noi, în cazul cînd ar descoperi mai mult de șase. Astfel acel care, ieri încă, era un aventurier sărac, un *desperado*, pe marginea prăpăstiei, a devenit peste noapte *adelantado* al unei țări proprii, părtaș pe veci la toate veniturile ce vor curge de acum înainte din aceste noi colonii și, ca atare, unul din oamenii cei mai bogați din lume.

Minunată întorsătură a destinului, în această singură zi, după sute și sute de zile întunecate și deznădăjduite! Nu mai puțin decît hrana îmbelșugată, proaspătă și substanțială, pe care băștinașii o aduc zilnic cu bărcile, de la Suluan la spitalul acesta improvizat în mijlocul naturii, ceea ce întremează pe bolnavi e și elixirul sufletesc, sentimentul minunat, adînc înviorător, că sînt în sfîrșit la adăpost. După nouă zile de odihnă și îngrijiri pe această liniștită plajă tropicală, aproape toți sînt vindecați — și Magellan poate face acum pregătiri pentru cercetarea insulei Massawa, situată în apropiere. Dar un accident destul de penibil era cît pe ce să tulbure bucuria acestui om în sfîrșit fericit. Și anume, s-a întîmplat că Pigafetta, cronicarul și prietenul său, s-a aplecat prea mult înainte în timp ce pescuia cu undița și a căzut în apă, fără ca cineva să fi observat aceasta. Aproape că putem spune că, o dată cu dînsul, ar fi pierit în valuri și întreaga istorisire a celei dintîi călătorii în jurul lumii, căci, pe cît se pare, bunul Pigafetta nici nu știa să înoate și nu lipsea mult să se înece de-a binelea. Din fericire, el s-a putut apuca în ultimul moment de un odgon ce atîrna

în apă, lîngă corabie, și la strigătele sale puternice, marinarii au alergat să-l readucă la bord, salvînd astfel pentru posteritate, pe cronicarul atît de indispensabil.

Acum pot întinde iarăși pînzele, voioși și fără teamă. Toți știu că au lăsat în urma lor îngrozitoarea pustietate a imensului ocean: nu-i mai împresoară, nu-i mai strivește golful acela infernal. Au de călătorit doar cîteva ore, doar cîteva zile, și chiar în timp ce plutesc pe valurile acelea line, apar și dispar mereu la dreapta, la stînga, liniile estompate ale altor insule. În sfîrșit a patra zi, la 28 martie, în vinerea mare, flota acostează la Massawa pentru un nou popas, înainte de a se avînta, în ultima etapă, spre țelul atît de mult și amarnic căutat.

Pe Massawa — această minusculă și neînsemnată insulă din arhipelagul Filipinelor, care poate fi găsită numai cu lupta pe hărțile normale — Magellan trăiește iarăși unul din măreţele și dramaticele momente ale vieții sale. Ca o flacără ce țîșnește brusc, înaltă și dreaptă, așa izbucnesc pe neașteptate în trudita și întunecata lui existență asemenea momente de fericire care, prin îmbătătoarea lor intensitate, compensează miraculos răbdarea tenace, grea și dîrză a nenumăratelor sale ore de singurătate și de griji. De astă dată, împrejurarea care-i prilejuiește această fericire este cît se poate de neînsemnată în aparență. Abia se apropie de țărmul Massawei cele trei mari corăbii cu pînzele umflate, și iată că băștinașii se adună, curioși și prietenoși, pentru a aștepta pe străini. Dar înainte de a debarca el însuși, Magellan e destul de prudent pentru a trimite mai întîi pe sclavul său Enrique, ca vestitor de pace, presupunînd cu drept cuvînt că indigenii vor arăta mai multă încredere față de un om cu pielea brună decît față de unul din oamenii aceia albi și bărboși, îmbrăcați și înarmați atît de ciudat.

Și acum se întîmplă ceva neașteptat. Insularii aproape goi îl împresoară pe Enrique, strigînd și sporovăind în limba lor — și iată că sclavul malaez rămîne țintuit pe

loc, încordat și plin de uimire. Căci el a înțeles cîteva cuvinte. A înțeles ce vorbeau oamenii aceia, a înțeles întrebările lor. El, care fusese răpit din patria sa, a auzit pentru întîia oară după atîția ani frînturi din propriul său grai. Clipă memorabilă, de neuitat, una din cele mai mari din istoria omenirii: pentru întîia oară de cînd pămîntul se rotește în univers, un om, un singur om din cîți trăiau pe-atunci, a ocolit întreg pămîntul, ajungînd iarăși pe meleagurile sale natale. Acest insignifiant sclav malaez, de care nu mai știm altceva decît că stăpînul său îi dăduse numele de Enrique — el, care fusese gonit cu biciul de pe insula Sumatra și tîrît pe calea Indiei și Africii pînă la Lisabona, pînă în Europa, el, cel dintîi dintre miliardele de oameni ce-au populat planeta noastră, a străbătut toate mările și oceanele, ocolind Brazilia și Patagonia, pentru a se reîntoarce în cele din urmă în zona unde se vorbește propria sa limbă. Trecînd pe lîngă sute și mii de popoare, rase și seminții, care pentru fiecare lucru și fiecare noțiune au cîte un cuvînt deosebit, omul acesta e primul care a înconjurat globul pentru a se înapoia în mijlocul singurului popor pe care-l înțelege, și care înțelege ce spune el însuși.

Din clipa aceasta, Magellan știe că țelul său e atins, că fapta sa e împlinită. Venind dinspre răsărit, el a pătruns iarăși în cercul unde se vorbește limba malaeză, în tărîmurile pe care le părăsise în urmă cu doisprezece ani, plecînd înspre apus. În curînd va putea readuce sănătos și teafăr pe sclavul acesta la Malacca, de unde îl cumpărase. E cu totul indiferent dacă aceasta se va întîmpla mîine sau mai tîrziu, și chiar dacă altul va ajunge în locul său la insulele făgăduite. Căci ceea ce-i esențial pentru dînsul e că fapta sa este într-adevăr împlinită din momentul acesta, cînd realitatea dovedește pentru toate timpurile că acela care își urmează cu stăruință calea, străbătînd mările fie spre apus, fie spre răsărit, trebuie să se înapoieze la locul de unde a pornit. Ceea ce presupuneau de mii de ani oamenii cei mai înțelepți, ceea ce visau învățații, a devenit acum, prin curajul unui singur navigator, o convingere sigură, de nezdruncinat: pămîntul e rotund! Căci iată, un om a izbutit să-l înconjoare!

Zilele acestea petrecute la Massawa sînt cele mai fericite și mai reconfortante din întreaga călătorie. Steaua lui Magellan e la zenit. Peste trei zile, în duminica Paștilor, se va împlini un an de cînd fusese nevoit să se apere cu pumnalul și cu sîngeroase represalii împotriva conspirației, acolo la San Julian — și de atunci, cîte nenorociri, cîte lipsuri și cazne a avut de îndurat cu oamenii săi! A lăsat în urmă nesfîrşita groază, zilele acelea teribile de foame şi lipsuri, nopţile furtunoase prin ţinuturi necunoscute. A lăsat în urma sa chinul tuturor chinurilor, îngrozitoarea nesiguranță ce-i sfredelise sufletul timp de luni și luni de zile, arzătoarea îndoială că ar fi condus pe o cale greşită flota ce i s-a încredințat. Acum, însă, a pierit pentru totdeauna vrajba din propriile sale rînduri: credinciosul acesta extraordinar trebuie să sărbătorească o adevărată înviere în această zi de Paşti. Fapta împlinită radiază plină de glorie, acum, după ce s-au retras norii întunecați ai primejdiilor. Nepieritoarea idee spre care a jinduit ani de zile atît de amarnic cu toate fibrele ființei sale e în sfîrșit îndeplinită: Magellan a găsit calea apuseană spre India, calea zadarnic căutată de Columb, Vespucci, Cabot, Pinzon și toți ceilalți navigatori. El a descoperit țări și ape pe care nimeni nu le văzuse înaintea sa; a izbutit să străbată, el, primul european, primul om din toate timpurile, un ocean nou şi uriaş. A răzbit mai departe în cuprinsul lumii terestre, mult mai departe decît ajunsese pînă atunci vreun pămîntean. Cît de mică și de ușoară este față de glorioasa realizare, față de biruitoarea înfăptuire de pînă acum, sarcina ce o mai are de purtat! Cît de puțin mai are pînă să ajungă acolo, la Moluce, la insulele cele mai bogate din lume! Doar cîteva zile de navigație, cu piloți siguri — și va fi cu desăvîrșire izbăvit de făgăduința ce o dăduse împăratului. Va îmbrățișa acolo cu recunoștință pe prietenul Serrao, care l-a imboldit, i-a sporit curajul și i-a arătat calea — dar pe urmă, de îndată ce va umple cu mirodenii corăbiile sale pîntecoase, va porni iarăși spre casă, pe calea ce-i este bine cunoscută, ocolind India și Capul Bunei Speranțe; fiecare port și fiecare golf al acestei rute este gravat cu

precizie în memoria sa! Se va înapoia acasă, pe partea cealaltă a pămîntului, va debarca biruitor în Spania, ca un adevărat *triumphator*, ca *adelantado* și guvernator bogat și fericit, cu fruntea încununată de laurii unei glorii ce nu se mai poate vesteji — de laurii nemuririi!

Nici o grabă deci, răbdare! Să se bucure de un răgaz desăvîrșit, să savureze curata fericire a împlinirii, după luni de rătăcire și nespuse suferințe. Pașnici și voioși se odihnesc acum victorioșii argonauți în portul binecuvîntat. Măreață e priveliștea din jurul lor, paradisiacă e clipa și prietenoși sînt băștinașii, care mai trăiesc acolo ca în epoca de aur, iubitori de pace, într-o dulce nepăsare și trîndăvie. *(Questi popoli vivano con iusticia, peso e misura: amano la pace, l'otio e la quiete.)* Dar, pe lîngă liniște și lene, acestor naivi copii ai naturii le place cu deosebire mîncarea și băutura. Și astfel, marinarii aceia care au cunoscut toate chinurile foamei, care au fost nevoiți abia cu cîteva săptămîni în urmă să înghită rumeguș și carne crudă de șobolani pentru a-și potoli stomacul, se pomenesc dintr-o dată — ca în povești — într-o țară a trîntorilor. Prea e irezistibilă ispita atîtor mîncăruri proaspete și plăcut mirositoare pentru ca însuși piosul Pigafetta — care nu uită niciodată să mulțumească Madonei și tuturor sfinților — să nu cadă în greu păcat. Căci Magellan îl trimite la regele insulei tocmai într-o zi de vineri, mai mult încă: în vinerea mare. Și Calambu (așa se numește regele) îl conduce cu toată ceremonia la coliba de bambus de lîngă țărm — unde fierbe în cazan o minunată carne de porc, grasă și apetisantă. Din politețe față de căpetenia tribului, poate și din lăcomie, Pigafetta săvîrșește păcatul: el nu poate rezista mirosului ispititor, și mănîncă în cea mai sfîntă și mai riguroasă zi de post din carnea aceasta atît de bună și gustoasă, și bea vîrtos vin dulce de palmieri. Dar abia s-a terminat ospățul, abia și-au umplut stomacul flămînzii și prea puțin răsfățații trimiși ai lui Magellan, și iată că regele îi poftește la un al doilea ospăț în propria sa colibă, făcută din pari bătuți în pămînt. Cu picioarele încrucișate dedesubt — „cum stau croitorii la lucru“ — povestește Pigafetta, musafirii trebuie să

se așeze din nou la masă, și imediat se perindă prin fața lor castroane pline cu pește prăjit, cu ghimber cules de curînd și cu vin de palmieri. Și păcătosul păcătuiește iarăși. Dar mai rău decît atît! Pigafetta și însoțitorul său abia au sfîrșit al doilea ospăț — și iată că fiul căpeteniei din țara trîntorilor vine să-i salute și el; și pentru a nu rămîne mai prejos cu politețea, ei sînt nevoiți să se așeze acum la masa lui și să benchetuiască pentru a treia oară. De astă dată, pentru a varia menu-ul, se servește pește fiert și orez cu mirodenii și, pe lîngă toate, se bea atît de zdravăn, încît tovarășul lui Pigafetta, îndopat peste măsură, împleticindu-se și bolborosind, trebuie să fie dus pe o rogojină de bambus să doarmă somnul primului european care s-a îmbătat în Filipine. Fără îndoială, el se visează în paradis.

Dar și insularii nu sînt mai puțin entuziasmați decît oaspeții cei hămesiți. Ce oameni minunați au sosit la ei de peste mare! Ce splendide daruri au adus cu dînșii! Sticle netede, poleite, în care-și pot vedea propriul lor nas cu ochii lor proprii, cuțite lucitoare și securi grele, care doboară dintr-o lovitură un trunchi de palmier. Și ce frumoase sînt bonetele, roșii ca para focului, și veșmintele turcești în care se fudulește acum căpetenia lor! Și nu le vine a crede că platoșa aceasta miraculoasă, care le fură ochii cu scînteierile ei, face invulnerabil pe acela care o poartă! La porunca amiralului, unul dintre mateloți se bagă în armura de oțel — și băștinașii țintesc asupra lui cu bietele săgeți de os, și îl aud pe invulnerabilul soldat rîzînd sub viziera sa și bătîndu-și joc de ei. Ce vrăjitori! De pildă, acest Pigafetta! El ținea în mînă o bucată de lemn sau o pană smulsă de la o pasăre oarecare și, cînd se vorbește ceva, dînsul mîzgălește cu pana niște semne negre pe foaia albă, și pe urmă poate repeta oricui cuvînt cu cuvînt, tot ce s-a spus cu două zile înainte. Și ce măreț spectacol pregătesc zeii aceștia albi în ziua aceea de sărbătoare, pe care dînșii o numesc duminica Paștilor! Mai întîi, ei instalează pe plajă un lucru ciudat, un fel de scrin, pe care îl numesc altar. O cruce lucește deasupra, în soare. Și pe urmă vin cu toții, doi cîte doi, amiralul și cincizeci

de marinari în hainele lor cele mai frumoase și, în timp ce îngenunchează înaintea crucii, niște fulgere izbucnesc pe neașteptate de acolo, din corăbii, și tunetul bubuie sub cerul senin, fără nici un nor, rostogolindu-se departe, peste mare.

Pătrunși de sentimentul că ceea ce săvîrșesc pe plajă străinii aceștia albi și puternici e ceva într-adevăr miraculos, băștinașii imită cu sfiiciune și respect mișcările lor. Îngenunchează și ei alături de dînșii și sărută crucea. Și cei care erau pînă acum doar niște păgîni superstițioși se bucură foarte și nu știu cum să mulțumească amiralului, cînd acesta declară că vrea să le dăruiască o cruce; va pune să se ciopleasca una atît de mare, încît să poată fi văzută de pretutindeni, din largul mării. Un dublu eveniment s-a petrecut în aceste cîteva zile: căpetenia insulei a devenit nu numai aliat al regelui Spaniei, ci și frate creștin. Nu numai că s-a cîștigat o țară pentru coroana spaniolă, dar și sufletele acestor oameni primitivi, care păcătuiau fără să-și dea seama, au fost cîștigate pentru biserica catolică și mîntuitorul ei.

Ce zile idilice, ce minunată săptămînă trăiesc aci, la Massawa! Dar acum, Magellan, s-a terminat și popasul acesta! Ajunge atîta odihnă! Marinarii sînt voioși și întremați: să plece acum mai departe, spre casă! De ce să mai zăbovești? La ce-ți mai folosește să descoperi încă o insulă mititică, de vreme ce ai realizat cea mai mare descoperire a epocii tale? Mai ai doar un drum pînă la insulele cu mirodenii, ca să-ți împlinești misiunea, ca să fii izbăvit de făgăduieli și jurăminte — și apoi întoarce-te acasă, unde te așteaptă soția, să-ți arate pe al doilea fiul al tău născut în lipsa ta! Acasă, pentru a demasca pe rebelii care te calomniază în chip atît de laș! Acasă, pentru a arăta lumii ce poate săvîrși curajul unui gentilom portughez și ce este în stare să îndure un

echipaj spaniol, hotărît şi plin de abnegaţie! Nu-i lăsa pe prietenii tăi să aştepte prea mult, nu lăsa să fie induşi în eroare cei care se încred în tine! Acasă, Magellan, cîrmeşte spre casă!

Dar, întotdeauna geniul unui om este în acelaşi timp şi primejdia sa cea mai adîncă. Şi geniul lui Magellan era răbdarea sa, darul său cel mare de a putea să aştepte, de a putea să tacă. Tot ce a întreprins pînă acum omul acesta a fost început cu toată grija şi înfăptuit temeinic. Şi de astă dată, Magellan nu vrea să părăsească arhipelagul Filipinelor, descoperit de dînsul, mai înainte de a fi explorat întrucîtva această nouă posesiune a lui Carol Quintul, asigurînd Spaniei definitiva stăpînire asupra ei. Deoarece echipajul său e prea restrîns pentru a putea lăsa acolo un reprezentant şi cîţiva agenţi, el vrea să încheie şi cu monarhul mult mai puternic, care domneşte asupra acestui regat insular, un tratat asemănător aceluia încheiat cu acest neînsemnat Calambu. Şi să înalţe deasupra întregului arhipelag castilian şi crucea catolică drept semn de statornică suveranitate a Spaniei.

La întrebarea sa, Calambu îl lămureşte că insula cea mai mare din arhipelagul acesta este Sebu (Zubu), şi cînd Magellan îi cere să-i dea un pilot care să-i arate calea, Calambu solicită, cu toată umilinţa, onoarea de a-l însoţi şi a-l îndruma el însuşi pînă acolo. E adevărat că această înaltă onoare a pilotajului regal mai întîrzie plecarea, căci, cu prilejul recoltării orezului, bravul Calambu s-a ghiftuit şi a băut atît de mult, încît abia la 4 aprilie flota poate fi încredinţată acestui pilot pantagruelic. Corăbiile se desprind, în sfîrşit, de ţărmul binecuvîntat; care le-a salvat din cea mai cumplită mizerie. Plutesc pe marea liniştită, între o mulţime de insule şi insuliţe ospitaliere, pe care le salută cu bucurie, îndreptîndu-se însă spre una din ele, spre o anumită insulă pe care însuşi Magellan a ales-o. Căci — precum scrie cu jale credinciosul Pigafetta — *„cosi voleva la sua infelice sorte“*, „aşa a vrut ursita lui întunecată“.

MOARTEA LUI MAGELLAN
7 aprilie 1521 — 27 aprilie 1521

LA 7 APRILIE 1521, după trei zile de călătorie pe marea calmă și radioasă, flota se apropie de insula Sebu; numeroase așezări arată încă din depărtare că ea este bine populată. Calambu, regele-pilot, ține cu mînă sigură cîrma. De îndată ce zărește capitala insulei și portul ei, Magellan își dă seama că va avea de a face, acolo, cu un rajah sau cu un rege de rang mai înalt și care nu ignorează cu desăvîrșire formele de viață oarecum mai civilizată. Căci în radă se află jonci străine și o puzderie de pirogi mici, ale indigenilor. Trebuie deci să-și facă o intrare impozantă și, de la început, să se înfățișeze ca stăpîn al fulgerelor și tunetelor. Magellan ordonă ca toate navele să salute sosirea cu salve de tun și, ca totdeauna, minunea aceasta a unei minuni artificiale, stîrnite sub cerul senin, provoacă mai întîi o imensă panică printre oamenii aceia primitivi; în strigăte de groază, băștinașii aleargă în toate părțile și se ascund. Dar Magellan trimite îndată spre țărm pe Enrique, vrednicul său tălmaci, pentru a comunica suveranului insulei, cu toată diplomația cuvenită, că tunetele acestea nu sînt nicidecum un semn de dușmănie față de dînsul, ci dimpotrivă, că puternicul comandant al flotei vrea să exprime prin asemenea manifestări miraculoase deosebitul său respect față de puternicul rege din Sebu. Și să-i mai spună că stăpînul acestor corăbii este el

însuşi un slujitor, desigur însă un slujitor al celui mai mare suveran al lumii; din porunca acestuia el a cutreierat mările, a străbătut cel mai întins ocean al pămîntului, în căutarea insulelor cu mirodenii. Dar el n-a vrut să-i scape prilejul de a face regelui o vizită amicală, deoarece a aflat la Massawa ce suveran înțelept şi binevoitor este regele din Sebu. Comandantul corăbiilor care fulgeră şi tună ar fi bucuros să arate monarhului acestei insule lucruri nemaivăzute, de mare preț, şi e gata să facă schimb de mărfuri cu el. Însă în nici un caz nu vrea să rămînă mult timp, ci, după ce va stabili relații de prietenie, să părăsească imediat insulele, fără să importuneze cîtuşi de puțin pe înțeleptul şi puternicul rege.

Regele, sau mai bine spus rajahul din Sebu, care poartă numele de Humabon, nu e un simplu „copil al naturii", naiv, nebănuitor, ca sălbaticii cei goi din insulele Ladrone şi ca „uriaşii" Patagoniei. El a gustat din fructele ce cresc pe arborele ştiinței, nu ignorează banul şi valoarea lui; acest prinț cu pielea măslinie, care domneşte la celălalt capăt al lumii, e un economist practic, ceea ce se dovedeşte cu prisosință prin faptul că el a instituit pentru portul său regimul extrem de civilizat al taxei de tranzit — regim pe care l-a preluat de la altcineva sau poate că l-a născocit el însuşi prin acele meleaguri. Şmecherul om de afaceri nu se lasă intimidat de bubuitul tunurilor şi nici nu se arată măgulit de vorbele mieroase ale tălmaciului. El declară cu răceală lui Enrique că nu interzice nicidecum acelor străini necunoscuți să intre cu corăbiile în portul său, şi că noile relații de afaceri ce i se propun sînt cît se poate de binevenite pentru el. Dar fiecare corabie ce trage la țărm trebuie să plătească o taxă vamală. Aşadar, acest mare căpitan sosit aici cu trei mari corăbii străine, să binevoiască să achite mai întîi taxa obişnuită, dacă vrea să facă schimb de mărfuri.

Sclavul Enrique îşi dă imediat seama că stăpînul său, amiral al unei *Armada* regale şi cavaler de Santiago, nu va plăti niciodată vamă unei căpetenii de mîna a zecea. Căci, printr-un asemenea tribut, el ar recunoaşte implicit suveranitatea sau independența unei țări pe care Spania,

potrivit bulei papale, o și consideră ca o posesiune a sa. De aceea, Enrique atrage stăruitor atenția regelui Humabon să renunțe la taxă în cazul acesta cu totul special și să nu se pună rău cu stăpînul fulgerelor și tunetelor. Rajahul cu aptitudini atît de comerciale repetă că regretă, dar nu se poate altfel. Întîi banii, pe urmă prietenia. Întîi să i se plătească: nu există nici o excepție în această privință. Și, ca mărturie, el poruncește să fie adus un negutător mahomedan, care tocmai sosise din Siam cu o joncă și achitase taxa, fără să obiecteze ceva.

În grabă apare negutătorul maur, care îngălbenește cînd află despre ce e vorba. I-a fost de ajuns să arunce o privire spre corăbiile cele mari cu crucea Ordinului de Santiago pe pînzele întinse, pentru a-și da seama de gravitatea situației. Vai! Și aci au răzbit creștinii! Au descoperit pînă și insulele acestea din colțul cel mai ascuns al Răsăritului — ultimul unde mai putea face negoț cinstit, fără să fie stînjenit de pirații aceia! Și aci au apărut cu archebuzele și tunurile lor înspăimîntătoare ucigașii aceia, dușmanii lui Mahomed! Acum s-a terminat cu afacerile pașnice, cu cîștigul cel bun! Maurul nu ezită să prevină pe rege, șoptindu-i la ureche să fie prudent și să nu se încurce cu oaspeții aceia nepoftiți. Ei ar fi aceiași — aci el confundă desigur spaniolii cu portughezii, care au prădat și cucerit Calcutta, toată India și Malacca. Nimeni nu poate rezista acestor demoni albi.

Cu această recunoaștere s-a închis încă un cerc: la celălalt capăt al lumii, sub alte constelații, Europa a atins iarăși Europa. Pînă acum, navigînd spre apus, Magellan a găsit aproape pretutindeni pămînturile pe care nu călcase încă vreun european. Niciunul dintre băștinașii care i-au ieșit în întîmpinare nu auzise vreodată de oameni albi, niciunul nu văzuse pînă atunci vreun european. Pînă și Vasco de Gama, cînd a debarcat în India, a dat de un arab care i s-a adresat în limba portugheză; Magellan însă nu s-a simțit recunoscut de cineva, nici măcar o singură dată în acești doi ani; ca pe o planetă străină și nelocuită, spaniolii au rătăcit în gol, luni și luni de zile. Ei au apărut patagonezilor ca niște ființe coborîte din cer, iar indigenii de pe Ladrone au fugit de dînșii ca în fața

unor diavoli sau a unor duhuri rele, ascunzîndu-se prin tufişuri. Aci însă, la celălalt capăt al globului pămîntesc, europenii se află, în sfîrşit, în faţa unui om care-i cunoaşte, care-i recunoaşte — o punte s-a întins astfel deasupra depărtărilor oceanice între lumea lor şi lumea aceasta nouă. Într-adevăr, cercul s-a închis: mai are doar cîteva zile, doar cîteva sute de leghe — şi el va întîlni iarăşi, după doi ani, europeni, creştini, camarazi, tovarăşi de credinţă. Dacă Magellan ar mai sta la îndoială, întrebîndu-se dacă a ajuns aproape de ţelul său, el ar avea acum o nouă confirmare, definitivă: căci extremităţile s-au atins, gigantica întreprindere e realizată, înconjurul lumii e un fapt împlinit.

Regele din Sebu e vădit impresionat de cuvintele prevenitoare ale neguţătorului maur. Intimidat, el renunţă la taxa cheiajului, cerută atît de dîrz mai înainte. Pentru a da o dovadă publică de bunele sale intenţii şi că e chiar bucuros de oaspeţi, el pofteşte pe trimisul lui Magellan la un ospăţ bogat; şi, al treilea semn incontestabil că argonauţii sînt aproape de Argos — mîncărurile acestea nu mai sînt servite pe scoarţe împletite şi pe discuri de lemn, ci în farfurii de porţelan aduse de-a dreptul din China, din legendarul Cathai al lui Marco Polo. Aşadar, Cipangu şi India nu mai sînt atît de departe; s--ar putea spune că aceste ţări se află la doi paşi de dînşii, căci spaniolii au şi ajuns în preajma culturii orientale. Visul lui Columb de a debarca în India venind pe la apus s-a împlinit!

După aplanarea incidentului diplomatic începe nestînjenit schimbul oficial de politeţe şi de mărfuri. Pigafetta e trimis la ţărm ca mandatar cu depline puteri; regele din Sebu cu dragă inimă se declară dispus să încheie pentru totdeauna o alianţă de pace cu puternicul împărat Carlos, şi Magellan face tot ce-i stă în putinţă pentru a păstra cinstit această pace. Metoda lui contrastează în totul cu aceea a lui Cortez şi Pizarro care, imediat ce debarcau

undeva, dădeau frîu liber bandelor lor înarmate să măcelărească fără cruțare populația, s-o robească și s-o țină sub teroare, neavînd alt gînd decît să prade cît mai repede țara, despuind-o de toate bogățiile. Acest descoperitor cu vederi mult mai largi, însuflețit de mai multă omenie, s-a străduit în cursul întregii sale expediții să se folosească exclusiv de mijloace pacifice de penetrație în noile provincii; de la început, el a căutat să le încorporeze de preferință prin tratate și relații prietenești, decît prin silnicie și vărsare de sînge. Nimic nu dă figurii lui Magellan o atît de extraordinară preponderență morală asupra tuturor celorlalți conquistadori din epoca sa ca acest înalt sentiment de umanitate. Personal, Magellan era o fire dură, severă; în flota sa el, a impus tuturor o disciplină de fier — aceasta ne-a dovedit-o purtarea sa în timpul rebeliunii; nu cunoștea cruțarea, nu îngăduia nici o abatere. Dar, deși era un om aspru, lui îi rămîne totuși onoarea de a nu fi fost niciodată crud; amintirea lui nu e pîngărită de niciuna din acele barbarii (arderea de vii a fruntașilor, torturarea lui Guatamozin) care pătează pentru totdeauna marile fapte ale unui Cortez, ale unui Pizarro; nici o călcare de cuvînt — pe care conquistadorii s-o practice față de „păgîni“ — nu dezonorează triumful său. Pînă în ceasul morții sale, Magellan a respectat cu strictețe și loialitate orice pact încheiat cu vreo căpetenie. Această onestitate era cea mai bună armă a sa și ea rămîne elementul statornic al gloriei sale.

Între timp a început negoțul, foarte animat — și într-adevăr spre deplina mulțumire a ambelor părți. Insularii sînt mai cu seamă încîntați de obiectele de fier, de metalul acela minunat al străinilor, din care se fac lucruri atît de utile: săbii și lănci, securi și pluguri; în comparație cu toate acestea, aurul lor moale și gălbui li se pare de prea puțină valoare și ei dau bucuros aur în schimbul fierului. Paisprezece funzi din metalul acesta, aproape fără preț în Europa, sînt cedate băștinașilor pentru cincisprezece funzi de aur. Și Magellan e nevoit să interzică cu toată asprimea marinarilor — care s-au zăpăcit de-a bi-

lea în fața acestei smintite dărnicii a acelor oameni disprețuitori de aur — să-și vîndă pînă și hainele și tot avutul lor pentru a strînge cît mai mult aur. Căci el vrea să evite ca indigenii, văzînd cum se îmbulzesc străinii aceia atît de ahtiați după aurul lor, să nu înceapă să bănuiască valoarea deosebită a acestui metal și astfel ar scădea mult prețurile mărfurilor de schimb. Magellan ține să păstreze foloasele ce decurg din ignoranța băștinașilor, dar, pe de altă parte, veghează cu străşnicie ca oamenii din Sebu să nu fie înşelați la măsură și greutate. El, care vede totdeauna mai departe, nu e preocupat doar de cîştigul bănesc, de avantajul imediat; mult mai important e pentru dînsul ca negoțul să nu sufere mai tîrziu; și totodată să cîștige inimile, sufletele acestei noi posesiuni. Şi socoteala sa se dovedește și de astă dată justă; curînd, raporturile indigenilor cu străinii aceia puternici și prietenoși ajung atît de strînse și pline de încredere, încît regele și, o dată cu el, cei mai mulți din suita sa, declară de bună voie că vor să devină creștini. Ceea ce ceilalți cuceritori spanioli n-au obținut decît după luni și ani de inchiziție, prin cele mai crude pedepse, prin tortura și arderea pe rug, i-a reușit lui Magellan în cîteva zile, fără nici o silnicie. Omul acesta adînc religios nu era totuși un fanatic. Cît de uman, cît de liber cugetător s-a arătat el în această împrejurare, putem afla din mărturiile lui Pigafetta: „Căpitanul le-a spus că ei nu trebuie să devină creştini de frică sau numai pentru a fi pe placul nostru, ci, dacă doresc să devină într-adevăr creștini, să facă aceasta din propria lor voință și din iubire de dumnezeu. Dar, chiar dacă nu vor să devină creştini, să știe că nu li se va întîmpla nici cea mai mică neplăcere. Numai că acei care s-ar face creștini vor fi și mai bine tratați. Atunci ei au strigat cu toții, într-un singur glas, că vor să devină creștini, nu de frică și nici pentru a fi pe placul nostru, ci din libera lor voință. Ei se lasă cu totul în mîinile lui și el îi poate trata după voia sa, ca și pe propriii săi supuşi. După aceasta, căpitanul îi îmbrățișă cu lacrimi în ochi, strînse mîna prințului și a regelui din Massawa și le spuse că, cu credință în dumnezeu și fidelitate față de împăratul său, el le făgăduiește că dînșii vor trăi de acum înainte în veșnică pace

cu regele Spaniei, și ei făgăduiră la rîndul lor același lucru".

Duminica următoare, la 17 aprilie 1521, la despărțire, soarele gloriei lui Magellan coboară spre asfințit — spaniolii sărbătoresc cel mai frumos triumf al lor. În piața orașului se înalță un baldachin; de pe corăbii se aduc covoare, în mijlocul cărora sînt puse cu toată solemnitatea două jețuri de catifea: unul pentru Magellan, unul pentru rege. În fața baldachinului strălucește altarul, care poate fi văzut de departe; cu sutele și miile, în cerc larg se îngrămădesc oamenii cu pielea măslinie, așteptînd spectacolul anunțat. Magellan, care dintr-un calcul rafinat nu coborîse încă pe uscat și dusese toate tratativele numai prin intermediul lui Pigafetta, înscenează ca într-un grandios decor de operă sosirea lui în mijlocul norodului. El e precedat de patruzeci de soldați complet echipați, în urma cărora stegarul agită stindardul de mătase al împăratului Carlos, care a fost dat amiralului în biserica din Sevilla și e desfășurat pentru întîia oară pe această nouă posesiune a coroanei; abia atunci se arată și Magellan, care pășește liniștit, grav și solemn, urmat de suita ofițerilor săi. În clipa cînd coboară din barcă pe uscat, tunurile de pe corăbii se descarcă într-un bubuit puternic. În primul moment, spectatorii înspăimîntați o iau la fugă, risipindu-se în toate părțile. Văzînd însă că regele lor (care fusese înștiințat la timp de această salvă) rămîne netulburat în jețul său, ei se întorc înapoi și urmăresc cu însuflețire cum e înălțată crucea uriașă și cum regele, împreună cu moștenitorul tronului și mulți alții primesc botezul cu capetele plecate. Cu acest prilej, Magellan, în calitate de naș, conferă regelui numele de Carlos, după acel al suzeranului său, înlocuind astfel numele lui păgînesc de pînă acum: Humabon. La rîndul ei, regina primește numele de Joanna; e frumoasă și ar fi putut frecventa chiar cea mai înaltă societate, dacă ar fi trăit în zilele noastre; ea a devansat cu patru sute de ani moda surorilor sale europene și americane, căci e cu buzele sulimenite, iar unghiile îi sînt date și ele cu roșu. De asemenea și prințesele capătă cîte un nume împrumutat de la altețele spaniole: Isabella și Catharina. Bineînțeles că nici protipendada din Zubu și

din insulele vecine nu vrea să rămînă acum mai prejos de regii şi căpeteniile lor. Preotul flotei nu mai poate prididi; pînă noaptea tîrziu el botează sute şi sute de noi credincioşi care se înghesuie în juru-i. Vestea despre străinii aceia minunaţi se răspîndeşte repede. Chiar în ziua următoare sosesc din celelalte insule o mulţime de băştinaşi, care au aflat de ceremoniile miraculoase ale vrăjitorului străin; în cîteva zile, aproape toate căpeteniile insulelor vecine au pecetluit alianţa cu Spania, jurînd credinţă şi plecîndu-şi capul pentru a primi apa sfinţită a botezului.

Rareori o faptă s-a împlinit într-un chip mai măreţ decît aceasta. Magellan a izbutit pînă acum pe deplin. A găsit strîmtoarea, a răzbit la capătul celălalt al pămîntului. A cîştigat pentru coroana Castiliei insule noi, foarte bogate, iar pentru dumnezeul său a cîştigat nenumărate suflete de păgîni, şi toate acestea — supremă izbîndă! — fără să fi vărsat o picătură de sînge. Dumnezeu l-a ajutat pe credinciosul său. L-a mîntuit de chinuri şi mizerii mai cumplite decît oricare altele îndurate de ceilalţi pămînteni; Magellan se simte pătruns de sentimentul aproape religios al unei nemăsurate siguranţe. Ce lucru greu ar mai avea de înfăptuit, după toate greutăţile pe care le-a biruit pînă acum? Ce mai poate primejdui opera sa, după această măreaţă victorie? O smerită credinţă îi umple acum sufletul cu puterea ei magică: simte că poate cuteza totul, pentru dumnezeu şi regele său.

Şi această credinţă îi devine fatală.

Toate i-au reuşit lui Magellan, de parcă îngerii i-ar fi luminat calea. A cîştigat un nou ţinut pentru coroana spaniolă. Dar cum să păstreze pentru rege ceea ce a cucerit pînă acum? Nu-i este cu putinţă să mai întîrzie aci, la Sebu, şi nici să supună pe îndelete întreg arhipelagul, insulă cu insulă. De aceea, Magellan, care concepe totdeauna planuri vaste şi le realizează în etape mari, nu vede decît

o cale pentru o consolida cît mai repede și mai statornic dominația spaniolă asupra Filipinelor; și anume: să ridice pe Carlos Humabon, singura mare căpetenie catolică din aceste meleaguri, la rangul de suveran al tuturor celorlalți șefi de triburi. Ca aliat al regelui spaniol, regele Carlos din Sebu trebuie să se bucure de acum înainte de un prestigiu mult mai înalt decît toți ceilalți. Și cînd Magellan oferă regelui din Sebu ajutor militar, în cazul cînd ar îndrăzni cineva să se răzvrătească împotriva autorității sale, el nu face un gest pripit, necugetat, ci dimpotrivă, chibzuind bine, dă dovadă și de măiestrie politică.

Din întîmplare, tocmai în zilele acestea se ivește prilejul unei asemenea demonstrații de forță. Pe minuscula insulă Mactan, situată în imediata apropiere de Sebu, domnește un rajah, care se numește Silapulapu. Acesta s-a arătat întotdeauna potrivnic regelui din Sebu. Și de astă dată el interzice supușilor săi să ofere alimente ciudaților oaspeți ai lui Carlos Humabon. Se poate ca această atitudine ostilă să fie îndreptățită. Undeva într-un colț al acestei insule, s-a ajuns la o încăierare între indigeni și marinari, care au dat la urmă foc cîtorva colibe; încăierarea aceasta a fost pricinuită probabil de faptul că marinarii, după îndelungata lor abstinență pe mare, s-au repezit nebunește asupra femeilor. Nu e deci de mirare că Silapulapu ar vrea ca străinii aceia să plece cît mai repede. Dar purtarea lui agresivă față de oaspeții lui Humabon îi pare lui Magellan o excelentă ocazie de a-și arăta puterea. Nu numai regele din Sebu, dar și toate căpeteniile de pe meleagurile acelea trebuie să vadă odată cît de bine e pentru cei care stau de partea spaniolilor și cît de amar ispășește acela care cutează să se împotrivească stăpînului fulgerelor și tunetelor. Un asemenea spectacol, nu prea sîngeros, poate fi mai convingător decît toate argumentele verbale. Magellan înștiințează deci pe Humabon că vrea să dea o lecție militară acelui îndărătnic șef de trib, pentru ca și toate celelalte căpetenii să se învețe minte odată pentru totdeauna. Ciudat însă: regele din Sebu nu prea se arată entuziasmat de oferta lui Magellan. Poate că el se teme că triburile subjugate s-ar putea ridica împotriva lui, îndată după plecarea spaniolilor; pe de altă parte, și Serrao și Barbosa îl

previn pe amiral să nu întreprindă o expediţie războinică atît de inutilă.

Dar Magellan nici nu se gîndeşte la o luptă adevărată. Dacă rebelul acela se supune de bună voie, cu atît mai bine pentru dînsul şi pentru toţi. Inamic jurat al oricărei vărsări de sînge, cu totul opus celorlalţi conquistadori, care măcelăreau fără cruţare pe oricine întîlneau în calea lor, Magellan trimite mai întîi pe sclavul Enrique şi pe neguţătorul maur la Silapulapu şi îi propune cinstit să facă pace. El nu-i cere decît să recunoască suveranitatea regelui din Sebu şi protectoratul Spaniei. Dacă el, căpetenia insulei Mactan, consimte de bună voie, atunci spaniolii vor trăi în pace cu dînsul; dacă, dimpotrivă, refuză recunoaşterea suveranului de Sebu, are să i se arate atunci cît de ascuţite sînt lăncile spaniole.

Totuşi, rajahul trimite răspuns că şi oamenii săi au lănci. E adevărat că ele sînt făcute numai din trestie şi bambus, însă vîrfurile lor sînt bine întărite în foc — şi spaniolii s-ar putea convinge ei înşişi de aceasta. Faţă de acest răspuns plin de trufie, nu-i rămîne lui Magellan altă alegere decît argumentul armelor, căci el are de apărat — simbolic — hegemonia Spaniei.

În pregătirea acestei mici expediţii războinice, se pare că Magellan a neglijat pentru întîia oară însuşirile sale cele mai caracteristice: prudenţa şi vederea în perspectivă. Pentru întîia oară, omul acesta atît de calculat şi meticulos de obicei pare că s-a aruncat cu uşurinţă într-o primejdie. Căci regele din Sebu s-a declarat gata să trimită o mie de oameni aleşi dintre cei mai buni războinici ai săi, pentru a lupta împreună cu spaniolii; la rîndul său, Magellan putea să expedieze pe insula cea mititică o sută cincizeci de oameni din propriul său echipaj. Rajahul acelei ţărişoare, care nici nu se găseşte însemnată pe o hartă obiş-

nuită, va suferi fără îndoială o strivitoare înfrîngere. Însă Magellan are oroare de măcel. Ceea ce-l interesează în această expediție e cu totul altceva, mult mai important: prestigiul Spaniei. Unui amiral al împăratului, care stăpînește cele două lumi, i se pare mai prejos de demnitatea lui să trimită o armată întreagă împotriva unui golan măsliniu, care nu are măcar o rogojină nouă în coliba lui murdară; e nedemn pentru el să pornească cu forțe covîrșitoare contra unei mizerabile adunături de insulari nepregătiți. Magellan urmărește tocmai contrariul, și anume: să arate în văzul tuturora că un singur spaniol, bine înarmat și ocrotit de platoșă, poate ține piept unei hoarde de sălbatici în pielea goală. Această expediție de pedepsire nu are alt rost, decît acela de a dovedi tuturor băștinașilor din arhipelag că spaniolii sînt asemenea zeilor. Trebuie să se adeverească mitul invulnerabilității lor. Spectacolul mai mult amuzant oferit în urmă cu cîteva zile, pe corabia sa, regilor din Massawa și Sebu, cînd douăzeci de războinici puteau să arunce în același timp bietele lor lănci și săgeți asupra unei bune armuri spaniole fără să rănească pe omul dinăuntru, jocul acesta burlesc trebuie exemplificat acum în proporții mult mai mari însă, împotriva îndărătnicului rajah. Numai din acest motiv de ordin psihologic, Magellan, atît de prevăzător de obicei, nu ia cu dînsul tot echipajul, ci numai șaizeci de oameni și invită pe regele din Sebu să rămînă liniștit în barca sa, cu trupele sale de ajutor. Ele trebuie să ia parte numai ca martori; numai ca privitori la instructivul spectacol: vor vedea cum vreo cinci duzini de spanioli pun pe fugă toate căpeteniile, rajahii și regii acestei insule mici cît un purice!

Oare amiralul atît de încercat în lupte să fi calculat greșit de astă dată? Nicidecum. Dacă ținem seama de alte fapte istorice, nu era de loc absurdă proporția de șaizeci de europeni în armură contra unei mii de indigeni goi, care luptau doar cu niște lănci ale căror vîrfuri erau făcute din oase de pește. Căci Cortez și Pizarro au cucerit împărății întregi numai cu cinci sute de soldați, care au băgat groaza în sute de mii de mexicani și peruvieni; în compa-

rație cu asemenea isprăvi războinice, expediția lui Magellan împotriva unei insule mari cît gămălia unui ac nu era, într-adevăr, decît o plimbare militară. Că el s-a gîndit la primejdie tot atît de puțin ca și un alt mare navigator, căpitanul Cook (care și-a pierdut viața într-o încăierare tot atît de măruntă cu niște insulari), ne-o dovedește cu prisosință împrejurarea că Magellan, piosul catolic, care impunea, de obicei, echipajului său să se împărtășească înaintea fiecărei acțiuni hotărîtoare, n-a dat de astă dată dispoziții în această privință. Cîteva salve răsunătoare, cîteva zdravene lovituri și războinicii lui Silapulapu își vor lua tălpășița. Ca iepurii se vor risipi ei care încotro! Fără adevărată vărsare de sînge, se va dovedi astfel pentru vecii vecilor inviolabilitatea suveranității spaniole.

În noaptea aceasta de vineri 26 aprilie 1521, Magellan se îmbarcă cu cei șaizeci de oameni ai săi pentru a traversa strîmtoarea care desparte cele două insule. Băștinașii susțin că ar fi văzut atunci pe un acoperiș o pasăre ciudată, neagră, necunoscută prin locurile acelea. Semăna cu un corb. Și într-adevăr, nimeni nu știe de ce, toți cîinii încep să urle deodată. Spaniolii, nu mai puțin superstițioși decît sălbaticii aceia, își fac cruce înfricoșați. Dar cum putea un om care cutezase să întreprindă ocolul lumii să se sperie de croncănitul unei ciori și să renunțe din această cauză la o simplă hărțuială cu un șef de trib și cu biata lui strînsură de supuși despuiați?

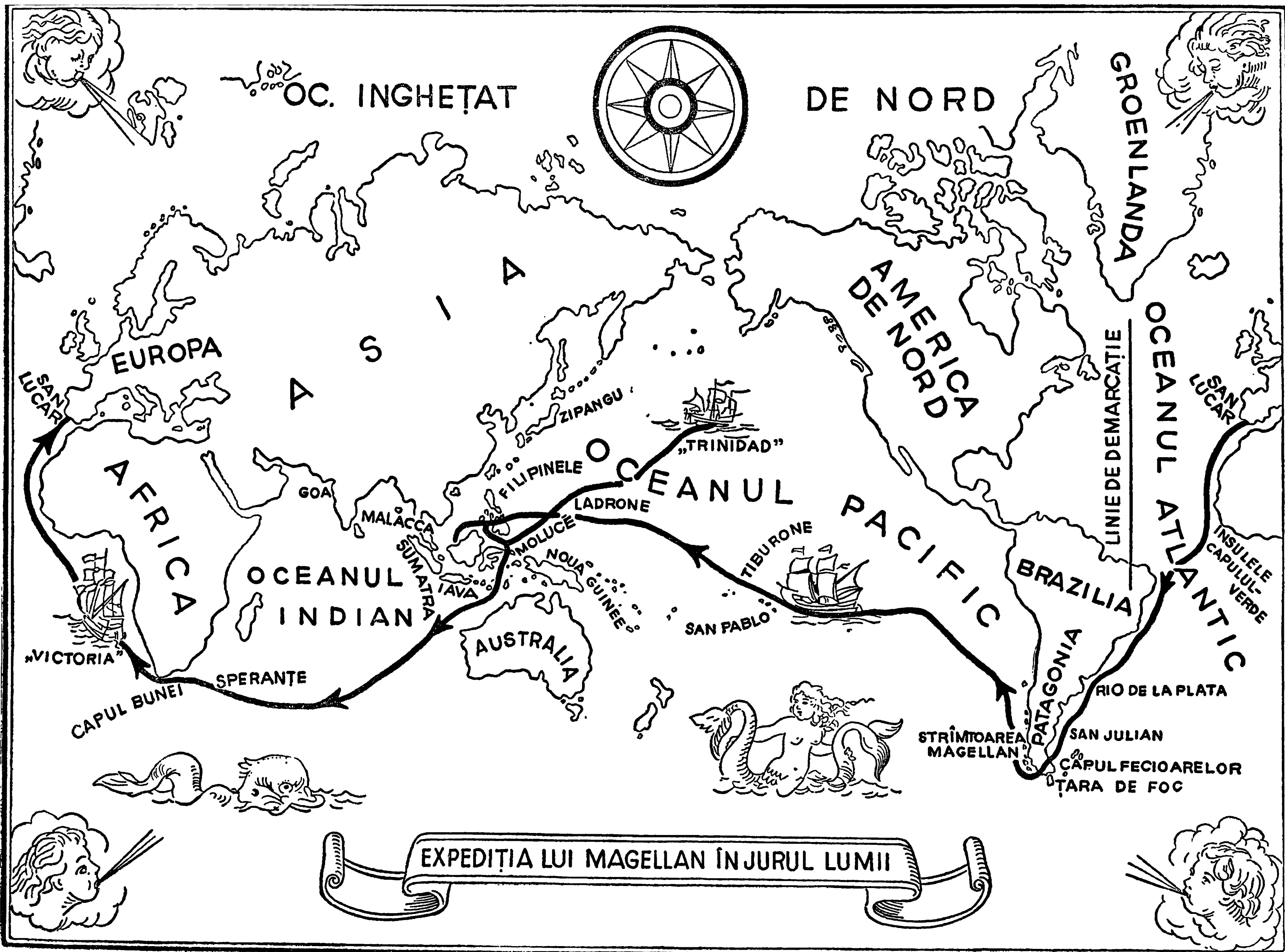
Printr-o funestă împrejurare, acest mic șef de trib găsește totuși un aliat cît se poate de prețios în structura cu totul deosebită a țărmului. Din cauza coralilor, care s-au depus din belșug în jurul insulei, formînd un brîu de stînci ascuțite, bărcile nu pot trage la țărm. Astfel, de la început li s-a luat spaniolilor unul din mijloacele cele mai eficace de război: ucigătoarea salvă de muschete și arba-

lete care, numai cu bubuitul lor, pun de cele mai deseori pe fugă pe băștinași. Dar, renunțînd fără să mai stea la îndoială la armele acestea care trebuiau să-i protejeze de la distanță, cei șaizeci de oameni înarmați pînă-n dinți — ceilalți rămîn în bărci — sar în apă, avînd în fruntea lor pe Magellan care, precum scrie Pigafetta, „ca un bun păstor, nu vrea să-și părăsească turma". Cufundați în valuri pînă la cingătoare, ei străbat lunga distanță pînă la țărm, unde îi așteaptă hoarda uriașă a sălbaticilor care urlă și zbiară, agitîndu-și scuturile. Și, în curînd, adversarii se ciocnesc.

Dintre diferitele descrieri ale acestei lupte, cea mai vrednică de crezare trebuie să fie aceea a lui Pigafetta, care, grav rănit el însuși de o săgeată, a stăruit să rămînă pînă la ultima clipă lîngă iubitul lui căpitan. „Noi am sărit — relatează el — în apa care ne ajungea pînă la brîu și pînă la țărm am înaintat prin valuri cale de două bune aruncături de săgeată, bărcile noastre neputînd să ne urmeze mai departe din cauza recifului. Pe țărm ne așteptau o mie cinci sute de insulari împărțiți în trei gloate; cu strigăte puternice ei porniră asupra noastră. Două gloate ne-au atacat pe ambele flancuri, iar a treia din front. Căpitanul își împărți oamenii în două grupuri. Mușchetarii și archebuzierii noștri au tras timp de jumătate de oră din bărci, dar nu și-au atins ținta, deoarece gloanțele, și săgețile, și lăncile nu mai puteau străpunge de la o depărtare atît de mare scuturile de lemn ale dușmanilor, cel mult reușeau să-i rănească la braț. De aceea, căpitanul dădu cu glas tare comanda să nu se mai tragă (desigur, spre a economisi munițiile pentru lupta finală), însă nu fu auzit de ai noștri. Cînd insularii văzură că împușcăturile noastre nu pricinuiau decît pierderi foarte reduse sau chiar nu aveau nici un efect, ei nu mai dădură înapoi la fiecare salvă. Strigau mereu, tot mai tare și, sărind într-o parte și în cealaltă, pentru a evita împușcăturile noastre, ei se apropiau din ce în ce. Acoperiți de scuturile lor, zvîrleau săgeți, sulițe, lănci de lemn întărite în foc, pietre și tot felul de murdării, încît abia ne puteam apăra. Cîțiva dintr-înșii au aruncat

chiar lănci cu vîrful de bronz asupra căpitanului nostru.

Pentru a băga groaza în ei, căpitanul a trimis cîțiva dintre oamenii noştri să dea foc locuințelor insularilor. Dar aceasta îi întărîtă şi mai mult. Unii din ei alergară la foc, care mistuise douăzeci sau treizeci de case, și doborîră acolo doi dintre ai noștri. Ceilați se năpustiră cu furie și mai mare asupra noastră. Cînd observară că piepturile noastre erau ocrotite de armură, dar nu și picioarele, ei țintiră mai cu seamă asupra acestora. O săgeată otrăvită a străpuns piciorul drept al căpitanului, din care cauză el dădu ordin să cedăm pas cu pas. Însă aproape toți oamenii noștri s-au grăbit atunci să se retragă în fugă, așa că abia șase sau opt din noi am rămas cu dînsul (căpitanul, care avea de mai mulți ani un picior paralizat, nu putea desigur să se retragă repede). Acum eram expuşi din toate părțile lăncilor și pietrelor, pe care dușmanul le arunca asupra noastră, şi nu mai eram în stare să opunem vreo rezistență. Bombardele pe care le aveam în bărci nu ne puteau fi de nici un ajutor, căci din cauza apei puțin adînci bărcile erau oprite prea departe de țărm. Ne trudeam să ne depărtăm tot mai mult de coastă, luptînd necontenit, dînd pas cu pas înapoi și, deși eram numai la o aruncătură de săgeată departe de țărm și apa ne ajungea pînă la genunchi, totuşi insularii ne urmăreau cu îndîrjire și pescuiau mereu lăncile de lemn aruncate asupra noastră, astfel că se puteau folosi de cinci sau șase ori de aceeaşi lance. Deoarece l-au recunoscut pe căpitan, ei ţinteau mai cu seamă asupra lui; de două ori au nimerit coiful ce-i ocrotea capul. El însă, împreună cu cîțiva dintre noi, rămase ca un cavaler viteaz la postul său, fără să încerce să-și continue retragerea, și astfel ne-am bătut mai bine de o oră, pînă ce un indios izbuti să arunce drept în obrazul căpitanului un proiectil din trestie. În mînia sa, căpitanul străpunse imediat pieptul agresorului cu propria-i lance, care rămase însă înfiptă în corpul celui ucis, și cînd căpitanul încercă apoi să tragă sabia, el o scoase abia pe jumătate, pentru că o rană pricinuită de o suliță îi paralizase brațul drept. Cînd dușmanii observă aceasta, se repeziră cu toții asupra lui și unul dintr-înșii îi dădu o lovi-

OC. INGHEȚAT
DE NORD
GROENLANDA
EUROPA
ASIA
SAN LUCAR
AMERICA DE NORD
LINIE DE DEMARCAȚIE
OCEANUL ATLANTIC
SAN LUCAR
ZIPANGU
„TRINIDAD”
FILIPINELE
OCEANUL PACIFIC
LADRONE
AFRICA
GOA
MALACCA
MOLUCE
SUMATRA
NOUA GUINEE
TIBURONE
BRAZILIA
INSULELE CAPULUI-VERDE
OCEANUL INDIAN
IAVA
SAN PABLO
AUSTRALIA
PATAGONIA
„VICTORIA”
SPERANȚE
CAPUL BUNEI
RIO DE LA PLATA
SAN JULIAN
STRÎMTOAREA MAGELLAN
CAPUL FECIOARELOR
ȚARA DE FOC
EXPEDIȚIA LUI MAGELLAN ÎN JURUL LUMII

tură de sabie în piciorul stîng, rănindu-l atît de grav, încît el se prăbuși cu fața la pămînt. Imediat toți acei indios se aruncară asupra lui, străpungîndu-l cu lăncile și cu toate celelalte arme ce le aveau. Și astfel ei au răpus pe credinciosul nostru conducător, pe acel care fusese călăuza noastră, lumina noastră, consolarea noastră."

Astfel în clipa supremă a împlinirii, în toiul celei mai mărețe biruințe, cel mai mare navigator din istoria omenirii își găsește sfîrșitul într-o jalnică încăierare cu o hoardă de insulari goi! Un geniu care, asemenea lui Prospero[1], înfrînase elementele naturii, care răzbise prin toate furtunile și știuse să domine oamenii, e doborît de Silapulapu, de o gînganie omenească! Dar accidentul acesta stupid nu-i poate răpi decît viața, nu și victoria, căci fapta sa e împlinită, uriașa sa întreprindere e dusă aproape pînă la capăt. Și, după o realizare atît de supraomenească, aproape că e chiar indiferentă soarta particulară a unui asemenea om. Totuși, din păcate, prea repede urmează după tragedia morții sale eroice o altă dramă, mai bine spus: o piesă satirică. Aceiași spanioli, care cu cîteva ore înainte se uitau de sus, ca niște zei coborîți din cer, la acest minuscul prințișor al insulei Mactan, se înjosesc atît de mult, încît, în loc să cheme imediat în ajutor restul echipajului și să smulgă din mîinile ucigașilor cadavrul conducătorului lor, trimit la Silapulapu un mijlocitor să-l roage să le vîndă cadavrul; în mod laș, pentru cîțiva clopoței și cîteva bucăți de pînză colorată, ei vor să răscumpere rămășițele pămîntești ale amiralului! Dar biruitorul acela gol, mai mîndru și chiar mai demn decît tovarășii nu prea eroici ai lui Magellan, respinge o asemenea tîrguială. El nu vrea să vîndă cadavrul adversarului său pentru măr-

---

[1] Eroul din „Furtuna" lui Shakespeare, magicianul, care supune elementele naturii. (N.R.)

gele, şi oglinjoare, şi catifele frumos colorate. Un trofeu nu se vinde! Căci în toate insulele se răspîndeşte acum vestea că Silapulapu-cel-Mare a răpus pe străinul acela, pe stăpînul fulgerelor și tunetelor, tot atît de lesne cum prinde el un peşte sau săgetează o pasăre.

Nimeni nu ştie ce-au făcut sălbaticii aceia mizerabili cu cadavrul lui Magellan — cărui element au redat ei corpul lui: focului, valurilor, aerului sau pămîntului atotmistuitor. Nici o mărturie nu ne-a rămas. Pentru totdeauna a dispărut mormîntul lui şi astfel s-a pierdut misterios, în veşnicul Necunoscut, orice urmă a omului care a străbătut nesfîrșitul ocean ce împresoară pămîntul, şi care i-a smuls prin luptă secretul lui din urmă.

ÎNTOARCEREA FĂRĂ CONDUCĂTOR
27 aprilie 1521 — 6 septembrie 1522

ÎN LAMENTABILA ÎNCĂIERARE cu hoarda lui Silapulapu, spaniolii au lăsat pe cîmpul de luptă opt morți. În sine numărul acesta e cu totul neînsemnat. Dar pierderea conducătorului lor face din înfrîngerea aceasta o adevărată catastrofă. Căci o dată cu moartea lui Magellan s-a prăbușit și nimbul magic al străinilor albi, care apăreau pînă acum băștinașilor ca un fel de divinități atotputernice. Tocmai prin aparența invincibilității lor se explică mai cu seamă puterea și succesul tuturor conquistadorilor din vremea aceea. Cu toată tenacitatea și bravura lor, cu toate armele și virtuțile lor războinice, un Cortez, un Pizarro n-ar fi izbutit niciodată să înfrîngă zecile și sutele de mii de potrivnici ai lor, dacă ei n-ar fi fost ocrotiți, ca de un arhanghel invizibil, de mitul atotputerniciei. Ființele acelea străine, atotștiutoare, care erau în stare să arunce fulgere și tunete din „ghioagele“ lor, treceau drept invulnerabile față de indigenii cuprinși de groază la ivirea lor; ele nu puteau fi măcar nimerite de vreun proiectil: săgețile ricoșau de platoșele lucitoare; și nici să fugă de ele nu puteau, căci uriașele animale cu patru picioare pe care păreau crescuți năvălitorii, părînd că formează cu ele o singură vietate, le-o luau înainte, tăindu-le orice cale de retragere. Nimic nu vădește în chip mai mișcător cît de cumplită era frica ce-i paraliza pe băștinași, decît acel episod al con-

quistadorilor din epoca aceea ce vorbește despre un spaniol care se înecase într-un rîu. Indienii au adus cadavrul într-o colibă — și trei zile s-au uitat țintă la el, dar nu cutezau să-l atingă: se temeau ca zeul acela străin să nu se trezească iarăși. Abia cînd cadavrul începu să putrezească, ei au prins curaj și s-au adunat cu toții laolaltă, răsculîndu-se împotriva cotropitorilor. Le-a fost de ajuns să se convingă că zeii aceia albi sînt vulnerabili și pieritori, a fost de ajuns o singură înfrîngere a invincibililor, și vraja s-a risipit, mitul divinei misiuni a străinilor și-a pierdut pretutindeni puterea.

Așa s-a întîmplat și de astă dată. Regele din Sebu s-a supus necondiționat celor care i-au apărut ca niște stăpîni ai fulgerelor și tunetelor. Și-a însușit cu toată smerenia credința lor, socotind că dumnezeul lor trebuie să fie mai puternic decît idolii de lemn, pe care-i adorase pînă atunci. El nădăjduise că, dacă se aliază cu străinii aceștia, dacă dobîndește prietenia acestor făpturi supranaturale, va deveni în scurtă vreme cel mai puternic monarh, domnind asupra întregului arhipelag. Și acum a văzut el însuși, împreună cu cei o mie de războinici ai săi îngrămădiți în bărci, cum au fost înfrînți zeii albi de un mic șef de trib, de nemernicul acela de Silapulapu. Cu propriii săi ochi a văzut că fulgerele și tunetul lor n-au avut nici un efect asupra dușmanilor; da, a văzut chiar că străinii aceia, crezuți invulnerabili în cuirasele lor sclipitoare, au fugit ca niște bieți neputincioși dinaintea războinicilor goi ai lui Silapulapu — și în cele din urmă au abandonat cadavrul stăpînului lor, în strigătele de bucurie ale compatrioților săi, care s-au dovedit astfel mai curajoși decît ei.

Poate că un energic contraatac ar mai fi putut salva prestigiul spaniolilor. Dacă un conducător hotărît ar fi adunat pe toți cei două sute de marinari și ar fi pornit în fruntea lor spre Mactan, pentru a smulge din mîinile ucigașilor cadavrul marelui lor căpitan, pedepsindu-i fără cruțare, poate că și regelui din Sebu i-ar fi intrat frica în oase. Dar în loc de iureșul acesta răzbunător, Don Carlos Humabon (el n-are să mai poarte multă vreme numele acesta împărătesc) vede că spaniolii înfrînți se înjosesc și mai mult, trimițînd o solie la căpetenia victorioasă a Mac-

tanului să răscumpere cu mărfuri şi bani cadavrul lui Magellan. Dar iată că micul şef al minusculei insule continuă să înfrunte pe zeii albi şi izgoneşte cu dispreţ pe aliaţii lor!

E de la sine înţeles că această laşă purtare a zeilor albi trebuie să-l fi pus pe gînduri pe regele Carlos Humabon. Poate că el a resimţit ceva din amarnica dezamăgire a lui Caliban faţă de Trinculo, cînd bietul nărod înşelat îşi dă seama că s-a pripit să ia drept un zeu pe un simplu flecar şi fanfaron. De altminteri, spaniolii au săvîrşit tot felul de greşeli, ca să strice buna înţelegere cu insularii. Peter Martyr, care interogase pe marinari îndată după întoarcerea lor, pentru a stabili adevăratul motiv al subitei schimbări survenite după moartea lui Magellan, a căpătat de la un martor ocular (*„qui omnibus rebus interfuit“* [1]), probabil de la genovezul Martin, această lămurire care, din nefericire, este prea întemeiată pe fapte reale: *„Ferminarum stupra causam perturbations dedisse arbitrantur“*.[2] Cu toate ordinele sale riguroase, Magellan n-a putut ţine în frîu pe marinarii săi, care, după abstinenţa lor de atîtea luni pe mare, s-au repezit flămînzi şi asupra femeilor băştinaşilor ospitalieri; zadarnic a încercat el să pună capăt actelor de violenţă şi a pedepsit chiar pe propriul său cumnat, Barbosa, pentru că a rămas pe insulă timp de trei nopţi; dar această destrăbălare pare că s-a dezlănţuit şi mai mult după moartea lui Magellan. În orice caz, regele nu mai putea avea nici o stimă faţă de aceşti intruşi sălbatici, de îndată ce pierduse respectul faţă de virtuţile lor războinice. Spaniolii trebuie să fi simţit ceva din această crescîndă neîncredere, căci ei se arată deodată foarte nerăbdători. Să-şi strîngă acum mărfurile şi tot ce au adunat prin schimb, să se îmbarce repede, cît mai repede şi să pornească spre insulele cu mirodenii! Ideea lui Magellan, de a păstra prin pace şi prietenie insulele Filipine pentru imperiu şi biserică, îi preocupă acum prea puţin pe urmaşii săi mercantili; numai să termine afacerile şi să se vadă odată acasă! Dar pentru a lichida afacerile acestea, spaniolii au neapărat nevoie de Enrique, de sclavul lui Ma-

---

[1] Care a fost de faţă la toate (în limba latină). (N.R.)

[2] Se socoate că se dedaseră la acte de indisciplină din pricina femeilor (în limba latină.) (N.R.)

gellan, pentru că el e singurul care, cunoscînd limba indigenilor, poate mijloci schimbul și toate celelalte relații cu dînșii. Și cu acest prilej, neînsemnat în aparență, se vădește îndată deosebirea în arta de a trata pe oameni, grație căreia Magellan — mai uman decît tovarășii săi — a obținut totdeauna cele mai mari succese. Credinciosul Enrique a luptat pînă în ultima clipă lîngă amiral. Rănit el a fost transportat cu barca împreună cu ceilalți învinși, și acum zace nemișcat pe bordul corăbiei, învelit într-o rogojină — fie că rana căpătată în luptă nu s-a vindecat așa de repede, fie că în adînca sa prostrație el jelește cu fidelitatea elementară și statornică pierderea iubitului său stăpîn. Și iată că Duarte Barbosa pe care, după moartea lui Magellan, echipajul îl alese împreună cu Serrao pentru comanda supremă a flotei, săvîrșește prostia de a jigni de moarte pe slujitorul atît de devotat al amiralului. El se răstește la Enrique, spunîndu-i cu brutalitate să nu creadă cumva că acum, după moartea stăpînului său, poate trîndăvi în voie și că a scăpat de sclavie. De îndată ce vor ajunge în patrie va fi predat soției lui Magellan; pînă atunci însă el trebuie să asculte cu toată supunerea. Dacă nu se ridică imediat și nu-i ajută ca tălmaci să vîndă mărfurile ce-au mai rămas pe uscat, atunci are să încerce cravașa pe spinarea lui. Enrique, care e din rasa malaezilor ce nu iartă niciodată vreo ofensă, ascultă această amenințare cu privirea întunecată. Fără îndoială, el știe că Magellan a precizat în mod expres în testamentul său că o dată cu moartea sa el devine liber și chiar că i-a lăsat o sumă importantă. De aceea, el își încleștează dinții: acești obraznici succesori ai marelui său stăpîn și maestru, care vor să-i răpească libertatea și nici nu-i înțeleg durerea, au să-i plătească ei, pentru că l-au numit *„pero“* [1] și l-au tratat într-adevăr ca pe un cîine!

Vicleanul malaez nu-și trădează cîtuși de puțin gîndurile sale de răzbunare. Se arată cu desăvîrșire supus și devotat ca și înainte. Se duce la tîrg, face pe tălmaciul la vînzare și cumpărare, dar în același timp se folosește cu teribilă iscusință de arta sa de tălmaci. El înștiințează pe

[1] Cîine (în limba spaniolă.) (N.R.)

regele din Sebu că spaniolii au și făcut toate pregătirile pentru a reîncărca pe corăbiile lor mărfurile nevîndute și că voiau să dispară pe neașteptate, în ziua următoare. Dacă regele ar proceda acum cu toată dibăcia, el și-ar putea însuși foarte ușor toate mărfurile fără să fie nevoit să dea ceva în schimb și, cu prilejul acesta, ar putea chiar să captureze cele trei corăbii mărețe.

Probabil că prin propunerea sa izvorîtă din setea de răzbunare, Enrique n-a exprimat decît dorința cea mai tăinuită a regelui din Sebu; în orice caz, cuvintele sale găsesc cea mai binevoitoare ascultare din partea lui. Ei înjghebează împreună un plan, pregătindu-l cu prudență în toate amănuntele. Negoțul continuă foarte animat în toate formele. Regele din Sebu se arată mai prietenos, mai cordial ca oricînd față de noii săi frați de credință; și chiar Enrique, de cînd Barbosa i-a arătat biciul, pare că s-a lecuit de-a binelea de pretinsa lui lenevie. La întîi mai, trei zile după moartea lui Magellan, el aduce căpitanilor o veste îmbucurătoare. Chipul său radiază într-adevăr de bucurie, cînd le spune că regele din Sebu a pregătit, în sfîrșit, podoabele și bijuteriile pe care făgăduise să le trimită regelui Spaniei, suzeranului și prietenului său. Pentru a preda cu deosebită solemnitate aceste daruri, el a și chemat la adunare toate căpeteniile sale și pe toți supușii; de aceea, cei doi căpitani, Barbosa și Serrao, să binevoiască să se prezinte împreună cu cei mai distinși gentilomi, pentru a li se înmîna darurile regelui Carlos din Sebu, destinate suzeranului și prietenului său Carlos al Spaniei.

Dacă Magellan ar mai fi trăit, atunci el și-ar fi amintit desigur de un episod din anii de serviciu militar în India, cînd regele din Malacca invitase tot atît de amabil pe căpitani, care au debarcat fără să bănuiască nimic și au fost măcelăriți cînd s-a dat semnalul convenit; numai grație bravurii sale, cu riscul propriei sale vieți, a putut fi salvat tizul lui Serrao. Dar celălalt Serrao și Duarte Barbosa nici nu bănuiesc cursa ce le-a întins-o noul lor frate creștin. Ei acceptă invitația. Și din nou se adeverește că cititorii în stele nu știu niciodată nimic, nici măcar în ce privește propria lor soartă. Căci și astrologul Andres de San Mar-

tin, care uitase probabil să-şi cerceteze dinainte horoscopul, se alătură celor doi — pe cînd Pigafetta, atît de curios de obicei, e nevoit să rămîie pe bord, căci încă nu s-a vindecat de rana ce-o căpătase în lupta de la Mactan. El rămîne bolnav în hamac şi astfel îşi salvează viaţa.

În total, douăzeci şi nouă spanioli debarcă pe insulă şi, din nenorocire, printre ei se află cei mai încercaţi comandanţi şi piloţi. Sînt primiţi cu toată solemnitatea şi conduşi la un pîlc de palmieri unde regele pusese să se pregătească banchetul. O imensă mulţime de băştinaşi s-a adunat acolo, în aparenţă numai din simplă curiozitate, şi împresoară cu deosebită prietenie din toate părţile pe oaspeţii spanioli. Însă tocmai graba şi stăruinţa cu care regele îi conducea pe spanioli la dumbrava de palmieri nu prea îi place pilotului Juan Carvalho. El împărtăşeşte bănuiala sa lui Gomez de Espinóza, maestrul-armurier al flotei, şi amîndoi hotărăsc să aducă neîntîrziat restul echipajului rămas pe corăbii, pentru a putea scăpa pe camarazii lor, în cazul unei tradări. Sub un pretext oarecare, bine potrivit, ei se strecoară din învălmăşagul mulţimii şi vîslesc pînă la corăbii. Dar n-au apucat să urce pe bord şi nişte strigăte înfiorătoare răzbat pînă la ei, de pe uscat. Întocmai cum se întîmplase pe vremuri la Malacca, indigenii s-au năpustit asupra spaniolilor care şedeau neştiutori la ospăţ, măcelărindu-i fără ca ei să se fi putut măcar apăra. Cu o singură lovitură perfidul rege din Sebu s-a descotorosit de toţi oaspeţii săi, însuşindu-şi mărfurile şi armele depozitate pe ţărm, precum şi armurile în care spaniolii se credeau invulnerabili.

În primul moment, camarazii de pe corăbii rămîn încremeniţi de groază. Dar Carvalho, pe care asasinarea tuturor celorlalţi căpitani îl ridică, de la un minut la altul, pînă la comanda supremă a flotei, ordonă marinarilor să cîrmească mai aproape de ţărm şi să îndrepte asupra oraşului toate tunurile. Pe rînd, de la o navă la alta, salvele cutremură văzduhul. Poate că prin aceste represalii Carvalho nădăjduieşte să mai salveze cîţiva camarazi, poate că totul nu e decît o spontană izbucnire de mînie. Dar tocmai cînd primele ghiulele cad ca nişte trăsnete asupra colibelor, se întîmplă ceva înspăimîntător — una din acele

scene de neuitat, pe care acei ce-au fost de față le retrăiesc în toată cumplita lor oroare. Unul singur din cei atacați pe neașteptate, cel mai viteaz dintre toți, Joao Serrao — misterioasă repetare a aceluiași episod! — s-a smuls în ultimul moment din mîinile ucigașilor și a fugit spre țărm, la fel cum fugise și Francisco Serrao pe plaja de la Malacca. Însă dușmanii se iau după dînsul, îl împresoară și-l leagă cobză. Și el stă acum acolo, neputincios, înconjurat de ucigași, și strigă cu ultimele sale puteri către cei de pe corăbii, să nu mai tragă cu tunurile asupra orașului, altfel călăii săi îl vor măcelări și pe dînsul. Pentru dumnezeu! Să trimită o barcă cu mărfuri, ca să-l răscumpere.

O clipă, se pare că tîrguiala e pe cale să reușească. Au și stabilit prețul de răscumpărare a viteazului căpitan: două bombarde și cîteva tone de aramă. Dar băștinașii pretind ca să li se trimită mărfurile la țărm — și Carvalho se teme, poate, că ticăloșii aceia, care au călcat odată jurămîntul de credință, au de gînd să-și însușească nu numai mărfurile, ci și barca. Se mai poate însă — și însuși Pigafetta exprimă această bănuială — ca acest ambițios individ să nu mai vrea să renunțe la rangul de amiral, dobîndit pe neașteptate: el e prea puțin dispus să servească iarăși ca simplu pilot, sub ordinele lui Serrao răscumpărat chiar de dînsul. În orice caz, e groaznic ceea ce se întîmplă acum. Un om, un singur om care sîngerează în legăturile ce-i pătrund în carne, se sucește și se răsucește acolo, pe țărm, cu fruntea brobonată de sudorile morții, hărțuit de o întreagă ceată de sălbatici gata să-l ucidă. Unica sa nădejde e că trei corăbii spaniole bine echipate și cu pînzele întinse se află în apropiere, doar la o azvîrlitură de piatră, și că la balustrada vasului amiral stă compatriotul său Carvalho, *comprade*-le său, fratele său de cruce, cu care împărțise mii de primejdii și care mai degrabă ar sacrifica totul, decît să-l părăsească. Și el îi strigă iar și iar cu glasu-i răgușit să trimită repede, cît mai repede mărfurile de schimb și să-l scape de moarte. Și mereu se uită țintă, cu lacomă speranță, la barca legănată pe valuri lîngă corabie. Dar de ce întîrzie Carvalho, de ce zăbovește atît de mult? Și deodată Serrao, navigatorul care cunoaște fiece piesă, fiece manipulare a unei corăbii, vede cu ochii săi aprinși de febră că barca pentru debarcare e trasă spre

bord. Trădare! Trădare! În loc să-i trimită barca salvatoare, corăbiile încep să manevreze şi se îndreaptă spre largul mării. Prima navă s-a şi întors cu cîrma de partea cealaltă şi iată că briza îi umflă pînzele! În primul moment nenorocitul Serrao nu poate şi nu vrea încă să priceapă că proprii săi camarazi îl părăsesc cu atîta laşitate, din ordinul fratelui său de cruce, lăsîndu-l pe el, pe comandantul lor, pe conducătorul lor suprem în mîinile ucigaşilor. El strigă încă o dată, cu glasul aproape stins, spre fugarii aceia; îi imploră, le porunceşte, zbiară şi urlă în chinul din urmă al deznădejdii şi al morţii. Dar cînd îşi dă în sfîrşit seama că toate navele s-au şi întors cu prova spre larg şi părăsesc rada, el îşi adună ultimele puteri, îşi umflă încă o dată pieptul încătuşat şi, cu glas strident, sfîşietor, aruncă în urma lui Juan Carvalho, peste valuri, blestemul acesta înfricoşător: în ziua de apoi îl va chema în faţa judecăţii lui dumnezeu, să dea socoteală pentru trădarea lui mişelească.

Şi blestemul acesta e totodată ultimul său cuvînt. De pe bord, toţi camarazii săi necredincioşi văd cu ochii lor cum e măcelărit comandantul pe care ei înşişi l-au ales. Şi în acelaşi timp, cînd dînşii n-au părăsit încă apele din preajma portului, crucea cea mare se prăvăleşte la pămînt în urletele de bucurie ale băştinaşilor. Tot ce-a clădit Magellan în săptămîni de muncă tenace, cu atîta răbdare şi prudenţă, se prăbuşeşte din cauza nechibzuinţii şi laşităţii succesorilor săi. Acoperiţi de ocară, avînd încă în urechi blestemul căpitanului lor muribund, urmăriţi de batjocura sălbaticilor care dănţuiesc frenetic, spaniolii se furişează ca nişte criminali hăituiţi, lăsînd în urma lor insula pe care — sub conducerea lui Magellan — au pus întîia oară piciorul, ca nişte zei.

Şi ce jalnică trecere în revistă urmează acum, de îndată ce acei care au scăpat cu viaţă sînt departe de portul acela al Nenorocului! Dintre toate loviturile, pe care flota le-a avut de îndurat de la plecarea ei, popasul acesta de

pe insula Sebu i-a fost cel mai funest. Afară de Magellan, conducătorul pe care nimeni nu-l putea înlocui, ea a pierdut şi cei mai destoinici căpitani, Duarte Barbosa şi Joao Serrao, ale căror cunoştinţe precise cu privire la coastele Indiilor orientale ar fi fost cît se poate de folositoare tocmai acum, cînd a început lunga călătorie de reîntoarcere în ţară. Moartea lui Andres de San Martin a răpit flotei şi pe expertul ei nautic, iar fuga lui Enrique o lipseşte de tălmaciul ei. Cînd se face numărătoarea echipajului, din cei două sute şaizeci şi cinci de oameni care se aflau pe bord la plecarea din Sevilla, nu mai răspund la apel decît o sută cincisprezece — şi efectivul acesta atît de redus se dovedeşte insuficient pentru cele trei corăbii. Este deci preferabil să se sacrifice o corabie, spre a înzestra pe celelalte două cu echipajul trebuitor pentru a duce expediţia pînă la capăt. Care din cele trei nave să fie scufundată? Sorţii cad asupra corăbiei *Concepcion,* care luase de mult apă şi care n-ar mai putea rezista grelei călătorii pînă în Spania. Sentinţa de moarte e executată în apropiere de insula Bohol. Tot ce se mai poate utiliza, tot ce se mai poate demonta de pe această navă, pînă la ultimul cui şi funia cea mai uzată a trecut dincolo, pe celelalte corăbii. Apoi se dă foc acelui cadavru de lemn, golit de orice urmă de viaţă. Cu priviri întunecate, marinarii văd cum flăcările, mai întîi mici, se întind şi se înalţă, pîlpîind tot mai tare, cuprinzînd cu braţele lor mistuitoare întreaga corabie, care fusese timp de doi ani casa lor, patria lor — şi care nu mai e acum decît o jalnică rămăşiţă carbonizată, fumegîndă, ce se scufundă într-o mare străină şi duşmănoasă. Cinci corăbii au pornit din portul Sevillei, complet echipate, cu flamurile fluturînd voios în vîrful catargelor. Prima jertfă a fost *Santiago,* care se sfărîmase la coasta patagoneză. În strîmtoarea Magellan *San Antonio* a părăsit flota, dezertînd în mod laş; şi acum *Concepcion,* în propriul ei sicriu, s-a mistuit singură în flăcări. Numai două corăbii, ultimele, mai plutesc una lîngă alta, pornind pe calea necunoscută: *Trinidad,* vasul-amiral al lui Magellan,

şi acea mică *Victoria*, prea puţin arătoasă, a cărei glorie va fi însă aceea de a-şi adeveri mîndrul ei nume şi de a purta în slava nemuririi ideea lui Magellan, dincolo de propria lui viaţă pieritoare.

Că acestei flote atît de reduse, atît de sărăcăcioase, îi lipseşte adevăratul conducător, încercatul amiral Magellan, se vădeşte curînd prin cursul nehotărît, pe care îl iau corăbiile. Comandanţii celor două nave dibuiesc prin arhipelagul Sondei ca nişte orbi, căutîndu-şi calea. În loc să cîrmească de-a dreptul spre sud-vest, spre insulele Moluce de care sînt foarte aproape, ei rătăcesc spre nord-vest, înaintînd şi revenind într-un zig-zag nesigur. Şase luni trec astfel pierdute fără nici un rost în aceste căutări care-i duc la Mindanao şi chiar pînă la Borneo. Dar ceea ce vădeşte şi mai lămurit decît nesiguranţa piloţilor cît de adînc simţită e lipsa unui conducător, e scăderea îngrijorătoare a disciplinei. Sub vegherea severă a lui Magellan, nu existau nici prădăciuni arbitrare pe uscat, nici acte de piraterie pe mare. Ordinea era păstrată cu stricteţe, socotelile erau ţinute la zi: nici o clipă el n-a scăpat din vedere că, în calitate de amiral al stăpînului şi regelui său, era îndatorat să menţină intactă onoarea pavilionului spaniol pînă şi în cele mai depărtate colţuri ale lumii. Însă nevrednicul său urmaş, Carvalho, care-şi datorează rangul de amiral numai asasinării superiorilor săi de către rajahii din Mactan şi Sebu, nu cunoaşte asemenea scrupule morale. El practică fără nici o sfială pirateria şi ia tot ce întîlneşte în cale. Cînd zăreşte vreo joncă, o atacă şi o jefuieşte fără cruţare; banii de răscumpărare, pe care-i pretinde în asemenea împrejurări, îi bagă de obicei în propriul său buzunar. Omul acesta lipsit de orice scrupule nu dă socoteală nimărui, căci el e totodată contabil şi casier, *contador* şi *tesorero*. Şi, pe cînd sub disciplina riguroasă impusă de Magellan niciodată n-a fost tolerată vreo femeie pe bord, Carvalho aduce pe nava sa nu mai puţin de trei femei răpite de pe o joncă, sub pretextul că vrea să le dăru-

iască reginei Spaniei. Cu încetul echipajul se răzvrătește contra acestui pașă care prea se întrece cu isprăvile lui. *Vedendo che non faceva cosa che fosse in servitio del re* — văzînd că (relatează del Cano) nu făcea nimic care să slujească regelui, ci căuta numai foloase personale, ei izgonesc pur și simplu de la comanda flotei pe acest pașă de harem. În locul său e instituit un triumvirat: Gomez de Espinoza, căpitan al *Trinidad*-ului, Sebastian del Cano, căpitan al *Victoriei* și pilotul Poncero ca *gubernador dell' armada*.

Dar prin aceasta nu se schimbă nimic: cele două corăbii își caută mereu calea, plutind la întîmplare, în cercuri și zig-zag-uri nesfîrșite. E adevărat că prin prădăciuni și schimb de mărfuri, rătăciților le vine ușor să umple din nou camerele de provizii, în aceste meleaguri cu numeroase insule bine populate; dar adevărata misiune pe care și-a impus-o Magellan prin îndrăzneața sa expediție pare că e și uitată; în cele din urmă, o manevră norocoasă îi ajută să găsească ieșirea din labirintul arhipelagului Sondei. Pe un prau întîlnit întîmplător și pe care-l pradă ca niște adevărați pirați, dînșii iau prizonier pe un om originar din Ternate, care trebuie deci să cunoască bine calea spre țara sa, calea spre mult doritele insule cu mirodenii. Și într-adevăr el cunoaște calea, cunoaște și pe Francisco Serrao, prietenul lui Magellan. În sfîrșit au găsit călăuza care să-i salveze de la rătăcire! Au biruit și această ultimă încercare! Ei pot să pornească acum în toată graba pe drumul drept, spre țelul de care au fost deseori foarte aproape în toate aceste săptămîni pierdute fără rost, și pe care, în orbirea lor, l-au ocolit mereu fără să-l bănuiască măcar. Cîteva zile de tihnită plutire îi apropie acum de liman, mai mult decît cele șase luni de smintită căutare. La 6 noiembrie ei zăresc în depărtare niște munți, înălțîndu-se încet, încet, din mare: sînt piscurile de pe Ternate și Tidore. Au ajuns la insulele binecuvîntate!

„Pilotul care ne însoțea — scrie Pigafetta — ne-a spus că acelea ar fi insulele Moluce. Am mulțumit cu toții lui dumnezeu și, pentru a vădi adînca noastră bucurie, am tras salve de tun. Nu e de mirare că eram atît de fericiți, căci ne-a trebuit în total douăzeci și șapte de luni fără

două zile numai pentru a găsi calea spre aceste insule şi, în această căutare, am cutreierat mările în lung şi în lat, printre nenumărate insule, pînă să ajungem aici“.

Acum însă la 8 noiembrie 1521, ei debarcă pe Tidore, una din cele cinci insule binecuvîntate, pe care Magellan le visase o viaţă întreagă. Ca şi Cid, pe care soldaţii săi l-au aşezat — deşi era mort — pe calul care l-a slujit cu fidelitate în atîtea bătălii, pentru a cîştiga încă o ultimă biruinţă[1], tot astfel energia lui Magellan a stăruit imperioasă şi după moartea lui, făcînd să izbîndească în cele din urmă fapta sa. Corăbiile sale, oamenii săi contemplă acum ţara lăudată pe care, asemenea lui Moise, el o făgăduise celor ce l-au urmat şi în care lui însuşi, călăuzitorului, nu i-a fost îngăduit să intre. Dar nici acela care l-a chemat la dînsul, de peste oceane, acela care i-a dat curajul să creadă în ideea sa și s-o transforme în faptă, nici Francisco Serrao nu mai este în viaţă: zadarnic ar fi întins Magellan braţele spre prietenul către care pornise de la capătul celălalt al lumii. Serrao a murit cu cîteva săptămîni înainte; se pretinde că ar fi fost otrăvit. Cei doi precursori ai ideii că pămîntul poate fi înconjurat pe deplin au plătit cu moartea lor timpurie o glorie nepieritoare.

Însă descrierile entuziaste ale lui Serrao se dovedesc, la urmă, cu totul îndreptăţite cînd echipajul debarcă pe insulă. Nu numai că priveliştea e măreaţă, că natura îşi revarsă acolo toate bogăţiile, dar și oamenii se arată, din fericire, cît se poate de prietenoşi. „Ce să spunem despre insulele acestea? scrie Maximilian Transsylvanus în celebra sa scrisoare. Totul e simplu acolo, și nimic nu preţuieşte mai mult decît pacea, tihna şi mirodeniile. Dar cel mai bun dintre lucrurile acestea şi poate bunul cel mai de seamă pe acest pămînt: pacea, pare că a fost izgonită din lumea noastră de răutatea oamenilor şi că şi-a găsit acolo un refugiu“. Regele, al cărui prieten și colaborator fusese Serrao, se grăbeşte să vină sub un palanchin de mătase în întîmpinarea oaspeţilor, pe care-i primeşte frăţeşte. E adevărat că pe bordul corăbiei, ca un mahomedan credincios

[1] Aluzie la „Cantar de mio Cid“, epopee eroică spaniolă. (N.R.)

ce e, dînsul își duce mîna la nas, pentru a nu simți mirosul respingător al cărnii de porc. Pe creștini însă, regele Almansor îi îmbrățișează cu dragoste de frate: „Veniți și vă bucurați — îl consolează el — de bunurile și plăcerile acestei țări, după rătăciri atît de îndelungate pe mare și după atîtea primejdii. Odihniți-vă, prindeți puteri noi și nu vă gîndiți la nimic, decît că ați ajuns în împărăția propriului vostru suveran.“ El recunoaște bucuros suveranitatea regelui spaniol și în loc să stoarcă de la dînșii cît mai multe lucruri, cum au făcut celelalte căpetenii la care s-au oprit în calea lor, monarhul acesta generos îi invită stăruitor să înceteze cu darurile lor, deoarece el nu posedă ceva îndeajuns de prețios pentru a le putea întoarce darurile“.

Binecuvîntate insule! Spaniolii capătă acolo din belșug tot ce doresc: mirodeniile atît de scumpe, alimente și pulbere de aur. Și ceea ce amabilul rege nu le poate furniza el însuși, li se procură din insulele vecine. Marinarii sînt fermecați de atîta noroc și fericire, după toate lipsurile și suferințele îndurate; ei cumpără nebunește mirodenii, pînă și prețioasele păsări ale paradisului *(comperanno garofani con furia*[1]*)*; dau totul în schimb: flintele și arbaletele lor, cămășile și mantalele și cingătorile lor, căci trebuie să se înapoieze curînd acasă, și într-adevăr se întorc bogați, cu toate aceste comori căpătate atît de ieftin, ridicol de ieftin. Unii dintr-înșii ar prefera desigur să urmeze pilda lui Serrao și să rămînă neapărat aici, în raiul acesta. De aceea, o bună parte din ei se bucură din adîncul inimii cînd află, cu puțin înainte de plecare, o veste destul de rea, și anume, se constată că numai una din cele două corăbii ar fi îndeajuns de rezistentă pentru a putea risca lunga călătorie de reîntoarcere. Astfel, din vreo sută de marinari, cincizeci trebuie să rămînă deocamdată pe insula binecuvîntată, pînă ce se vor înnoi catargele celeilalte nave.

Corabia condamnată să-și amîne plecarea este *Trinidad*, vechiul vas-amiral al lui Magellan. „Capitana“ a pornit cea dintîi de la San Lucar, a străbătut cea dintîi strîm-

---

[1] Cumpără cu furie păsări (în limba italiană). (N.R.)

toarea Magellan și Oceanul Pacific, întotdeauna în fruntea celorlalte: era voința întrupată a conducătorului și maestrului ei. Acum cînd lipsește conducătorul, corabia lui nu mai vrea să înainteze. Aidoma unui cîine credincios, care nu se lasă smuls de pe mormîntul stăpînului său, *Trinidad* refuză să plece mai departe, dincolo de țelul ce și-a impus Magellan. Abia s-au umplut butoaiele cu apă dulce și abia au fost încărcate pe bord proviziile și multe chintale de mirodenii, abia s-a înălțat flamura sfîntului Jago cu inscripția: „Acesta să fie semnul fericitei noastre reîntoarceri în patrie", abia au fost întinse pînzele în bătaia vîntului — și iată că vechea corabie, putredă și roasă de viermi, geme din greu și, pe neașteptate, pîrîie din toate încheieturile. Apa răzbește înăuntru, fără să se poată găsi spărtura și mărfurile trebuiesc descărcate în toată graba, pentru a salva lîngă țărm nava aceea învechită. Dar vor trece săptămîni pînă ce vor fi reparate toate stricăciunile; și cealaltă corabie, singura care a mai rămas din *armada* de altădată, nu mai poate aștepta atît de mult. Acum, cînd suflă musonul de la răsărit, e momentul cel mai favorabil să pornească spre larg, pentru a aduce în sfîrșit împăratului, în al treilea an al expediției, vestea că Magellan și-a împlinit făgăduința cu prețul vieții sale și că a realizat, sub pavilionul spaniol, fapta cea mai măreață din istoria navigației. De comun acord se hotărăște ca *Trinidad,* după ce va fi pusă iar pe linia de plutire, să traverseze din nou Oceanul Pacific, în direcție contrară, pentru a ajunge la Panama, una din coloniile americane ale Spaniei — în timp ce *Victoria,* profitînd de vîntul prielnic, să cîrmească neîntîrziat spre apus pentru a ajunge acasă prin Oceanul Indian.

Comandanții celor două corăbii, care stau acum față-n față pentru a-și lua pentru totdeauna rămas bun după doi ani și jumătate de trudă comună — Gomez de Espinoza și Sebastian del Cano au mai stat odată față-n față, într-o oră hotărîtoare. În noaptea aceea funestă a marii rebeliuni din portul San Julian, maestrul-armurier de atunci, Gomez de Espinoza, a fost cel mai credincios partizan al lui Magellan; prin îndrăzneața sa lovitură de pumnal, *Victoria* a putut fi recucerită, asigurîndu-se astfel continuarea expe-

diţiei. Sebastian del Cano, care mai era pe atunci un tînăr *sobresaliente* basc, a stat însă în noaptea aceea de partea răzvrătiţilor; prin concursul său activ, ceilalţi rebeli au putut pune stăpînire pe *San Antonio*. Magellan a răsplătit cu toată recunoştinţa pe credinciosul Gomez de Espinoza şi s-a arătat îngăduitor faţă de trădătorul del Cano, graţiindu-l. Dacă soarta ar fi dreaptă, cel ales acum pentru îndeplinirea faptei glorioase a lui Magellan trebuie să fie Espinoza, care în timpul călătoriei asigurase triumful ideii amiralului său. Dar mai mult mărinimoasă decît dreaptă, soarta decide pentru cel care nu merită această favoare. Şi pe cînd Espinoza, împreună cu tovarăşii săi de pe *Trinidad*, va pieri fără glorie după rătăciri şi suferinţe de nespus şi va rămîne uitat de istoria ingrată — stelele încununã cu răsfrîngerile lor pămîntene, cu aureola nemuririi, tocmai pe acela care a vrut să împiedice fapta lui Magellan, pe Sebastian del Cano, care se răzvrătise altădată împotriva amiralului.

Mişcătoare e această despărţire la celălalt capăt al lumii: patruzeci şi şapte de bărbaţi, ofiţeri şi marinari, sînt gata să pornească cu *Victoria* spre patria lor; cincizeci şi unu rămîn pe Tidore, cu *Trinidad*. Pînă la ora plecării, cei care rămîn pe loc mai zăbovesc pe bord, ca să stea de vorbă cu camarazii lor, să-i mai îmbrăţişeze o dată, să le dea scrisori, să transmită printr-înşii salutări celor din ţară. Doi ani şi jumătate de trudă şi chinuri comune au legat de mult, într-o indisolubilă unitate, echipajul *armadei* de altădată — pe oamenii aceştia de toate rasele şi toate limbile. Nici o vrajă, nici o dezbinare nu-i mai poate despărţi. Cînd *Victoria* ridică în cele din urmă ancora, cei care rămîn pe insulă tot nu se îndură să se despartă. În bărci şi în prauri malaeze, ei vîslesc lîngă corabia care se depărtează încet: vor să se mai vadă, să-şi mai strige cîte un cuvînt pornit din adîncul inimii. Abia cînd se lasă înserarea şi braţele le sînt frînte de oboseală, ei în-

torc bărcile — și tunurile bubuie iarăși, ca un ultim salut de despărțire către frații lăsați acolo, pe țărmul străin. Și *Victoria*, cea din urmă corabie ce-a mai rămas din flota lui Magellan, începe acum neuitata ei călătorie.

Această reîntoarcere a micii nave cu pînze, care a cutreierat fără răgaz mările timp de doi ani și jumătate, această ultimă ispravă a unei corăbii învechite, care a fost în stare să străbată singură cealaltă jumătate a globului pămîntesc, aparține marilor fapte eroice ale navigației. Del Cano a compensat cu prisosință purtarea sa față de Magellan, realizînd în chip glorios voința conducătorului ei mort prea devreme. La prima vedere, se pare că misiunea ce i s-a impus: să piloteze o corabie de la Moluce spre Spania, nu era deosebit de grea. Căci încă pe la sfîrșitul secolului, flotele portugheze pornesc an cu an, în perioadele musonului, de la arhipelagul malaez spre Portugalia și se înapoiază regulat, pendulînd astfel între Orient și Occident. O călătorie spre India — care în urmă cu zece ani, sub Albuquerque și Almeida, mai era considerată ca o aventură prin tărîmuri necunoscute — nu cere acum navigatorilor decît cunoașterea drumului trasat cît se poate de exact; la nevoie, un căpitan găsește la orice debarcader din India și Africa, din Malacca, Mozambic și Capul Verde agenți, piloți și funcționari portughezi: la fiecare stațiune sînt pregătite provizii și materiale de schimb. Dar imensa dificultate pe care trebuie s-o învingă del Cano constă nu numai în aceea că el nu se poate folosi de stațiunile portugheze de aprovizionare, dar e chiar nevoit să le evite, navigînd cît mai departe de ele. Căci oamenii lui Magellan au aflat la Tidore, printr-un portughez refugiat acolo, că regele Manoel a dat ordin să se captureze orice corabie a lui Magellan și echipajul să fie luat prizonier și osîndit pentru piraterie. (Într-adevăr, nenorociții camarazi de pe *Trinidad* n-au fost cruțați de această crudă soartă). Misiu-

nea lui del Cano este deci extrem de grea. Cu vechea sa corabie, uzată de atîtea curse, putregăită și încărcată din plin — cu o mică navă cu pînze, despre care consulul Alvarez declarase încă în urmă cu trei ani, în portul Sevillei, că n-ar îndrăzni să călătorească pe ea nici pînă la insulele Canare — del Cano e nevoit (nici mai mult, nici mai puțin!) să străbată fără escală întreg Oceanul Indian și să ocolească apoi Capul Bunei Speranțe și toată Africa, fără să debarce măcar o singură dată. Trebuie să ne uităm pe hartă, pentru a ne da seama de întreaga măreție a unei asemenea întreprinderi — o îndrăzneală care astăzi încă, după patru sute de ani, ar însemna o extraordinară performanță pentru un vapor modern, bine echipat, înzestrat cu mașinile cele mai perfecționate.

Această ispravă fără seamăn, acest „salt de leu" de la arhipelagul malaez pînă la Sevilla începe în ziua memorabilă de **13 februarie 1522,** de la un port al insulei Timor. Del Cano s-a aprovizionat și acolo cu alimente și apă, și — neuitînd învățătura răposatului său maestru, atît de chibzuit și de prudent — el a călăfătuit și a reparat corabia de jos pînă sus, înainte de-a o expune pentru luni și luni de zile valurilor și vîntului, fără odihnă, fără popas. În primele zile, *Victoria* mai plutește pe lîngă insule, salutînd de departe vegetația îmbelșugată a tropicelor și siluetele înalte ale munților. Însă anotimpul e prea avansat pentru a se mai opri undeva, și del Cano trebuie să profite de vîntul bun ce suflă dinspre răsărit; fără să acosteze, *Victoria* trece pe lîngă toate aceste insule ispititoare, spre marea durere a lui Pigafetta, a cărui curiozitate e inepuizabilă: el crede că tot n-a văzut pînă acum destule „lucruri minunate". Se plictisește pe bord și, ca să-și omoare timpul, el caută să afle cît mai multe despre insulele acelea care dispar încet, încet, în zare; căci pe lîngă echipajul redus la patruzeci și șapte europeni, se află pe bord și nouăsprezece băștinași. Oamenii aceștia cu pielea măslinie îi povestesc cele mai frumoase basme din „O mie și una de nopți". Pe insula aceea, se spune că locuiesc niște oameni nu mai înalți de o șchioapă, dar urechile lor sînt tot atît de lungi ca și ei înșiși și, cînd se culcă, una din

ele servește ca saltea și cu cealaltă se acoperă. Pe insula cea mică, din partea cealaltă, sălășluiesc numai femei și ele nu au voie să se atingă vreodată de un bărbat. Ele rămîn totuși însărcinate. Vîntul le fecundează. Toți băieții pe care-i nasc sînt uciși, și numai fetele sînt lăsate în viață și crescute de ele. Dar și aceste ultime insule dispar cu încetul în zare, cu toate mirajele și născocirile cu care malaezii îl încîntă pe bunul Pigafetta — și numai oceanul împresoară acum corabia cu albastrul său, mereu același albastru chinuitor. Săptămîni și săptămîni de zile, navigatorii străbat astfel Oceanul Indian, plutind în gol, goniți de muson, fără să vadă altceva decît cerul și apele pururi albastre, într-o înfiorătoare și istovitoare monotonie. Nu întîlnesc nici o corabie, nici un om în calea lor; nu zăresc nici o pînză și nici un sunet nu ajunge la urechile lor. Numai aceeași nemărginită suprafață albastră și goală, mereu albastră și pustie...

Într-adevăr, ei nu aud nici un sunet străin, nu văd nici o față străină în toate aceste săptămîni. Însă pe neașteptate, din adîncul tăinuit al corăbiei, se ivește vechea fantomă, prea bine cunoscută de toți, chipul livid al foamei, cu ochii înfundați în orbite. Însoțitoarea lor credincioasă, cumplit de credincioasă, de pe Oceanul Pacific — foamea care i-a torturat fără cruțare și a ucis pe vechii camarazi de care își amintesc atît de bine — foamea aceasta s-a furișat iarăși pe bord. Iat-o! E chiar aci, în mijlocul lor, lacomă și batjocoritoare, și le rînjește în față! Căci s-a întîmplat o catastrofă neprevăzută, care îi cutremură pe toți de groază și deznădejde. E adevărat că oamenii lui del Cano au îngrămădit pe bord alimente pentru cinci luni. Au pregătit mai cu seamă carne, multă carne. Dar n-au găsit la Timor nici un grăunte de sare; carnea începuse să se strice sub arșița soarelui, atît de zăpușitoare prin regiunile tropicale ale Indiei; pentru a scăpa de insuportabila duhoare de hoit, care-i îngrețoșa și-i otrăvea, au fost nevoiți să arunce toată provizia în mare. Și acum nu le rămîne altă hrană decît orez și apă, apă și orez, tot mai puțin orez și tot mai puțină apă sălcie, pentru săptămîni și săptămîni de zile. Și iarăși bîntuie printre ei scorbutul, și moartea își începe iarăși secerișul. La

începutul lui mai mizeria e atît de groaznică, încît o parte din echipaj stăruie pe lîngă căpitan să se abată din cale, să se îndrepte mai de grabă spre Mozambic, care nu e prea departe, decît să continue o călătorie în care vor pieri cu toţii de foame.

Dar o dată cu comanda, voinţa de fier a lui Magellan a trecut, invizibilă, asupra fostului rebel. Acelaşi del Cano, care, ca subaltern, voise să silească atunci pe amiral să se înapoieze în ţară, cere acum oamenilor săi, în calitate de comandant suprem, să dea dovadă de cel mai mare curaj — şi izbuteşte să-i supună voinţei sale. *Ma inanti determinnamo tutti morir che andar in mano dei Portoghesi.* „Eram hotărîţi să murim cu toţii, decît să cădem în mîna portughezilor". Aşa va raporta mai tîrziu del Cano mîndru împăratului său. O încercare de a debarca pe coasta răsăriteană a Africii se vădeşte zadarnică; ei nu găsesc nici apă, nici fructe în ţinutul acela pustiu şi sînt nevoiţi să continue îngrozitoarea călătorie, fără să-şi fi potolit cîtuşi de puţin lipsurile ucigătoare. La Capul Bunei Speranţe — fără vrere ei îl numesc cu vechiul său nume: *Cabo tormentoso* — îi întîmpină o furtună teribilă, care le smulge catargul cel mare. Cu multă caznă marinarii, abia ţinîndu-se pe picioare de sleiţi ce erau, izbutesc de bine de rău să repare stricăciunile. Încet şi greu, gemînd din toate încheieturile, corabia se tîrăşte ca un rănit, mai departe, spre nord, de-a lungul coastei africane. Dar nici în furtună şi nici cînd se potoleşte vîntul, nici ziua şi nici noaptea nu-i cruţă călăul cel groaznic: fantoma cenuşie a foamei le rînjeşte mereu, batjocoritoare, da, nespus de batjocoritoare căci ea a născocit de astă dată o nouă tortură, cu adevărat diavolească. Cămările cu provizii ale corăbiei nu sînt goale, ca atunci cînd navigatorii au străbătut Oceanul Pacific sub conducerea lui Magellan. Nu! De astă dată pîntecele corăbiei e plin, prea plin. Şapte sute chintale de tot felul de condimente tîrăşte *Victoria* cu dînsa, şapte sute de chintale — aşadar îndeajuns pentru ca sute de mii şi milioane de oameni să dea gust şi aromă celor mai copioase mese! Echipajul acela chinuit de foame avea mirodenii, numai mirodenii! Dar putea să ronţăie boabe de piper, cînd buzele îi erau arse de sete? Putea să în-

ghită scorţişoară şi ghimber şi cuişoare în loc de pîine? După cum e cea mai sinistră ironie să sufere cineva de sete pe mare, înconjurat în batjocură de nesfîrşite întinderi de apă — tot astfel, pe bordul *Victoriei,* chinul cel mai satanic e acela de a pătimi de foame printre grămezi de condimente, de a muri jalnic în belșug de mirodenii! În fiecare zi, cîte un alt leș omenesc, numai oase și piele, e aruncat peste bord. Şi cînd trudita corabie se apropie în cele din urmă — la 9 iulie, după cinci luni de neîntreruptă plutire — de insulele Capului Verde, au mai rămas în total treizeci și unu spanioli din patruzeci și șapte și trei din cei nouăsprezece băștinași.

Capul Verde e în posesia portughezilor, iar Santiago, mica așezare înjghebată acolo, e un port portughez. A arunca acolo ancora înseamnă de fapt să se predea legaţi rivalilor, duşmanilor necruţători, înseamnă a capitula cu un pas înainte de a atinge ţelul. Dar raţiile mai ajung cel mult pentru două sau trei zile. Foamea nu-i lasă lui del Cano altă alegere, decît riscul unei îndrăzneţe înșelăciuni. El se hotărăşte s-o încerce — şi anume, să-i amăgească astfel pe portughezi, încît ei să nu ştie cu cine au de-a face. Dar înainte de a trimite spre uscat o barcă cu cîțiva oameni, ca să cumpere alimente, el cere marinarilor să jure cu toată solemnitatea cuvenită că nu vor trăda sub nici un cuvînt portughezilor că ei sînt ultima rămășiță a flotei lui Magellan și că au făcut ocolul lumii. Del Cano născoceşte o poveste, pe care mateloţii trebuiau s-o repete portughezilor: corabia lor a fost surprinsă de furtună în apele Americii, deci într-o regiune aflată sub suveranitatea spaniolă, şi purtată în voia valurilor pînă acolo, la coasta africană; catargul rupt în două, jalnica înfăţişare a vechei nave cu pînzele cîrpite şi funiile roase fac — din fericire — verosimilă această poveste. Fără să întrebe prea mult, fără să trimită funcţionari pentru a cerceta mai de aproape corabia, portughezii, din spirit de camaraderie, primesc cu multă ospitalitate pe noii sosiți. Ei procură imediat spaniolilor apă şi hrană proaspătă; o dată, de două, de trei ori barca se înapoiază de la ţărm împovărată cu provizii. Vicleșugul pare că a și reușit pe deplin; odihna şi mai cu seamă mîncarea îndelung jinduită, car-

nea şi pîinea ce le-au lipsit atîtea săptămîni au înviorat echipajul. Cămările sînt aproape suficient aprovizionate pînă la Sevilla. De aceea del Cano mai trimite o dată barca, pentru ultima oară, să aducă încă o încărcătură de orez şi fructe — şi apoi va porni mai departe. Abia atunci va putea să strige: *Victoria! Victoria!* Ciudat însă: barca nu se mai întoarce de astă dată. Del Cano presimte îndată ce s-a întîmplat. Unul dintre marinari trebuie să fie trăncănit acolo, pe uscat, scăpînd cîteva vorbe imprudente, sau poate că a căutat să vîndă un săculeţ cu piper în schimbul rachiului căruia îi duceau dorul de atîta vreme; atîta le-a fost de ajuns portughezilor pentru a recunoaşte corabia lui Magellan, duşmanul lor de moarte. Del Cano observă că o navă se şi pregăteşte acolo lîngă ţărm, s-o captureze pe a sa. Numai printr-o temerară hotărîre mai poate salva acum ceea ce a rămas din întreaga flotă. Mai bine să-i lase pe ceilalţi în mîna portughezilor! Nu, să nu se lase prins tocmai aci, la un pas de ţelul urmărit! Trebuie să rămîie ferm şi neînfricoşat, după împlinirea celei mai îndrăzneţe expediţii maritime pe care o cunoaşte istoria! Cu toate că *Victoria* nu mai are decît optsprezece oameni pe bord, de bună seamă prea puţini pentru a cîrmui pînă la coastele Spaniei o corabie în care începe să răzbată apa, del Cano dă poruncă să se ridice în grabă ancora şi să se întindă pînzele. E o fugă. Însă o fugă spre marea, spre defintiva biruinţă.

Dar oricît de scurt şi de riscant fusese popasul de la Capul Verde, tocmai acolo i-a fost dat lui Pigafetta, bravului cronicar, să descopere în ultimul moment una din minunile de dragul cărora ocolise lumea întreagă. Căci la Capul Verde el observă cel dintîi un fenomen care, prin noutatea şi însemnătatea lui, avea să impresioneze şi să preocupe toată epoca sa. Oamenii trimişi cu barca la ţărm ca să cumpere alimente aduc vestea uimitoare de acolo, că pe uscat ar fi joi — nu miercuri, precum li s-a spus cu

atîta siguranță pe corabie. Pigafetta se miră foarte mult, căci în călătoria care durează de aproape trei ani el a ținut cu exactitate jurnalul zi cu zi. Fără să-l întrerupă vreodată, el a notat zilele: luni, marți, miercuri... toate zilele săptămînii; a numărat mereu zilele, săptămînile, lunile în anii aceia de navigație. Oare să fi scăpat o zi? El întreabă pe Alvaro, pilotul, care înseamnă și el fiecare zi în registrul său de loguri — și iată: la dînsul e tot miercuri! Navigînd mereu spre apus, celor care au înconjurat astfel pămîntul trebuie să le fi scăpat, cine știe cum, o zi din calendar, și comunicarea lui Pigafetta asupra acestui fenomen ciudat uimește toată lumea cultă. S-a pus o nouă problemă, a cărei taină n-au putut-o bănui nici înțelepții Greciei, nici Ptolomeu și Aristotel și care a fost descoperită abia în urma impulsului dat de Magellan. Prin observație exactă, s-a dovedit acum definitiv ipoteza expusă de Heraclit din Pontus cu patru sute de ani înainte de Hristos: că globul terestru nu stă nemișcat în Univers, ci se învîrtește regulat în jurul propriei sale axe, și că acela care, navigînd spre apus, urmează planeta în cursul ei rotitor, poate să cîștige timp, să smulgă o părticică din infinit. Această nouă constatare: că timpul și ora nu sînt aceleași în diferite părți ale lumii, stîrnește printre umaniștii secolului al XVI-lea cam aceeași senzație ca aceea provocată în zilele noastre de teoria relativității. Peter Martyr cere imediat unui „bărbat înțelept" lămuriri asupra fenomenului și raportează apoi împăratului și papei. Și astfel, pe cînd tovarășii lui Pigafetta n-au adus cu dînșii din această călătorie decît baloturi cu mirodenii, el, micul cavaler de Rhodos, s-a înapoiat acasă cu cel mai prețios cîștig ce există în lumea aceasta: o nouă cunoștință!

Dar corabia n-a sosit încă acasă. Cu ultimele ei puteri, gemînd din toate încheieturile, *Victoria* se tîrăște încet pe valuri. Dintre toți camarazii cu care pornise din insulele acelea binecuvîntate, nu mai sînt pe bord decît

optsprezece; în loc de o sută și douăzeci de mîini lucrează numai treizeci și șase — și tocmai acum e nevoie de brațe puternice! Căci, deși sînt atît de aproape de țel, îi amenință o nouă catastrofă. Corabia e veche, putregăită; scîndurile ei au slăbit din încheieturi și apa țîșnește neîntrerupt prin crăpăturile ce se cască din ce în ce. Se încearcă mai întîi cu o pompă. Nu e de ajuns. De fapt, ar trebui să se arunce acum peste bord, ca balast, o parte din cele șapte sute de chintale de mirodenii, pentru a ușura întrucîtva corabia care se afundă prea mult în valuri. Însă del Cano nu vrea să risipească nimic din bunurile împăratului. Zi și noapte, echipajul istovit se căznește la două pompe: amarnică trudă, cea mai grea din toate muncile de ocnaș. În același timp, e mai bine să strîngă pînzele, să manevreze la cîrmă, să stea de veghe pe gabie, să facă față sutelor de treburi zilnice. Cu încetul, năpăstuiții marinari nu mai pot îndura atîtea. Nopți de-a rîndul n-au închis ochii. Ca niște somnambuli, ei se clatină, bîjbîie, se tîrăsc la posturile lor — ***tanto debili quanto mai uomini furono***. „Atît de istoviți, — scrie del Cano împăratului — cum n-au fost oamenii vreodată." Și totuși fiecare trebuie să lucreze cît doi, cît trei. Și se străduiesc cu ultimele rămășițe de puteri să se țină în picioare, căci țelul e aproape, tot mai aproape. Cei optsprezece eroi au plecat la 13 iulie de la Capul Verde; la 4 septembrie 1522 (curînd vor fi trei ani de cînd au părăsit țara lor) răsună în cele din urmă, de sus, din gabie, un glas răgușit; e un strigăt de bucurie: gabierul de veghe a zărit Capul Vincent. Acolo, la Capul Vincent, se sfîrșește pentru noi pămîntul Europei — dar pentru ei, pentru cei care au ocolit lumea, începe Europa, începe patria lor. Stînca aceea, colțuroasă și dîrză, se înalță încet, încet, din valuri, și în același timp sporește curajul în inimile lor. Înainte! Înainte! Mai au încă două zile și două nopți! Să reziste și să nu se dea bătuți! Mai au două nopți și o zi! Numai o noapte și o zi! Numai o noapte, o singură noapte. Și în cele din urmă — toți se năpustesc pe punte și se înghesuie, înfiorați de fericire — o dîră argintie taie uscatul la mijloc: e Guadalquivir, fluviul care se varsă în mare la San Lucar de Barrameda. De acolo au pornit sub conducerea

lui Magellan — sînt trei ani de atunci! — cinci corăbii și două sute șaizeci și cinci de oameni. Și acum, o mică navă pătrunde în radă: o singură corabie din cele cinci aruncă ancora lîngă același țărm, și optsprezece oameni coboară cu pași șovăitori, cad cu stîngăcie în genunchi și sărută pămîntul tare, asprul și bunul pămînt al țării lor. Cea mai măreață faptă din istoria navigației s-a îndeplinit în sfîrșit, în această zi de 6 septembrie a anului 1522.

Prima datorie a lui del Cano, de îndată ce a pus piciorul pe țărm, e să transmită împăratului vestea cea mare. Între timp oamenii săi întind cu lăcomie mîinile spre pîinea proaspătă, caldă, ce li se oferă aici: de ani n-au mai simțit între degetele lor miezul ei moale și bun; de ani n-au mai gustat vinul, carnea, fructele pămîntului natal. Adînc mișcați se uită ceilalți la dînșii, se uită mereu, de parcă ar fi venit din întunecimile iadului — și nu le vine să creadă o asemenea minune. Dar abia s-au mai înviorat puțin, și mult încercații marinari cad pe rogojinile lor și dorm, și dorm toată noaptea, dorm iarăși fără grijă, pentru întîia oară după ani de zile, cu inima lipită iarăși de inima patriei lor.

În dimineața următoare, o altă navă tîrăște *Victoria*, corabia biruitoare, pe Guadalquivir în sus, spre Sevilla, căci ea însăși nu mai are putere, după ce înconjurase lumea întreagă, să lupte măcar împotriva curentului unui fluviu. Din bărcile și navele care treceau pe lîngă dînsa, oamenii privesc cu uimire, strigă nedumeriți spre tăcuții marinari. Nimeni nu-și mai amintește de corabia aceea, plecată cu ani în urmă spre meleaguri depărtate; de mult credea Sevilla, Spania, lumea toată că flota lui Magellan s-a scufundat undeva, că a pierit pentru totdeauna — și iată că una din corăbiile acelea s-a reîntors victorioasă și se trudește, istovită, dar mîndră, să ajungă la limanul triumfului suprem! În sfîrșit lucește de departe Giralda, clopotnița cea albă — Sevilla! Sevilla! Și iată că le face semn cheiul, *porto de las Muelas*, [1] de unde au pornit. „La bombarde“, ordonă del Cano. E ultima poruncă în această ex-

---

[1] Portul Măselelor (în limba spaniolă). (N.R.)

pediție! Și o salvă puternică răsună deodată, rostogolindu-și ecourile deasupra fluviului.

Așa și-au luat rămas bun de la patrie gurile acelea de fier, în urmă cu trei ani. Așa au salutat tunurile, cu toată solemnitatea, strîmtoarea cea nouă, descoperită de Magellan — și așa au salutat Oceanul Pacific cînd flota s-a pomenit în fața imensității sale, așa au proclamat ele izbînda cînd au ajuns la arhipelagul acela necunoscut, al Filipinelor. Cu bubuitul lor au vestit apoi bucuria datoriei împlinite, cînd au aruncat ancora lîngă insulele cu mirodenii — țelul urmărit de Magellan. Așa au salutat pe camarazii lor cînd s-au despărțit de ei la Tidore, unde au fost nevoiți să-i lase cu cealaltă corabie în depărtările acelea ucigătoare. Dar niciodată glasurile lor de aramă n-au răsunat atît de limpede și de voios ca acum, cînd ele dau tuturor de știre: „Ne-am reîntors! Am împlinit ceea ce nimeni n-a săvîrșit înaintea noastră! Sîntem primii oameni din toate timpurile, care am înconjurat lumea!“

MORȚII SÎNT NEDREPTĂȚIȚI

DE PRETUTINDENI, într-un elan nestăvilit, mulţimea se adună pe plaja Sevillei, „să contemple cu uimire, — cum scrie Oviedo — această unică şi prea glorioasă corabie, a cărei călătorie e fapta cea mai minunată și cel mai mare eveniment ce s-a întîmplat vreodată de cînd dumnezeu a creat lumea şi oamenii dintîi“. Cu adîncă emoţie, cetăţenii privesc cum cei optsprezece oameni părăsesc *Victoria* ca nişte schelete rătăcitoare, ce se clatină pe picioare. Ei coboară unul după altul pe uscat. Şi cît de şovăitori sînt paşii lor, cît de slabi, cît de sleiţi, cît de trudiţi, cît de bolnavi, cît de sfîrșiți sînt eroii aceştia fără nume! Fiecare din ei a îmbătrînit cu un deceniu în cei trei ani de nesfîrșită pătimire. Sînt împresuraţi cu bucurie, dar totodată şi cu compasiune; li se oferă găzduire, hrană şi îngrijire, toţi le cer să povestească, să povestească iar și iar aventurile și suferinţele lor. Dar cei abia reîntorși acasă nu pot răspunde acum. Mai tîrziu, mai tîrziu! Să se dezlege, înainte de toate, de făgăduinţa dată în zilele acelea cumplite cînd se aflau în primejdie de moarte: ei merg să se pocăiască la biserica Santa Maria de la Victoria și Santa Maria Antigua. Într-o tăcere respectuoasă, poporul se înşiruie smerit de o parte și de alta a drumului, ca să vadă cum cei optsprezece oameni, desculţi și în albă cămaşă de moarte, ţinînd fiecare o lumînare aprinsă, păşesc

spre biserică să mulțumească lui dumnezeu — în același loc unde s-au împărtășit la plecare — că s-a îndurat de dînșii, pogorînd asupra lor harul nesperat al mîntuirii după atîtea cumplite încercări și i-a lăsat să se înapoieze în țara lor. Și iar răsună orga și preotul înalță iar, în umbra catedralei, chivotul agnețului, un soare mic, strălucitor, deasupra penitenților îngenuncheați. După ce au mulțumit atotputernicului și sfinților săi că i-a scăpat pe ei de moarte, marinarii rostesc poate și rugăciunea pentru morți — pentru toți frații și camarazii cu care au îngenuncheat acolo, în urmă cu trei ani, pentru rugă și jurămînt. Căci unde sînt ei, toți acei care și-au ridicat privirea spre Magellan, spre amiralul lor, în clipa cînd a desfăcut stindardul de damasc, pe care i l-a încredințat regele și pe care l-a binecuvîntat preotul? Înecați în mare, uciși de sălbaticii indios, morți de foame și de sete, dispăruți sau prizonieri. Numai ei au scăpat, numai pe ei i-a ales destinul, în voința-i de nepătruns, pentru izbînda supremă. Numai ei au scăpat, pentru izbînda supremă. Și astfel cei optsprezece rostesc laolaltă, cu glas scăzut, cu buze tremurînde, veșnica pomenire pentru conducătorul lor căzut în luptă și pentru cei două sute de morți ai Armadei.

Între timp, cu aripi de foc zboară asupra întregii Europe vestea fericitei lor reîntoarceri, stîrnind mai întîi nemăsurată uimire și pe urmă admirație nemărginită. De la expediția lui Columb, nici un alt eveniment n-a entuziasmat în asemenea măsură lumea contemporană. S-a sfîrșit acum cu nesiguranța! Îndoiala, dușmanul cel mai înverșunat al oricărei științe omenești, e înfrîntă pe tărîmul geografic. De cînd o corabie pornită din portul Sevillei s-a înapoiat iarăși în portul Sevillei, după ce a străbătut mările în aceeași direcție, s-a dovedit în mod incontestabil că pămîntul e rotund, că el e o sferă ce se învîrtește în jurul axei sale și că toate mările sînt legate între ele într-un singur ocean ce împresoară planeta. Cosmografia grecilor și romanilor e definitiv depășită. S-a terminat odată pentru totdeauna cu împotrivirea bisericii și cu fabula simplistă după care cei de la antipozi merg cu picioarele în sus și cu capul în jos. S-a stabilit pentru toate timpurile diametrul circumferinței pămîntului și prin aceasta s-a obținut, în

sfîrşit, măsura sigură a cosmosului terestru. Alţi exploratori îndrăzneţi vor întregi unele amănunte geografice, dar forma iniţială a planetei noastre ne este dată prin Magellan, neschimbată pînă în zilele noastre şi în toate veacurile viitoare. Pămîntul este de acum înainte un ocol, o sferă limitată — şi omenirea şi-a cucerit-o! Din ziua aceasta istorică, mîndria naţiunii spaniole se înalţă încununată de glorie. Sub flamura ei a început Columb opera de explorare a lumii şi tot sub flamura ei a terminat-o Magellan. Omenirea a învăţat într-un sfert de secol mai mult decît aflase despre sălaşul ei pînă atunci în mii şi mii de ani. Şi generaţia care participă într-o atmosferă de exaltare şi fericire la această schimbare a lumii, în răstimpul unei singure vîrste de om, simte — oarecum instinctiv — că o nouă epocă a început: epoca modernă.

Entuziasmul stîrnit de marea cucerire spirituală a acestei expediţii este unanim. Pînă şi antreprenorii expediţiei, cei care au finanţat şi au înjghebat flota: consilierii *Casei de Depuneri* şi Christofor de Haro, pot fi bine dispuşi. Ei au şi pus cruce celor opt milioane de maravedis, investite în cele cinci corăbii, şi iată că această navă, care s-a înapoiat pe neaşteptate, nu numai că acoperă toate cheltuielile, dar le aduce şi un excedent nebănuit. Cele cinci sute douăzeci de chintale de mirodenii (aproximativ douăzeci şi şase de tone) pe care *Victoria* le transportase cu atîta trudă de la Moluce pînă la Sevilla, dau la sfîrşit un beneficiu net de aproape cinci sute ducaţi de aur; încărcătura unei singure corăbii a compensat cu prisosinţă pierderea celorlalte patru: în această socoteală, desigur pierderea a două sute de vieţi omeneşti e înregistrată cu un simplu zero.

Numai o duzină de oameni în tot Universul simt că le îngheaţă sîngele în vine cînd află cu spaimă vestea că o corabie din flota lui Magellan a izbutit să ocolească pămîntul şi s-a reîntors cu bine acolo de unde a pornit. Sînt

căpitanii rebeli și pilotul lor, care au dezertat cu *San Antonio* și au debarcat cu un an înainte la Sevilla; știrea cea îmbucurătoare le sună în urechi ca dangătul funebru al unui clopot. De mult s-au legănat ei în speranța că martorii și acuzatorii aceia primejdioși nu se vor reîntoarce niciodată în Spania. Prin declarațiile lor fățișe, după cum reiese din procesele-verbale, ei au consemnat actul de deces al cutezătorului argonaut (*al juicio y parecer de los que han venido no volvera a Castilla el dicho Magellanes*[1]). Au crezut cu atîta siguranță că corăbiile și echipajul lor putrezesc de mult în fundul oceanului, încît în fața comisiei regale de anchetă s-au lăudat fără teamă cu rebeliunea lor, înfățișînd-o ca un act patriotic; au avut însă grijă să treacă sub tăcere faptul că Magellan a și găsit trecătoarea în momentul acela critic, cînd ei l-au părăsit. Au povestit ceva numai despre un „golf“ în care au intrat *entraron in una bahia*[2] și au susținut că drumul căutat de Magellan nu are nici un rost, că e „inutil și fără vreun avantaj“ *(inutil e sin provecho)*. Cu atît mai grav îl acuză ei pe cel absent. Amiralul a ucis cu perfidie pe oamenii de încredere ai regelui, pentru a da întreaga flotă pe mîna portughezilor, iar dînșii au putut salva propria lor corabie abia după ce l-au dezarmat pe Mesquita, vărul amiralului, introdus pe furiș printre membrii echipajului.

Desigur că tribunalul regal n-a dat deplină crezare declarațiilor rebelilor și, cu o lăudabilă obiectivitate, a declarat că ambele părți sînt deopotrivă de suspecte. Atît căpitanii rebeli și pilotul lor, cît și credinciosul Mesquita au fost arestați, dar în același timp s-a interzis și soției lui Magellan — care încă nu știa că era văduvă — să părăsească orașul. Trebuie să se aștepte, așa a decis tribunalul regal, pînă ce se vor înapoia celelalte corăbii și amiralul lor, pentru a depune mărturie. După ce a trecut un an și aproape încă unul, fără să parvie vreo veste despre Magellan, rebelii au prins iarăși curaj. Dar salvele care vesteau reîntoarcerea uneia din corăbiile flotei lui Magellan bubuie a moarte pînă în adîncul conștiinței lor. Acum sînt

[1] După cum pare și se crede din spusele celor sosiți, Magellan nu se va mai întoarce în Castillia (în limba spaniolă). (N.R.)

[2] Au intrat într-un golf (în limba spaniolă). (N.R.)

pierduţi! Magellan a reuşit să ducă pînă la capăt expediţia sa: se va răzbuna amarnic pe acei care l-au părăsit în mod laş, călcîndu-şi jurămîntul, şi, împotriva oricărui drept maritim, s-au răsculat şi au pus în lanţuri pe căpitanul lor.

Dar cît de uşuraţi respiră ei pe urmă, cînd află că Magellan a murit! Acuzatorul principal a amuţit pentru totdeauna. Şi ei se simt şi mai siguri, de îndată ce cunosc numele aceluia care a condus *Victoria* la izbînda din urmă — del Cano! Doar acesta fusese complicele lor, tovarăşul lor de rebeliune, în noaptea aceea de la Port San Julian! Ah, acesta nu-i va acuza! Nu-i poate acuza pentru un delict pe care l-a săvîrşit el însuşi. El nu va depune mărturie împotriva lor, ci în favoarea lor. Binecuvîntată fie deci moartea lui Magellan, binecuvîntată mărturia lui del Cano! Şi au dreptate! Într-adevăr Mesquita e eliberat din temniţă şi chiar despăgubit. Dar şi ei înşişi, graţie lui del Cano, scapă de orice pedeapsă, şi, bucuria generală, revolta lor rămîne uitată. Întotdeauna mortul e vinovat.

Între timp, ştafeta lui del Cano a adus la castelul de la Valladolid ştirea fericitei reîntoarceri. Împăratul Carol Quintul se înapoiase tocmai atunci din Germania. De la un mare moment istoric, el trece acum la altul. În parlamentul din Worms, el văzuse cum mîna fermă şi dură a lui Luther a frînt pentru totdeauna unitatea spirituală a bisericii; acum el află că, în acelaşi timp, un alt bărbat a schimbat faţa lumii şi a dovedit cu sacrificiul vieţii sale unitatea geografică a oceanelor. Nerăbdător să afle mai multe despre fapta aceasta glorioasă — căci contribuise personal la înjghebarea expediţiei care reprezintă, poate, cel mai desăvîrşit şi mai durabil triumf al său — împăratul trimite lui del Cano chiar în aceeaşi zi, la 13 septembrie, ordinul de a veni cît mai grabnic la curte, împreună cu doi dintre oamenii săi, cei mai destoinici şi mai inteligenţi *(lasmas cuerdas y de mejor razon)*, aducîndu-i şi

toate însemnările și documentele referitoare la călătorie.

Cei doi oameni pe care Sebastian del Cano îi ia cu dînsul la Valladolid trebuie să fi fost într-adevăr cei mai destoinici — și anume: Pigafetta și pilotul Alvaro. În ce privește însă cealaltă dorință a împăratului, aceea de a-i înmîna toate hîrtiile flotei, purtarea lui del Cano apare, dimpotrivă, extrem de ciudată. O anumită bănuială umbrește figura lui: căci del Cano n-a predat suveranului nici un rînd scris de mîna lui Magellan (singurul document redactat de Magellan în timpul călătoriei a fost salvat grație împrejurării că el căzuse în mîinile portughezilor o dată cu *Trinidad*). Nici nu se poate pune serios la îndoială faptul că Magellan, omul acela meticulos, care-și făcea datoria cu fanatism și era conștient de însemnătatea misiunii sale, a avut un jurnal în care nota totul zi cu zi. Numai o mînă pizmașă l-a putut nimici în taină. Probabil că acei care s-au răsculat împotriva conducătorului lor au socotit că e prea primejdios pentru ei ca împăratul să-și poată face o idee nepărtinitoare despre toate acele întîmplări tulburi. Și astfel, după moartea lui Magellan, a dispărut misterios orice rînd scris de mîna lui, și nu mai puțin ciudată e pierderea marelui jurnal, pe care-l redactase Pigafetta și al cărui manuscris l-a predat personal împăratului cu prilejul acelei audiențe. *(Fra le altre cose li detti uno libro, scritto de mio mano, de tutte le cose passate de giorno in giorno nel viaggio nostro.)*[1] Căci textul original al jurnalului nu putea fi în nici un caz identic cu descrierea călătoriei apărută mai tîrziu și care ne este cunoscută; descrierea aceasta nu e decît o prescurtare, o expunere rezumativă a acelei *Diarium*. Și că este într-adevăr vorba de două cărți deosebite, aceasta ne-o dovedește raportul ambasadorului din Mantua, care, la 21 octombrie, relatează textual despre o carte a lui Pigafetta, scrisă zi cu zi *(libro molto nello che de zorno in zorni li e scritto el viaggio e paese che anno ricercato)*[2] pentru ca mai tîrziu cu trei săptămîni

---

[1] Între alte lucruri îi dădui o carte scrisă de mîna mea, despre toate cîte s-au întîmplat zi de zi în călătoria noastră (în limba italiană). (N.R.)

[2] O carte splendidă, care din scoarță în scoarță descrie călătoria și țările pe care le-au străbătut (în limba italiană). (N.R.)

el să făgăduiască un scurt rezumat al acestei cărți *(un breve extracto o summario del libro che hano portato quelli de le Indie)*[1] — așadar tocmai descrierea călătoriei pe care o cunoaștem azi. Această prelucrare e insuficient completată de însemnările diferiților piloți, precum și de scrisoarea lui Peter Martyr şi a lui Maximilian Transsylvanus. Din ce motive a dispărut fără urme manuscrisul jurnalului lui Pigafetta nu putem şti cu precizie. Putem doar presupune că ulterior, pentru a se pune într-o lumină mult mai favorabilă triumful lui del Cano, al gentilomului basc, a fost necesar să se întunece tot ce relatase Pigafetta despre uneltirile şi rebeliunea ofițerilor spanioli contra portughezului Magellan. Și aci, precum s-a întîmplat de atîtea ori în cursul istoriei, vanitatea națională a precumpănit adevărul și dreptatea.

Această intenționată denaturare a faptelor, care pune în umbră pe Magellan, pare să fi indispus foarte mult pe credinciosul Pigafetta. El simte că nu e lucru curat la mijloc. Tocmai acela care a vrut să împiedice în momentul hotărîtor expediția lui Magellan, tocmai Sebastian del Cano, care se răzvrătise contra amiralului său, recoltează acum toată gloria, toate onorurile, toate demnitățile. Un delict mai vechi (care l-a determinat în oarecare măsură să se angajeze în flota lui Magellan) și anume acuzația că el, del Cano, a vîndut unui străin o corabie, e anulată în mod solemn. I se acordă o pensie viageră de cinci sute florini de aur. Împăratul îl înalță la rangul de nobil cavaler şi îi conferă un blazon care-l prezintă în mod alegoric pe del Cano drept împlinitorul nemuritoarei fapte a lui Magellan. Fondul acestui blazon cuprinde două tulpini de scorțișoară, încrucișate cu nuci tămîioase și cuișoare; deasupra acestora e un coif care susține globul terestru, cu această mîndră inscripție: *Primus circumdedisti me.* „Ești primul care m-ai înconjurat". Și mai absurdă e nedreptatea săvîrșită prin răsplătirea acelui Estevao Gomez, care dezertase cînd flota a ajuns în strîmtoarea Magellan și, la Sevilla, mințise în fața judecății, susținînd că nu s-a

[1] Un scurt extras sau rezumat al cărții pe care au adus-o aceia din Indii (în limba italiană). (N.R.)

găsit nici o trecătoare, ci numai un golf deschis. Tocmai el, Estevao Gomez, care negase cu atîta nerușinare descoperirea lui Magellan, obține un titlu de noblețe pentru meritul „de a fi găsit strîmtoarea, în calitate de conducător și fruntaș al piloților". Toată gloria, toate meritele lui Magellan sînt atribuite, cu o cumplită răutate, tocmai acelora care s-au străduit cu cea mai mare înverșunare în timpul expediției să saboteze opera supremă a vieții sale.

Pigafetta tace și cugetă în sinea sa. Tînărul acesta, care crezuse într-un chip atît de mișcător în misiunea lui Magellan și care-i fusese atașat pînă în ultimul moment printr-o minunată fidelitate, presimte pentru întîia oară ceva din nedreptatea care există în lumea noastră. Și, pe nesimțite, el își întoarce fața de la Curte, de la oamenii ei. „Am plecat de acolo cît am putut mai repede" — *Me ne partii de li al meglio potei*. Lingușitorii de la Curte pot să nu scoată un cuvînt despre Magellan, nechemații se pot înghesui să primească onorurile ce i se cuveneau amiralului: el, însă, Pigafetta, știe cui aparține ideea, cine a însuflețit-o, al cui e meritul acestei fapte nepieritoare. Acolo, la Curte, nu poate vorbi, dar de dragul dreptății e hotărît să restabilească adevărul și să slăvească pentru posteritate pe marele uitat. Descriind reîntoarcerea în Spania, nici nu pomenește numele lui del Cano; el scrie numai: „Noi am plecat", „Noi am hotărît", pentru a arăta astfel că del Cano n-a lucrat și n-a realizat mai mult decît toți ceilalți. Curtea poate răsplăti pe cîștigătorii aceia norocoși, dar adevărata glorie aparține numai lui Magellan, pe care nici o altă cinstire nu-l mai poate răsplăti. Cu înduioșătoare lealitate, Pigafetta se află de partea învinsului și aduce mărturia sa pentru cel care nu mai poate grăi. El pledează cu elocvență pentru dreptate. „Nădăjduiesc — scrie Pigafetta în fruntea cărții sale dedicate marelui maestru al Ordinului de Rhodos — că gloria unui căpitan atît de mărinimos nu se va stinge în vremurile noastre. Printre alte multe virtuți care îl împodobeau, una era cu deosebire vrednică de relevat: că el a rămas întotdeauna cel mai statornic, cel mai neclintit dintre toți, chiar în cea mai mare nenorocire. A îndurat foamea cu mai multă răbdare decît oricine. N-a existat în lumea întreagă om care să se

priceapă mai bine ca dînsul în știința hărților și a navigației. Și că aceasta era adevărat, reiese din faptul că el a scos la iveală lucruri pe care nimeni nu cutează să le vadă sau să le descopere înaintea lui".

Numai moartea dezleagă în cele din urmă taina vieții unui om. Abia în ultima clipă, cînd ideea lui Magellan a biruit pe deplin, se vădește tragicul lăuntric al acestui om singuratic, căruia îi era îngăduit să poarte numai povara unei misiuni, dar să nu se bucure niciodată de reușita ei finală. Dintre milioanele de oameni, destinul a ales pentru trudă, numai pentru trudnică înfăptuire, pe omul acesta posac, taciturn, închis în el însuși — și care, cu voință neclintită, era gata să sacrifice pentru ideea sa tot ce poseda în lumea această pămîntească, și mai mult decît atît: să-și dăruiască viața. Numai pentru amarnică muncă l-a chemat destinul, nu pentru bucurie. Și l-a concediat ca pe un salahor, fără un dar, fără un cuvînt de mulțumire. Alții recoltează gloria operei sale, alții adună cîștigul, alții sărbătoresc izbînda — căci aspru, cum fusese el însuși în toate și față de toți, voia să fie destinul față de soldatul acesta sever și neînduplecat. Numai un singur lucru, spre care rîvnise cu toate puterile sufletului său, îi este îngăduit: să găsească drumul în jurul lumii. Dar nu i-a fost hărăzit și triumful reîntoarcerii — partea din urmă, mai fericită, a faptei sale. I-a fost dat numai să contemple, să țină în mînă cununa biruinței, dar cînd a vrut să și-o pună pe cap, destinul a rostit un cuvînt: „De ajuns!" și mîna ridicată cu atîta ardoare a căzut inertă, sleită de viață.

Atîta i-a fost dat lui Magellan, numai atît: fapta însăși, dar nu și aureola ei, nu și gloria ei vremelnică. De aceea nimic nu e mai adînc emoționant decît să recitim testamentul lui Magellan, acum, după ce voința vieții sale s-a adeverit și a devenit o realitate. Ursita îi refuză tot ce solicitase cu atîta smerenie în ora aceea a plecării. Nimic din ceea ce dobîndise prin luptă, pentru el și pentru ai

săi, nimic din ce era prevăzut în acea *Capitulacion* nu i se mai recunoaşte. Niciuna, într-adevăr, nici măcar una din toate acele dispoziţii pe care el le exprimase cu atîta cumpănire şi prevedere în testamentul său nu se mai acordă urmaşilor lui după moartea sa eroică; fără cruţare, îi este interzisă realizarea oricărei dorinţe a sa, chiar a celei mai curate şi mai pioase. Magellan a cerut să fie înmormîntat în catedrala din Sevilla — şi cadavrul său putrezeşte pe un ţărm străin. A vrut să se slujească treizeci de liturghii lîngă sicriul său — şi în jurul trupului său oribil mutilat, hoarda lui Silapulapu şi-a urlat biruinţa, dănţuind cu frenezie. În ziua pogorîrii sale în mormînt, trei săraci trebuiau să fie îmbrăcaţi şi ospătaţi, dar niciunul nu capătă încălţăminte, haine şi îngrijire. Nimeni nu e chemat, nici măcar cel mai umil cerşetor, ca „să se roage pentru mîntuirea sufletului său". Realii de argint, pe care-i destinase sfintei cruciade, nu s-au plătit — şi nici pomenile pentru prizonieri, daniile pentru mînăstiri şi spitale. Căci nu era nimeni pentru a îndeplini ultimele sale dorinţe; şi chiar dacă rămăşiţele lui pămînteşti ar fi fost aduse în ţară de camarazii săi, nu s-ar fi găsit nici un maravedi, ca să i se cumpere un linţoliu.

Dar cel puţin moştenitorii lui Magellan nu sînt acum oameni bogaţi? Oare nu li se cuvine urmaşilor săi, potrivit contractului, a cincea parte din toate veniturile? Văduva lui nu este oare una din cele mai înstărite femei din Sevilla? Iar fiii săi, nepoţii şi strănepoţii săi nu vor fi oare guvernatori ereditari ai noilor insule descoperite de dînsul? Nu, nimeni nu-l moşteneşte pe Magellan, căci niciunul din cei de sîngele său nu se mai află în viaţă pentru a pretinde această moştenire. În cei trei ani au murit după dînsul Beatrix, soţia lui, şi cei doi fii minori — tot neamul lui Magellan s-a stins dintr-o dată. Nu e nici un frate, nici un nepot, nici o rudă de sînge care să poarte mai departe blazonul său. Nu e nimeni, nimeni, nimeni! Zadarnică fusese toată grija gentilomului, zadarnică toată grija soţului, a tatălui! Numai Barbosa, socrul său, îi mai supravieţuieşte, dar cum trebuie să blesteme el ziua cînd acest oaspete funest, acest „olandez zburător" a pus piciorul în casa lui. El i-a luat fata — şi ea a murit; a luat cu dînsul

în expediție pe fiul lui, pe unicul fiu și nu l-a mai adus. Ce atmosferă de jale și nenoroc stăruie în jurul acestui om! Cine-i era prieten, cine l-a ajutat a fost tîrît de dînsul pe calea întunecată a ursitei sale. Cine s-a încrezut în el a ispășit amarnic. Fapta sa, măreață acțiune, a prins în vîrtejul ei pe toți din juru-i, pe toți acei care au lucrat pentru dînsul; ca un vampir, ea i-a mistuit, le-a distrus viața. Faleiro, fostul său tovarăș, e întemnițat deîndată ce se întoarce în Portugalia; Aranda, care i-a înlesnit primele tratative, e supus unor umilitoare cercetări și pierde toți banii pe care i-a învestit pentru Magellan. Enrique, căruia i-a făgăduit libertatea, e vîndut iarăși ca sclav; Mesquita, vărul său, a fost pus de trei ori în lanțuri, pentru că i-a rămas credincios. Fatalitatea care l-a urmărit peste tot a dus la pieire și pe Duarte Barbosa și Joao Serrao, măcelăriți după trei zile de la moartea amiralului. Și numai unul, acela care fusese împotriva lui, Sebastian del Cano, adună cu mîini lacome toată gloria, toate cîștigurile și onorurile cuvenite celor care au fost credincioși lui Magellan, celor care au murit...

Dar lucru și mai tragic e că pînă și fapta căreia Magellan i-a adus atîtea jertfe, căreia s-a sacrificat el însuși pare și ea zadarnică, dacă ținem seama numai de urmările practice. Magellan a vrut să cîștige pentru Spania insulele cu mirodenii — și le-a cîștigat cu prețul vieții sale. Dar întreprinderea începută de el atît de eroic, se termină într-o meschină tranzacție negustorească: împăratul Carlos cedează Portugaliei insulele Moluce, adică le vinde pentru trei sute cincizeci de mii de ducați. Calea spre apus, găsită de Magellan, nu mai e străbătută multă vreme de alte nave; strîmtoarea ce-i poartă numele nu aduce nici aur, nici alte venituri. Și după moartea lui, nenorocul a urmărit pe oricine s-a încrezut în Magellan; aproape toate flotele care au încercat să repete expediția lui cutezătoare naufragiază în strîmtoarea Magellan. Curînd, navigatorii o evită cu teamă, și spaniolii preferă să-și transporte mărfurile cu lungi caravane de-a curmezișul istmului Panama, decît să se avantureze prin sinistrele fiorduri ale Patagoniei. În cele din urmă, strîmtoarea Magellan, a cărei descoperire fusese salutată cu entuziasm de lumea întreagă, e

unanim detestată, proscrisă cu desăvîrşire — astfel că ea cade cu totul în uitare, chiar în decursul aceleiaşi generaţii, şi devine iarăşi ceea ce fusese înainte: un mit. Treizeci şi opt de ani după ce Magellan străbătuse strîmtoarea, găsim în celebrul poem *Aruacana,* a lui Ercilla, exprimată făţiş credinţa că strîmtoarea Magellan nu mai există, că nu mai poate fi găsită, că a devenit cu desăvîrşire impracticabilă, pentru că un munte s-a ridicat de-a curmezişul ei sau pentru că vreo insulă plutitoare i-a astupat intrarea:

„Esta secreta senda descubierta
Quedó para nosotros escondida
Ora sea yerro de la altura cierta,
Ora que alguna isleta removida
Del tempestoso mar y viento airado
Encallando en la boca la ha cerrado.“

Atît de ignorată, atît de legendară ajunge iarăşi strîmtoarea, încît — cu jumătate secol mai tîrziu — îndrăzneţul pirat Francis Drake se foloseşte de ea ca de o ascunzătoare sigură: el se năpusteşte de-acolo, ca un uliu, asupra coloniilor spaniole de pe costa apuseană şi poate prăda în voie corăbiile încărcate cu argint. Abia atunci spaniolii îşi amintesc de existenţa strîmtorii Magellan şi se grăbesc să construiască o fortăreaţă, pentru a împiedica pe alţi flibustieri să-şi caute acolo un refugiu. Dar nenorocul urmăreşte pe oricine porneşte pe calea străbătută de Magellan. Flota, pe care Sarmiento o conduce în strîmtoare din ordinul regelui, naufragiază; fortăreaţa pe care el o înalţă nu mai e la urmă decît o jalnică ruină — şi numele ei: *Porto Hambre,* Portul Foamei, e un înfiorător avertisment, căci nu rareori coloniştii ei se prăpădesc de foame. Cîţiva pescuitaori de balene, cîte o corabie cu pînze se mai aventurează de atunci prin strîmtoarea despre care Magellan visase că va deveni marea cale comercială din Europa spre Orient. Şi din ziua cînd, în toamna anului 1913, preşedintele Wilson apasă la Washington butonul electric care deschide stăvilarele canalului Panama, unind astfel pentru totdeauna cele două oceane, Atlanticul şi Pacificul, strîmtoarea Magellan a devenit cu desăvîrşire de prisos.

Soarta ei e definitiv pecetluită. Ea nu mai are decît o semnificație istorică; e redusă la o simplă noțiune geografică. Mult căutatul *paso* n-a ajuns calea de trecere pentru mii și mii de corăbii, calea cea mai scurtă și mai rapidă spre India și nici Spania nu și-a sporit bogățiile, nici Europa n-a devenit mai puternică de pe urma acestei descoperiri. Dintre toate zonele lumii locuibile, coastele dintre Patagonia și Țara de Foc se numără și astăzi printre cele mai sărace și mai părăsite colțuri ale pămîntului.

Dar în lumina istoriei, utilitatea practică nu determină niciodată valoarea morală a unei înfăptuiri. Numai acela care sporește cunoștințele omenirii despre ea însăși, care dezvoltă conștiința și puterile ei creatoare, numai acela o îmbogățește cu adevărat, pentru toate veacurile. În acest sens, fapta lui Magellan întrece însă toate faptele mari din epoca sa; și ceea ce reprezintă pentru noi o glorie deosebită, ceea ce adaugă o nouă strălucire gloriei lui Magellan este că — spre deosebire de cei mai mulți conducători — el n-a sacrificat pentru ideea sa mii și sute de mii de oameni, ci numai propria sa viață. Prin această jertfire de sine, într-adevăr eroică, va rămîne în veci neuitată splendida îndrăzneală a celor cinci corăbii atît de mici, atît de slabe și singuratice în imensitatea mărilor, și care au cutezat totuși să pornească în sacrul război al omenirii împotriva Necunoscutului. Și neuitat va rămîne el însuși, care a îndrăznit cel dintîi să schimbe în faptă această idee, cea mai temerară din toate: ocolul lumii — a cărui etapă finală e realizată de ultima dintre corăbiile sale. Căci, cunoscînd în sfîrșit măsura circumferinței pămîntului, zadarnic căutată timp de un mileniu, întreaga omenire dobîndește pentru întîia oară o nouă măsură a puterilor sale. Cucerind tot mai mult spațiu, pătrunzînd tot mai departe în nesfîrșirile Universului, ea își sporește curajul și bucuria de a lupta, devenind astfel conștientă de propria-i măreție.

Întotdeauna un om realizează maximum posibil numai cînd fapta lui devine exemplară. Și, din această privință, exemplul lui Magellan — fapta lui aproape uitată — a dovedit pentru toate timpurile că o idee, dacă e purtată de aripile geniului, dacă e dusă mereu și hotărît înainte de o pasiune, se vădește la urmă mai puternică decît toate elementele naturii, a arătat că un singur om, cu scurta și trecătoarea sa viață, poate transforma într-o realitate și într-un adevăr nepieritor ceea ce fusese numai o dorință, numai un vis pentru sute de generații.

CRONOLOGIE

Naşterea lui Magellan (Fernao de Magalhais)		**1480**
serviciul militar în India		**1505—1512**
serviciul militar în Africa		**1513**
audiență la rege; e concediat din serviciul flotei portugheze		**1515**
se expatriază; sosește la Sevilla; e numit de aci înainte Hernando de Magallanes	**20 octombrie**	**1517**
semnează contractul cu regele Spaniei	**22 martie**	**1518**
Cele cinci corăbii ale lui Magellan pleacă de la Sevilla la San Lucar	**10 august**	**1519**
Flota pornește de la San Lucar de Barrameda spre largul oceanului	**20 septembrie**	**1519**
ajunge la Teneriffa	**26 septembrie**	**1519**
părăsește Teneriffa	**3 octombrie**	**1519**
sosește la Rio de Janeiro	**13 decembrie**	**1519**
părăsește Rio de Janeiro	**26 decembrie**	**1519**
ajunge la Rio de La Plata	**10 ianuarie**	**1520**
pleacă mai departe, spre sud . . .	**2 februarie**	**1520**
aruncă ancora la Port San Julian pentru popasul de iarnă	**31 martie**	**1520**
Rebeliune în Port San Julian	**2 aprilie**	**1520**
Osîndirea rebelilor, execuția lui Quesada .	**7 aprilie**	**1520**

Pierderea primei corăbii: Santiago	**22 mai**	**1520**
Flota părăsește Port San Julian	**24 august**	**1520**
după alt popas la gura fluviului Santa Cruz, pleacă mai departe	**18 octombrie**	**1520**
ajunge la „Capul Fecioarelor“, intrarea în strîmtoarea Magellan	**21 octombrie**	**1520**
Toată flota pătrunde în strîmtoarea Magellan	**25 octombrie**	**1520**
A doua corabie, San Antonio, **dezertează** .	**8 noiembrie**	**1520**
Flota ajunge prin strîmtoarea Magellan în Oceanul Pacific	**28 noiembrie**	**1520**
trece pe lîngă insula San Pablo . . .	**24 ianuarie**	**1521**
trece pe lîngă insulele Tiburone . .	**4 februarie**	**1521**
ajunge la insulele Ladrone	**6 martie**	**1521**
ajunge la insulele Samar (Filipine) .	**16 martie**	**1521**
popas la insula Massawa	**28 martie**	**1521**
popas la Sebu	**7 aprilie**	**1521**
Moartea lui Magellan pe insula Macton . .	**27 aprilie**	**1521**
Moartea lui Serrao și Barbosa	**1 mai**	**1521**
A treia corabie, Concepcion, **incendiată** . .	**4 mai**	**1521**
San Antonio, **corabia care a dezertat,** sosește **la Sevilla**	**6 mai**	**1521**
Victoria și Trinidad **sosesc la insulele** Moluce **(Tidore)**	**8 noiembrie**	**1521**
A patra corabie, Trinidad, **e pierdută** . . .	**18 decembrie**	**1521**
Ultima corabie, Victoria, **pornește de la Tidore spre Spania**	**21 decembrie**	**1521**
Victoria **părăsește Ombay**	**25 ianuarie**	**1522**
părăsește Timor	**13 februarie**	**1522**
ocolește Capul Bunei Speranțe . . .	**18 mai**	**1522**
ajunge la insulele Capului Verde . .	**9 iulie**	**1522**
sosește la San Lucar	**6 septembrie**	**1522**
după trei ani (fără 12 zile) de la plecare, aruncă iarăși ancora la Sevilla . . .	**8 septembrie**	**1522**

CUPRINS

Lector: FELICIA MARINCA
Tehnoredactor: COREL CRISTESCU

Apărut: 1972. Comanda nr. 324. Coli de tipar: 16,5.

Tiparul executat sub comanda nr. 50
la Întreprinderea poligrafică „Crişana"
str. Moscovei nr. 5, Oradea,
Republica Socialistă România.

COLECŢIA OAMENI ILUŞTRI

MAGELLAN

O singură faptă a mai rămas neîmplinită, cea din urmă, cea mai dificilă; să se facă cu una și aceeași corabie ocolul întregului glob pămîntesc și astfel — împotriva tuturor cosmologilor și teologilor care mai susţin ereziile trecutului — să se măsoare și să se dovedească forma rotundă a planetei noastre. Aceasta e ideea care va da rost vieţii și destinului lui Fernao de Magelhaes, pe care istoria îl numește Magellan.

EDITURA ALBATROS

Lei 13